

ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

: ศึกษาเฉพาะกรณี การแสดงพระธรรมเทศนาในวันฉัหมัตสวันะ

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒

A STUDY OF FORM AND TECHNIQUES FOR PROPAGATING DHAMMA

GIVEN AT THE RADIO BROADCASTING STATION OF THAILAND

: A CASE STUDY OF DHAMMA PREACHING ON DHAMMASSAVANA DAY.

DURING THE YEARS OF 2539 - 2542 B.E.

พระราชบัญญัติ (ชยวิโส / ไชยวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาธรรมนิเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN : 974 - 364 - 392 - 3

ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

: ศึกษาเฉพาะกรณี การแสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมมัสสวนะ

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒

พระราชบัญญัติ (ชยวิโส / ไชยวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF FORM AND TECHNIQUES FOR PROPAGATING DHAMMA
GIVEN AT THE RADIO BROADCASTING STATION OF THAILAND
: A CASE STUDY OF DHAMMA PREACHING ON DHAMMASSAVANA DAY.
DURING THE YEARS OF 2539 - 2542 B.E.**

PHRARACHPANNAPON (CHAYAWUNGSO / CHAIWONG)

**A Thesis Submitted in Patial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University**

Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ

.....
(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ
(พระมหาไพเราะ จิตสีโล)

.....กรรมการ
(พระมหาต่วน สิริธมฺโม)

.....กรรมการ
(รศ.บำรุง สุขพรรณ)

.....กรรมการ
(รศ.กิติมา สุรสนธิ)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.อ้อมเดือน สดมณี)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาต่วน สิริธมฺโม ประธานกรรมการ
รศ. บำรุง สุขพรรณ กรรมการ
ผศ. ดร.อ้อมเดือน สดมณี กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษารูปแบบ และแนวทาง การเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิฑู
 กระจายเสียงแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี การแสดง
 พระธรรมเทศนาในวันซั่มมัสสวณะ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๒

ผู้วิจัย : พระราชปัญญาภรณ์ (ชยวิโส / ไชยวงศ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาต่วน สิริธมฺโม น.ธ.เอก ป.ธ.๕, พธ.บ. M.A. (Phil)

M.A. (SKT), Ph.D. (in Phil)

: รศ. บำรุง สุขพรรณ วั.ศ.สม. {(ธรรมศาสตร์) B.A. (jour)}

M.S.W. (Social Work) T.U.

: ผศ. ดร.อ้อมเดือน สดมณี Ed.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมทางสถานีวิฑูกระจายเสียงแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี การแสดงพระธรรมเทศนาในวันซั่มมัสสวณะ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๒ โดยตั้งวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พระพุทศาสนา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักคำสอนของพระพุทศาสนา ที่พระสงฆ์นำเสนอ สถานีวิฑูกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

๓. เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องของบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำมา แสดงกับพุทวิธีการสอนและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

วิธีการศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า

๑. รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมกถึก ทางสถานีวิฑูกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ทั้งอดีตและปัจจุบัน พบว่า มีรูปแบบและแนวทางการ

เผยแผ่ธรรมะที่เหมือนกัน คือ รูปแบบเทศนาโวหารพูดเพื่อให้ความรู้ โน้มน้าวใจ และความบันเทิง เป็นการสื่อสารเพื่อให้ผู้ฟังได้เรียนรู้ธรรมะได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง จูงใจให้เกิดศรัทธา ความกล้ากล้าอาจหาญร่าเริง เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวโดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อบุคคล มีแนวทางการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ น่าสนใจ โดยใช้สำนวนภาษา คือ พุทธศาสน สุกายิต สุกายิต คำคม คำพังเพย กลอน นิทาน และอุปมาอุปมัย เพื่อเปรียบเทียบให้เนื้อหาของธรรมะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. เนื้อหาสาระของหลักคำสอนส่วนมากตรงตามพระไตรปิฎก มีเนื้อหาบางส่วนเท่านั้นที่ยังขาดความสมบูรณ์ ความพอดี และคลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎกเล็กน้อย เนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องทาน มีความเหมาะสมตามสภาพเศรษฐกิจ และความประหยัดของประชาชน เรื่องศีล สมควรเพิ่มเนื้อหาเล็กน้อย เป็นการสอนให้ประชาชนมีระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้น ส่วนเรื่องภavana คือการปฏิบัติธรรมโดยตรงตามแนวแห่งสติปัญญา ๔ มีเพียงเล็กน้อย สมควรเพิ่มเนื้อหาให้มากยิ่งขึ้น ส่วนบทธรรมะทั่วไปที่กล่าวถึงความสุข ความเจริญ มีการนำมาแสดงมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน สมควรลดเนื้อหาลง เพราะเป็นคำสอนที่ใช้แสดงได้ทุกโอกาส ไม่ต้องคำนึงถึงวันสำคัญ สถานการณ์ หรือผู้รับฟังแต่ประการใด เนื้อหาธรรมะส่วนใหญ่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ ไม่มีการประยุกต์เนื้อหาธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้ประสิทธิภาพในการนำไปใช้แก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันได้ไม่เต็มที่ ในแต่ละสำนวนยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงมากเกินไป ขาดการตรวจสอบและเรียบเรียงเนื้อหาให้ต่อเนื่องถูกต้องและชัดเจน สำนวนภาษาสูงเกินความสามารถที่ผู้ฟังระดับชาวบ้านจะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ยกหัวข้อธรรมะและภาษาบาลีขึ้นแสดงมากเกินไป ใช้อุปมาที่ไกลตัว และนำเนื้อหาธรรมะไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้ฟังไม่รู้จักและคุ้นเคย

๓. เนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์นำมาแสดง ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ส่วนมากมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกตามหลักพุทธวิธีการสอน แต่มีบทพระธรรมเทศนาบางสำนวนเท่านั้นที่ไม่สอดคล้อง เพราะผู้แสดงไม่ได้เตรียมและตรวจสอบเนื้อหาของธรรมะ ให้ถูกต้อง ทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่อง มีความผิดพลาดทั้งความหมาย ตัวอักษร และอธิบายธรรมะตามความคิดเห็นของตนเอง มีความสอดคล้องกับขบวนการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ คือ ผู้ส่งสาร หมายถึงพระธรรมกถึกที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างดี สาร หมายถึงสำนวนบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน ช่องทาง หมายถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และผู้รับสาร

หมายถึงประชาชนผู้รับฟังโดยทั่วไป เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร หัวข้อธรรมะบางข้อพระสงฆ์นำมาแสดงซ้ำ ผู้ฟังได้ฟังบ่อย ๆ ก็สามารถจำได้ นับว่าเป็นการสอดคล้องที่สมบูรณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ.

ผลการวิจัยครั้งนี้ น่าจะนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย เช่น การเทศนาแบบปุจฉาวิสัชนา หรือการสื่อสารธรรมะแบบสองทาง เปิดโอกาสให้ผู้รับฟังได้สอบถาม ประยุกต์ธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงให้พอเหมาะ ไม่แสดงธรรมะโดยอัตโนมัติ และควรพัฒนาแนวทางการใช้ภาษา ให้มีการเรียบเรียงและตรวจสอบเนื้อหาให้เข้าใจง่ายและถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎก แก้ไขปรับปรุงในส่วนที่บกพร่อง ลดการใช้ภาษาบาลีให้น้อยลง ทำบทพระธรรมเทศนาให้ถูกต้องตามหลักการทำบทวิทยุกระจายเสียง ระมัดระวังการใช้ภาษาที่ต่ำกว่ามาตรฐาน เช่น ภาษาที่รุนแรง ไม่สุภาพ แสดงธรรมะไปตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ได้ถูกต้องชัดเจน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดทำแผนและระบบในการเผยแผ่เพื่อปรับปรุงพัฒนารูปแบบวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควบคุมการนำเสนอเนื้อหาธรรมะของพระธรรมกถึก เพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ถูกต้องตามพระไตรปิฎก ย่อมเป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดต่อประชาชนผู้รับฟัง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ.

- Thesis Title** : A STUDY OF FORM AND TECHNIQUES FOR
PROPAGATING DHAMMA GIVEN AT THE RADIO
BROADCASTING STATION OF THAILAND
: A CASE STUDY OF DHAMMA PREACHING ON
DHAMMASSAVANA DAY. DURING THE
YEARS OF 2539 - 2542 B.E.
- Researcher** : PHRARACHPANNAPON (CHAYAWUNGSO / CHAIWONG)
- Degree** : Master of Arts (Dhamma Communication)
- Thesis Supervisory Committee :**
- : Ven. Phramahatuon Sirithummo, B.A., M.A. (Phil),
M.A. (SKT), Ph.D. (in Phil)
 - : Assist. Prof. Bumrung Sukhapan, B.A., (Jour) M.S.W.
(Social Work) T.U.
 - : Assist. Prof. Aumduan Sodmanee, Ed.D.
- Date of Graduation** : 15 DECEMBER 2005

ABSTRACT

This research is the study of forms and ways of propagating Dharma on the radio station of Thailand. The case study of Dharma preaching on Dharmasawana Day (Dharma listening Day) during 2539 – 2542 B.E. There are 3 objectives of research, as follow :

1. For Studying the forms and ways of publicizing Buddhism religion both in the past and at present.
2. For Studying the subject matters and the principle of Buddha's teaching which the monks have proposed on the radio station of Thailand, Public Relations Department.

3. For comparing the agreement of Buddha's teachings presented by the monks with the Buddhism method of teaching and communicating according to the principle of public communication.

The method of studying is the Qualitative Research mainly emphasizing the Documentary Research. The consequence of this research has discovered that :

1. The forms and ways of propagating Dharma of Pradharmakatupek (The Buddhism lecturers) on the radio station of Thailand, both in the past and at present has discovered that there are patterns and ways of preaching for spreading out Dharma that are alike. They are rhetorical preaching, speaking for giving knowledge, inspiring, and entertaining which are the communications for the listeners to learn Dharma clearly, to be persuaded to have faith, braveness, and cheerfulness. The forms and ways of preaching, as mentioned, is the one way communication which the monks are personal media, having the ways proposing the subject matters which are useful and interesting by using rhetorics. They are Buddhism proverbs, adages, witty speeches, sayings, verses, tales, and parables for comparing the subject matters of Dharma to occur more clearly.

2. The majority of the subject matters of Buddha's teaching are in agreement with Pratripitaka (the Buddha's teachings of three parts). There are only some subject matters that lack completeness, moderateness, and agreement. The subject matters about Tan (giving alms), it is appropriate for the status of economy and the saving of the people. About Sila (religious precepts), the subject matters should be increased a little, the precepts teach the people to have more discipline. As for Pawana (praying), it is directly practicing Dharma according to Satipattatan 4 (Couseiousness 4), there are small amount of subject matters which should be increased more. In addition, the general Buddha's teachings, saying about happiness and prosperity, have been lectured a lot both in the past and at present, the subject matters should be decreased because. They are the teachings which are lectured in every occasion without regarding to important days, situations,

or listeners. The majority of the subject matters of Dharma are similar; they are not applied to the current situations which cause the efficiency of solving the problems of every day lives is not complete. Each style of speaking, too many topics of Dharma are raised to lecture. The subject matters do not be checked, arranged correctly and clearly. The rhetorics, used by lecturers are more difficult than the capabilities of listeners, the locals, to understand clearly. Besides, they raise too many topics of Dharma and Pali to lecture, and also use the metaphoric words that are far away from the listeners existence. Moreover, they bring the subject matters of Dharma to compare with the articles which the listeners never know and get used to.

3. The subject matters, lectured by the monks on the radio station of Thailand, most of them are in agreement with Pratripitaka according to the principle of Buddhism method of teaching. But there are only some topics of Dharma preaching which are not in agreement because the lecturers did not prepare and check before lecturing. Because of this, the subject matters do not continue and the mistakes occur both in meaning and wording and also the lecturers explain Dharma by their own thinking. Apart from agreeing with Pratripitaka, the subject matters are in agreement with the process of communication according to the principle of public communication. That is, “messenger” means Pradharmakatuek who have knowledge and capabilities to propagate Dharma well, “message” means all of the 289 special phrases in the Dhrama preaching text, “channel” means the radio station of Thailand, and “message receiver” means the people who are the listeners. It is the one way communication which the monk is a messenger. Some topics of Dharma which the monks bring to lecture repeatedly and the listeners who listen frequently can remember, considering it is a complete agreement both of theory section and practice section.

The consequence of this research should be brought to develop the forms of propagating on the radio station of Thailand, such as the preaching in form of Pudshawisuchana or the two ways Dharma communication by giving the listeners

opportunities to ask the question. Besides, Dharma should be applied to be in agreement with the current situations and the topics of Dharma should be raised moderately to lecture. Do not lecture Dharma automatically and should develop the way of using the language. The subject matters should be arranged and checked in order to understand easily and correctly according to Pratripitaka. Correct, and improve the deficient parts, decrease the use of Pali language, make the topics of Dharma preaching correctly according to the principle of making the radio broadcasting text. Be careful to use the language that is under standard: for instance, severe, unpolite language. Lecture Dharma according to the principle of Pariyatti (religious education), do and understand correctly and clearly. The involved units should make the plans and systems of propagating in order to improve and develop the patterns and methods more efficiently. Controlling the proposing Dharma's subject matters of Pradharmakatuek to have the same standard and to be in accordance with Pratripitaka should be the stableness of Buddhism religion, and be extremely advantageous for the listener people who can bring Dharma to use in their everyday lives efficiently.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย ด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลหลายฝ่ายที่ให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุง ด้วยดีตลอดมา

กราบขอบพระคุณ พระมหาต่วน สิริธมฺโม ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อนุโมทนาขอบคุณ รศ.บำรุง สุขพรรณ ศศ.ดร.อ้อมเดือน สดมณี กรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

ขอบพระคุณพระราชปัญญาเมธี วัดจันทาราม พระศรีสิทธิมนี วัดสังเวชวิศยาราม พระมหานิยม สีลสวโร พระมหาวิเชียร อภิปัญญา และพระมหาสมยศ อากาศุตโต อนุโมทนาขอบคุณ รศ. กิติมา สุรสนธิ อาจารย์รังษิ สุทนต์ อาจารย์สุขธมยา ยาสุกแสง นักวิชาการทุกท่าน ที่กรุณาให้สัมภาษณ์อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย เจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ทุกท่านที่กรุณาให้คำปรึกษา และเพื่อน สหธรรมิกสาขาวิชาธรรมนิเทศ ที่ให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

อนุโมทนาขอบคุณ คุณวิรัช-คุณกาญจนา สุวรรณภาศรี คุณถาวร ศรีภิญโญ ที่ได้ให้การอนุเคราะห์สนับสนุนข้อมูลบทพระธรรมเทศนา พ.อ.สุชน-คุณสุนันทา ปาณะวร คุณสมชาย-คุณมณี ไศกิตสกุล แม่ครัววัดนางชี ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน และพระภิกษุ สามเณรวัดนางชี ที่ได้แบ่งเบาภาระหน้าที่การงานช่วยเป็นกำลังใจ

ความคิดอันเกิดจากการทำวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ขอให้เป็นบุญกุศลเพิ่มพูนบารมีให้โยมมารดามีความสุขความเจริญ และ ขออุทิศ ส่วนกุศลแด่โยมบิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว

พระราชปัญญาภรณ์ (ชววิโส / ไชยวงศ์)

๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน	๗
๒.๑ การสื่อสาร	๗
๒.๑.๑ การทำความเข้าใจสารของผู้รับสาร	๘
๒.๑.๒ การอธิบายกระบวนการสื่อสารทางวิทยุกระจายเสียงตามแบบทฤษฎีการสื่อสารของเซนนอนและวีเวอร์	๕
๒.๒ ภาษากับการเทศน์	๑๐
๒.๒.๑ การฝึกทักษะในการพูด และการใช้ถ้อยคำ	๑๑
๒.๒.๒ ข้อบกพร่องในการใช้ภาษา	๑๒
๒.๒.๓ แนวทางการใช้สำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนา	๑๓
๒.๓ การจัดรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง	๑๕
๒.๓.๑ รูปแบบการแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุกระจายเสียง	๑๕

๒.๔	วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า	๑๘
๒.๔.๑	พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้สั่งการ	๑๙
๒.๔.๒	จุดมุ่งหมายในการสอน	๑๙
๒.๔.๓	วิธีที่ทรงสอน	๒๐
๒.๔.๔	อุบายประกอบการสอน	๒๑
๒.๔.๕	รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๑
๒.๔.๖	แผนการสอนของพระพุทธเจ้า	๒๒
๒.๕	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๒๓
๒.๖	พระสงฆ์ที่นิมนต์มาแสดงธรรม	๒๖
๒.๗	วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๘
๒.๗.๑	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะ	๒๘
๒.๗.๒	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะ	๓๐

บทที่ ๓ เนื้อหาสาระและรูปแบบการใช้ภาษา ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
ที่พระสงฆ์นำมาเสนอ ๓๒

๓.๑	หลักคำสอนที่นำเสนอในบทพระธรรมเทศนา ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ	๓๒
๓.๒	สำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนา	๓๖
๓.๒.๑	พุทธศาสนสุภาษิต	๔๐
ก.	การใช้ภาษาบาลีที่ในบทพระธรรมเทศนา	๔๑
ข.	ภาษาบาลีที่ไม่ตรงกับพระไตรปิฎก	๔๓
๓.๒.๒	สุภาษิต	๔๓
๓.๒.๓	คำพังเพย	๔๘
๓.๒.๔	คำคม	๔๙
๓.๒.๕	คำกลอน	๕๐
๓.๒.๖	นิทาน	๕๕
๓.๒.๗	อุปมา	๖๒
๓.๒.๘	ภาษาที่รุนแรง ไม่สุภาพ	๖๕

๓.๓	หลักคำสอนที่พระสงฆ์นำมาเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง แห่งประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๒	๓๐
๓.๔	หลักคำสอนที่นำเสนอตรงกับสภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน	๕๖
	๓.๔.๑ วันสำคัญของชาติ	๕๗
	๓.๔.๒ วันสำคัญของพระพุทธศาสนา	๕๘
	๓.๔.๓ วันสำคัญของพระมหากษัตริย์	๕๕
	๓.๔.๔ สภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน	๑๐๐
๓.๕	หลักธรรมที่ควรนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตในยุคปัจจุบัน	๑๐๑
	๓.๕.๑ หลักธรรมเพื่อพัฒนาบุคคล	๑๐๒
	๓.๕.๒ หลักธรรมเพื่อพัฒนาครอบครัว	๑๐๓
	๓.๕.๓ หลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคม	๑๐๖
๓.๖	หลักคำสอนที่เข้าใจยาก คลุมเครือ ไม่ชัดเจน	๑๐๗
๓.๗	ธรรมะอัตโนมัตติ	๑๐๘

บทที่ ๔	เปรียบเทียบความสอดคล้องของพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดง กับพุทธวิธีการสอนและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๑๑๒
๔.๑	ความสอดคล้องระหว่างบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดง กับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า	๑๑๒
	๔.๑.๑ ความสอดคล้องในเนื้อหาสาระในหลักคำสอน	๑๑๒
	๔.๑.๒ ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบและวิธีการที่พระสงฆ์นำมาใช้ กับพุทธวิธี	๑๑๗
๔.๒	ความสอดคล้องในองค์ประกอบการนำเสนอธรรมะทางวิทยุ ตามหลักนิเทศศาสตร์	๑๒๐
๔.๓	การสัมภาษณ์ : ทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ต่อการเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียงในปัจจุบัน	๑๒๒

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๒๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๘
๕.๒ วิจัย	๑๓๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๑
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย	๑๓๑
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน	๑๓๒
บรรณานุกรม	๑๓๓
ภาคผนวก	๑๔๐
ภาคผนวก ก. ตัวอย่างบทพระธรรมเทศนา	๑๔๑
ภาคผนวก ข. จำนวนบทพระธรรมเทศนา ๒๘๕ จำนวน	๑๓๑
ภาคผนวก ค. รายนามพระธรรมกถึกที่แสดงพระธรรมเทศนา	๑๘๓
ภาคผนวก ง. ประวัตินักวิชาการผู้ให้สัมภาษณ์	๑๘๘
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬา
เตปิฎก พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียบเรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(บาลี) = วินยปิฎก	มหาวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)	ที.
ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)	ที.
ปา.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)	
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)	
ม.มู.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสกปาติ (ภาษาบาลี)	
ม.มู.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มุลปณฺณาสก (ภาษาไทย)	
ม.ม.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสกปาติ (ภาษาบาลี)	
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก (ภาษาไทย)	
สํ.ส.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	สํยุตตฺตนิคาย	สคคาวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)	
สํ.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	สคคาวรรค (ภาษาไทย)	
สํ.นิ.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	สํยุตตฺตนิคาย	นิทานวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)	
สํ.นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)	
สํ.สพ.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	สํยุตตฺตนิคาย	สพยตฺตวคฺคปาติ (ภาษาบาลี)	
สํ.สพ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	สพยตฺตวรรค (ภาษาไทย)	
สํ.ม.	(บาลี) = สุตตฺตปิฎก	สํยุตตฺตนิคาย	มหาวรรคฺคปาติ (ภาษาบาลี)	
สํ.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	มหาวรรวรรค (ภาษาไทย)	

องฺ.เอกก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํคฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต	เอกกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.เอกก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํคฺตฺตฺตฺตฺตฺต	เอกกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.ทก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํคฺตฺตฺตฺต	ทกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.ทก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํคฺตฺตฺตฺต	ทกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.ติก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํคฺตฺตฺต	ติกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.ติก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํคฺตฺตฺต	ติกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.จตุก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํคฺตฺต	จตุกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.จตุก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํคฺตฺต	จตุกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํคฺต	ปญฺจกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.ปญฺจก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํคฺต	ปญฺจกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.ฉก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํค	ฉกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.ฉก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํค	ฉกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.สตฺตก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํค	สตฺตกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.สตฺตก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํค	สตฺตกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.อฏฺฐก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํค	อฏฺฐกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.อฏฺฐก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํค	อฏฺฐกนิปาต (ภาษาไทย)
องฺ.ทสก.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	องฺ.อํค	ทสกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
องฺ.ทสก.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	อํค	ทสกนิปาต (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	ขุ.ขุ.ทกปาฐปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	ขุ.ขุ.ทกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	ธมฺมปทปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	ธมฺมปท (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	อิติวุตฺตกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	อิติวุตฺตกะ (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(บาลี) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	ชาตกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.	(ไทย) = สุตตฺตฺตปิฎก	ขุ.ขุ.ทกนิกาย	ชาตก (ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎก

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ชื่อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง : ที่.

ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๒. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
(ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๑ ชื่อที่ ๓๑๒ หน้า ๒๕๒.

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อ.จ.เอกก.อ. (บาลี) = อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณี เอกนิပါတอฎฐกถา (ภาษาบาลี)

ช.ธ.อ. (บาลี) = ชุทฺตนิกาย ธรรมปทอฎฐกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อ.ภ.ส.จ.อ. (บาลี) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี อฎฐสาลินีอฎฐกถา (ภาษาบาลี)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในอรรถกถา

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ชื่อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

อ.จ.เอกก.อ.(บาลี) ๑/๖๕/๖๕-๗๑. หมายถึง อังคุตตรนิกาย มโนรลปุรณี เอกกนิปา
ตอฎฐกถา(ภาษาบาลี) เล่มที่ ๑ ชื่อที่ ๖๕ หน้า ๖๕-๗๑.

ฎีกาปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.มหาฎีกา. (บาลี) = ปรมตฺถมณฺชฺสา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา(ภาษาบาลี)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในฎีกาปกรณ์วิเสส

การใช้เลขหมายรหัสย่อ จะระบุเล่ม / ชื่อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

วิสุทฺธิ.มหาฎีกา.(บาลี) ๑/๑๓/๑๖-๑๗ หมายถึง ปรมตฺถมณฺชฺสา วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา (ภาษา
บาลี) เล่มที่ ๑ ชื่อที่ ๑๓ หน้า ๑๖-๑๗.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ เชื่อกันว่า ได้แก่ดินแดนที่เป็นจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน^๑ พระพุทธศาสนาก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ คำสอนทางพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทที่ชัดเจนในวิถีชีวิตของคนไทย และเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งทางวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติไทย พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของคนไทย จึงไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ “อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทไทยกับพุทธศาสนาเป็นของคู่กัน”^๒ เมื่อเป็นเช่นนี้ พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า จะต้องศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่

ปัจจุบันวัฒนธรรมตะวันตก ได้ไหลเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างไม่ขาดสาย บางเรื่องนิยมนำมาปฏิบัติทั้งที่ยังไม่รู้ว่ามีคุณมีโทษอย่างไร ได้ละทิ้งศีลธรรมวัฒนธรรมประเพณีแบบอย่างอันดีงามของชาติ เช่น อินเทอร์เน็ต มักมีภาพที่ล่อแหลมต่อศีลธรรม มีข้อความที่รุนแรง ปัญหาการมั่วสุมเสพยาเสพติด มียาบ้า ยาไอ เป็นต้น การใช้จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่ายเกินตัว นิยมซื้อสินค้าต่างประเทศที่มีราคาแพง ปัญหาอาชญากรรม จกชิงวิ่งราว ลักเล็กขโมยน้อย การคอร์รัปชัน ครอบครัวแตกแยกขาดความอบอุ่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันสมควรของเยาวชน เหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแบบซ้ำซากในสังคมไทยทั่วไป สิ่งที่เกิดศีลธรรมกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่สังคมยอมรับ

ค่านิยมที่ผิด ๆ เหล่านี้ สมควรที่จะต้องรีบแก้ไข เพราะประเทศชาติจะเจริญหรือเสื่อม ก็ขึ้นอยู่กับประชาชนในประเทศ ถ้าประชาชนมีคุณภาพ มีศีลธรรม มีความรู้

^๑ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๒.

^๒ ณรงค์ เล็งประชา, วิถีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอ.เอส.พี.ริงด์ิง แฮร์ส, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕.

ความสามารถ และวิสัยทัศน์กว้างไกล ประยุกต์ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมให้เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ เลือกลงสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เลิกสิ่งที่เกิดโทษ ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา ย่อมจะเจริญรุ่งเรืองสืบไป แต่ถ้าประชาชนขาดศีลธรรมประจำใจ ประเทศชาติย่อมจะขาดภาวะผู้นำที่ดี และผู้มีความรู้ความสามารถที่จะสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนถึง การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการปกครอง ย่อมมีคุณภาพด้อยลงตามลำดับ

สิ่งที่เป็นตัวเราให้เกิดค่านิยมผิด ๆ ประการหนึ่งก็คือการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในการใช้เสียงในสังคมไทย ซึ่งมีทั้งเสียงดีและไม่ดี แต่ส่วนมากเป็นเสียงโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ เพิ่มพูนความอยาก เป็นเสียงที่เราให้เกิดกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะ มากยิ่งขึ้น เสียงเหล่านี้จะผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ เทป และสื่ออื่น ๆ ผู้วิจัยเห็นว่าการเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสเป็นผู้จัดรายการ เป็นสื่อทางเสียงที่ดี เป็นประโยชน์ในการช่วยแก้ไขปัญหาในสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย

ปัจจุบัน สื่อมวลชนมีบทบาทในการเป็นผู้ถ่ายทอด สร้างค่านิยมให้แก่คนจำนวนมาก สามารถทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปทั้งในทางที่ดีและไม่ดี สื่อทางวิทยุกระจายเสียง เป็นสื่อที่มีธรรมชาติเข้าถึงคนจำนวนมาก มีความครอบคลุมและราคาถูก ทำให้ทุกคนสามารถรับสื่อประเภทนี้ได้ รายการธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในวันธรรมมัสสวนะ เป็นรายการธรรมะที่เกิดขึ้นจากนโยบายเพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งมานานหลายสิบปี จึงควรพัฒนาให้เป็นรายการที่ได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงน่าจะศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแพร่ธรรมะ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยว่า ได้มีการนำเสนอในรูปแบบใด และใช้แนวทางในการเผยแพร่ธรรมะอย่างไรบ้าง

ผู้วิจัย เคยได้รับอาราธนาไปแสดงพระธรรมเทศนา ภาคค่ำ ในวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ เวลา ๑๘.๐๐ น. เป็นเวลา ๓๐ นาที โดยบันทึกเสียงไว้ล่วงหน้า ที่

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์^๓ การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบง่าย บันทึกเสียงไว้ล่วงหน้า ๑ วัน วันรุ่งขึ้นก็นำออกอากาศ ไม่มีการจัดระบบ ในกรณีเทศน์อย่างชัดเจน ไม่มีระเบียบวิธีปฏิบัติที่รัดกุมเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระแต่อย่างใด ผู้วิจัยจึงเกิดความสงสัยว่า การเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยนั้น มีความเหมาะสมทั้งรูปแบบ วิธีการ และเนื้อหาสาระมากน้อยเพียงใด ยกตัวอย่าง บทพระธรรมเทศนาที่ยกหัวข้อธรรม และอธิบายเป็น อัตโนมัตติว่า

“พระธรรมกถึก ท่านกล่าวไว้เพื่อความเข้าใจง่ายว่า ขันติ มี ๒ อย่าง คือ ๑. ขันติอัค ๒. ขันติอค ขันติอัค หมายความว่า มีเรื่องอะไร มากกระทบ อัคไว้ ทนไว้ หนักเข้าทนไม่ไหวก็ระเบิดออกมาทางวาจาบ้าง ทางกายบ้าง คำว่า ประหัตประหาร ทำร้ายกัน ขันติอค หมายถึงความอดทนที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาเห็นคุณประโยชน์ของขันติ และเห็นโทษของความขาดขันติ ขันติทั้งสองประเภทนี้ เรียกว่า อธิวาสนขันติ ความอดกลั้นยับยั้ง แต่พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยขันติอย่างยอดเยี่ยม คือ ตีติกาขันติ ได้แก่ ความอดทนที่ทนทานต่อกิเลสอาสวะทั้งปวง ไม่สามารถให้พระองค์สะดุ้งสะเทือนได้ เหมือนภูเขาไม่สะเทือน หวั่นไหว ด้วยลมอันพัดมาจากทิศทั้งสี่ เป็นตบะ เภากิเลสอาสวะทั้งหลายให้หมอดไหม้ไม่เหลือเศษ เป็นอุดมการของพระพุทธเจ้า”^๔

การอธิบายธรรมะ แม้จะมุ่งเพื่ออธิบายถึงความหมาย ภาษาที่ใช้ก็นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุ บางคำบางประโยคพระสงฆ์จำเป็นต้องใช้ด้วยความระมัดระวังหรือไม่ มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด หรือผู้ฟังเมื่อฟังแล้วเกิดความรู้สึกอย่างไร เช่นบทพระธรรมเทศนาที่ว่า “ถ้ากล่าวด้วยจิตใจที่ขุ่นมัว กำลังตกอยู่ในอารมณ์โกรธ กล่าวออกมาด้วยความสะใจ เช่นคำว่า มึงไปตายโหงตายห้าเสียอย่าได้พูดได้เกิดเชียว”^๕ คำพูดเช่นนี้ต้องระมัดระวังในเรื่องของการนำไปใช้ เป็นพิเศษ

^๓ ฎีกาอาราธนา ของผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ที่ นร ๒๐๐๗/สวท ๑๐๗ ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๔๕.

^๔ สำนวนบทพระธรรมเทศนา, เรื่อง **มาฆบูชากถา (วันแห่งความดี)**, วันเสาร์ ที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ เวลา ๐๘.๐๐-๐๘.๓๐ น. ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ (เอกสารอัดสำเนา).

^๕ สำนวนบทพระธรรมเทศนา, เรื่อง **พรปิใหม่**, วันอังคารที่ ๒ มกราคม ๒๕๔๔ เวลา ๑๘.๑๕ - ๑๘.๓๕ น. ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๒ (เอกสารอัดสำเนา).

จึงเป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยอยากทราบว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ที่สังกัดกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีสำนักประชาสัมพันธ์เขตถึง ๘ สำนัก และมีสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดครบทุกจังหวัด^๖ ซึ่งเป็นหน่วยราชการที่มีศักยภาพ และมีเครือข่ายในการเผยแพร่พุทธธรรมได้กว้างไกลครอบคลุมทุกพื้นที่ ได้อาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ผู้ทรงภูมิความรู้ความสามารถในการเผยแพร่ ไปแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันธัมมัสสวนะ เพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้น แต่ปัญหาต่าง ๆ กลับทวีความรุนแรงขึ้น อาจเป็นเพราะเนื้อหาสาระคำสอนที่พระสงฆ์แสดง สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้มากนักน้อยเพียงใด มีเนื้อหาถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎกหรือไม่ รูปแบบและแนวทางสมควรที่จะปรับปรุงแก้ไขหรือไม่ ภาษาที่ใช้มีความขง่าย เหมาะสมชัดเจนเพียงใด และได้นำเสนอในเนื้อหาสาระ ที่สามารถสนองนโยบายของมหาเถรสมาคมหรือไม่ เช่น เรื่อง ป้องกันภัยยาเสพติด^๗ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อทราบคำตอบของปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ อันจะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่พระสงฆ์ในฐานะผู้ส่งสาร เพื่อเพิ่มศรัทธาและทัศนคติที่ดีแก่ประชาชนในฐานะผู้รับสาร ให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนรายการมากยิ่งขึ้น การวางแผนเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบระเบียบ ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อปรับปรุงแก้ไขรูปแบบ และแนวทางในการเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนาสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์นำเสนอ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

๓. เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องของบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดงกับพุทธวิธีการสอนและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

^๖ กรมประชาสัมพันธ์ รายงานประจำปี ๒๕๔๑ หน้า ๑.

^๗ ประกาศมหาเถรสมาคม เรื่อง ป้องกันภัยยาเสพติด ประกาศ ณ วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๔๔.

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

รูปแบบ หมายถึง การเผยแพร่ธรรมะในสภาพการเผยแพร่ความรู้ การโน้มน้าวใจ และการบันเทิง

แนวทาง หมายถึง ขั้นตอนหรือสิ่งที่ควรปฏิบัติในการเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง อันได้แก่การนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ ควรนำเสนอให้เกิดความง่าย ไม่คลุมเครือ ไม่ควรใช้คำที่ไม่สุภาพ คำที่รุนแรง เข้าใจยาก นำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ

เผยแพร่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป^๔ ในที่นี้หมายถึง การชี้แจงแสดงธรรมให้ขยายแผ่ออกไปสู่จิตใจของประชาชน โดยผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

ธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก มีทั้งสิ้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ทั้งที่เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม และอัพยากคธรรม ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาธรรมะที่นำมาเสนอทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ในวันธัมมัสสวนะ ระหว่างเวลา ๐๘.๐๐ - ๐๘.๓๐ น. และเวลา ๑๘.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หมายถึง หน่วยราชการที่สังกัดกรมประชาสัมพันธ์ กระจายเสียงในระบบ A.M. ความถี่ ๘๕๑ Khz. เป็นสถานีวิทยุ ที่นำเสนอธรรม สารบันเทิง รวมทั้งนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของแต่ละวัน

วันธัมมัสสวนะ หมายถึง วันฟังธรรมทางจันทรคติ ของพุทธศาสนิกชน ตรงกับวันขึ้น-แรม ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ หรือ แรม ๑๔ ค่ำ

^๔ เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๖๔.

^๕ กรมประชาสัมพันธ์, รายงานประจำปี ๒๕๔๑, โครงสร้างการแบ่งส่วนราชการ หน้า ๘.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (DOCUMENTARY RESEARCH) เพื่อให้รู้ถึงรูปแบบและแนวทางการเผยแพร่ธรรมะในบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์ได้แสดงในวันธรรมมัสสวนะ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์^{๑๑} ระบบ A.M. ความถี่ ๘๕๑ Khz. ภาคน้ำเวลา ๐๘.๐๐-๐๘.๓๐ น. และภาคค่ำเวลา ๑๘.๐๐-๑๘.๓๐ น. ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๒ จำนวน ๒๘๕ จำนวน^{๑๒}

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (DOCUMENTARY RESEARCH) คือบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำเสนอทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕ -๒๕๔๒ และเจาะลึกสัมภาษณ์ผู้ทรงความรู้ในการเผยแพร่ธรรมะ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. นำเนื้อหาในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ จำนวน แจกแจงหัวข้อธรรมแยกประเภทจัดเป็นหมวดหมู่
๒. สัมภาษณ์นักวิชาการผู้มีความรู้ในหลักการ และวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๐ ท่าน
๓. สรุปผลของการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการเผยแพร่ที่ได้ผลสูงสุด แก่ผู้ฟังจำนวนมาก ตามแนวทางในอดีต
๒. ได้ทราบถึงการสื่อสารที่เหมาะสม ทั้งเนื้อหาสาระ การใช้ภาษา กับคนในยุคปัจจุบัน อันจะเป็นต้นแบบให้แก่พระสงฆ์ที่จะใช้เทศนาต่อไป
๓. สามารถวิเคราะห์ให้เห็นความชัดเจนถึงความสัมพันธ์ ระหว่างเนื้อหาสาระของบทพระธรรมเทศนา พุทธวิธีการสอน และการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ ด้วยหลักวิชาการสมัยใหม่.

^{๑๒} คูภาคผนวก ข. หน้า ๑๗๑.

บทที่ ๒
แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์
และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๒.๑ การสื่อสาร

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่สร้างความร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกันในเรื่อง ความรู้สึกนึกคิด ข่าวสารอารมณ์ ของบุคคลสองฝ่าย ดังนั้น องค์ประกอบหรือปัจจัย ในการสื่อสาร จะประกอบไปด้วยบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร (Sender) ฝ่ายหนึ่งจะมีหน้าที่รับข่าวสาร (Receiver) และสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ข่าวสาร ความต้องการ อารมณ์ ซึ่งเราอาจหมายถึง ตัวเนื้อหาสาระ (Message) ที่ผู้ส่งต้องการให้ผู้รับเกิดความเข้าใจร่วมกัน หรือมีความหมาย ที่คล้ายคลึงกัน แต่เนื่องจากมีผู้นิยามความหมายของการสื่อสารไว้ในหลายทัศนะ ด้วยกัน จึงอาจสรุปถึงองค์ประกอบ (Communication Elements) ที่สำคัญ ๆ ของการสื่อสาร ได้อย่างน้อย ๔ ประการ ดังนี้

๑. **ผู้ส่งสาร (Source)** คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสาร ความคิดความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงอาจ เป็นคน ๆ เดียวหรือหลายคน เช่น กลุ่ม หรือสถาบัน บริษัท รัฐบาล หน่วยงาน สื่อมวลชน ก็ได้

๒. **สาร (Message)** คือ ผลผลิตของผู้ส่งสาร ถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปของรหัส (Code)

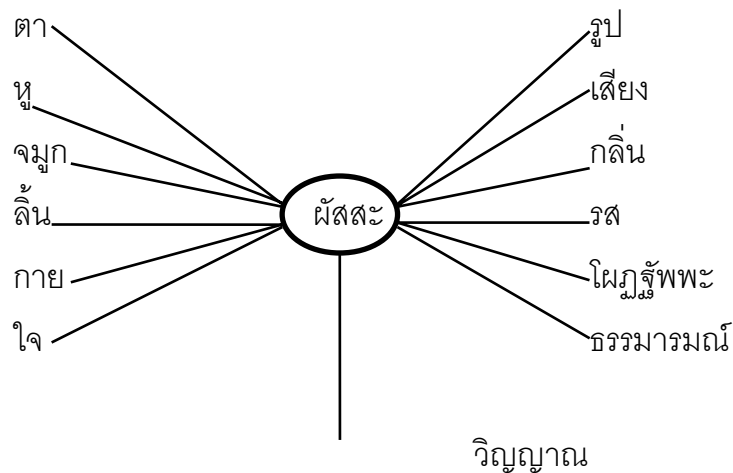
๓. **สื่อ (Channel)** คือสิ่งที่ขนส่งสาร (A carrier of Message) หรือ เป็น พาหนะของสารกล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อก็คือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร ให้ ปรากฏ เช่น เมื่อเราพูด คลื่นเสียง และอากาศเป็นสื่อ

๔. **ผู้รับสาร (Receiver)** คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียว หลายคน เช่นกลุ่มผู้กำลังอภิปราย มวลชน หรือสถาบัน เป็นต้น

๒.๑.๑ การทำความเข้าใจสารของผู้รับสาร

การทำความเข้าใจหรือการรับรู้สารของผู้รับสาร ตามแนวทางของ พระพุทธศาสนา มีการรับรู้ได้ เมื่ออายตนะภายนอก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะ ภายใน คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ สื่อ (ผัสสะ) ถึงกัน เกิดวิญญาณ คือการรับรู้ขึ้น ทั้งที่ชอบใจและไม่ชอบใจ

การรับรู้ตามแนวแห่งพระพุทธศาสนา^๑

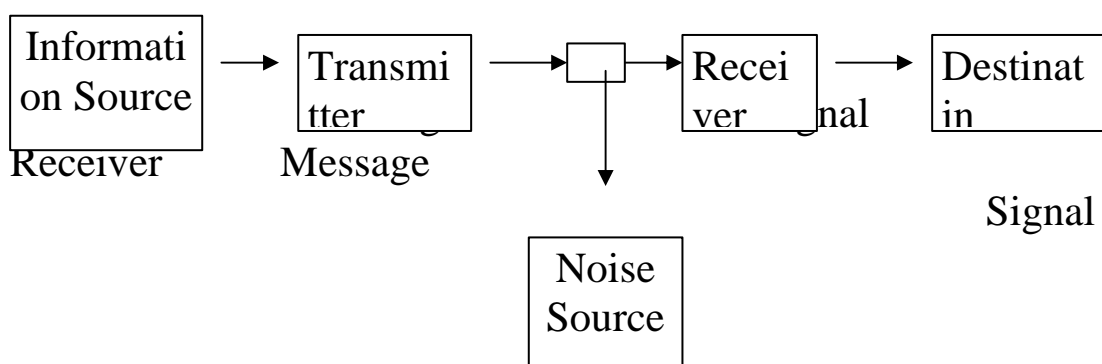
การทำความเข้าใจหรือการรับรู้สารของผู้รับสารในที่นี้ มุ่งประเด็นสำคัญ ไปทางแนวความคิดว่าความเข้าใจความหมายโดยใช้ผัสสะทางเสียง คือ เมื่อพระธรรมถูก แสดงพระธรรมเทศนา ผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ประชาชนผู้รับ สาร ได้เข้าใจความหมายธรรมะทางเสียง การรับรู้ทางเสียงของผู้รับสารจะดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ก็อยู่ที่โยนิโสมนสิการของแต่ละบุคคล

^๑ พระมหาวิเชียร อภิปัญญา, "การเปิดรับสื่อและความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้านจริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอน ปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนในเขตภาษีเจริญ," วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

๒.๑.๒ การอธิบายกระบวนการสื่อสารทางวิทยุกระจายเสียงตามแบบทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ (The Shannon and Weaver Model)^๒

การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ ผู้พูด (Information Source) เครื่องส่ง (Transmitter) สัญญาณ (Signal) เครื่องรับ (Receiver) ผู้ฟัง (Destination) และเสียงรบกวน (Noise Source) แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ มีลักษณะดังนี้

แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์

จากองค์ประกอบแบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ สามารถอธิบายกระบวนการสื่อสารทางวิทยุกระจายเสียงดังนี้

ผู้พูด (Information Source) หมายถึงพระธรรมกถึกผู้แสดงพระธรรมเทศนามีจำนวน ๑๑๖ รูป ตลอดระยะเวลา ๔ ปี มีภูมิความรู้ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะตั้งแต่ชั้นสามัญ ถึงสมเด็จพระราชาคณะ จากวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย และหมายถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์การสื่อสารมวลชนของรัฐ สังกัดกรมประชาสัมพันธ์ ที่ให้การสนับสนุนให้มีรายการแสดงพระธรรมเทศนา ในทุกวันธัมมัสสวนะ

สาร (Message) หมายถึง บทพระธรรมเทศนา จำนวน ๒๘๙ สำนวน ซึ่งในแต่ละสำนวนได้อธิบายธรรมะแบบผสมผสานกัน มีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันไป เพื่อให้เนื้อหา

^๒ ประมะ สตะเวทิน, *หลักนิเทศศาสตร์*, ๒๕๒๘, หน้า ๔๗.

บทพระธรรมเทศนาได้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน จึงได้จัดเนื้อหาทั้งหมดลงในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล และภาวนา

เครื่องส่ง (Transmitter) หมายถึง อุปกรณ์การสื่อสารทั้งที่เคลื่อนที่ได้ และเคลื่อนที่ไม่ได้ ครอบคลุมพื้นที่ตามจังหวัดต่าง ๆ ครอบคลุมภาคในประเทศไทย

สัญญาณ (Signal) หมายถึง สัญญาณในการกระจายเสียงการแสดงพระธรรมเทศนาในวันธัมมัสสวนะ ระบบ A.M. ความถี่ ๘๙๑ Khz

เครื่องรับ (Receiver) หมายถึง เครื่องวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมีรูปแบบ ราคา และคุณภาพ แตกต่างกันไปตามขีดความสามารถ ประสิทธิภาพในการรับคลื่นเสียง เป็นต้น ปัจจุบันมีการรับฟังทางอินเทอร์เน็ตได้

ผู้ฟัง (Destiation) หมายถึง พุทธศาสนิกชนและมวลชนทั่วไป ที่รับฟังการถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

เสียงรบกวน (Noise Source) หมายถึง สิ่งรบกวนที่สอดแทรก หรือแข่งขันกับการสื่อสาร ทำให้การสื่อสารไม่ชัดเจน ทำให้ขอบเขตการสื่อสารด้อยประสิทธิภาพลง มี ๒ ประเภท คือ

ก. สิ่งรบกวนทางกายภาพ หมายถึง สิ่งรบกวนที่เกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล เช่น ความชัดเจนในการรับสาร เสียงรถยนต์ เสียงดนตรี เสียงโทรทัศน์ บางพื้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงอยู่ห่างไกล การส่งสัญญาณไม่คลุมทั่วทุกพื้นที่ ทำให้มีคลื่นแทรก รบกวนได้

ข. สิ่งรบกวนทางใจ หมายถึง ความคิด ทัศนคติ สภาพอารมณ์ของบุคคล ที่ทำการสื่อสาร และผู้รับสาร

๒.๒ ภาษากับการเทศน์

การแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทญ์นั้น นับว่าเป็นการสื่อสารที่กว้างไกล มีผู้ฟังทุกเพศทุกวัยทุกระดับชั้น การใช้ภาษาที่เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะถ้าใช้ภาษาไม่สละสลวย ไม่สุภาพ คำต่ำ คำแสดง คำฟุ่มเฟือย ย่อมทำให้เนื้อหาสาระของธรรมะมีคุณค่าลดลง ทำให้ผู้ฟังมีความสนใจลดน้อยลงด้วย นักเผยแผ่ที่

ดี จะต้องฝึกทักษะในการพูดให้ถูกต้องตามอักขระวิธี ใช้หลักภาษาไทยให้ถูกต้อง
ชัดเจน “เราจะสอนคนระดับไหนต้องใช้ภาษาให้ถูกต้อง และข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่ง
ในฐานะเราเป็นคนไทย

ต้องระมัดระวังให้มากในการออกเสียง แม้เราจะเป็นคนต่างจังหวัดเสียงมันอาจ
เพี้ยน ๆ

ไปบ้าง ก็ต้องฝึกกัน แม้ตัวกล้าตัวอะไรก็ต้องออกเสียงให้ชัด ต้องมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
วิธีการใหม่ เพราะถ้าพูดไม่ชัดคนฟังเขาก็ไม่อยากฟัง”^๓

๒.๒.๑ การฝึกทักษะในการพูด และการใช้ถ้อยคำ (Verbal)^๔

๑. จะต้องใช้หลักภาษาไทยให้ถูกต้อง
๒. ถ้อยคำนั้นจะต้องชัดเจน ได้ความหมาย ทำให้การสื่อสารชัดเจน
ซึ่งอาจมีปัญหาในเรื่องการใช้คำควบกล้ำ หรือการใช้อักษร “ร” “ล”
๓. หากจำเป็นต้องใช้คำราชาศัพท์ จะต้องใช้ให้ถูกต้อง
๔. คำย่อจะต้องใช้ให้ถูกต้อง หากไม่แน่ใจควรใช้คำเต็มกำกับเพื่อผู้ฟังเข้าใจ
๕. ใช้คำหรือประโยคที่กินความกว้าง อาจยกหรืออ้างคำพูดของนักพูดหรือนักปราชญ์
๖. ควรหลีกเลี่ยงคำฟุ่มเฟือย เช่น แบบว่า เอ้อ อ้า
๗. หลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์ทางวิชาการ เพราะผู้ฟังมิใช่มีความรู้ความ
ชำนาญ เฉพาะด้านหมดทุกคน เว้นแต่เป็นเรื่องการบรรยายความรู้ในเรื่องเฉพาะด้าน

^๓ ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ ทองประเสริฐ, ภาษาไทยกับการเทศน์, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมี
เทร็ดดิ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๒.

^๔ สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บพทของพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร
: ศูนย์พระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาสังคม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันพุธและวันพฤหัสบดี ที่ ๑๕-๑๖ มกราคม ๒๕๔๖ (เอกสารยึด
สำเนา).

๘. ไม่ใช้คำต่างประเทศโดยไม่จำเป็น

๙. ใช้คำให้เหมาะสมกับบุคคล เนื่องจากภาษาไทยมีความลึกซึ้งในเรื่องนี้ จึงจะต้องสรรหาคำพูดที่เหมาะสมกับประเภทของผู้ฟัง เช่นคำว่า คุณ ท่าน เธอ “การใช้ถ้อยคำที่ดีนั้น ต้องเว้นคำต่ำ คำตลาด คำหยาบ คำภาษาถิ่น”^๕

๒.๒.๒ ข้อบกพร่องในการใช้ภาษา ^๖

ก. ใช้ภาษาไม่เหมาะสมกับสถานะของบุคคล ไม่ถูกกาลเทศะ

ข. ใช้ภาษาแสดงหรือภาษาตลาด

ค. ใช้ภาษาต่างประเทศปนภาษาไทย และใช้เป็นภาษาแสดง

ง. ใช้คำสุภาพไม่เป็น ใช้คำสาบานติดปาก และใช้ภาษาหยาบคาย

จ. ยกคำอ้างอิง คำพังเพย ภาษิต ไม่ถูกต้อง

ฉ. ใช้ถ้อยคำกะทัดรัดไม่ได้ อธิบายไม่ได้ความ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจไม่ได้

ช. ไม่มีวิธีพูดที่แปลกใหม่ ไม่รู้วิธีพูด หรือเล่าเรื่องให้สนุก

การสอนให้ผู้ฟังสนุกและเข้าใจง่าย ก็ต้องใช้ภาษาที่คนธรรมดาฟังได้ ต้องมีการเล่าเรื่องสนุก ๆ หรือมีคำพูดที่ขบขัน ข้อธรรมที่นำมาสอนก็ต้องเป็นข้อธรรมง่าย ๆ จึงจะเข้ากับลักษณะภาษาเช่นนั้น แต่ถ้าผู้เผยแพร่ธรรมะต้องการสอนธรรมะอย่างละเอียด มีการวิเคราะห์เชิงวิชาการ ภาษาก็จะกลายเป็นภาษาวิชาการ เพราะความประสงค์ของผู้สอนที่จะให้ธรรมะเป็นเรื่องวิชาการเป็นตัวกำหนดภาษา

การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว นั้น ภาษาย่อมมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พระธรรมกถึกที่ดีจะต้องฝึกทักษะในการอ่านการพูดภาษาให้คล่องไม่ติดขัด ขยันในการค้นคว้าหาข้อมูลนำมาประกอบในการเทศน์ ติดตามข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลา การใช้ภาษาในการแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้น ต้องคำนึงถึงหลักการใช้ภาษา ๒ ประการ คือ

^๕ พรพรรณ ธารานุมาศ, *สำนวนการเขียน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๙.

^๖ เกรียงศักดิ์ พลอยแสง, *ภาษากับการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

๑. ใช้ภาษามาตรฐาน คือ ใช้ภาษาให้ถูกต้องมีความหมายชัดเจน

เหมาะสม

กับบุคคลและสถานที่ เช่น การใช้ราชาศัพท์เป็นต้น ระมัดระวังการออกเสียงคำควบกล้ำ หรือการใช้อักษร “ร ล” ต้องออกเสียงให้ชัดเจน ใช้ภาษาให้ตรงกับความหมายของธรรมชาติ

๒. หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาต่ำกว่ามาตรฐาน คือ ภาษาที่นิยมใช้ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง มักมีความหมายในทางหยาบคาย ไม่สุภาพ เป็นคำสองแง่สองง่าม คำแสดงหรือคำตลาด แม้แต่ภาษาต่างประเทศก็ใช้เมื่อมีความจำเป็น

ในการวิจัยสำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนาครั้งนี้ พบว่าพระธรรมกถึก ชอบใช้ภาษาที่เข้าใจยาก มีคำฟุ่มเฟือยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการยกมคธภาษาหรือภาษาบาลีขึ้นแสดงแม้จะมีความจำเป็นในการรักษารูปศัพท์ หรือยกศัพท์บาลีขึ้นกล่าวผู้ฟังสามารถที่จะเข้าใจมากกว่าที่จะแปลเป็นภาษาไทย แต่การยกขึ้นแสดงมากเกินไปจนเกินไป ก็ทำให้เนื้อหาสาระของธรรมะที่ต้องการอธิบาย มีความยากมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จาก บทพระธรรมเทศนาที่ยกภาษาบาลีขึ้นแสดงเกิน ๑๕ แห่ง มีถึง ๓๓ สำนวน^๗ โดยเฉพาะในสำนวนที่ ๒๑๕ ยกภาษาบาลีขึ้นแสดงมากถึง ๒๐ ครั้ง นับว่าเป็นการแสดงภาษาต่างประเทศมากเกินไปจนเกินไปสมควรที่จะแปลเปลี่ยนเป็นภาษาไทยซึ่งง่ายต่อความเข้าใจ และเหมาะสมกับผู้ฟังทั่วไป

๒.๒.๓ แนวทางการใช้สำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนา

สำนวน ก็คือ โฉนด ทำนองพุด ถ้อยคำที่เรียบเรียง ข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านาน มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ^๘ “คำพูดของมนุษย์เราไม่ว่าชาติใด ภาษาใด แยกออกได้กว้าง ๆ เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งพูดตรงไปตรงมาตามภาษาธรรมะ พอพูดออกมาก็เข้าใจกันได้ทันที อีกอย่างหนึ่งพูดเป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมา แต่ให้มี

^๗ สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๐, ๑๙, ๒๔, ๒๕, ๒๙, ๔๗, ๗๖, ๙๓, ๑๔๕, ๑๕๗, ๑๖๑, ๑๗๑, ๑๗๖, ๑๗๘, ๑๙๑, ๑๙๒, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๑๐, ๒๑๕, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๒๖, ๒๓๕, ๒๔๓, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๔๙, ๒๕๕, ๒๗๒, ๒๗๙, ๒๘๕, ๒๘๘ (เอกสารจัดสำเนา).

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๓๘), หน้า ๘๓๕.

ความหมายในคำพูดนั้น ๆ คนฟังอาจเข้าใจความหมายทันทีถ้าคำพูดนั้นใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วไปจนอยู่ตัวแล้ว แต่ถ้าไม่แพร่หลายคนฟังก็ไม่สามารถเข้าใจได้ทันที ต้องคิดจึงเข้าใจ หรือบางทีคิดแล้วเข้าใจ เป็นอย่างอื่นก็ได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงนี้เราเรียกกันว่า “สำนวน”^๕ การแสดงพระธรรมเทศนานั้น นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีเทคนิคและลีลาในการสอนที่หลากหลาย โดยการสอดแทรกสำนวนภาษาที่มีเนื้อหาสาระเข้ากับบทพระธรรมเทศนาที่กำลังแสดง ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ และทำให้เนื้อหาสาระง่ายต่อความเข้าใจ เป็นภาษาชาวบ้าน เป็นภาษามาตรฐาน “ผู้ที่มีการศึกษาควรใช้ภาษามาตรฐาน คือ ภาษาที่ถูกต้องตามระเบียบของภาษา ไม่สูงเกินไปจนยากที่จะเข้าใจ และไม่ต่ำเกินไปจนเป็นภาษาตลาด”^{๑๐} ภาษาที่สูงกว่ามาตรฐาน เช่น ภาษาทางวิชาการ ราชศัพท์ เป็นต้น ควรนำมาใช้อย่างระมัดระวังให้เหมาะสมกับเนื้อหา และผู้ฟัง หรือ ภาษาที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ซึ่งมักมีความหมายไปในทางหยาบคายลามก คำสองแง่สองง่าม เช่น คำดำ คำหยาบคาย คำรุนแรง เป็นต้น

“โวหารเป็นลักษณะเฉพาะตัว แม้จะใช้โวหารประเภทเดียวกันก็อาจใช้แตกต่างกันได้ เช่น อธิบายโวหาร บางคนอาจอธิบายอย่างรวบรัด บางคนชอบยกตัวอย่างเล่าเรื่องประกอบ บางคนชอบสอดแทรกมุขตลก บางคนชอบเสียดสีประชดประชัน บางคนน้ำเสียงสุภาพเรียบร้อย บางคนใช้ถ้อยคำที่เผ็ดร้อน บางคนชอบพูดแบบที่เล่นที่จริง เหล่านี้ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยของบุคคลผู้เป็นเจ้าของโวหารนั้น คนเรามีประสบการณ์ต่างกัน รู้อะไรต่างกัน ชอบอะไรต่างกัน ในแง่เนื้อหาเรื่องราวซึ่งเป็นความรู้และในแง่สำนวนภาษาที่เลือกใช้ บางคนชอบถ้อยคำหรูหรา บางคนชอบภาษาพูด บางคนชอบตกแต่งถ้อยคำ มีคำขยายมาก บางคนเลือกคำที่ตรงและกระชับ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ลักษณะภาษาที่บุคคลใช้พูดเรื่องเดียวกันแตกต่างกันไป นอกจากความชอบหรือความใส่ใจเฉพาะตัวแล้ว การเลือกกลุ่มผู้ฟัง หรือผู้อ่านก็ทำให้ใช้โวหารแตกต่างกันไป ตามพื้นฐานความรู้ความสนใจของผู้ฟังด้วย ผู้ฟังที่ความรู้สูง เข้าใจอะไรได้รวดเร็ว มักไม่ชอบใช้พูดซ้ำ ๆ หรืออธิบายแจก

^๕ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), **สำนวนไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ส. เอเซียเพรส (๑๙๘๙) จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๑๐} พรพวรรณ ธารานุมาศ, **สำนวนการเขียน**, หน้า ๖๙.

แจ่มมากเกินไป ส่วนผู้ฟังที่พื้นความรู้ต่ำ หากไม่พูดซ้ำก็ฟังไม่ทัน หากแจ่มเจ้งน้อยก็ไม่เข้าใจ คนที่มีความรู้สูงแม้จะสามารถฟังการพูดที่เหมาะสมกับคนมีความรู้ต่ำได้ แต่ก็ชอบฟังการพูดที่สูงถึงระดับของตนมากกว่า”^{๑๑}

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของผู้ฟัง ย่อมแตกต่างกันไป บางคนชอบสำนวนในรูปแบบการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ความเข้าใจ บางคนชอบรูปแบบการถูกโน้มน้าวใจชอบการยกย่องหรือการที่ตนเองได้รับรางวัล บางคนก็ชอบรูปแบบในด้านความบันเทิง ที่เรียกว่า ธรรมบันเทิง ผู้วิจัยจะจัดสำนวนภาษาทั้ง ๒๙๘ สำนวน ลงในรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ ๓ ประการ คือ รูปแบบให้ความรู้ รูปแบบโน้มน้าวใจ และรูปแบบบันเทิง สำหรับรูปแบบอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสำนวนภาษานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีเปอร์เซ็นต์เพียงเล็กน้อยจึงมิได้ จัดลงในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ดังตารางต่อไปนี้

๒.๓ การจัดรายการธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง

การเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นสื่อสารมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย และรวดเร็ว

“การเผยแพร่ธรรมทางวิทยุหรือโทรทัศน์ ต้องยึดคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก ต้องยึดธรรมะของพระพุทธเจ้า มิใช่ธรรมะของข้าพเจ้า มิฉะนั้นก็จะเป็นปัญหาอย่างในปัจจุบัน นักเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ดีหรือประสบความสำเร็จคิดว่า จะต้องเริ่มด้วยการศึกษาพระบาลีพุทธศาสนา มาดี มีการปฏิบัติธรรมจนได้ผลแก่ตนบ้าง เกิดความเชื่อมั่นในพระธรรมคุณ จากนั้นจะเกิดศรัทธาในการเผยแพร่ เกิดฉันทะในการ เป็นนักเผยแพร่ที่ดี แล้วจะนำไปสู่ความเป็นคนหมั่นศึกษาหาความรู้หรือเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา อยากรเป็นนักพูดที่ประสบความสำเร็จก็ต้องเริ่มด้วยการเป็นนักฟังที่ดี หมั่นสังเกตวิพากษ์วิจารณ์...”^{๑๒}

๒.๓.๑ รูปแบบการแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง

^{๑๑} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ธัมมวัจนโวหารไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๑๒} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), *สงฆ์ผู้นำสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๗.

การแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นการพูดต่อสาธารณชน (Public Speaking) มีหลายรูปแบบแต่ละรูปแบบยังแบ่งย่อยออกไปอีก เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การปาฐกถา การปลุ่จฉววิสัชนา ๒ ธรรมาสัน์ การสนทนาธรรม แต่ในการแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เป็นการเผยแพร่ธรรมะแบบเทศนาโวหาร ซึ่งผู้วิจัยจะใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการพูดมาเป็นหลักอธิบาย และทำความเข้าใจ ตามรูปแบบการพูดของ วิรัช ลภีรัตนกุล มี ๓ รูปแบบ^{๑๗} คือ

๑. การพูดเพื่อให้ความรู้ (To inform, Informative speech)

การพูดเพื่อให้ความรู้ มีความมุ่งหมายที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ฟัง และผู้พูดคาดหวังว่าเมื่อเสร็จสิ้นการพูดหรือจบการพูดแบบนี้แล้ว ผู้ฟังจะได้เรียนรู้ถึงบางสิ่งบางอย่างที่ยังไม่เคยรู้มาก่อน (having learned something they did not know before) หรือมีความเข้าใจในเรื่องที่พูดนั้นดียิ่งขึ้น

หลักสำคัญในการพูดเพื่อให้ความรู้

ก. ต้องมีความชัดเจน ซึ่งเกิดจากการค้นคว้าและเรียบเรียงจัดระเบียบในเรื่องที่พูด ไม่ควรพูดหลายประเด็น ควรมีความคิดหลักสำคัญสัก ๓-๔ ข้อ ความคิดรอง และ รายละเอียดข้อปลีกย่อยต่าง ๆ ใช้เสริมความคิดหลัก พูดไปตามลำดับของเนื้อหาสาระ

ข. มีลักษณะเป็นรูปธรรม การพูดในลักษณะเป็นรูปธรรม ย่อมทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย

ค. มีการเชื่อมโยงความคิดใหม่โดยอาศัยความคิดเดิมที่ผู้ฟังคุ้นเคยอยู่ก่อนแล้ว ผู้พูดต้องพยายามเสนอความคิดใหม่นั้นให้เชื่อมโยงกับความคิดเดิม (to connect the new with the old) เพื่อให้ผู้ฟังเกิดการเรียนรู้ได้ชัดเจนและรวดเร็วยิ่งขึ้น

^{๑๗} วิรัช ลภีรัตนกุล, วาสนิเทศน์และวาสนิศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ O.S.PRINTING HOUSE

ง. ดึงดูดความสนใจผู้ฟัง การที่ผู้พูดสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ฟังได้ ย่อมทำให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องที่กำลังฟังได้ง่าย เช่นการพูดสิ่งใหม่ หรือเสนอแนวคิดใหม่ ๆ หรือการย้ำเตือน ก็ย่อมเป็นที่สนใจของผู้ฟัง

จ. มีการขึ้นคำนำที่น่าสนใจ ผู้พูดจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำ (lead) ความคิดของผู้ฟังให้ติดตามเรื่องที่ตนกำลังพูดต่อไปด้วยดี

เนื้อหาสาระในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๙ ลำนวนนั้น เป็นการนำเสนอสารแบบเทศนาโวหาร คือ พูดให้ผู้ฟังได้เกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระของธรรมะโดยตรง แบ่งเนื้อหาของหลักธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ

(ก) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ๓๘ ครั้ง

(ข) ศิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล ๑๐๓ ครั้ง

(ค) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ ๑๗๐

ครั้ง

หลักสำคัญในการแสดงเนื้อหาสาระของธรรมะ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดการเรียนรู้ พระธรรมกถึกต้องแสดงอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ให้ผู้ฟังเกิดการสนใจ และเข้าใจในความหมายของธรรมะได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้วิธีนำไปปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ

๒. การพูดเพื่อโน้มน้าวชักจูงใจ (To persuade, Persuasive speech)

รูปแบบการพูดเพื่อโน้มน้าวชักจูงใจ มีวัตถุประสงค์ที่จะพยายามมีอิทธิพลชักจูงต่อความคิดเห็น และการประพฤติปฏิบัติของผู้ฟังให้เปลี่ยนแปลง ความคิดเห็น ทศนคติ ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติของผู้รับสารในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ก. ให้ผู้ฟังเชื่อ หรือกระทำในบางสิ่งบางอย่างซึ่งผู้ฟังไม่เคยเชื่อ หรือประพฤติปฏิบัติมาก่อน

ข. เพื่อเปลี่ยนแปลง ทศนคติ ความเชื่อ หรือการกระทำบางอย่าง

ค. เพื่อย้ำและเสริมความเชื่อถือ หรือการกระทำบางอย่างที่เคยทำอยู่แล้วให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

ง. เพื่อให้ผู้ฟังเลิกเชื่อ หรือเลิกประพฤติปฏิบัติในบางสิ่งบางอย่าง ที่เคยประพฤติปฏิบัติมาแล้ว

การแสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง ย่อมมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ และความสุขความเจริญในชีวิตประจำวัน การแสดงธรรมเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้มาเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ หรือการกระทำบางสิ่งบางอย่างให้ถูกต้องเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง จึงจำเป็นต้องใช้ศิลปะในการโน้มน้าวใจ รู้จักวิธีการพูดให้ถูกกาลเทศะ ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาเชื่อในเนื้อหาที่ได้รับฟัง ในการแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง พระธรรมกถึกได้ใช้รูปแบบการพูดการโน้มน้าวใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือ และปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้พูดต้องการ ด้วยวิธีการดังนี้ คือ

ก. การให้รางวัล เช่นการให้พรหลังจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว ทำให้ผู้ฟังเกิดความปลื้มปิติใจ ในการได้บำเพ็ญกุศลอันจะมีผลต่อการสั่งสมบุญบารมีสืบไป

ข. การลงโทษ หรือผลของการปฏิบัติชั่ว แสดงให้ผู้ฟังได้เห็นโทษของการทำความชั่ว มีการตกนรก เป็นต้น และอานิสงส์ของการทำความดี ซึ่งสื่อเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ทั่วไปในบทพระธรรมเทศนาอยู่แล้ว

ค. ยกตัวอย่างบุคคลที่น่าเชื่อถือที่ประสบผลสำเร็จในการทำความดี

ง. ยกเนื้อหาสาระในบทพระธรรมเทศนาในบางเรื่อง เช่น พุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำพังเพย กลอน หรือนิทาน เพื่อปลุกเร้าให้ผู้ฟังเกิดความวิริยะอุตสาหะ ในการทำความดี

๓. พูดเพื่อความเพลิดเพลินจรรโลงใจ (To entertain, Entertaining speech)

รูปแบบการพูดเพื่อเพลิดเพลินจรรโลงใจ มีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนาน หรือความสำราญใจ อันเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดหรือความเบื่อหน่าย ท้อแท้ให้แก่ผู้ฟัง การพูดเพื่อความเพลิดเพลิน จะต้องเป็นการพูดที่แสดงออก ซึ่งรสนิยมที่ดีของผู้พูด ไม่ใช่เป็นเรื่องหยาบโลนสกปรก หรือเสื่อมเสียศีลธรรม ที่จุดดึงทำลายคุณค่าและความน่าศรัทธาของผู้พูดให้ต่ำลงไป

รูปแบบการพูดเพื่อความเพลิดเพลินจรรโลงใจนี้ พระธรรมกถึกได้สอดแทรก เนื้อหาสาระที่ทำให้การแสดงธรรมมีความเพลิดเพลิน โดยการยกนิทาน โคลง กลอน และประสบการณ์ตรงของผู้พูดเอง สอดแทรกคติธรรมในเรื่องที่พูดเพื่อเกิดการเพลิดเพลิน ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสบายในการฟัง ไม่เครียดจนเกินไป

๒.๔ วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

องค์ประกอบในการเผยแพร่ธรรมะ มี ๓ ส่วนด้วยกัน คือ พระธรรมกถึกผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ ธรรมะ และผู้ฟัง การที่จะทำให้องค์ประกอบเหล่านี้ดำเนินไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีความรู้ในการจัดการ เรียกว่าพุทธวิธีในการสอน

พระพุทธเจ้าทรงมีแบบอย่างและแนวทางในการสอนที่แยบยล ก่อนที่จะทรง แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ จะทรงศึกษาวิเคราะห์เหตุปัจจัยความเกี่ยวเนื่อง ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ชุมชน จารีตประเพณี อุปนิสัย ระดับสติปัญญา และฐานะของผู้ฟัง เพื่อที่จะทรงใช้พุทธวิธีในการสอนให้ถูกต้องเหมาะสมกับกลุ่มหรือบุคคลนั้น ๆ เมื่อจบการ สอนหรือการสนทนาแต่ละครั้ง ผู้ฟังย่อมได้บรรลุผลผลบ้าง ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ ระลึกบ้าง ตามบุญบารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละบุคคลที่แก่กล้าไม่เท่ากัน เพราะทรงเป็น ผู้ที่พร้อมไปด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ และพุทธวิธีในการสอนอย่างครบถ้วน จึง ได้รับการยกย่องว่า สตุถา เทวมนุสฺसानัน ทรงแเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพื่อให้ทราบถึงวิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ตามแนวพุทธวิธีในการสอน ผู้วิจัย จะนำประเด็นที่สำคัญในการเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ๖ ประเด็น ดังนี้

๒.๔.๑. พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้สั่งสอน

พระพุทธเจ้า ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ ตรัสวาจาสุภาพสละสลวย ไม่มีโทษ ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจน เพราะประกอบไปด้วยคุณลักษณะ คือ ความแจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด พรีง กังวาน ทรงมีพระปัญญาคุณ รู้แจ้งเห็นจริง ในเนื้อหาสาระที่จะสอน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงพระคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมะ ของพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

๑. ทรงสอนสิ่งที่จริงและเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง
๒. ทรงรู้และเข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์

๓. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์ผู้รับฟังเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลตอบแทน
๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี
๕. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้ใกล้ชิด สนิทสนม และพึงพอใจ
ได้รับความสุข
๖. ทรงมีหลักการสอนและวิธีการสอนอย่างยอดเยี่ยม^{๑๔}

๒.๔.๒. จุดมุ่งหมายในการสอน

พระพุทธเจ้าจะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนทุกครั้ง เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งปรากฏในข่ายคือพระญาณและมีพุทธประสงค์ที่จะโปรดแสดงธรรมแก่ผู้นั้น จุดมุ่งหมายในที่นี้เรียกว่า อากาโรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง^{๑๕} คือ

๑. อภิญาญธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือ ทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน
๒. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล เมื่อผู้ฟังตรึกตรองตามแล้วเห็นจริงได้ สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น
๓. สัมปภาหิหาริธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง ได้ผลเป็นอัศจรรย์ ผู้ฟังยอมรับนำไปปฏิบัติและได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตน ๆ

๒.๔.๓. วิธีที่ทรงสอน

วิธีที่ทรงสอนของพระพุทธเจ้า ได้ทรงใช้หลายวิธีด้วยกัน ไม่จำกัดอยู่ในวิธีใดวิธีหนึ่ง แต่เปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสม เหตุการณ์ กาลเทศะ และ ความพร้อมของผู้ฟังในด้านสติปัญญา สิ่งแวดล้อม เป็นต้น วิธีที่ทรงใช้บ่อย คือ

๑. การสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยกับผู้ที่เข้ามาเฝ้า ผู้ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา และยังไม่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะทรงเป็นฝ่ายถามนำเข้าสู่เนื้อหา

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๒.

แห่งธรรมะ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยใช้การโน้มน้าวใจเป็นหลักในการเผยแผ่

๒. การบรรยาย ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งผู้ฟังส่วนมากมีความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ทรงใช้ความรู้เป็นหลักในการเผยแผ่

๓. การตอบปัญหา เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้กับผู้ที่ยังเข้าใจเพื่อถามข้อสงสัยของตนเอง พระองค์ทรงใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นหลักในการตอบปัญหาแต่ละข้อ โดยพิจารณาถึงลักษณะของปัญหา วิธีที่เหมาะสมกับการตอบปัญหานั้น ๆ ในสังคีตสูตร ได้แยกลักษณะของปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

ก. เอกังสพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ตอบตรงไปตรงมา

ข. ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ย้อนถามให้ชัดเจนก่อน แล้วจึงตอบ

ค. วิภังชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ควรแยกตอบ

ง. รุปนียปัญหา ปัญหาที่ไม่ควรตอบ หมายถึงปัญหาที่ไม่มีประโยชน์ไร้สาระทำให้เสียเวลา

๒.๕.๕. อุบายประกอบการสอน

๑. การยกอุทาหรณ์ และนิทานประกอบ เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย ๆ เพราะทำให้เข้าใจความได้ง่าย

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ทำให้เข้าใจเรื่องได้ลึกซึ้งและง่าย

๓. ใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัว เป็นที่รู้จักเข้าใจง่ายเป็นอุปกรณ์การสอน

๔. การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง

๕. การใช้ภาษาในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ

๖. การเลือกคน จะทรงเลือกบุคคลที่เป็นประมุขหรือหัวหน้า แม้ในการแสดงธรรมในท่ามกลางพุทธบริษัท เมื่อมีเป้าหมายจะโปรดบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ทรงทิ้งบุคคลส่วนมาก ทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์ในการฟังธรรมตามกำลังของตน

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส คือ ต้องรอความพร้อมของผู้รับฟัง ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางจิตใจ

๘. ความยืดหยุ่นในการสอน คือ การยกย่อง ชม ปลอบประโลม หรือ โยนอ่อนผ่อนตาม

๙. การลงโทษและให้รางวัล คือ ทรงแสดงไปตามเนื้อหารรรมะ ไม่กระทบกระทั่งใคร

๑๐. การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยจะต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการ แก้ไขปัญหา ประยุกต์พุทธวิธีในการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์

๒.๔.๕ รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้งทรงใช้พุทธวิธีการสอน ซึ่งมีรูปแบบ และวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน ทรงเตรียม แผนการสอน ศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง ทรงมีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูล ตั้งแต่ต้น จนจบ ทรงใช้รูปแบบในการสอน ครบทั้ง ๔ ประการ คือ

๑. สันทัดสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา
๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้แกล้งกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนา ซิลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยม ด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ

๒.๔.๖ แผนการสอนของพระพุทธเจ้า

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแผนการสอนของพระพุทธเจ้าไปตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

๑. วิเคราะห์ผู้ฟัง พระองค์จะทรงศึกษาและเลือกบุคคลอย่างละเอียด จะ เห็นได้จากพุทธกิจที่ทรงใช้ประจำ คือ ในเวลาจวนสว่างจะทรงตรวจดูสัตว์โลกผู้สมควร ได้รับพระกรุณา

๒. กำหนดรู้บริบทของผู้ฟัง เช่น เพศ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ชุมชน จารีตประเพณี อุปนิสัย ระดับสติปัญญา เป็นต้น

๓. กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงใช้สอน ขั้นตอนการเลือกธรรมที่จะนำมาสอนนั้น นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าผู้ฟังย่อมมีความพร้อม มีคุณสมบัติบริบททางสังคมที่ต่างกัน มีอินทรีย์ที่แก่กล้าต่างกัน การกำหนดเนื้อหาสาระที่มีความยากง่ายให้ตรงกับความต้องการของผู้รับฟัง ย่อมมีผลต่อการรับรู้ธรรมะของผู้ฟังทั้งสิ้น

๔. รูปแบบการนำเสนอ พระพุทธเจ้าทรงมีรูปแบบในการสอนมากมาย เช่น การสนทนา การบรรยาย และการตอบปัญหา เป็นต้น

๕. วิธีการนำเสนอ พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น บางครั้งทรงใช้วิธียกอุปมาขึ้นเปรียบเทียบ บางครั้งใช้วิธีตอบปัญหา บางครั้งใช้วิธีเล่านิทานประกอบ เป็นต้น

๖. ลดส่วนที่เกินเพิ่มส่วนที่พร่อง การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์เกื้อกูล และประโยชน์ต่อชาวโลก โดยอาศัยพระกรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง

๗. การประเมินผล พระพุทธองค์ ทรงใช้วิธีการประเมินผลในการแสดงธรรมะทุกครั้ง เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว จะเกิดคำว่า ธัมมาภิสมโย คือการได้บรรลุธรรมตามเหตุปัจจัย ส่วนคนที่อยู่ในที่ประชุม นั้น ก็สามารถบรรลุคุณธรรมมากน้อยต่างกันไปตามความแก่กล้าของอินทรีย์

๘. การติดตามผล พระพุทธองค์จะทรงติดตามผลความคืบหน้า ในเรื่องที่ทรงสอนไป เช่น ทรงมอบให้พระสารีบุตรเถระให้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การอุปสมบทแก่พระราชนัดดาเมื่อแก่ ภายหลังเมื่อพระสารีบุตรนำมาเฝ้า จึงได้ตรัสถามถึงความเป็นไปของพระราชนัดดา ซึ่งพระสารีบุตรก็ทูลว่า พระราชนัดดาเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายเหลือเกิน

การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ทรงใช้พุทธวิธีในการสอนได้อย่างมีระบบ มีผลสัมฤทธิ์ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงถาวรถึงปัจจุบันนี้ เพราะทรงมีพระคุณสมบัติในฐานะผู้สั่งสอน มีจุดมุ่งหมาย วิธีการสอน คุบายประกอบการสอน รูปแบบและแผนการสอนเป็นอย่างดี

๒.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

แผ่นดินในสุวรรณภูมิที่พระโสณะและพระอุตตระ เดินทางมาเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น สันนิษฐานว่าได้แก่นครปฐม ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่หลายอย่าง เช่น พระปฐมเจดีย์ พระสถูปเจดีย์ทรง “สถูปรูปพองน้ำ” เหมือนกับสถูปสาญจีในประเทศอินเดีย ซึ่งพระเจ้าอโศกได้สร้างขึ้น

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนาเห็นจะมาประดิษฐานในประเทศไทยตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๕๐๐ และนับถือมั่นคงตั้งแต่ครั้งนั้น เมื่อเกิดประเพณีสร้างพระพุทธรูปขึ้นในประเทศอินเดีย พวกชาวอินเดียได้นำแบบอย่างพระพุทธรูปมาสร้างในประเทศไทย ข้อนี้สังเกตได้ด้วยลักษณะพระพุทธรูปซึ่งเป็นชิ้นแรกที่มีขึ้นในประเทศนี้ เช่น พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทเหมือนการนั่งเก้าอี้ เป็นต้น ทำตามแบบชาวอมรรัฐ ครั้งสมัยราชวงศ์คุปตะ ซึ่งรุ่งเรืองราว พ.ศ. ๙๐๐ แบบอย่างที่กำลังกล่าวมานี้เป็นหลักฐานประกอบว่า แบบอย่างอันแสดงมรดกวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาอันแพร่หลายมาจากแคว้นมคธ”^{๑๖}

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระนางจามเทวี ได้เสด็จไปครองเมืองหริภุญไชย พระนางได้นิมนต์พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป ได้สร้างวัดเป็นจำนวนมาก ได้นำอารยธรรมสมัยทวารวดีไปสู่ลุ่มแม่น้ำปิง อานุกาของทวารวดีได้แผ่ขยายขึ้นไปถึงภาคเหนือของประเทศไทย เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้เจริญรุ่งเรืองไปด้วย

ในสมัยเดียวกันกับทวารวดีที่กำลังเจริญรุ่งเรือง ปรากฏว่าทางภาคใต้ของประเทศไทย ได้เกิดอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายสาวกยาน ต่อมาอาณาจักรศรีวิชัยได้มีสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์ปาละแห่งแคว้นมคธ ซึ่งราชวงศ์นี้ยอมรับนับถือลัทธิมหายาน นิกายตันตรยาน ก็ทำให้อาณาจักรศรีวิชัยยอมรับนับถือลัทธิมหายาน และนับถือเป็นศาสนาประจำชาติด้วย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา นั้น มีรูปแบบการเผยแผ่ที่คล้ายคลึงกัน คือ ทรงมีพระมหากษัตริย์เป็นศาสนูปถัมภ์ พระองค์ทรงส่งเสริมให้ข้าราชการบริพาร และประชาชนนับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เอง

^{๑๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะพระศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๙-๓๑.

ทรงเป็นผู้นำในการสร้างศาสนวัตถุเป็นจำนวนมาก พระพุทธศาสนาในยุคนี้มีการสอดแทรก ธรรมะเข้าไปในเนื้อหาของวรรณคดี เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ธรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง

ในสมัยกรุงธนบุรี และต้นรัตนโกสินทร์ เป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาซบเซาลง ตามสภาพบ้านเมือง หลังจากที่ถูกกรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แต่คราใดที่ทรงมี โอกาสก็ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงมีพระราชศรัทธาสั่งและบูรณปฏิสังขรณ์วัดและ อารามตลอด ๑๕ ปี ที่ครองราชย์ ทรงให้รวบรวมสืบหาพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ ที่ ยังเหลืออยู่มาคัดลอกเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวง และทรงนิพนธ์ธรรมะเรื่องสั้น การ อุปถัมภ์ บำรุงพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นพระราชกรณียกิจของพระองค์ ดังมีจารึกไว้ในศาล พระเจ้ากรุงธนบุรี ณ วัดอรุณราชวรารามว่า

“ อันตัวพ่อชื่อว่าพระยาตาก	ทนทุกข์ยากกู้ชาติพระศาสนา
ถวายเป็นดินให้เป็นพุทธบูชา	แต่ศาสนาสมณะพระพุทธโคดม
ให้ยืนยงคงถ้วนห้าพันปี	สมณะพราหมณ์ ชี ปฏิบัติให้พอสม
เจริญสมณะวิปัสสนา พ่อชื่นชม	ถวายเป็นกรรมรอยบาทพระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่คู่กับเจ้า	ชาติของเราคงอยู่คู่พระศาสนา
พระพุทธศาสนาอยู่คู่องค์กษัตรา	พระศาสดาฝากไว้ให้คู่กัน” ^{๑๓}

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ รัชกาลที่ ๑-๔ การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ก็ยังคงคล้ายกับสมัยกรุงธนบุรี มีการปฏิสังขรณ์วัดและอาราม การ ส่งเสริมให้พระสงฆ์ศึกษาพระธรรมวินัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระองค์เองก็มีไม่ มากนัก เพราะบ้านเมืองอยู่ในภาวะที่สร้างกรุงใหม่

พระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ และสำคัญที่สุดของพระองค์เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนานั้น ก็คือการทำสังคายนา เป็นการฝังรากแก้วของพระพุทธศาสนาลงใน กรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงดำริว่า “ ควรสังเวทกุลบุตรทั้งหลายใน พระพุทธศาสนา เมื่อไม่รู้คุณและโทษก็จะพากันมีดมัวมีความหลงเป็นต้น พระไตรปิฎกที่ ขนมาจากกรุงศรีอยุธยานั้น และพระไตรปิฎกที่พระเจ้ากรุงธนบุรีเสาะแสวงหามาจากหัว เมืองต่าง ๆ นั้น ไม่มี ความสมบูรณ์พอที่จะสร้างขึ้นเป็นพระไตรปิฎกฉบับ

^{๑๓} กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒.

หลวงได้ เพราะเหตุที่พระไตรปิฎก เหล่านี้มีอักษรวิปลาส การสะกดการันต์ก็ไม่ถูกต้อง ฉบับที่ดีก็หาไม่ได้^{๑๘}

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในยุคหลัง ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ได้ชี้แจงแนะนำสั่งสอนประชาชน มีรูปแบบในการเทศน์ บรรยาย ปาฐกถา ได้ว่าที่อภิปราย ได้วิเคราะห์วิจารณ์หาเหตุผล เผยแผ่เสริมสร้างด้านปัญญา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ได้เป็นศาสนูปถัมภ์ในการชำระพระไตรปิฎก และอรรถกถา นับว่าการเผยแผ่ธรรมะในยุคนี้มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการนำเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ พระสงฆ์เองก็ได้ใช้สื่อสารมวลชนในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือ เอกสาร อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ และเทคโนโลยีอื่น ๆ อย่างมากมายมหาศาล

“นับแต่ยุคต้น ๆ ประวัติศาสตร์ของประเทศ พระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ล้วนเป็นพุทธมามกะ ก่อนกระบวนกรทำให้ทันสมัย พระพุทธศาสนายังมีบทบาทในสังคมไทย โครงสร้างทางสังคมยังเป็นชุมชนเกษตรกรรมเสียเป็นส่วนมาก วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล วัฒนธรรมและความคิดทางจิตวิญญาณ สังคมเช่นนี้สามารถดำรงอยู่ได้เองเป็นระยะเวลายาวนาน...”^{๑๙}

การเผยแผ่คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัย ได้เป็นไปด้วยดี ก็เพราะผู้มีอำนาจในการปกครอง หรือพระมหากษัตริย์ได้ถวายเป็นอูปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นต้นมา เห็นได้จากการสังคายนาแต่ละครั้ง จะมีพระมหากษัตริย์ให้ความอุปถัมภ์ด้วยดีตลอดมา

๒.๖ พระสงฆ์ที่นิมนต์มาแสดงธรรม

^{๑๘} เฉลิมพล โสภอินทร์, ประวัติพระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๑๙} ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี, พุทธวิปัติ ? ตอน พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

พระธรรมกถึกผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมนั้น นอกจากจะเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบ มีความสามารถในการสื่อสารแล้ว สิ่งที่สำคัญจะต้องประกอบไปด้วยธรรมเทศกธรรม^{๒๐} คือ ธรรมของนักเทศน์ ๕ ประการ

๑. อนุพุพิภักดิ์ กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชา ตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปตามลำดับ

๒. ปริยายทสุสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาชี้แจงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัด ในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตี ปฏิจุจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสนุติโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขาไม่ใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อุตตานญจ ปรญจ อนุพหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

พระธรรมกถึกผู้เผยแผ่ธรรมให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้น นอกจากจะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติทั้ง ๕ ประการนี้แล้ว จะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติโดยเฉพาะอีก ๒ ประการ คือ

๑. อัตตสมบัติ คือ คุณสมบัติของตนโดยเฉพาะที่ว่า วิชาจรรยาสมุปนุโน คือ ต้องประกอบไปด้วยวิชาและจรรยา มีหลักวิชาความรู้ความสามารถ และการตั้งตนอยู่ในสัมมาปฏิบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของผู้อื่นด้วย

๒. พรหิตปฏิบัติ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น การที่จะทำให้พรหิตปฏิบัติให้สมบูรณ์ได้นั้น ผู้ที่เป็นพระธรรมกถึกที่ยอดเยี่ยมจะต้องประกอบไปด้วยหลักของการเทศนา หรือเรียกว่า ลีลาการสอน ๔ ประการ คือ

ก. สันทัสสนา คือ การชี้แจงให้ชัดเจน จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน ทำให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริง ดังจูงมือไปดูให้เห็นกับตา มีข้ออุปมา ๔ ประการ คือ

^{๒๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๒.

- เหมือนเปิดของที่ปิด
- เหมือนหงายของที่คว่ำ
- เหมือนบอกทางแก่คนหลงทาง
- เหมือนตามประทีปไว้ในที่มืด เพื่อให้คนตาดีมองเห็นสิ่งต่าง ๆ

ข. สมาทปนา ชวนใจให้อายกนำไปปฏิบัติ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

ค. สมุตเตชนา ระวังใจให้อาจหาญแก่ลั้วกล้า ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ สู้งานไม่ทอดอยหวั่นระย่อ ไม่กลัวความเหนื่อยยาก

ง. สัมปหังสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบานโดยชี้ให้เห็นผลดี คือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

ผู้วิจัยเห็นว่า พระธรรมกถึกที่ได้นิมนต์มาแสดงพระธรรมเทศนา ตลอดระยะเวลา ๔ ปี ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๑๖ รูป แต่ละรูปมีความรู้ความสามารถในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี มีสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชาคณะชั้นสามัญ ถึงสมเด็จพระราชาคณะ ทรงความรู้เป็นถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยคก็มีจำนวนมาก บางรูปแม้จะมีความรู้ไม่ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค แต่ก็ยังเป็นพระราชาคณะที่ประกอบไปด้วยพรรษาอายุกาล มีประสบการณ์ในด้าน การบริหารงานทางคณะสงฆ์มาเป็นอย่างดี เช่น การเผยแพร่ เป็นต้น สำหรับพระธรรมกถึกที่ไม่ได้เป็นพระราชาคณะ ก็ต้องเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค บางรูปได้รับการอาราธนามาแสดงหลายครั้ง เช่นพระราชาภวานาวิกรม ได้รับอาราธนามาแสดงธรรมถึง ๑๑ ครั้งด้วยกัน โดยพระธรรมกถึกที่มีสมณศักดิ์ ตั้งแต่พระราชาคณะชั้นราชขึ้นไปถึงสมเด็จพระราชาคณะ จะได้รับอาราธนามาแสดงธรรมในภาคเช้า ส่วนพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค และพระราชาคณะชั้นสามัญ จะได้รับอาราธนามาแสดงธรรมในภาคค่ำ

จากการศึกษาวิจัย ทำให้รู้ว่า ผู้ที่ได้รับการอาราธนามาแสดงธรรมในแต่ละครั้งนั้น ต้องเป็นผู้มีภูมิความรู้อย่างน้อย ต้องเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค หรือมี

สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะถึงสมเด็จพระราชาคณะ จึงเห็นว่าพระสงฆ์ที่อาราธนามานั้น
เหมาะสมดีแล้วทุกประการ

๒.๗ วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยขอทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรม
ดังนี้

๒.๗.๑ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะ

ธรรมเกียรติ กันอริ ได้เขียนไว้ในหนังสือพุทธวิปัติ ว่าด้วยศรัทธา
วิปัติ : วิกฤติศาสนาและวิกฤติทางสังคมไว้ว่า “ พระและสถาบันสงฆ์ดั้งเดิม รักษา
ศรัทธาชาวบ้านไว้ได้ เพราะจัดการปัญหาของตนเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมหลักของสถาบัน
สงฆ์ที่จะรักษาศรัทธาความเลื่อมใสไว้ได้ ในฝ่ายปกครองสงฆ์ต้องใส่ใจต่อการศึกษาอบรม
สร้างพระเถร มีคุณภาพ แล้วสอนญาติโยมจนเกิดความรู้ความเข้าใจหน้าที่ของ
ชาวพุทธ เพื่อเป็นพุทธบริษัทที่เข้มแข็ง ความรู้ของญาติโยมก็จะกลับมาตรวจสอบความ
ประพฤติของพระเถรด้วย...”^{๒๑}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาไว้ว่า “ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้กระจายตัวเองออกไปมากเป็น
พิเศษ เพราะยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิต
ของประชาชน เพิ่มขึ้น ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระไทยได้กระจายออกไป
ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งมีการเทศน์ประจำภายในวัด นอกสถานที่ ทางวิทยุ ทางโทรทัศน์
แม้การเที่ยวจาริก ไปสั่งสอนประชาชน เรียกว่าธรรมทูตบ้าง ธรรมจาริกบ้าง
...”^{๒๒}

พระพุทธวรญาณ ได้กล่าวสัมปสาทนียกถาต้อนรับผู้ที่เข้ารับการ อบรม
เป็นพระนักเทศน์ว่า “ พระพุทธศาสนาของเรานี้ ดำรงอยู่ได้ส่วนหนึ่งก็อาศัยพระสงฆ์
ช่วยกันเผยแผ่หลักธรรมให้แพร่หลายทั่ว ๆ ไป ท่านทั้งหลายที่มาประชุมกันในวันนี้

^{๒๑} ธรรมเกียรติ กันอริ, พุทธวิปัติ? ตอน ศรัทธาวิปัติ: วิกฤติศาสนาและวิกฤติทางสังคม,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

^{๒๒} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖๒.

ก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาไปเผยแพร่ให้แพร่หลาย ก็นับได้ชื่อว่าท่านทั้งหลายได้ทำหน้าที่ของท่านเป็นอย่างดี หน้าที่ของพระสงฆ์นั้นก็คือ ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระองค์พระศาสดา และนำเอาคำสั่งสอนนั้นไปประกาศให้ ประชาชนได้ประพฤติดีปฏิบัติชอบเพื่อดำรงทรงพระศาสนาไว้ให้มั่นคงถาวรสืบต่อไป”^{๒๓}

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้เขียนถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไว้ ว่า “ ความหมายของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา สามารถพิจารณาได้จาก กลุ่มเป้าหมายได้ คือ ผู้ฟัง หรือผู้รับสารได้ ๒ ประเภทดังนี้ คือ การเผยแพร่แก่ พุทธศาสนิกชน และการเผยแพร่ แก่คนทั่วไปที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ในด้าน พุทธศาสนิกชนให้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมคำสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มากขึ้น จนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต รักการปฏิบัติธรรม และตระหนักใน คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา จนกระทั่งช่วยกันเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป ส่วนด้านบุคคลทั่วไปที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนานั้น ก็ให้มีความสนใจ ในแนวความคิดพื้นฐาน หรือหลักธรรมเบื้องต้นของทางพระพุทธศาสนา สร้างทัศนคติที่ดี ต่อศาสนาพุทธ จนเกิดความสนใจศึกษาและทดลองปฏิบัติธรรมตามคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เช่นลองฝึกสมาธิจนกระทั่งเห็นผล เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุดแล้ว หันมานับถือศาสนาพุทธ เป็นชาวพุทธโดยสมบูรณ์ ” ^{๒๔}

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมะ

“ ภารกิจของพระพุทธศาสนา และระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา ก็คือการช่วยมนุษย์ให้แก้ปัญหาของตนได้” ^{๒๕}

^{๒๓} พระครูปลัดสุวัฒนจรรย์คุณ, **วิชาการเทศนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๒๔} พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, **พุทธวิบัติ? ตอน อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา : วิถีทางที่ไม่ควรมองข้าม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๕.

^{๒๕} พระมหาสุพัฒน์ กลุยานธมฺโม, “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๗.

“รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึง ปัจจุบัน ใช้สื่อบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์และพระสงฆ์เป็นหลัก ต่อมามีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์และโสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาช่วย ตลอดถึงการเผยแพร่ธรรมทางสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น หัวข้อธรรมะในฐานะสาระที่ใช้ในการเผยแพร่ ไม่มีการกำหนดหรือเน้นหัวข้อธรรมะใดเป็นพิเศษ ในส่วนความเห็นของภาครัฐและและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า ควรเผยแพร่หัวข้อธรรมะที่สามารถช่วยในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคม

ผลสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มประชาชน ๑ ใน ๓ แสดงความคิดเห็นว่า ควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมะ และวิชาการทางโลกที่จำเป็น ควรแสดงธรรมะในเรื่องใกล้ตัวผู้ฟังและเหมาะสมกับยุคสมัย ควรยกอุทาหรณ์หรือตัวอย่าง ที่นำมาใช้ในชีวิตปัจจุบันได้ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย มีดังนี้

๑. การขาดแคลนพระสงฆ์ ที่มีความสามารถในการเผยแผ่อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในชนบท

๒. รูปแบบการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ เน้นรูปแบบการเทศน์ หรือการบรรยายธรรมภาคทฤษฎีเป็นหลัก ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแพร่ธรรมเข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง

๓. ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟัง หรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแพร่

นอกจากนี้พระสงฆ์ไม่ได้มีการฝึกการผลิตและการใช้โสตทัศนูปกรณ์มาก่อน รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก ทำให้การเผยแพร่ธรรมะกระทำได้ในขอบเขตจำกัด

๔. ประชาชนผู้ฟังธรรมะ ขาดความรู้พื้นฐานทางศีลธรรม การศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมะหรือศีลธรรม สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญและวัฒนธรรมแบบตะวันตกหลังไหลเข้าสู่ประเทศไทย สภาพแวดล้อมในสังคม

เช่นนี้ไม่เคื้ออำนาจให้ประชาชนสนใจธรรมะ โดยเฉพาะเยาวชนหรือกลุ่มวัยรุ่นไม่ค่อยให้ความสนใจ

๕. พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ไม่มีการวิจัยประเมินผลในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน หรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมาย และสถาบันสงฆ์มีการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชน ในการเผยแผ่ธรรมะในปริมาณน้อยมาก และขาดการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย ” ^{๒๖}

จากการศึกษาผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปผลออกมาที่คล้ายคลึงกัน ก็คือ การเผยแผ่ธรรมะมีขบวนการสื่อสารที่ยังด้อยคุณภาพ คือ พระสงฆ์ในฐานะผู้ส่งสาร มีความรู้และความสามารถในการเผยแผ่นั้นน้อยมาก ขาดการฝึกอบรมทั้งทางภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ อย่างจริงจัง เนื้อหาธรรมะ ยังขาดวิธีนำเสนอที่เหมาะสม กล่าวคือ วิธีนำเสนอที่เข้าใจ ยังไม่สามารถโน้มน้าวใจประชาชนให้หันมาสนใจธรรมะมากยิ่งขึ้น และประชาชนมีพื้นฐานทางด้านศีลธรรมน้อย เพราะไม่ได้สนใจธรรมะอันเนื่องมาจาก อิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกไหลเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องและยาวนาน การสื่อสารทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ยังมีปริมาณน้อย การเผยแผ่ธรรมะเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้รับสารทุกกลุ่ม จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ของทุกฝ่าย โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรง จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการ ให้ทันยุคทันสมัย การเผยแผ่ธรรมะจึงประสบผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๒๖} ปนัดดา นพพนาวาน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”

บทที่ ๓
เนื้อหาสาระและรูปแบบการใช้ภาษา
ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์นำมาเสนอ

๓.๑ หลักคำสอนที่นำเสนอในบทพระธรรมเทศนา ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ

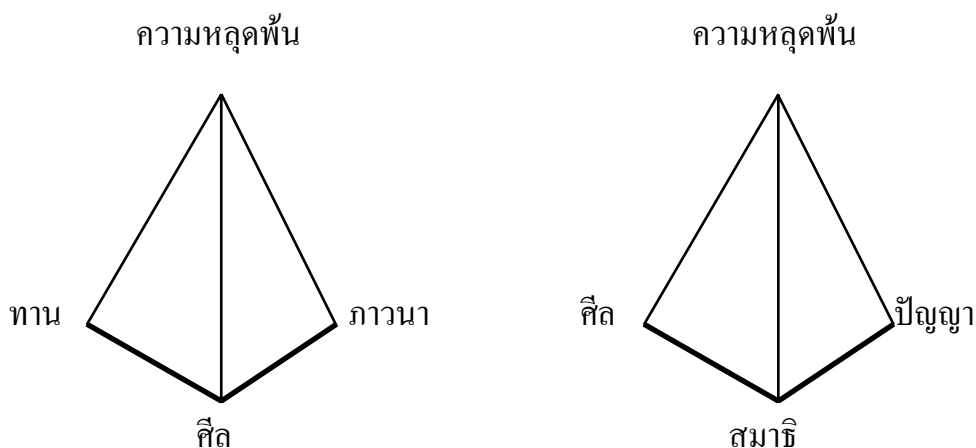
หลักคำสอนที่ปรากฏในบทพระธรรมเทศนาจำนวน ๒๘๕ สำนวนนั้น เป็นการอธิบายธรรมหลายแบบผสมกัน ในบทพระธรรมเทศนาเดียวกัน เช่น เทศนาโวหาร พรรณาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร เป็นต้น แต่ส่วนมากมักนิยมใช้แบบเทศนาโวหาร อธิบายไปตามความรู้ความสามารถของพระธรรมกถึกแต่ละรูป ในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวนนั้น แม้จะมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันไป แต่ก็สามารถที่จะย่อให้เนื้อหาสาระลงในหมวดธรรมข้อใดข้อหนึ่งเพื่อให้เป็นไปในทางเดียวกัน เช่น สงเคราะห์เข้าในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล และภาวนา ก็ได้ สงเคราะห์เข้าในหลักอนุப்புพิกถา^๑ คือ ทานกถา ศีลกถา สักกกถา กามาทินวกถา เนกขัมมานิสังสกถา ก็ได้ สงเคราะห์เข้าในหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาก็ได้ หรือจะสงเคราะห์เข้าในอริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ก็ได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อง่ายต่อความเข้าใจและเพื่อความเหมาะสมกับคฤหัสถ์ สมควรสงเคราะห์เข้าในหัวข้อธรรม “บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา”

“ การปฏิบัติที่เป็นหลักธรรมหัวข้อต่าง ๆ ได้บอกไปแล้วว่า ได้แก่สิกขาซึ่งแยกออกไปเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา หรือแยกแบบง่าย ๆ ที่เน้นด้านภายนอกสำหรับคฤหัสถ์เป็น ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเรียกว่า บุญสิกขา”^๒

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๙.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๙๘.

“ ในทางปฏิบัติ พระภิกษุจะปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ และ ปัญญา ในขณะที่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน สีล ภาวนา ในตอนเช้าชาวพุทธทั้งหลายจะใส่บาตร คือ ถวายอาหารแก่พระภิกษุสามเณร นี่คือ จุดเริ่มต้นด้วยการให้ทาน นอกจากนั้น ชาวพุทธคฤหัสถ์จะสมาทานศีล (เบญจศีล) และ ปฏิบัติจิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ด้วยการสวดมนต์และเจริญเมตตา นั่งสมาธิ และเจริญ วิปัสสนา การปฏิบัติเหล่านี้ นำไปสู่วิมุตติ คือความหลุดพ้น หลุดพ้นอย่างเด็ดขาดจากกิเลส มีโลก โกรธ หลง เป็นต้น กล่าวได้ว่า เป็นระบบการศึกษาแบบปิรามิด ”^๓

“วัตถุประสงค์ในการแสดงธรรมของพระภิกษุ ทุกครั้งจะต้องมุ่งประเด็นไปที่ การปลูกฝังสัมมาทิฐิเข้าไปในใจผู้ฟัง เพราะฉะนั้น หัวข้อธรรมแต่ละเรื่องที่จะเลือกมา แสดง จะต้องนำมาไปสู่การปลูกฝังสัมมาทิฐิตั้งสิ้น นอกจากนี้การให้ความรู้ทางธรรม จะต้องเรียงลำดับจากง่าย และให้ลุ่มลึกไปตามลำดับหลักธรรมที่ได้ยกมาแสดงไว้ในตอนต้น บทนี้ ๒๒ หัวข้อ จะเป็นหลักธรรมแม่บทในการนำมาเทศน์สอนที่ส่งเสริมการปลูกฝัง สัมมาทิฐิอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสาระของธรรมะที่ควรนำมาแสดง ควรสรุปในกรอบแห่ง ทาน ศีล ภาวนา”^๔

จากทัศนะเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การสงเคราะห์เนื้อหาสาระของบท พระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๘ จำนวนเข้าในหลักบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการนั้น เหมาะสม ดีแล้ว เพราะเป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานมุ่งเน้นที่จะสอนฆราวาสผู้ครองเรือน ให้นำไปใช้

^๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สารนิพนธ์ พุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่นที่ ๔๙ ปีการศึกษา ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

^๔ พระภาวนาวิริยคุณ, คัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์ ๒. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

ในการแก้ไขปัญหามานุษยวิทยาในชีวิตประจำวันและง่ายต่อความเข้าใจ เพราะเป็นหลักการที่ฆราวาสผู้ครองเรือนคุ้นเคย และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นประจำอยู่แล้ว หลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ

- (ก) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
- (ข) ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล
- (ค) ภวานามัย ทำบุญด้วยการเจริญภavana คือฝึกอบรมจิตใจ

การสงเคราะห์เนื้อหาระดับพระธรรมเทศนาแต่ละฉบับ ลงในหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล หรือภavana นั้น มีหลักการดังนี้ คือ

(ก) ถ้าเนื้อหาระดับฉบับ กล่าวมุ่งเน้นถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ก็จะสงเคราะห์เข้าในเรื่องนั้น ๆ เช่น กล่าวถึงทานก็จะสงเคราะห์เข้าในทานมัย กล่าวถึงเรื่องศีล ก็จะสงเคราะห์เข้าในศีลมัย หรือกล่าวถึงภavana ก็จะสงเคราะห์เข้าในภวานามัย

(ข) ถ้าเนื้อหาระดับมุ่งเน้นกล่าวถึง ทานมัย ศีลมัย หรือภวานามัย คละเคล้ากันไป ซึ่งมีปริมาณเนื้อหาเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน ก็จะสงเคราะห์เข้าในหมวดธรรมทั้ง ๓ อย่าง หรือ ๒ อย่าง แล้วแต่กรณี

(ค) ถ้าเนื้อหาระดับไม่ได้กล่าวมุ่งเน้นถึงหลักบุญกิริยาวัตถุเรื่องใด เรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นบทธรรมทั่วไป กล่าวถึงความสุขความเจริญ ก็จะสงเคราะห์เข้าในหมวดภวานามัย

ตารางที่ ๑

จำนวนและร้อยละของเนื้อหาระดับพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ จำนวน
ซึ่งได้จัดเข้าในหมวดธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓

เนื้อหา	จำนวนครั้ง		ร้อยละ	แนวทางในการเสนอเนื้อหา
	อดีต	ปัจจุบัน		
ทาน	๒๖	๑๒	๑๑.๗๓ %	- เหมาะสมดีแล้ว
ศีล	๗๖	๒๗	๓๑.๗๕ %	- สมควรเพิ่มเล็กน้อย
ภาวนา	๖๕	๑๑๔	๕๖.๕๘ %	- สมควรเพิ่มเรื่องการปฏิบัติธรรมตามแนวแห่งสติปัญญา ๔ ลดการนำเสนอธรรมะทั่วไปลง
รวม	๑๖๗	๑๕๓	๑๐๐ %	

จากตารางที่ ๑ ผลการวิจัยเนื้อหาในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ จำนวน พบว่ามีเนื้อหาสาระเรื่องของท่าน ศีล และภาวนา มากน้อยตามลำดับดังนี้

อันดับ ๑ แสดงเรื่อง ภาวนา จำนวน ๑๕๓ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๕๘ ของเนื้อหาทั้งหมด โดยนำเสนอในอดีตจำนวน ๖๕ ครั้ง ในปัจจุบันจำนวน ๑๑๔ ครั้ง ซึ่งในเรื่องของภาวนานี้ ผู้วิจัยได้แยกเนื้อหาออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่กล่าวถึงเรื่อง ภาวนา คือการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางแห่งสติปัญญา ๔ โดยตรง ปรากฏว่ามีเนื้อหาเพียงเล็กน้อยเพียง ๓ จำนวน^๕ นอกนั้นเป็นการกล่าวถึงบทธรรมะทั่วไป ที่เป็นการกล่าวถึงความสุขความเจริญ มีเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยเห็นว่า ในเรื่องของภาวนานี้ สมควรลดบทธรรมะทั่วไปลง ให้เพิ่มเนื้อหาส่วนของการประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัญญา ๔ ให้มากขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนผู้รับฟัง

อันดับ ๒ แสดงเรื่องศีล จำนวน ๑๐๓ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗๕ ของเนื้อหาทั้งหมด โดยนำเสนอในอดีตจำนวน ๗๖ ครั้ง ในปัจจุบันจำนวน ๒๗ ครั้ง ผู้วิจัยเห็นว่า เนื้อหาเรื่องศีลในอดีตมีการนำเสนอเหมาะสมดีแล้ว แต่การนำเสนอในปัจจุบันสมควรเพิ่มเนื้อหาขึ้นเล็กน้อย หรือให้ใกล้เคียงกับการนำเสนอในอดีต เพราะว่าเป็นเรื่องระเบียบวินัยของคนในสังคม และประยุกต์ธรรมะในเรื่องระเบียบวินัยให้เข้ากับสภาพเหตุการณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน

^๕ ส่วนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๑๐, ๑๑๗, ๒๑๑ (เอกสารจัดสำเนา).

อันดับ ๓ แสดงเรื่องทาน จำนวน ๓๘ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖๓ ของเนื้อหาทั้งหมด ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมดีแล้ว ตามสภาพเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน และประชาชนก็จะต้องประหยัดในเรื่องการใช้จ่ายให้มากยิ่งขึ้น แม้แต่เรื่องทำบุญก็ต้องใช้โยนิโสมนสิการเหมือนกัน

๓.๒ จำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนา

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของผู้ฟัง ย่อมแตกต่างกันไป บางคนชอบสำนวนในรูปแบบการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ความเข้าใจ บางคนชอบรูปแบบการถูกโน้มน้าวใจชอบการยกย่องหรือการที่ตนเองได้รับรางวัล บางคนก็ชอบรูปแบบในด้านความบันเทิง ที่เรียกว่าธรรมบันเทิง ผู้วิจัยได้จัดสำนวนภาษาทั้ง ๒๕๘ สำนวน ลงในรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ ๓ ประการ คือ รูปแบบให้ความรู้ รูปแบบโน้มน้าวใจ และรูปแบบบันเทิง สำหรับรูปแบบอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสำนวนภาษานี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีเปอร์เซ็นต์เพียงเล็กน้อย จึงมิได้จัดลงในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒

แสดงจำนวนและร้อยละของสำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๕๘ สำนวน

จัดลงในรูปแบบการเผยแพร่ธรรม ๓ รูปแบบ คือ
รูปแบบการให้ข้อมูลข่าวสาร รูปแบบการโน้มน้าวใจ และรูปแบบบันเทิง

สำนวนภาษา	จำนวนครั้ง	ความรู้	โน้มน้าวใจ	บันเทิง	อื่น ๆ
พุทธศาสนสุภายิต	๑,๓๓๕	๖๑.๘๗	-	-	-
สุภายิต	๔๔	-	๑๕.๒๒ %	-	-
คำพังเพย	๒๕	-	๑.๓๔ %	-	-
คำคม	๖๕	-	๓.๑๕ %	-	-
กลอน	๘๑	-	-	๓.๗๔ %	-
นิทาน	๑๒๒	-	-	๕.๖๔ %	-
อุปมา	๔๕๒	๒๑.๘๕ %	-	-	-
ความรุนแรง	๑	-	-	-	๐.๐๕ %
ผิดหลักธรรม	๒๗	-	-	-	๑.๒๕ %
รวม	๒๑๖๔	๘๒.๗๖ %	๑๕.๗๕ %	๙.๓๘ %	๑.๓๐ %

จากตารางที่ ๒ นี้ การวิจัยสำนวนบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน จะเห็นได้ว่าการใช้สำนวนภาษาในจุดประสงค์ต่างกันตามรูปแบบที่เสนอไว้แล้วนั้น ผู้วิจัย จะจัดสำนวนภาษาลงในรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุ ดังนี้

๑. พุทธศาสนสุภายิต และอุปมา จัดลงในรูปแบบการให้ความรู้
๒. สุภายิต คำพังเพย และคำคม จัดลงในรูปแบบการโน้มน้าวใจ
๓. กลอน และนิทาน จัดลงในรูปแบบบันเทิง

สำหรับสำนวนภาษาที่รุนแรง และสำนวนที่ผิดหลักธรรม ผู้วิจัยเห็นว่าไม่มีเพียงเล็กน้อย จึงได้จัดเข้าในอื่น ๆ

กลุ่ม ๑ รูปแบบการให้ความรู้ จากบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน มี พุทธศาสนสุภายิต และอุปมา เป็นสำนวนภาษาที่ให้ความรู้ รวมกันถึง ๘๒.๗๖ % ซึ่ง เป็นการเน้นให้ข้อมูลข่าวสารมากเป็นอันดับหนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการให้เนื้อหาสาระ ที่ หนักมากเกินไป สมควรลดเนื้อหาสาระลง เพิ่มเนื้อหาที่เป็นการโน้มน้าวใจ และ ความ

บันเทิง ซึ่งตามความเป็นจริง เนื้อหาที่เป็นการโน้มน้าวใจและความบันเทิง ก็มีเนื้อหาที่ให้ข้อมูลข่าวสารความรู้รวมอยู่ด้วยแล้วส่วนหนึ่ง

กลุ่ม ๒ รูปแบบการโน้มน้าวใจ จากบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน มีสุภาษิต คำพังเพย และคำคม เป็นสำนวนภาษาที่เป็นการโน้มน้าวใจรวมกันมี ๑๕.๑๕ % ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า สมควรที่จะเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับการโน้มน้าวใจให้มากขึ้น เพราะการแสดงธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียง มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากทั้งที่มีศรัทธา และยังไม่ศรัทธา ในพระพุทธศาสนา รวมถึงผู้ที่นับถือศาสนาอื่น เมื่อได้รับฟังข้อมูลข่าวสารอันเป็นการโน้มน้าวใจพอสมควรแล้ว รวมถึงรับฟังข้อมูลข่าวสารอันเป็นความรู้ความบันเทิง ก็อาจทำให้เกิดศรัทธากลับใจมานับถือพระพุทธศาสนาได้

กลุ่มที่ ๓ รูปแบบความบันเทิง จากบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน มีกลอน และนิทาน เป็นสำนวนภาษาที่เป็นความบันเทิง รวมกันมี ๕.๓๘ % ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการเหมาะสมดีแล้ว เพราะจุดมุ่งหมายการแสดงพระธรรมเทศนาอย่างแท้จริง ก็คือการให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้รับฟังให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

สำหรับ สำนวนที่มีความรุนแรงและแสดงธรรมะผิดหลักการนั้น มี ๑.๓๐ % ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า มีเพียงเล็กน้อย และไม่สามารถที่จะจัดเข้าในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ใน ๓ รูปแบบนั้นได้ จึงจัดไว้อีกประเภทหนึ่งในรูปแบบอื่น ๆ

การใช้สำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์ได้นำเสนอนั้น เป็นสำนวนภาษาที่มีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันไปในรูปแบบต่าง ๆ ตามความชอบความถนัดของพระธรรมกถึกแต่ละรูป โดยมีวิธีนำเสนอไปตามหัวข้อธรรมะในพระไตรปิฎกบ้าง แสดงไปตามอัตโนมติบ้าง ซึ่งบางครั้งพูดถึงเรื่องเดียวกัน แต่มีเนื้อหาสาระและการนำเสนอที่ต่างกัน

แสดงจำนวนและร้อยละของสำนวนภาษาในบทพระเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน ดังนี้

สำนวนภาษา	จำนวนครั้ง	คิดเป็นเปอร์เซ็นต์	แนวทางในการเสนอเนื้อหา
พุทธศาสนสุภาษิต	๑,๓๓๕	๖๑.๘๗ %	มากเกินไปจนจำเป็น
สุภาษิต	๔๔	๒.๐๓ %	สมควรเพิ่มเติมเล็กน้อย
คำพังเพย	๒๕	๑.๓๔ %	สมควรเพิ่มเติมเล็กน้อย
คำคม	๖๕	๓.๑๕ %	สมควรเพิ่มเติมเล็กน้อย
กลอน	๘๑	๓.๗๔ %	สมควรเพิ่มเติมเล็กน้อย
นิทาน	๑๒๒	๕.๖๔ %	สมควรเพิ่มเติมเล็กน้อย
อุปมา	๔๕๒	๒๐.๘๕ %	พอสมควร
ความรุนแรง	๑	๐.๐๕ %	แก้ไขปรับปรุง
ผิดหลักกรรม	๒๗	๑.๒๕ %	แก้ไขปรับปรุง
รวม	๒๑๖๔	๑๐๐ %	

สำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนา มีความหลากหลาย มากบ้าง น้อยบ้าง มีปรากฏตามความชอบใจของพระธรรมกถึกผู้เผยแพร่ ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ของความถี่ของเนื้อหาที่พระธรรมกถึกนำเสนอในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน มาเป็นเกณฑ์ในการกำหนด เพื่อตัดสินว่าโดยเฉลี่ยแล้วสมควรเพิ่มหรือลดเนื้อหาทางสำนวนภาษานั้น ๆ มากหรือน้อยเพียงใด

จากตารางที่ ๓ ผลการวิจัยบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวน ในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๒ พบว่า พระธรรมกถึก ได้ใช้สำนวนภาษาที่หลากหลาย ผู้วิจัยขอแบ่ง เป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้ คือ

กลุ่มที่ ๑ พุทธศาสนสุภาษิต ในบทพระธรรมเทศนา ๒๘๕ สำนวน มีการใช้ถึง ๑,๓๓๕ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๘๗ ซึ่งเป็นจำนวนมากเกินความจำเป็น เพราะบาลีเป็นภาษาที่ทำความเข้าใจยาก มีการศึกษาและรู้กันเฉพาะกลุ่ม เช่นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุสามเณร แม้จะ สำหรับประชาชนโดยทั่วไปมีเป็นจำนวนน้อยที่มีความรู้ ในเรื่องภาษาบาลี จึงสมควรใช้สำนวนที่เข้าใจได้ง่ายเป็นภาษาไทย จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังมากกว่า

กลุ่มที่ ๒ คือ สุภายิต คำพึงเพย คำคม กลอน นิทาน เป็นกลุ่มสำนวนที่สมควรเพิ่มจำนวนครั้งที่ใช้ขึ้นเล็กน้อย เพื่อเสริมเนื้อหาสาระให้เข้าใจง่าย และเพิ่มความน่าสนใจให้แก่ผู้รับฟัง

กลุ่มที่ ๓ อุปมา ที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา จำนวน ๒๘๕ สำนวน มีการใช้ ๔๕๒ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๕ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมแล้ว

กลุ่มที่ ๔ แยกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความรุนแรง ในบทพระธรรมเทศนา ๒๘๕ สำนวน แม้จะมีจำนวนการใช้ความรุนแรงเพียง ๑ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๐.๐๕ % ก็สมควรปรับปรุงแก้ไข เพราะคุณสมบัติของพระธรรมกถึก ท่านก็ห้ามไม่ให้ใช้ถ้อยคำที่รุนแรงกระทบกระทั่งผู้อื่น

๒. ผิดหลักธรรม ในบทพระธรรมเทศนาจำนวน ๒๘๕ สำนวน มีผิดหลักธรรมถึง ๒๗ แห่ง บางสำนวนผิดเกิน ๒ แห่งขึ้นไป แยกเป็น การยกพุทธศาสนสุภายิต ผิด ๒๔ แห่ง และเนื้อหาธรรมะผิด ๓ แห่ง ผู้วิจัยเห็นว่า พระธรรมกถึกใช้ภาษาบาลีมากเกินความจำเป็น เข้าทำนองที่ว่าใช้มากผิดมาก ส่วนการอธิบายเนื้อหาธรรม แม้จะผิดเพียง ๓ แห่ง ก็ไม่สมควรให้เกิดขึ้น เพราะถ้าเผยแพร่ธรรมะผิดแล้ว นอกจากผู้ฟังจะได้รับข้อมูลที่ผิด ๆ แล้ว ก็ทำให้เกิดสัทธรรมปฏิรูป ทำให้ธรรมะคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ข้อนี้ก็สมควรปรับปรุงแก้ไขเช่นกัน

ผู้วิจัยจะได้ศึกษาสำนวนภาษาที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา โดยแบ่งเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๓.๒.๑ พุทธศาสนสุภายิต

สุภายิต คือ คำกล่าวที่ดี คำสอนที่กล่าวตามหลักความจริงและเป็นคติสอนใจ สุภายิตที่เป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าพุทธศาสนสุภายิต ลักษณะสุภายิตในทางพระพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ

๑. วาจาที่กล่าวถูกต้อง
๒. วาจาที่กล่าวเป็นสัจ
๓. วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน
๔. วาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์
๕. วาจาที่กล่าวด้วยเมตตา

ระเบียบปฏิบัติกรยกพุทธศาสนสุภายิตขึ้นเป็นบทเทศน์นั้น คือ เมื่อตั้งนะโม ๓ ครั้งจบลงแล้ว นิยมกล่าวบาลีอุเทศต่อไปทันที โดยจะต้องกล่าวเสียงดังฟังชัดไม่เร็วหรือช้าเกินไป ถูกต้องตามหลักอักขรวิธี นิยมทอดเสียงยาวพอสมควร และพุทธศาสนสุภายิตที่ยกขึ้นมาเป็นบทเทศน์นั้น ควรมีเนื้อความไม่ยาวหรือสั้นเกินไป สำหรับสุภายิตประกอบในเนื้อหาถ้าจะมีบ้างก็สมควร ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในสำนวนบทพระธรรมเทศนาที่ ๒๖๗ ไม่มีการตั้งนะโม และขึ้นบาลีเป็นบทเทศก่อน เริ่มต้นก็ บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งเป็นการไม่ถูกระเบียบแบบแผนของการแสดงพระธรรมเทศนา

สำนวนภาษาในบทพระธรรมเทศนานั้น มักนิยมยกมคธภาษาหรือภาษาบาลี ขึ้นแสดง เพื่อเพิ่มน้ำหนักในเนื้อหาสาระให้มีคุณค่าน่าเชื่อถือ เพิ่มศรัทธาแก่ผู้รับฟัง แต่ถ้ายกขึ้นแสดงมากจนเกินความจำเป็น ก็จะทำให้เสียเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจสำหรับผู้ฟังที่ไม่มีพื้นฐานหรือมีพื้นฐานไม่เพียงพอ ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาภาษาบาลีที่ยก ขึ้นแสดงในบทพระธรรมเทศนา ใน ๒ กรณี คือ

ก. การใช้ภาษาบาลีในบทพระธรรมเทศนา

การยกภาษาบาลีที่เป็นพุทธศาสนสุภายิตขึ้นแสดง ก็เพื่อนำมายืนยัน ถึงเนื้อหาสาระที่แสดงนั้นถูกต้อง น่าเชื่อถือ แต่การนำภาษาบาลีมาแสดงมากเกินไป ก็อาจทำให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่าย ไม่เข้าใจในเนื้อหาสาระที่แสดง จากการวิจัยพบว่า บทพระธรรมเทศนาที่ยกภาษาบาลีขึ้นแสดงตั้งแต่ ๑๐ ครั้งขึ้นไป มีถึง ๓๓ สำนวน^๖ โดยเฉพาะในสำนวนที่ ๒๑๕^๗ ยกขึ้นแสดงถึง ๒๑ ครั้ง คือ

หนุตทานิ ภิกขเว อามนุตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา

อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาคิ. (บทอุเทศ)

ขโณ โว มา อุปฺจจกา,

หนุตทานิ ภิกขเว อามนุตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน,

สมฺปาเทถาคิ,

นโม เม สพฺพพุทฺธาย,

^๖ สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๐, ๑๙, ๒๔, ๒๕, ๒๙, ๔๗, ๗๒, ๙๓, ๑๔๕, ๑๕๗, ๑๖๑, ๑๗๑, ๑๗๖, ๑๗๘, ๑๙๑, ๑๙๒, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๑๐, ๒๑๕, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๒๖, ๒๓๕, ๒๔๓, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๔๙, ๒๕๕, ๒๗๒, ๒๗๙, ๒๘๕, ๒๘๘ (เอกสารจัดสำเนา).

^๗ สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๑๕, เรื่อง เวลา มีค่ากว่าสิ่งใด, (เอกสารจัดสำเนา).

สพุพฐมมาย เม นโม,
 นโม เม สพุพสงฆสฺส,
 รตนตฺยสฺส เม นโม,
 นมการานุกาเวน, เทยฺยเทโส ปติฏฺฐตฺถ,
 นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ,
 พุทฺโธ เม สรณํ วรํ,
 เอเตน สจฺจวชฺเชน,
 โสตฺถิ เต โหตุ สพุพทา,
 นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ,
 ฐมฺโม เม สรณํ วรํ,
 เอเตน สจฺจวชฺเชน,
 โสตฺถิ เต โหตุ สพุพทา,
 นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ,
 สงฺโฆ เม สรณํ วรํ,
 เอเตน สจฺจวชฺเชน,
 โสตฺถิ เต โหตุ สพุพทา,

จำนวนที่ ๒๔^๘ ยกบาลีขึ้นแสดงถึง ๑๗ ครั้ง ดังนี้

อกุโกจฺฉิ มํ อวชิ มํ	อชิณี มํ อหสิ เม
เย จ ตํ อุปนยฺหฺนติ	เวรํ เตสํ น สมฺมติ
เย จ ตํ นฺูปนยฺหฺนติ	เวรํ เตสฺสูปสมฺมติ
สํสारे สํสรนฺตานํ	นตฺถิ สนฺติ ปรี สุขํ.
อกุโกจฺฉิ มํ อวชิ มํ	อชิณี มํ อหสิ เม
เย จ ตํ อุปนยฺหฺนติ	เวรํ เตสํ น สมฺมติ.
เย จ ตํ นฺูปนยฺหฺนติ	เวรํ เตสฺสูปสมฺมติ.
โทโส โภชสมฺภูฏฺฐาโน.	

^๘ จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๔. เรื่อง เวรานูเวรวุปสมคคาถา (คาถากการะจับเวรน้อยใหญ่), (เอกสารจัดสำเนา).

อนฺธตมํ ตทา โหติ โโกโธ สหเต นรํ.

โกโธ ทุมเมธโคจโร.

เตหิ ปเนส มาตาปีตฺสูปี พุทฺธาทีสูปี ปรัชฺฌติ.

หนฺติ กุฑฺโธ สมารฺรํ.

ชาติมิตฺตา สุหฺชชา จ วิวชฺเชติ โภชนํ.

ปจฺฉา โส วิคเต โภเช อคฺคิทฺทฺโฒว ตปฺปติ.

ตโต ธิ ยสฺส มฺญจติ.

กุฑฺธํ อปฺปติกุชฺฌนฺโต สงฺคามํ เชติ พุชฺชยํ.

อุภินฺนมตฺถํ จรฺตี อตฺตโน จ ปฺรสุส จ.

เวรํ เตสุปสมฺมติ.

ทั้งสองตำนานที่นำมาแสดงเป็นตัวอย่างนี้ เป็นบทพระธรรมเทศนาที่ยกภาษาบาลีขึ้นแสดงมากเกินไปจนความจำเป็น นอกจากจะทำให้เสียเวลาในการอ่านบทแล้ว ยังไม่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ฟัง เพราะไม่รู้ความหมาย แม้จะมีคำแปลต่อจากภาษาบาลี แต่ก็เป็นคำแปลที่ต้องรักษารูปภาษาบาลี ยากต่อความเข้าใจ ทำให้การเผยแพร่ธรรมะ เกิดความล้มเหลวไม่ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งประสงค์

การใช้ภาษาบาลีในการแสดงพระธรรมเทศนานั้น ยกเว้นบทอุเทศแล้ว ควรใช้อย่างระมัดระวัง เมื่อนำมาใช้แล้ว ต้องแปลความหมายเป็นภาษาไทยที่เข้าใจง่าย และความหมายนั้นจะต้องตรงกับธรรมะที่ต้องการจะอธิบายด้วย

ข. ภาษาบาลี ที่ไม่ตรงกับพระไตรปิฎก

การอ้างภาษาบาลีนั้น นับว่าเป็นส่วนที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระพุทธพจน์มักจะจารึกเป็นภาษาบาลี การแสดงธรรมแต่ละครั้ง ถ้าพระธรรมกถึกได้ยกภาษาบาลีมาอ้าง ก็จะทำให้เนื้อหาสาระนั้นมีความสำคัญน่าเชื่อถือ นำมาซึ่งศรัทธาปสาทะแก่ผู้รับฟัง แต่ถ้าขาดความระมัดระวังไม่รอบคอบ ภาษาบาลีที่นำมาแสดงก็อาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ทั้งที่เป็นสระ และพยัญชนะได้ ยกตัวอย่างสุภาษิตที่ว่า อาริทยปรมาลาภา ในบทพระธรรมเทศนาหลายสำนวนได้นำไปใช้ทั้งที่เป็นบทอุเทศ และ ใช้ประกอบในการอธิบายธรรม แต่ก็นำไปใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ทำให้ทั้งสระ และพยัญชนะคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ดังนี้

“ อโรคยา ปรมา ลาภา. ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ”^๕

“ อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐอย่างยิ่ง”^{๑๐}

“ อโรคยปรมา ลาภา สนตุฎฐี ปรม ฌน
 วิสุสาสา ปรมา ญาติ นิพพาน ปรม สุข ”^{๑๑}

“ อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นยอดของลาภ ”^{๑๒}

จะเห็นได้ว่าทั้ง ๔ สำนวนนี้ เป็นสุภาษิตเดียวกันที่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก แม้คำแปลก็แปลไม่เหมือนกัน จากตัวอย่างสุภาษิตข้างต้นนั้น ถ้าใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ก็อาจทำให้ประชาชนผู้รับฟัง หรือผู้นำบทพระธรรมเทศนาไปศึกษา นำไปอ้างหรือใช้ผิดได้ ดังเช่น บัญชา เขมธร ได้กล่าวไว้ว่า “ ท่านทั้งหลาย คงจะไม่ลืมคำกล่าวของคนโบราณนะที่ว่า

ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

บาลีว่า...อโรคยา ปรมา ลาภา อ่านว่า อะ-โร-คะ-ยา-ปะ-ระ-มา-ลา-ภา

การมีลาภนั้นเป็นเพราะผลบุญบันดาลไม่ใช่หรือ!”^{๑๓}

ในสุภาษิตเดียวกันนี้ สุทธิพร จิราวัฒน์ ได้นำไปใช้เป็นหัวข้อของบทความเพื่อแนะนำให้ประชาชนรักษาสุขภาพว่า “ อโรคยา ปรมาลาภา ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ”^{๑๔}

พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ ที่ถูกต้องเขียนว่า “ อโรคยปรมา ลาภา”^{๑๕} แปลอย่างรักษารูปแบบว่า ลาภทั้งหลาย มีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง หรือแปลให้เข้าใจง่ายว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง

^๕ สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๒, เรื่องธรรมรักษาโรค, หน้า ๑ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๑๐} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓๔, เรื่อง สภาธรรมที่ไม่มีเครื่องหมายใคร ๆ ก็รู้ไม่ได้, หน้า ๔ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๑๑} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๗๖, เรื่อง สิ่งประเสริฐ ๔ อย่าง, หน้า ๑ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๑๒} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๕๙, เรื่อง รู้ไว้เพื่อคลายความเหงา, หน้า ๓ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๑๓} บัญชา เขมธร, มหัศจรรย์ น้ำอุ่น ของขวัญเพื่อสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

^{๑๔} หนังสือพิมพ์เสียงชาวพุทธ. อโรคยา ปรมาลาภา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วงศ์สว่างการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๗.

^{๑๕} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕-๒๑๖/ ๑๙๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓ /๒๑๕-๒๑๖/๒๕๔.

จากการศึกษาวิจัย พบว่า มีการอ้างสุภาษิตที่กลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก ทั้งที่เป็นสระและพยัญชนะ มีจำนวนถึง ๑๘ จำนวน^{๑๖} บางสำนวนมีมากกว่า ๒ แห่ง ขึ้นไป รวมสุภาษิตที่กลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก มีถึง ๒๕ แห่ง ดังนี้

๑. “ขนฺติ ปรมฺมํ ตโป ตีติกขาติ
นิพฺพานํ ปรมฺมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชฺชิตฺโต ปรุปรมาตี
สมโณ โหติ ปรี วิหฺรณฺนฺโต”
๒. “อกุเค สงฺฆे ปสนฺนํ ปุณฺณกุเขต อนุตฺตเร”
๓. “อาโรคฺยา ปรมา ลาภา. ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ”
๔. “อาโรคฺยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐอย่างยิ่ง”
๕. “ปพฺพชฺชา ปฐมํ ฉานํ นิพฺพานญฺจ วิปสฺสนา
สพฺเพปี กุสลา ชมฺมา เนกขมฺมมฺมฺติ ปวฺจฺจเรติ”
๖. “คหการก ธิฏฺฐิตฺติ ปุณฺเคหํ นกาหสิ
สพฺพา เต ฬาสฺกา ภคฺคา คหณฺภูํ วิสงฺขาตํ
วิสฺขารคํ จิตฺตํ ตณฺหานํ ขมฺมชฺฌคฺคา”
๗. “ยาทิสํ วปตี พิชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ
กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ”
๘. “กมฺนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”
๙. “น อนุตฺตลิกฺเข น สมฺมุตฺตมชฺ ๗ล๗ ยตฺรณฺฐิตฺโต บฺญชฺชุยฺย”
“กมฺมสฺสโตมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพฺนฺชฺ กมฺมปฺปฏิสโร
ยํ กมฺมํ กริสฺสมี กฺลฺยาณํ วา ปาปกํ วาดสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ”
๑๐. “อดฺตนา ว กตํ ปาปํ อดฺตนา สงฺกิลิสฺสตี ๗ล๗”
๑๑. “อโรคฺยปรมา ลาภา สนฺตฺตฺตฺติ ปรมฺมํ ฌนํ
วิสฺสาสา ปรมา ญฺญาตี นิพฺพานํ ปรมฺมํ สุขํ”
๑๒. “เมตฺตา จ ภิกฺขเว เจโต วิมฺุตฺติยา”

^{๑๖} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๐, ๒๒, ๓๓, ๔๒, ๖๒, ๑๐๒, ๑๓๓, ๑๗๖, ๑๙๒, ๒๑๒, ๒๑๘, ๒๓๕, ๒๔๒, ๒๔๓, ๒๕๙, ๒๘๕, ๒๖๒ (เอกสารจัดสำเนา).

- “สพพ์ ปรวสั ทุณขั สพพ์ อิศฺสรียั สุขั
 อยู่ในอำนาจของคนอื่นทั้งหมดเป็นทุกข์ มีอิสรภาพทุกอย่างเป็นสุข”
๑๔. “ภาสิตฺมิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเชน
 สโต ภิกฺขเว ภิกฺขู วิหเรยฺย สมฺปชาโน อัย โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ”
๑๕. “สพฺเพ สงฺขา อนิจฺจาติ สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ
 อถ นิพฺพนฺทติ_ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา”
๑๖. “อตุตา โจทยตุตํ จงคักเตือนตนด้วยตนเอง”
๑๗. “นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญกตเวที”
๑๘. “กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายโย กมฺมโยนิ กมฺมพฺนุชฺช กมฺมปฏฺิสรโณ ยํ
 กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ”
๑๙. “ยถา สงฺการชานสฺมี อุชฺฌิตสฺมี มหาปเถ
 ปทุม ตตฺถ ชาเยถ สจฺจินฺช มโนรม”
๒๐. “สนฺตุญฺฐี ปรม ชน ความยินดีตามมีตามได้เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง”
๒๑. “วิสุทฺธ อุตฺตม เสฏฺฐ
 ที่บริสุทธิ์สูงสุดและประเสริฐที่สุดในโลก”
๒๒. “อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโลกเป็นยอดของโลก”
๒๓. “โลกุปฺตถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาเป็นคุณธรรมค้ำจุนโลก”
๒๔. “นตฺถิ อภา สมฺปาปญฺญา แสงสว่างอื่น เสมอด้วยปัญญาไม่มี”
๒๕. “นตฺถิ ปญฺญา สมฺปา อภา แสงสว่างอื่น เสมอด้วยปัญญาไม่มี”

จากภาษาบาลีเบื้องต้น ซึ่งมีปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาใน ๑๘ สำนวน มีความผิดพลาดทั้งอรรถและพยัญชนะ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่พระธรรมกถึก ได้นำภาษาบาลีมาใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ทำให้ภาษาที่มีความคลาดเคลื่อนทั้งอรรถและพยัญชนะ ภาษาบาลีบางศัพท์ทำให้ความหมายของธรรมะเปลี่ยนไป อันเป็นการให้ข้อมูลที่ผิด ๆ แก่ผู้รับสาร และทำให้ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ตรงตาม ที่ทรงแสดงไว้ หรือไม่ตรงกับพระไตรปิฎก จึงสมควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขและระมัดระวังในการนำภาษาบาลีมาใช้ให้ถูกต้องตามความเป็นจริง

๓.๒.๒ สุภาษิต

สุภาษิต ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน ให้ความหมายว่า ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติสอนใจ “สุภาษิต คือ คำที่กล่าวดี คำพูดที่ถือเป็นคติ เป็นสำนวนที่วางหลักความจริง”^{๑๗}

คำสุภาษิต คือคำที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ มีความหมายที่ดี อาจจะเป็นคำตักเตือน คำสั่งสอน หรือคำแนะนำในทางที่ดี มี ๒ อย่าง คือ

๑. คำสุภาษิตนัยตรง หมายถึงคำพูดที่นำมาสื่อสารแล้ว ผู้ฟังสามารถเข้าใจ เนื้อความแห่งคำสุภาษิตนั้นทันที โดยที่ไม่ต้องแปลหรือตีความหมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เพื่อนกินหาง่าย เพื่อตายหายาก
 มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว
 เสียดทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียตัวให้ใคร
 กรรมสนองกรรม
 ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
 จงรักษาความดีไว้ คุ้มเกลือรักษาความเค็ม

๒. คำสุภาษิตนัยแฝง หมายถึง คำพูดที่นำมาสื่อสารแล้ว ผู้ฟังยังไม่สามารถเข้าใจเนื้อความแห่งคำนั้นได้ในทันทีทันใด จะต้องแปลหรือตีความหมายเสียก่อน สุภาษิตบางคำต้องตรึงตรองนึกคิดเป็นเวลานาน จึงจะแปลหรือเข้าใจความหมายของคำเหล่านั้น

จึงพอจะสรุปได้ว่า สุภาษิต คือคำกล่าวที่ดี เป็นคำตักเตือนสั่งสอน เป็นคำสอนที่วางหลักความจริง เป็นคติสอนใจ การแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อเผยแผ่คำสอน พระธรรมกถึกมักจะนำคำสุภาษิต ที่มีเนื้อหาสาระเข้ากับบทธรรมะที่กำลังแสดงอยู่ เพื่อเน้นย้ำหลักคำสอนให้หนักแน่น และเกิดความเข้าใจง่าย จากการวิจัยบทพระธรรมเทศนาพบว่า มีคำสุภาษิตที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา ๑๕ สำนวน^{๑๘} ซึ่งนับว่าเป็นการยกสุภาษิตน้อยมาก ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่กล่าวถึงเรื่องทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้เน้นถึงเรื่องทาน ศีล และภาวนาแต่ประการใด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

^{๑๗} พระพรหม ธารานุมาศ, สำนวนการเขียน., หน้า ๑๐๔.

^{๑๘} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๕, ๔๖, ๗๓, ๙๑, ๑๐๖, ๑๓๑, ๑๔๕, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๗๙, ๑๙๒, ๑๙๔, ๑๙๗, ๒๐๘, ๒๑๗, ๒๑๙, ๒๒๐, ๒๒๓, ๒๗๐ (เอกสารยึดสำเนา).

“ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด”
 “คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก”
 “คบพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล”
 “ตอนต้นสู้ทนทุกข์ จะได้สุขเมื่อตอนปลาย
 ตอนต้นชอบสบาย จะได้ร้ายเมื่อปลายมือ”
 “ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยากำลัง”
 “จงรักษาความดีไว้ คุณเกลือก่รักษาความแค้น”
 “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”
 “อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง”

๓.๒.๓ คำพังเพย

คำพังเพย หมายถึง ถ้อยคำ หรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว โดยกล่าวเป็นกลาง ๆ เพื่อให้ตีความเข้ากับเรื่อง^{๑๕} ส่วนมากเป็นคำกล่าวขี้ล่อย ๆ ในเรื่องทั่ว ๆ ซึ่งเป็นคำที่มีคติสอนใจ ส่วนมากมักจะยกมาประกอบกับเรื่องที่กำลังอธิบายอยู่ในบทพระธรรมเทศนานั้น มีคำพังเพยอยู่จำนวน ๑๕ จำนวน^{๒๐} ยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

“ลับหลังเป็นกา ต่อหน้าเป็นหงส์”
 “คนในข้อ งอในกระดูก”
 “มีเงินมีทอง พุดจาได้ มีไม้มีไร่ ปลูกเรือนงาม”
 “เห็นช้างอี่ อย่าอี่ตามช้าง”
 “ปิดทองหลังพระ”
 “ระยะทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน”
 “รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง”
 “เข้าเมืองตาหลิว ก็ต้องหลิวตาตาม”
 “เห็นกงจักร เป็นดอกบัว”

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๕๙๑.

^{๒๐} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๘, ๒๗, ๕๐, ๕๑, ๖๓, ๖๗, ๖๘, ๗๕, ๗๘, ๘๑, ๙๒, ๙๖, ๑๔๕, ๒๑๙, ๒๕๙ (เอกสารจัดสำเนา).

“นำท่วมทุ่งผักบุ้งโหลงเหลง”

“คงเส้นคงวา คดในข้องอในกระดูก หน้าเนื้อใจเสือ หน้าซื่อใจคด
หน้าไหว้หลังหลอก ปากว่าตาขยิบ มือถือสาทุกปากถือศีล”

การที่พระธรรมกถึกนำคำพังเพยมาประกอบในเนื้อหาสาระ ของบทพระธรรม
เทศนา ทำให้เนื้อหามีความไพเราะ น่าฟังมากยิ่งขึ้น

๓.๒.๔. คำคม

คำคม หมายถึง ถ้อยคำที่หลักแหลม ชวนให้คิด^{๒๑} สมควรที่พระธรรม
กถึกจะได้พยายามคิดหาคำคมที่ชวนคิด หรือฟังแล้วสะดุดหู สะดุดใจ ในบทพระธรรม
เทศนา มีคำคมอยู่ ๓๕ สำนวน มีตัวอย่าง ดังนี้

“สังขารต้องหมั่นขัดสี คนจะเป็นผู้ดีต้องตั้งอยู่ในผลและเหตุ อยากเป็นคน
วิเศษต้องสร้างความคิด ความดีไม่มีขาย อยากได้ต้องทำเอง”

“อย่าอนตื้นสาย อย่าอายทำกิน อย่าหมิ่นเงินน้อย อย่าคอยวาสนา”

“อย่างบางคนเจ็บไข้ไม่สบาย ใจคอหงุดหงิด คุณคนโน้น ว่าคนนี่ ฐู้จู้จัก
ควุ่นวายไปหมด เห็นแล้วแทนที่จะสงสารคนไข้ กลับนำสงสารคนพยาบาลมากกว่า
เพราะต้องทนทรมานรักษาโรคจริง ๆ ก็แยะอยู่แล้ว ยังจะต้องมานั่งรักษาโรคแทรกอีก
คุณารำราญ แต่ก็น่าเห็นใจทั้ง ๒ ฝ่าย”

“ขัดข้องในเวลาคิด คิดขัดในเวลาทำ”

“เสียมากกว่าได้ ยากจน ถ้าได้มากกว่าเสีย ร่ำรวย”

“บ้านเมืองทุกวันนี้ มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้
ทั้งหมด หากจะต้องช่วยกันส่งเสริมคนดี ให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคน ไม่ดี
ไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้”

“คนดีของฉันทรี จะต้องเป็นคนที่ไม่พูดปด ไม่สอพลอ ไม่อิจจาริชยา
ไม่คดโกง และไม่มีความทะเยอทะยานอย่างบ้า ๆ แต่พยายามทำหน้าที่ของตนให้ดี
ในขอบเขตของศีลธรรม”

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๑๘๖.

คำคมก็เป็นสำนวนอีกประเภทหนึ่ง ที่สมควรนำมาประกอบในบทพระธรรมเทศนา เพราะเป็นข้อคิด คติเตือนใจ ทำให้เนื้อหาของบทพระธรรมเทศนา มีคุณค่า และน่ารับฟังมากยิ่งขึ้น

๓.๒.๕ คำกลอน

การแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อเผยแผ่คำสอน พระธรรมกถึกนิยมนำคำกลอน หรือโคลง ที่มีเนื้อหาเข้ากับพระธรรมเทศนาที่กำลังแสดงอยู่ จุดมุ่งหมายเพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังให้เกิดศรัทธา ให้มีความสนใจในการฟังธรรมะ เพื่อให้เกิดความบันเทิง และเพื่อความไพเราะและความหลากหลายในด้านการใช้ภาษา จากการวิจัยบทพระธรรมเทศนา ทั้ง ๒๘๕ สำนวนพบว่า มีคำกลอนที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาถึง ๔๕ สำนวน^{๒๒} ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างคำกลอนที่มีเนื้อความเกี่ยวเนื่องในบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ ประการ ดังนี้

๑. คำกลอน ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับทาน ที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา มีจำนวนไม่มากนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เอาสมบัติ	ทำทาน	ด้วยการให้
แล้วตั้งใจ	สงเคราะห์	เหมาะนักหนา
ทานที่ทำ	ล้ำคุณ	เป็นบุญญา
แสนสุขา	ชุ่มชื่น	รื่นกมล ^{๒๓}
“วัดจะร้าง	ช่วยกันสร้าง	อย่าร้างวัด
คนเซซัด	อย่าไปซ้ำ	กรรมของเขา
การช่วยเหลือ	เจือจุน	เป็นบุญเรา
เด็กยังเยาว์	ช่วยพุง	จุงเด็กไป” ^{๒๔}
“คนจะงาม	งามน้ำใจ	ไซ้ใบหน้า

^{๒๒} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓, ๔, ๕, ๖, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, ๓๐, ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๔๖, ๔๗, ๔๘, ๔๙, ๕๐, ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕, ๕๖, ๕๗, ๕๘, ๕๙, ๖๐, ๖๑, ๖๒, ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๗๑, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐, ๘๑, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๐, ๙๑, ๙๒, ๙๓, ๙๔, ๙๕, ๙๖, ๙๗, ๙๘, ๙๙, ๑๐๐, ๑๐๑, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๐, ๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๐, ๑๔๑, ๑๔๒, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๐, ๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๖๔, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๖๙, ๑๗๐, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐, ๑๘๑, ๑๘๒, ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๗, ๑๘๘, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๑๙๒, ๑๙๓, ๑๙๔, ๑๙๕, ๑๙๖, ๑๙๗, ๑๙๘, ๑๙๙, ๒๐๐, ๒๐๑, ๒๐๒, ๒๐๓, ๒๐๔, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๐๙, ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๒, ๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๖, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๑๙, ๒๒๐, ๒๒๑, ๒๒๒, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๒๘, ๒๒๙, ๒๓๐, ๒๓๑, ๒๓๒, ๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๗, ๒๓๘, ๒๓๙, ๒๔๐, ๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๔๙, ๒๕๐, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๓, ๒๕๔, ๒๕๕, ๒๕๖, ๒๕๗, ๒๕๘, ๒๕๙, ๒๖๐, ๒๖๑, ๒๖๒, ๒๖๓, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๖๙, ๒๗๐, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔, ๒๗๕, ๒๗๖, ๒๗๗, ๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๐, ๒๘๑, ๒๘๒, ๒๘๓, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๖, ๒๘๗, ๒๘๘, ๒๘๙, ๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๒, ๒๙๓, ๒๙๔, ๒๙๕, ๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๘, ๒๙๙, ๓๐๐, ๓๐๑, ๓๐๒, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๐๕, ๓๐๖, ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๑๖, ๓๑๗, ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๒๐, ๓๒๑, ๓๒๒, ๓๒๓, ๓๒๔, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๒๗, ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๐, ๓๓๑, ๓๓๒, ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๓๕, ๓๓๖, ๓๓๗, ๓๓๘, ๓๓๙, ๓๔๐, ๓๔๑, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๕, ๓๔๖, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๔๙, ๓๕๐, ๓๕๑, ๓๕๒, ๓๕๓, ๓๕๔, ๓๕๕, ๓๕๖, ๓๕๗, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๐, ๓๖๑, ๓๖๒, ๓๖๓, ๓๖๔, ๓๖๕, ๓๖๖, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๖๙, ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๒, ๓๗๓, ๓๗๔, ๓๗๕, ๓๗๖, ๓๗๗, ๓๗๘, ๓๗๙, ๓๘๐, ๓๘๑, ๓๘๒, ๓๘๓, ๓๘๔, ๓๘๕, ๓๘๖, ๓๘๗, ๓๘๘, ๓๘๙, ๓๙๐, ๓๙๑, ๓๙๒, ๓๙๓, ๓๙๔, ๓๙๕, ๓๙๖, ๓๙๗, ๓๙๘, ๓๙๙, ๔๐๐, ๔๐๑, ๔๐๒, ๔๐๓, ๔๐๔, ๔๐๕, ๔๐๖, ๔๐๗, ๔๐๘, ๔๐๙, ๔๑๐, ๔๑๑, ๔๑๒, ๔๑๓, ๔๑๔, ๔๑๕, ๔๑๖, ๔๑๗, ๔๑๘, ๔๑๙, ๔๒๐, ๔๒๑, ๔๒๒, ๔๒๓, ๔๒๔, ๔๒๕, ๔๒๖, ๔๒๗, ๔๒๘, ๔๒๙, ๔๓๐, ๔๓๑, ๔๓๒, ๔๓๓, ๔๓๔, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๓๗, ๔๓๘, ๔๓๙, ๔๔๐, ๔๔๑, ๔๔๒, ๔๔๓, ๔๔๔, ๔๔๕, ๔๔๖, ๔๔๗, ๔๔๘, ๔๔๙, ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๕๓, ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๕๗, ๔๕๘, ๔๕๙, ๔๖๐, ๔๖๑, ๔๖๒, ๔๖๓, ๔๖๔, ๔๖๕, ๔๖๖, ๔๖๗, ๔๖๘, ๔๖๙, ๔๗๐, ๔๗๑, ๔๗๒, ๔๗๓, ๔๗๔, ๔๗๕, ๔๗๖, ๔๗๗, ๔๗๘, ๔๗๙, ๔๘๐, ๔๘๑, ๔๘๒, ๔๘๓, ๔๘๔, ๔๘๕, ๔๘๖, ๔๘๗, ๔๘๘, ๔๘๙, ๔๙๐, ๔๙๑, ๔๙๒, ๔๙๓, ๔๙๔, ๔๙๕, ๔๙๖, ๔๙๗, ๔๙๘, ๔๙๙, ๕๐๐, ๕๐๑, ๕๐๒, ๕๐๓, ๕๐๔, ๕๐๕, ๕๐๖, ๕๐๗, ๕๐๘, ๕๐๙, ๕๑๐, ๕๑๑, ๕๑๒, ๕๑๓, ๕๑๔, ๕๑๕, ๕๑๖, ๕๑๗, ๕๑๘, ๕๑๙, ๕๒๐, ๕๒๑, ๕๒๒, ๕๒๓, ๕๒๔, ๕๒๕, ๕๒๖, ๕๒๗, ๕๒๘, ๕๒๙, ๕๓๐, ๕๓๑, ๕๓๒, ๕๓๓, ๕๓๔, ๕๓๕, ๕๓๖, ๕๓๗, ๕๓๘, ๕๓๙, ๕๔๐, ๕๔๑, ๕๔๒, ๕๔๓, ๕๔๔, ๕๔๕, ๕๔๖, ๕๔๗, ๕๔๘, ๕๔๙, ๕๕๐, ๕๕๑, ๕๕๒, ๕๕๓, ๕๕๔, ๕๕๕, ๕๕๖, ๕๕๗, ๕๕๘, ๕๕๙, ๕๖๐, ๕๖๑, ๕๖๒, ๕๖๓, ๕๖๔, ๕๖๕, ๕๖๖, ๕๖๗, ๕๖๘, ๕๖๙, ๕๗๐, ๕๗๑, ๕๗๒, ๕๗๓, ๕๗๔, ๕๗๕, ๕๗๖, ๕๗๗, ๕๗๘, ๕๗๙, ๕๘๐, ๕๘๑, ๕๘๒, ๕๘๓, ๕๘๔, ๕๘๕, ๕๘๖, ๕๘๗, ๕๘๘, ๕๘๙, ๕๙๐, ๕๙๑, ๕๙๒, ๕๙๓, ๕๙๔, ๕๙๕, ๕๙๖, ๕๙๗, ๕๙๘, ๕๙๙, ๖๐๐, ๖๐๑, ๖๐๒, ๖๐๓, ๖๐๔, ๖๐๕, ๖๐๖, ๖๐๗, ๖๐๘, ๖๐๙, ๖๑๐, ๖๑๑, ๖๑๒, ๖๑๓, ๖๑๔, ๖๑๕, ๖๑๖, ๖๑๗, ๖๑๘, ๖๑๙, ๖๒๐, ๖๒๑, ๖๒๒, ๖๒๓, ๖๒๔, ๖๒๕, ๖๒๖, ๖๒๗, ๖๒๘, ๖๒๙, ๖๓๐, ๖๓๑, ๖๓๒, ๖๓๓, ๖๓๔, ๖๓๕, ๖๓๖, ๖๓๗, ๖๓๘, ๖๓๙, ๖๔๐, ๖๔๑, ๖๔๒, ๖๔๓, ๖๔๔, ๖๔๕, ๖๔๖, ๖๔๗, ๖๔๘, ๖๔๙, ๖๕๐, ๖๕๑, ๖๕๒, ๖๕๓, ๖๕๔, ๖๕๕, ๖๕๖, ๖๕๗, ๖๕๘, ๖๕๙, ๖๖๐, ๖๖๑, ๖๖๒, ๖๖๓, ๖๖๔, ๖๖๕, ๖๖๖, ๖๖๗, ๖๖๘, ๖๖๙, ๖๗๐, ๖๗๑, ๖๗๒, ๖๗๓, ๖๗๔, ๖๗๕, ๖๗๖, ๖๗๗, ๖๗๘, ๖๗๙, ๖๘๐, ๖๘๑, ๖๘๒, ๖๘๓, ๖๘๔, ๖๘๕, ๖๘๖, ๖๘๗, ๖๘๘, ๖๘๙, ๖๙๐, ๖๙๑, ๖๙๒, ๖๙๓, ๖๙๔, ๖๙๕, ๖๙๖, ๖๙๗, ๖๙๘, ๖๙๙, ๗๐๐, ๗๐๑, ๗๐๒, ๗๐๓, ๗๐๔, ๗๐๕, ๗๐๖, ๗๐๗, ๗๐๘, ๗๐๙, ๗๑๐, ๗๑๑, ๗๑๒, ๗๑๓, ๗๑๔, ๗๑๕, ๗๑๖, ๗๑๗, ๗๑๘, ๗๑๙, ๗๒๐, ๗๒๑, ๗๒๒, ๗๒๓, ๗๒๔, ๗๒๕, ๗๒๖, ๗๒๗, ๗๒๘, ๗๒๙, ๗๓๐, ๗๓๑, ๗๓๒, ๗๓๓, ๗๓๔, ๗๓๕, ๗๓๖, ๗๓๗, ๗๓๘, ๗๓๙, ๗๔๐, ๗๔๑, ๗๔๒, ๗๔๓, ๗๔๔, ๗๔๕, ๗๔๖, ๗๔๗, ๗๔๘, ๗๔๙, ๗๕๐, ๗๕๑, ๗๕๒, ๗๕๓, ๗๕๔, ๗๕๕, ๗๕๖, ๗๕๗, ๗๕๘, ๗๕๙, ๗๖๐, ๗๖๑, ๗๖๒, ๗๖๓, ๗๖๔, ๗๖๕, ๗๖๖, ๗๖๗, ๗๖๘, ๗๖๙, ๗๗๐, ๗๗๑, ๗๗๒, ๗๗๓, ๗๗๔, ๗๗๕, ๗๗๖, ๗๗๗, ๗๗๘, ๗๗๙, ๗๘๐, ๗๘๑, ๗๘๒, ๗๘๓, ๗๘๔, ๗๘๕, ๗๘๖, ๗๘๗, ๗๘๘, ๗๘๙, ๗๙๐, ๗๙๑, ๗๙๒, ๗๙๓, ๗๙๔, ๗๙๕, ๗๙๖, ๗๙๗, ๗๙๘, ๗๙๙, ๘๐๐, ๘๐๑, ๘๐๒, ๘๐๓, ๘๐๔, ๘๐๕, ๘๐๖, ๘๐๗, ๘๐๘, ๘๐๙, ๘๑๐, ๘๑๑, ๘๑๒, ๘๑๓, ๘๑๔, ๘๑๕, ๘๑๖, ๘๑๗, ๘๑๘, ๘๑๙, ๘๒๐, ๘๒๑, ๘๒๒, ๘๒๓, ๘๒๔, ๘๒๕, ๘๒๖, ๘๒๗, ๘๒๘, ๘๒๙, ๘๓๐, ๘๓๑, ๘๓๒, ๘๓๓, ๘๓๔, ๘๓๕, ๘๓๖, ๘๓๗, ๘๓๘, ๘๓๙, ๘๔๐, ๘๔๑, ๘๔๒, ๘๔๓, ๘๔๔, ๘๔๕, ๘๔๖, ๘๔๗, ๘๔๘, ๘๔๙, ๘๕๐, ๘๕๑, ๘๕๒, ๘๕๓, ๘๕๔, ๘๕๕, ๘๕๖, ๘๕๗, ๘๕๘, ๘๕๙, ๘๖๐, ๘๖๑, ๘๖๒, ๘๖๓, ๘๖๔, ๘๖๕, ๘๖๖, ๘๖๗, ๘๖๘, ๘๖๙, ๘๗๐, ๘๗๑, ๘๗๒, ๘๗๓, ๘๗๔, ๘๗๕, ๘๗๖, ๘๗๗, ๘๗๘, ๘๗๙, ๘๘๐, ๘๘๑, ๘๘๒, ๘๘๓, ๘๘๔, ๘๘๕, ๘๘๖, ๘๘๗, ๘๘๘, ๘๘๙, ๘๙๐, ๘๙๑, ๘๙๒, ๘๙๓, ๘๙๔, ๘๙๕, ๘๙๖, ๘๙๗, ๘๙๘, ๘๙๙, ๙๐๐, ๙๐๑, ๙๐๒, ๙๐๓, ๙๐๔, ๙๐๕, ๙๐๖, ๙๐๗, ๙๐๘, ๙๐๙, ๙๑๐, ๙๑๑, ๙๑๒, ๙๑๓, ๙๑๔, ๙๑๕, ๙๑๖, ๙๑๗, ๙๑๘, ๙๑๙, ๙๒๐, ๙๒๑, ๙๒๒, ๙๒๓, ๙๒๔, ๙๒๕, ๙๒๖, ๙๒๗, ๙๒๘, ๙๒๙, ๙๓๐, ๙๓๑, ๙๓๒, ๙๓๓, ๙๓๔, ๙๓๕, ๙๓๖, ๙๓๗, ๙๓๘, ๙๓๙, ๙๔๐, ๙๔๑, ๙๔๒, ๙๔๓, ๙๔๔, ๙๔๕, ๙๔๖, ๙๔๗, ๙๔๘, ๙๔๙, ๙๕๐, ๙๕๑, ๙๕๒, ๙๕๓, ๙๕๔, ๙๕๕, ๙๕๖, ๙๕๗, ๙๕๘, ๙๕๙, ๙๖๐, ๙๖๑, ๙๖๒, ๙๖๓, ๙๖๔, ๙๖๕, ๙๖๖, ๙๖๗, ๙๖๘, ๙๖๙, ๙๗๐, ๙๗๑, ๙๗๒, ๙๗๓, ๙๗๔, ๙๗๕, ๙๗๖, ๙๗๗, ๙๗๘, ๙๗๙, ๙๘๐, ๙๘๑, ๙๘๒, ๙๘๓, ๙๘๔, ๙๘๕, ๙๘๖, ๙๘๗, ๙๘๘, ๙๘๙, ๙๙๐, ๙๙๑, ๙๙๒, ๙๙๓, ๙๙๔, ๙๙๕, ๙๙๖, ๙๙๗, ๙๙๘, ๙๙๙, ๑๐๐๐.

^{๒๓} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓, เรื่อง ทานเป็นบันไดแห่งสวรรค์, หน้า ๒ (เอกสารอัครคัมภีร์).

^{๒๔} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๕๗, เรื่อง เมตตากถา, หน้า ๑ (เอกสารอัครคัมภีร์).

คนจะสวย	สวยจรรยา	ใช้ดาหวาน
คนจะแก่	แก่ความรู้	ใช้ยาวนาน
คนจะรวย	รวยศีลทาน	ใช้บ้านโต ^{๒๕}

๒. คำกลอน ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับศีล ที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา มีจำนวนไม่มากนักเช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ ถ้าผู้นำทั้งมวลทุกถ้วนหน้า ต่างรักษาศีลมันไม่หวั่นไหว
 สำรวมกายอินทรีย์วิจิใจ เป็นธงชัยชูเชิดเจดจำรูปญ”

“ ถึงบางพูด	พูดดี	เป็นศรีศักดิ์
มีคนรัก	รสถ้อย	อร่อยจิต
ถ้าพูดชั่ว	ตัวตาย	ทำลายมิตร
จะชอบผิด	ในมนุษย์	เพราะพูดจา” ^{๒๖}

๓. ภาวนา คำกลอน ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภาวนา ส่วนมากกล่าวถึงเรื่องทั่วไป ส่วนคำกลอนที่มีเนื้อหาในเรื่องของการอบรมจิตใจ หรือด้านการปฏิบัติธรรมโดยตรง ไม่มีปรากฏ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างคำกลอนที่กล่าวถึงเรื่องทั่วไป ดังนี้

“ความร้ายในโลกล้วน	เหลือหลาย
รุมรอบรบใจกาย	เคลื่อนแท้
สิ่งอื่นจักหักหาย	หาห่อน มีฤา
เว้นแต่ความดีแท้	กลับร้าย กลายดี” ^{๒๗}

“เมื่อยามโกรธ โปรดมอง ส่องกระจก

^{๒๕} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๔๕, เรื่อง ชันติกถา, หน้า ๑ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๒๖} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๙๔, เรื่อง การตั้งตนไว้ชอบ, หน้า ๔ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๒๗} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๔๖, เรื่อง ชนะตน, หน้า ๒ (เอกสารจัดสำเนา).

จะห้วนอก	ใจเต็น	เมื่อเห็นหน้า
ช่างป็นยาก	ปากจมุก	และลูกตา
ตัวยักขา	ราศรี	‘ไม่มีเลย’ ^{๒๘}

“เห็นหน้าอยู่เมื่อเช้า	สายตาย
สายอยู่สุขสบาย	บ้ายม้วย
บ้ายรินขึ้นรวยราย	เย็นดับ ชิพเส
เย็นเล่นกับลูกค้าย	คำม้วย อาตัญฯ” ^{๒๙}

“คนจะดี	มิใช่ดี	เพียงมีทรัพย์
ไม่ใช่นับ	เพียงโครตเง่า	เผ่าพงษา
คนจะดี	ดีด้วยการ	งานนานา
มีวิชา	มีศีลธรรม	นำไปให้ดี
พ่อแม่ดี	ย่อมเป็นศรี	มงคลส่ง
จำเริญวงศ์	วาสนา	มหาศาล
ได้ลูกดี	ก็เป็นศรี	แก่งศ์วาน
ก่อรากฐาน	มั่นคง	ดำรงพันธุ้” ^{๓๐}

“ความไม่พอ	ใจจน	เป็นคนเข็ญ
พอแล้วเป็น	เศรษฐี	มหาศาล
จนทั้งนอก	ทั้งใน	ไม่ได้การ
จงคิดอ่าน	แก้จน	เป็นคนรวย” ^{๓๑}

“สุขทุกข์	อยู่ที่ใจ	มิใช่หรือ
ถ้าใจถือ	ก็เป็นทุกข์	ไม่สุขใส

^{๒๘} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๖, เรื่อง วิธีฆ่าความโกรธ, หน้า ๒ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๒๙} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๑, เรื่อง เวลาเป็นของมีค่า, หน้า ๔ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๓๐} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๒, เรื่อง นึกถึงแม่, หน้า ๒ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๓๑} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓๘, เรื่อง อูบายแก้จน, หน้า ๓ (เอกสารจัดสำเนา).

ถ้าไม่ถือ ก็เป็นสุข ไม่ทุกข์ใจ
 เราอยากได้ ความสุข หรือทุกข์นั้น” ^{๓๒}

“สิ่งทั้งปวง ควรหรือ จะถ่อมมัน
 เพราะว่ามัน ก่อทุกข์ มีสุขโชน
 ยึดมันมาก ทุกข์มาก ลำบากใจ
 ปล่อยวางได้ เป็นสุข ทุกคืนวัน” ^{๓๓}

“การเข้าวัด เห็นดิน และต้นไม้
 นั้นมิใช่ เข้าวัด ดังคำขาน
 การเข้าวัด ต้องเห็นธรรม สัมมาญาณ
 เฟ่งสังขาร เข้าวัด รู้ชัดจริง” ^{๓๔}

“เป็นผู้ใหญ่ ที่ดี ต้องมีหลัก
 เด็กก็รัก ชื่นชม นิยมทั่ว
 เป็นผู้ใหญ่ มิใช่ใหญ่ อยู่ที่ตัว
 หรือที่หัว ขาวหงอก เป็นดอกเลา

เป็นผู้ใหญ่ ต้องรู้จัก ของนักปราชญ์
 ให้โอวาท ใ้รู้ว่า จะค่าเขา
 เป็นผู้ใหญ่ ต้องรู้จัก ความหนักเบา
 มิใช่เอา แต่อำนาจ เข้าฟาดฟัน” ^{๓๕}

“ลูกคนจน ขึ้นแก่น แสน่นาคิด

^{๓๒} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๒, เรื่อง เนกขัมมกถา ธรรมเป็นเครื่องออกจากกาม, หน้า ๒ (เอกสารอรรถสำนวน).

^{๓๓} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๖, เรื่อง ทางสงบ, หน้า ๙ (เอกสารอรรถสำนวน).

^{๓๔} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๘, เรื่อง ธรรมหลักธรรมพัฒนาจิต, หน้า ๑ (เอกสารอรรถสำนวน).

^{๓๕} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๕๘, เรื่อง คุณธรรมของผู้นำที่ดี, หน้า ๓ (เอกสารอรรถสำนวน).

กลับเพลงฤทธิ์	กลายเพศ	เป็นเศรษฐี
ลูกคนโง่	กลับโผล่	เป็นเมธี
เพราะผลดี	แห่งกรรม	เคยทำมา” ^{๓๖}

“โทษของตน	คนพาล	ต้องการปิด
คอยจับผิด	คนอื่น	พื้นให้ชั่ว
ซ่อนโทษตน	กลแต่	เอาดินตัว
อีกทั้งหัว	เข้ากระดอง	คอยมองภัย” ^{๓๗}

“ตนเดือนตน	ของตน	ให้พื้นผิด
ตนเดือนจิต	ตนได้	ใครจะเหมือน
ตนเดือนตน	ไม่ได้	ใครจะเดือน
ตนแซ่เขื่อน	ใครจะเดือน	ให้ป่วยการ” ^{๓๘}

“มีสติ	พึงบรรจบ	ให้ครบบาท
อย่าได้ขาด	สิ่งของ	ต้องประสงค์
แม้มีน้อย	ใช้น้อย	ค่อยบรรจบ
อย่าจ่ายลง	ให้มาก	จะยากนาน” ^{๓๙}

“เมื่อเจ้ามา	มีอะไร	มาด้วยเจ้า
เจ้าจะเอา	แต่สุข	สนุกไหน
เมื่อเจ้ามา	มือเปล่าจะ	เอาอะไร
เจ้าก็ไป	มือเปล่า	เหมือนเจ้ามา” ^{๔๐}

^{๓๖} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๒๓, เรื่อง กฎแห่งกรรม, หน้า ๔ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๓๗} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๒๘, เรื่อง ปวารณาภา, หน้า ๔ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๓๘} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๔๑, เรื่อง กาลเวลาผ่านไปเราได้อะไร, หน้า ๖ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๓๙} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๕๐, เรื่อง บัณฑิตได้ประโยชน์ทั้ง ๒, หน้า ๔ (เอกสารจัดสำเนา).

“คนทำดี	ได้ดี	มีแน่แท้
ไม่เปลี่ยนแปลง	แน่จริง	ยิ่งหนักหนา
คนทำชั่ว	ได้ชั่ว	ทั่วโลก
เป็นดวงตรา	ตรึงแน่น	“ไม่แคลนกลอน” ^{๔๐}
“อันความดี	มีค่า	กว่าความสวย
คืออำนาจ	อวยสุข	ทุกสมัย
ส่วนความสวย	เสื่อมทราม	ไปตามวัย
ความดีไซ้	คงแต่ดี	“ไม่มีแปร” ^{๔๑}

โคลงกลอนที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา ส่วนมากได้นำมาถอดแทรกได้อย่างเหมาะสมไม่มากไม่น้อยเกินไป แต่มีบทพระธรรมเทศนาบางสำนวนเท่านั้นที่ได้นำโคลงกลอนมาแสดงมากเกินไปจนความจำเป็น เช่นสำนวนที่ ๖๕ และสำนวนที่ ๗๘ มีกลอนมากเกินไป อันเป็นการลดเนื้อสาระของธรรมะที่จะพึงแสดงให้ลดน้อยลง จึงต้องระมัดระวังในการนำบทโคลงกลอนมาถอดแทรกในบทพระธรรมเทศนา

๓.๒.๖ นิทาน

การแสดงพระธรรมเทศนาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจง่ายและรวดเร็ว ก็คือการยกตัวอย่างประกอบ ตัวอย่างที่พระธรรมกถึกนิยมยกขึ้นมาอ้างอิงอยู่เสมอก็คือนิทานชาดก ในคัมภีร์ต่าง ๆ ขึ้นประกอบเป็นบุคลาธิษฐานสั้นบ้างยาวบ้าง มีบทพระธรรมเทศนา บางสำนวนยกนิทานมากเกินไป เช่นสำนวนที่ ๒๑๗ มีการยกนิทานมากถึง ๗ เรื่อง หรือสำนวนที่ ๒๔๗ มีถึง ๔ เรื่อง บางสำนวนแม้จะยกนิทานเพียงเรื่องเดียว แต่ก็เป็นการเล่านิทานตลอดทั้งเรื่อง มีเนื้อหาสาระเพียงนิดเดียว การยกนิทานมาประกอบมากเกินไป อาจทำให้เกิดผลเสียคือทำให้เนื้อหาสาระของธรรมะน้อยลง จึงควรที่จะยกขึ้นมาประกอบตามความเหมาะสม

^{๔๐} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๖, เรื่อง ทางสงบ, หน้า ๙ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๔๑} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔, เรื่อง ผู้ฉลาดควรองอาจและซื่อตรง, หน้า ๒ (เอกสารจัดสำเนา).

^{๔๒} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๕๔, เรื่อง กัลยาณกรณกถา, หน้า ๕ (เอกสารจัดสำเนา).

นิทานที่พระธรรมกถึกนำมาแสดงในบทพระธรรมเทศนา มีจำนวนถึง ๘๒
สำนวน^{๔๓} โดยมีจุดประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อเป็นตัวอย่างในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
๒. เพื่อทำเนื้อหาสาระของบทพระธรรมเทศนาให้เข้าใจง่าย
๓. เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน
๔. เพื่อให้เกิดความมีวิริยะอุตสาหะ ในการนำไปปฏิบัติของญาติโยม

ผู้วิจัย จะขอยกตัวอย่างนิทานในบทพระธรรมเทศนาที่มีเนื้อความสนับสนุนในเรื่องของบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล และภาวนา ดังนี้

๑. นิทานที่พระธรรมกถึกยกขึ้นประกอบ เพื่อสนับสนุนในเรื่องการถวายทาน มีจำนวน ๑๕ สำนวน^{๔๔} ยกตัวอย่างในสำนวนที่ ๒๓^{๔๕} เรื่องลาชเทพธิดา ดังนี้

“ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย เมื่อครั้งที่เสด็จ

ประทับอยู่ ณ มหาวิหารเชตวัน ทรงตรัสถึงนางลาชเทพธิดาว่า คราวที่พระมหากัสสปะ พุทธสาวกสำคัญ เข้ามานอนอยู่ในถ้ำปีปผลึกุหา ในวันคาร์บ ๗ ออกจากฆานสมาบัติแล้ว ปรากฏเห็นหญิงที่ซึ่งรักษานาข้าวสาลีคนหนึ่งได้ตรงข้าวสาลีทำข้าวตอกอยู่ เป็นผู้มีศรัทธา จึงไปบิณฑบาตยืนอยู่ที่ใกล้ข้าวสาลีนั้น กุลธิดาพอเห็นพระเถระเท่านั้น ก็มีจิตศรัทธา เลื่อมใสบังเกิดปีติยินดี ขณะที่น่างเดินอยู่บนคันนาถูกงูพิษร้ายกัดคนางล้มลง ที่ตรงนั้นนั่นเอง

^{๔๓} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓, ๕, ๖, ๗, ๑๒, ๑๓, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๓๐, ๓๕, ๔๑, ๔๔, ๔๙, ๕๑, ๕๒, ๕๔, ๕๗, ๕๘, ๖๑, ๖๓, ๖๔, ๖๖, ๗๕, ๗๙, ๘๘, ๙๔, ๙๘, ๙๙, ๑๐๓, ๑๐๙, ๑๑๑, ๑๑๕, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๔, ๑๓๒, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๓๗, ๑๔๔, ๑๔๖, ๑๕๒, ๑๕๗, ๑๕๙, ๑๖๘, ๑๗๓, ๑๗๙, ๑๘๒, ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๘, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๒๐๐, ๒๐๒, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๗, ๒๒๒, ๒๒๖, ๒๒๙, ๒๓๒, ๒๓๔, ๒๓๗, ๒๓๙, ๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๗, ๒๔๙, ๒๕๔, ๒๕๙, ๒๖๐, ๒๖๓, ๒๖๕, ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๔, ๒๗๕, ๒๗๗, ๒๗๙, ๒๘๐, ๒๘๔, ๒๘๗, ๒๘๙ (เอกสารขัตติ์สำเนา).

^{๔๔} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓, ๒๓, ๕๒, ๕๔, ๕๗, ๖๑, ๑๕๗, ๑๖๘, ๑๘๒, ๒๐๕, ๒๑๓, ๒๖๐, ๒๗๓, ๒๗๕, ๒๘๙ (เอกสารขัตติ์สำเนา).

^{๔๕} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๓, เรื่อง ที่พึงชีวิต, หน้าที่ ๔ เอกสารขัตติ์สำเนา.

ขณะมีจิตที่เต็มด้วยความเลื่อมใส ทำกาลกิริยาถึงแก่กรรมแล้วไปเกิดในวิมานทองประมาณ ๓๐ โยชน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประดับด้วยเครื่องอสังการทุกอย่างเหมือนหลับแล้วตื่น นางเทพธิดานั้น นุ่งผ้าทิพย์ประมาณ ๑๒ สอก นุ่งผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง ห้อมล้อมด้วยเทพอัปสรประมาณพันองค์ ประตุมิวนประดับด้วยขันทองคำเต็มด้วยข้าวตอกทองคำห้อยเป็นระย้า ชื่อว่า लाखเทพธิดา แปลว่า เทพธิดาข้าวตอก लाखเทพธิดานั้น พิจารณาถึงบุรพกรรมที่นำมาเกิดในวิมานนั้น เห็นว่า ตนทำบุญเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จึงลงไปปิดกวดกุญแจที่พอกอยู่ของพระมหากัสสป ถูกพระมหากัสสปเถระเจ้าจับไล่ไม่ให้มาปฏิบัติเช่นนั้น นางเทพธิดานั้นเสียใจเหาะขึ้นบนอากาศพนมมือ ร้องให้ พระพุทธองค์ทรงสดับเสียงนั้นแล้ว ทรงแผ่พระรัศมีดุจตั้งประทับอยู่ในที่เฉพาะหน้าเทพธิดานั้น ตรัสว่า เทพธิดา การทำความสังวรระวัง เป็นหน้าที่ของพระมหากัสสปบุตรของเรา แต่การกำหนดว่า นี่เป็นประโยชน์ของเราแล้ว มุ่งกระทำแต่บุญ ย่อมเป็นภาระของผู้มีความต้องการบุญ เพราะการทำบุญเป็นเหตุให้เกิดความสุขทั้งในภพนี้และภพหน้า แล้วทรงแสดงธรรม ดังที่ยกไว้เบื้องต้นว่า ปุณฺณณฺเจ ปุริโส กยิรา กยิราถนํ เป็นอาทิ แปลว่า ถ้าบุรุษพึงทำ ซึ่งบุญไซ้ พึงทำบุญนี้บ่อย ๆ พึงทำ ความพอใจในบุญนั้น เพราะว่าความสะสมบุญทำให้เกิดความสุข ”

จากเรื่องดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแม้ทำบุญเพียงถวายข้าวตอกเพียงเล็กน้อย แต่ด้วยความตั้งใจ มีจิตประกอบด้วยความเลื่อมใส ก็ได้รับอานิสงส์ไปบังเกิดในสวรรค์วิมานทองถึง ๓๐ โยชน์ จากเรื่องนี้นับว่าเป็นอุบายวิธีให้มนุษย์ได้รู้เห็นตัวอย่างของการสงเคราะห์แบ่งปันให้แก่กันและกัน

ในตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๗๓ ^{๔๖} ได้กล่าวถึงมฆมานพ ปลุกต้นไม้ เพื่อให้เกิดร่มเงาแก่ผู้สัญจรไปมาได้พักอาศัย มีอานิสงส์ไปบังเกิดเป็นพระอินทร์ ดังนี้

“มฆมานพ ปลุกต้นไม้ทองกลางไว้เพียงต้นเดียวให้เป็นทาน เพื่อคนไปมาได้อาศัยร่มเงา ตายไปแล้วเกิดเป็นพระอินทร์ มีสมบัติเป็นอันมาก มีต้นไม้คู่बारมี เพราะอานิสงส์ คือการปลุกต้นไม้ทองกลาง มีชื่อว่า “ต้นไม้ปาริฉัตร” มีดอก มีรัศมี และส่งกลิ่นหอมไปไกล เรียกกันว่า ดอกไม้สวรรค์ นางสุจิตรา ซึ่งเป็นภรรยาของมฆมานพ สร้างสวน

^{๔๖} ตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๗, เรื่อง สร้างสวนป่า, หน้า ๓ (เอกสารอรรถดำนาน).

ไว้เป็นทาน ตายไปแล้วเกิดเป็นนางฟ้า เป็นภรรยาของพระอินทร์นามว่า สุธิตรา มีสวนเกิด
คู่บารมี ชื่อว่า สวนจิตรลดา ถึงกับกล่าวว่า ถ้าเทพบุตรหรือเทพธิดาองค์ใดจะต้องจุติ
มีความไม่สบายใจ ได้ไปชมสวนนี้แล้วหายทุกข์โศก มีแต่ความสบายกายใจ นับว่าเป็นที่
น่านรื่นรมย์มาก”

ในตำนานบทพระธรรมเทศนาที่ ๒๗๕ ^{๔๗} ได้แสดงถึงการถวายทาน
ของพระเจ้าพิมพิสารเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

“เมื่อพระศาสดาทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จไปที่ลัญจิวัน คือ
สวนตาลหนุ่ม พระเจ้าพิมพิสาร พร้อมด้วยพราหมณ์และคฤหบดีเป็นบริวาร เข้าเฝ้า
พระผู้มีพระภาครับฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุพระโสดาปัตติผล พร้อมกันนั้นก็ได้
ทรงนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เพื่อทรงรับมหาทานในวันรุ่งขึ้น ในการจัด
มหาทานนั้น พระเจ้าพิมพิสารทรงสาละวนอยู่กับการเลี้ยง การจัดที่จัดอาหารเป็นต้นว่า
พระผู้มีพระภาคควรประทับที่ไหน เสวยอะไร พระสงฆ์สาวกทั้งหลายจะจัดที่ไหน
เท่าไร มีอะไรขาด หรือเกินบ้าง มิได้ทรงใส่พระทัยถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วเลย
ซึ่งหมู่พระญาติที่เป็นบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ก็มายืนล้อม ด้วยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
บัดนี้ พระราชาจักทรงอุทิศทานแก่พวกเรา บัดนี้ พระราชา จักทรงอุทิศทานแก่พวกเรา
เมื่อพระราชาไม่อุทิศทานให้ ก็หมดหวังดังนั้นในราตรีนั้น พวกเปรตพระญาติก็ได้เปล่ง
เสียงร้องพิลิกอย่างน่ากลัวยิ่ง ไกล้วพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ตกพระทัย
กลัวมาก

รุ่งเช้า พระราชาเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเวฬุวัน แล้วกราบทูลว่า หม่อม
ฉันได้สดับเสียงเห็นปานนี้ เหตุอะไรจักมีแก่หม่อมฉัน พระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสบอกว่า
มหาบพิตร พระองค์อย่ากลัวเลย เหตุเลวทรามอะไรจักไม่มีแก่พระองค์ดอก เพียงแต่ว่า
เปรตญาติของพระองค์ที่ล่วงลับไปแล้ว วานนี้ เมื่อพระองค์ถวายมหาทาน พระญาติที่
ล่วงลับไป ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่า พระองค์จักถวายทานแล้วจักอุทิศให้ แต่พระองค์ไม่ได้ทำ
จึงได้ทำอย่างนั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าเสียใจ พระเจ้าพิมพิสาร ทรงทูลถามว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ก็เมื่อหม่อมฉันถวายทานแม้ในบัดนี้ เปรตเหล่านั้นจักได้รับหรือ พระ
ศาสดาตรัสว่า ได้มหาบพิตร พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ทรงนิมนต์พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุ

^{๔๗} ตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๗๕, เรื่อง ทำบุญอุทิศส่วนกุศล, หน้า ๒ (เอกสารอัดสำเนา).

สงฆ์ เพื่อเสวย ในพระราชมณเฑียร เปรตพระญาติทั้งหลายทราบข่าวก็ยินดี ด้วยหวังว่า วันนี้พวกเราถึงได้อะไรบ้าง จึงเข้าไปสู่พระราชมณเฑียรเพื่อรอรับส่วนอุทิศทานในวันนั้น พระราชาได้ถวายมหาทานแล้วกล่าวคำอุทิศส่วนบุญให้ว่า ภนุเต อิติ เตสึ เปตานัน ทิพฺพนุณฺปานิ สมฺปชฺชตุ แปลความได้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าวน้ำ อันเป็นทิพย์ จงสำเร็จแก่พวกเปรตเหล่านั้น แต่มหาทานนี้ ข้าวน้ำอันเป็นทิพย์ก็เกิดแล้ว แก่เปรตเหล่านั้น เช่นนั้นเทียว

๒ นิทานที่พระธรรมกถึกยกขึ้นประกอบ เพื่อสนับสนุนในเรื่องการรักษาศีล และโทษของการผิดศีลมีเล็กน้อยเพียงจำนวน ๕ ล้านวน ผู้วิจัยยกตัวอย่างในจำนวนของบทพระธรรมเทศนาที่ ๗๕ ได้กล่าวถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่พาดหัวข่าวหน้า ๑ ในหนังสือพิมพ์ว่า “พ่อจีเมาเป็นบ้า นวด ไฟครอกลูกสาวตาย” ในเนื้อข่าวได้มีรายละเอียดดังนี้

ผัวอดชั่วตกเป็นทาสสุรา เม้าเหล่าที่ไรต้องตบตีเมียเป็นประจำ ถ้าสุดก่อนเหตุสยอง เม้ากลับมาจากไปช่วยงานบวชนาค มาถึงบ้านตรงเข้าตะเมียบจนตกบันไดบ้านแล้วเรียกเมียขึ้นไปนอนด้วย เมียกลัวถูกซ้อมตีหนีไปหลบในยุ้งข้าวโพด ไม่ยอมขึ้นไปหา ผัวตัวแสบแค้นจุดไฟเผาบ้าน อย่างสดลูกสาววัย ๖ ขวบตายสยอง น้องและหลานอีก ๓ ชีวิตถูกไฟลวกเจ็บไปตาม ๆ กัน แม่วิ่งขึ้นไปช่วยลูก กลับถูกผัวจุดไฟไม่ยอมให้ช่วยจนไฟไหม้บ้านหมดทั้งหลัง ตำรวจตามล่าผัวชั่วสุดเหวี่ยง ปรากฏว่าไม่เฉพาะบ้านคนจีเมาเท่านั้นที่ถูกเผา บ้านคนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกันก็พลอยวอดวายไปด้วย.

การละเมิดในศีล ๕ ย่อมจะเกิดโทษไม่เฉพาะตนเองเท่านั้น แม้แต่ครอบครัวผู้ใกล้ชิดก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย

๓ นิทานที่พระธรรมกถึกยกขึ้นประกอบ เพื่อสนับสนุนในเรื่องการบำเพ็ญภาวนา หรือเรื่องที่สนับสนุนให้กุศลธรรมเกิดขึ้น มีจำนวน ๖๓^{๔๘} ล้านวน ยกตัวอย่างจำนวนที่ ๑๘๕^{๔๙} ดังนี้

^{๔๘} ล้านวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๕, ๖, ๑๒, ๑๓, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๓๐, ๓๕, ๔๔, ๔๕, ๔๙, ๕๑, ๕๙, ๖๓, ๖๔, ๖๖, ๘๘, ๙๘, ๑๐๓, ๑๐๙, ๑๑๑, ๑๑๕, ๑๑๗, ๑๓๒, ๑๓๕, ๑๔๔, ๑๔๖, ๑๕๒, ๑๕๙, ๑๗๒, ๑๗๙, ๑๘๖, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๒๐๒, ๒๐๖, ๒๑๔, ๒๑๗, ๒๒๒, ๒๒๖, ๒๒๙, ๒๓๒, ๒๓๔,

พราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่าวกกิลิ อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถิ ได้เห็น พระพุทธเจ้า พระบรมศาสดาของเรามีความชอบใจในพระรูป ต่อมาได้สดับพระธรรมเทศนา มีศรัทธา เลื่อมใส และได้บรรพชาในเวลาต่อมาด้วยหมายใจว่า ด้วยอุบายอย่างนี้ จักได้เห็น พระ ศาสดา จึงคอยเฝ้าอยู่ใกล้ ๆ เฝ้าดูพระศาสดาแต่อย่างเดียว ไม่ปฏิบัติธรรมตามสมควร แก่ สมณะวิสัย พระศาสดามีได้ตำหนิว่ากระไร ทรงรอคอยเวลาให้ญาณของเธอแก่กล้า แล้วตรัสว่า วกกิลิ ประโยชน์อะไรของเธอด้วยกายอันเปื่อยเน่า คือกายเรา ที่เธอเห็นอยู่นี้ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นธรรม ดังนั้นแล้ว แกล้งประณาม ขับไล่เธอว่า จงหลีกไปเสีย พระวักกิลิมีความน้อยใจ เสียหายที่อยู่เฝ้าใกล้ชิด มานานแต่ไม่เป็นที่โปรดปราน กลับถูกขับไล่เพราะเกลียดชัง หันหลังให้พระศาสดา มุ่ง หน้าขึ้นสู่ภูเขา เพื่อจะกระโดดทำตนให้ตกจากภูเขาฆ่าตัวตาย พระศาสดาทรงทราบเรื่อง ตามลำดับทรงดำริว่า ถ้าวักกิลิไม่ได้คำปลอบโยนจากเรา เขาจักฆ่าตัวตาย เป็นการทำลาย มรรคผลที่พึงมีพึงได้ให้สูญเสียไป จึงทรงเปล่งโอภาสแสดงพระองค์ ตรัสมธุรกถาน่าจับใจ นำให้เกิดปีติปราโมทย์แก่เธอ แล้วเหยียดพระหัตถ์ออกไปจับไว้ พระวักกิลิคิดว่า บัดนี้ เราได้เห็นพระศาสดาแล้ว และได้ฟังพระคำรัสแล้ว ความหวังความตั้งใจของเราสำเร็จแล้ว ทำปีติมีกำลังให้เกิดขึ้น ระลึกถึงมธุรกถาที่พระศาสดาตรัสแล้ว ได้ปีติอันมีกำลัง บรรลุพระ อรหัตถ์ ณ ที่นั้น ถวายบังคมพระบรมศาสดากลับลงมาแล้ว

ข้อนี้นับเป็นความประเสริฐของพระวักกิลิ ได้โอกาสอยู่ใกล้ที่ประทับ ของพระพุทธเจ้า ได้เห็นพระรูปของพระศาสดา นับเป็นการเห็นอันประเสริฐ ได้ฟังเทศนา ของพระองค์อยู่เนื่อง ๆ เป็นการฟังอันประเสริฐ และได้ศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสดา เป็นการได้อันประเสริฐ ทั้งหมดจึงเป็นผลให้กลับได้ชีวิตและผลสัมฤทธิ์อันสูงสุด อันเนื่องมาจากมีทรัพย์คือศรัทธาเป็นเบื้องต้น ดังแสดงมานี้.

ในตำนานบทพระธรรมเทศนาที่ ๒๕๔ ได้ยกตัวอย่างพระอัครตทัตตเถระ เป็นผู้ไม่ประมาทปรารภความเพียร บำเพ็ญสมณธรรม ได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ในพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง มีเรื่องโดยย่อดังนี้

๒๓๗, ๒๓๙, ๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๗, ๒๔๙, ๒๕๔, ๒๕๙, ๒๖๓, ๒๗๑, ๒๗๔, ๒๗๗, ๒๘๐, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๗, ๒๘๙ (เอกสารอัครตำนาน).

^{๔๕} ตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒, เรื่อง อริยธนกถา, หน้า ๒ (เอกสารอัครตำนาน).

พระบรมศาสดาตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายก่อนจะปรินิพพานว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีก ๔ เดือนต่อจากวันนี้ไป เราจักปรินิพพาน พระเถระที่เป็นปุถุชนหลายร้อยรูปเกิดความสังเวชใจ ไม่ห่างพระบรมศาสดาเลย เทียวปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรกันในสถานการณ์เช่นนี้ ส่วนพระอัครตัทธเถระกลับคิดว่า แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาก็ยังจะปรินิพพาน แล้วเราเป็นใครจะหนีได้พ้นโดยมิรอช้า ท่านพระเถระตั้งหน้าตั้งตาปรารภความเพียร นั่งปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ในห้องของท่าน โดยไม่ไปสังคมกับภิกษุอื่นอีกเลย

ฝ่ายพระภิกษุส่วนใหญ่ในสำนัก สังเกตเห็นว่าพระเถระเก็บตัวอยู่แต่ในห้อง จึงนำเรื่องไปทูลพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสให้เรียกเธอมาเพื่อสอบถาม พระเถระได้กราบทูลพระบรมศาสดาว่า ข้าพระองค์ปรารภความเพียรเพื่อหวังจะบรรลุพระอรหัตโดยเร็ว เพราะเห็นว่าชีวิตไม่เที่ยง ความตายเป็นของเที่ยงข้าพระองค์จึงรีบทำความเพียรโดยไม่ชักช้า เนื่องจากกาลเวลาไม่รอคอย พระพุทธองค์ ทรงประทานสาธุการแก่พระเถระนั้นแล้ว ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายได้ให้ถือเอาเป็นตัวอย่าง.

ผู้วิจัยเห็นว่า ตัวอย่างนิทานที่พระธรรมกถึกได้นำมาประกอบการเทศนาส่วนมากแม้เรื่องจะไม่ยาวนาน แต่ก็ขาดความกระชับ จึงสมควรเรียบเรียงให้กระชับรัดกุมได้ใจความชัดเจน สามารถขยายบทธรรมที่กำลังนำมาอธิบายให้ง่ายต่อความเข้าใจของผู้ฟัง

๓.๒.๖. อุปมา

การอุปมา หมายถึง สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบ มักใช้เข้าคู่กับอุปไมยในประโยค เช่น เรื่องนี้มีอุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น^{๕๐} การใช้สำนวนอุปมาอุปไมยนั้นก็เพื่อเปรียบเทียบสิ่งของสองสิ่งให้เกิดความชัดเจน ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพ เข้าใจง่าย เกิดความซาบซึ้งในธรรมะ เพิ่มพูนศรัทธาปสาทะมากยิ่งขึ้น พระสงฆ์ผู้นำเสนอเนื้อหาสาระในเชิงเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย จะต้องมิถูกสโลบายที่ฉลาด หยิบยกสิ่งที่ใกล้ตัว เป็นที่รู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดีของผู้ฟัง และเป็นปัจจุบัน อธิบายให้กลมกลืนกับเนื้อหาสาระของธรรม ซึ่งเป็นการเสริมธรรมะให้ผู้ฟังได้เข้าใจง่ายขึ้น

^{๕๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า

“ การเปรียบเทียบระหว่าง ของสองสิ่ง ซึ่งมีธรรมชาติเหมือนกัน คือการเปรียบเทียบระหว่างวัตถุอันเป็นตัวเปรียบเทียบ และวัตถุสำหรับเปรียบเทียบ มีธรรมชาติเหมือนกัน” ^{๕๑}

“อุปมาโวหาร เป็นกระบวนการความที่กล่าวเปรียบเทียบคู่ไปกับบทอุปมาไมย เพื่อประกอบความให้ชัดเจนขึ้น อาจเป็นการเปรียบเทียบความเหมือนของสองสิ่ง เปรียบเทียบความขัดแย้ง ลักษณะตรงกันข้าม หรือเปรียบเทียบโดยผู้อ่านต้องโยงความคิดไปสู่สิ่งหนึ่ง” ^{๕๒}

“.....การอธิบายเรื่องทางศาสนา มักเลี่ยงการเปรียบเทียบได้ยาก ยิ่งต้องอธิบายให้คนที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาน้อย และต้องอธิบายให้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันด้วยแล้ว ก็ยิ่งต้องเปรียบเทียบกับสิ่งที่คนทั่วไปรู้จักหรือเข้าใจให้มากยิ่งขึ้น..... ” ^{๕๓}

“การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพได้ ด้วยการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย หรือยกตัวอย่างกับสิ่งที่ผู้ฟังรู้จักและคุ้นเคย สามารถพุดสร้างสีสันและบรรยากาศให้ผู้ฟังวาดภาพตามไปได้จากการฟัง” ^{๕๔}

“ การเปรียบเทียบ ควรหาข้ออุปมาให้ง่ายเข้าใจแจ่มแจ้ง และจะต้องกะเนให้เป็นที่ถูกใจของผู้อ่านโดยทั่วไปด้วย ประโยชน์ของอุปมาโวหาร คือ เพื่อส่งเสริมให้เข้าใจข้อความแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดศรัทธาและเลื่อมใสในใจความที่กล่าวมา” ^{๕๕}

จากค่านิยมของผู้รู้ทั้งหลาย พอจะสรุปได้ว่า การใช้สำนวนอุปมานั้น เพื่อเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่งให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง นำนามธรรมที่เข้าใจได้ยากไปเปรียบเทียบกับรูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่คนทั่วไปรู้จักคุ้นเคย ย่อมเป็นการง่ายต่อการอธิบาย

^{๕๑} พระมหาสามีสั่งมรักขิต, สุโพธาลังการ, แปลโดย น.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง , (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,๒๕๑๒), หน้า ๑๓๗-๑๔๐.

^{๕๒} มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาษากับการสื่อสาร, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑.

^{๕๓} ปรีชา ช่างขวัญยืน . ธรรมวัจนโวหารไทย. หน้า ๑๐๐.

^{๕๔} องค์การเผยแพร่ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, วิชาการเทศนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.เอมีเทรอดิ่ง), ๒๕๔๔ หน้า ๔๐.

^{๕๕} พรพรรณ ธารานุมาศ, สำนวนการเขียน, หน้า ๑๑๕.

ธรรมะเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดความประทับใจเพิ่มความเชื่อ ความเลื่อมใส แก่ผู้รับฟังมากยิ่งขึ้น เช่น คนที่มีความประมาท เป็นเหมือนคนที่ตายแล้ว เป็นต้น “การเปรียบเทียบอาจเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดก็ได้ ความสำคัญของการเปรียบเทียบ ไม่ได้อยู่ที่ถูกผิด แต่อยู่ที่ลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. ทำให้ความคิดของเราสะดุด โดยเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่เราไม่ได้ คิด

มาก่อนว่าจะเอามาเปรียบเทียบกันได้

๒. ทำให้เกิดจินตภาพอย่างแจ่มชัดขึ้นในใจของผู้อ่านผู้ฟัง ทำให้เกิดอารมณ์ คล้อยตามไปด้วย

๓. เป็นเครื่องมือในการกล่าวถึงบางสิ่ง เช่น ลักษณะหรือคุณสมบัติของวัตถุ เหตุการณ์ อย่างหนึ่งอย่างใด โดยนำเอาส่วนที่เหมือนกันกับสิ่งที่เรารู้จักอยู่แล้วมาพูด”^{๕๖}

การที่จะเปรียบเทียบได้อย่างแจ่มแจ้ง มีหลัก ๓ ประการ คือ

๑. กำหนดสิ่งที่จะนำมาเปรียบเทียบให้แน่นอน

๒. ดูความเหมือนและความแตกต่างที่สำคัญของสิ่งทั้งสองนั้น

๓. ดูบริบทของสิ่งทั้งสองนั้นว่า ถ้าอยู่ในที่อย่างนั้นจะมีความหมายอย่างไร^{๕๗}

การใช้อุปมาที่ผิดความหมาย ผิดจุดประสงค์ ย่อมทำให้คุณค่าของเนื้อหาสาระ ลดน้อยลง ในอรรถศาสตร์ภาษาบาลี ได้กล่าวถึงอุปมาที่เป็นโทษไว้ ๗ ประการ คือ

๑. อุปมาต่างสิ่ง คืออุปมากับอุปไมยต่างเพศกัน

๒. อุปมาต่างพจน์ คือ อุปมากับอุปไมยต่างพจน์กัน

๓. อุปมาเกินความจริง

๔. อุปมาทรมาน คือ เอาสิ่งที่คำทรมานมาอุปมา

๕. อุปมาไม่เด่น

๖. อุปมาพ่วงเล็ง คือ ข้อความที่นำมาเปรียบเทียบจะเข้าใจได้จะต้องดูความ ที่นำเข้ามาประกอบด้วยจะดูเฉพาะศัพท์ที่นำมาอุปมาไม่ได้

^{๕๖} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **พื้นฐานของการใช้ภาษา**, (กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๑๗), หน้า ๒๑

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๑.

๗. อุปมากระท่อนกระแท่น คืออุปมาไม่เต็มความหรือจบความ

พระพุทธเจ้า ใ้รับการยกย่องว่าเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ทรงสอนพุทธบริษัทด้วยเทศนา ๒ อย่าง คือ ปุคคลาธิยฐาน เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง และธรรมาธิยฐาน เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง ตามปกติคนทั่วไปจะรู้จักและสัมผัสสิ่งที่เป็นรูปธรรมได้มากกว่านามธรรม เพราะนามธรรมเป็นสิ่งที่ผู้ฟังเข้าใจได้ยาก ฉะนั้น ในการแสดงธรรมของพระองค์ จึงได้ยกสถานะสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว และเป็นสิ่งที่คนทั่วไปรู้จักขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับธรรมะที่ยากให้เข้าใจได้ง่าย จึงนับว่าการอุปมาเป็นพุทธวิธีประการหนึ่งที่พระองค์ทรงใช้เป็นสื่อในการสอนที่สำคัญยิ่ง เช่น การเปรียบเทียบธรรมะ กับใบประคูดำมือเดียวที่พระองค์ทรงนำมาแสดง

“.....สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประทับอยู่ที่ลีสปาวัน เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น พระองค์ทรงหยิบใบประคูดำมา ๒-๓ ใบ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบที่เราหยิบขึ้นมากับบนต้นไม้หรือไม่อย่างไรมากกว่ากัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า บนต้นไม้มากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่เรารู้แล้ว แต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน สาเหตุที่พระองค์มิได้ตรัส ก็เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิให้จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์

พระประสงค์ให้ภิกษุทั้งหลาย มีความเพียรรู้ตามในสิ่งที่พระองค์ทรงสั่งสอน”^{๕๘} จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงใช้สิ่งที่ใกล้ตัว เป็นที่รู้จักคุ้นเคยของผู้ฟัง ง่ายต่อความเข้าใจ และสามารถยกขึ้นเปรียบเทียบได้ทันที

การอุปมาที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนานั้น ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ ๓ ประการ ดังนี้ คือ

๑. การใช้อุปมา

จากการศึกษาบทพระธรรมเทศนาแล้วพบว่า ส่วนมาก พระธรรมกถึกมักนิยมนยกการอุปมาขึ้นแสดง เพื่อให้ผู้รับสารได้เข้าใจในเนื้อหาสาระง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งมีปรากฏถึง ๑๕๓ สำนวน^{๕๙} ยกตัวอย่างขึ้นแสดงบางส่วนดังนี้

^{๕๘} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๑/ ๓๘๑-๓๘๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๕๙} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓, ๕, ๖, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๔, ๒๐, ๒๑, ๒๓, ๒๕, ๒๘, ๒๙, ๓๑, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๖, ๔๗, ๔๘, ๔๙, ๕๑, ๕๔, ๖๐, ๖๑, ๖๒, ๖๘, ๗๐

“ ปัจจุบันโลกเจริญไปอีกแบบหนึ่ง วัดเริ่มจางหายไปจากดวงจิต ถ้าจะกล่าวโดยไม่ติดเครงใจกัน ก็ว่า “จิตจางไปมาก” อุปมาเหมือนอ้อย ก็คงเป็นปลายอ้อย ความหวานเจือจางไปมาก เหลือความหวานไว้นิดหน่อย แต่ก็ยังดีที่มีอยู่” ^{๖๐}

“ อวชาตบุตร ได้แก่ ลูกที่เกิดมาแล้ว ต่ำกว่าพ่อแม่จุดคึงเอาพ่อแม่ต่ำไปด้วย บางรายถึงกับฆ่าพ่อแม่ เหมือนกับลูกกล้วยผลกล้วยที่เกิดมาฆ่าพ่อแม่กล้วยแท้ ๆ ลูกประเภทนี้ใคร ๆ ก็ไม่ปรารถนา ไม่อยากได้ไม่อยากมี แต่ก็มิเงินได้” ^{๖๑}

“ ความโกรธจะทำให้เกิดความระแเคืองในใจ เปรียบเหมือนผงเข้าตา” ^{๖๒}

“ ตายด้านเหมือนตาลยอดด้วน ” ^{๖๓}

“คนดี มีความกตัญญู และกตเวทิต เป็นพื้นเพอัยยาศัยรู้คุณของผู้มีคุณ และสำนึกในคุณนั้นว่า เป็นบุญคุณที่ตนต้องสนอง มีความเคารพนับถือจงรักภักดี ยกย่องเชิดชู ท่านไว้ในฐานะผู้มีคุณให้ปรากฏแก่คนอื่นว่า ท่านมีบุญคุณจริง ๆ ไม่ลบ คือไม่ลืมบุญคุณท่าน และไม่หลู่ คือไม่ปิดบังบุญคุณท่านเสีย เป็นคนที่มีชีวิตเก็บความดีไว้หล่อเลี้ยงน้ำใจให้สดชื่น เหมือนจันทร์หอม เก็บกลิ่นไว้ในแก่น และมีชีวิตเป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีเหมือนแม่น้ำใหญ่เป็นที่รวมอยู่แห่งน้ำ พร้อมทั้งส่งความดีฟุ้งไปไกลด้วยการสนองคุณท่าน ดุดอกคำดวนส่งกลิ่นหอมหวานในเวลาเย็น ฉะนั้น นี้เรียกว่า คนกตัญญู” ^{๖๔}

“ ความโกรธเวลาเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตใจร้อน ที่ร้อนก็เพราะช่วงความคิดเร็วเกินไปนั่นเอง เหมือนเราเอาฝ่ามือถูกับผิวหนังอย่างรวดเร็วและถี่มาก ๆ จะรู้สึกมีการร้อนขึ้นมาทันที” ^{๖๕}

๗๓, ๗๕, ๗๘, ๘๐, ๘๒, ๘๓, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๑, ๙๒, ๙๕, ๙๗, ๙๘, ๙๙, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๙, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๐ (เอกสารอรรถสำนาน).

^{๖๐} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓, เรื่อง ทานเป็นบันไดแห่งสวรรค์, หน้า ๑ (เอกสารอรรถสำนาน).

^{๖๑} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๕, เรื่อง เลี้ยงลูกให้ถูกทาง, หน้า ๒ (เอกสารอรรถสำนาน).

^{๖๒} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๖, เรื่อง วิธีฆ่าความโกรธ, หน้า ๔ (เอกสารอรรถสำนาน).

^{๖๓} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๑, เรื่อง เวลาเป็นของมีค่า, หน้า ๔ (เอกสารอรรถสำนาน).

^{๖๔} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒, เรื่อง กตัญญูกตเวทิตา, หน้า ๒ (เอกสารอรรถสำนาน).

^{๖๕} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๑, เรื่อง โทสะกถา, หน้า ๓ (เอกสารอรรถสำนาน).

“ เมื่อปฏิบัติธรรมจนถึงขั้นสูงแล้ว ก็ละทิ้งทรัพย์สินได้ เหมือนกับนายช่างที่สร้างตึกเสร็จแล้ว ก็ลงมือรื้อนั้งร้านออกเสียละนั้น ” ^{๖๖}

“ กามจึงเปรียบเสมือนห้วงน้ำอันยิ่งใหญ่ ที่จะข้ามพ้นได้โดยยากยิ่ง ” ^{๖๗}

“ ท่านอุปมาเหมือนน้ำที่ไหลลงจากยอดเขา ก็มีแต่จะไหลลงสู่ที่ราบเชิงภูเขา ไม่มีทางที่จะไหลกลับได้ฉันใด ชีวิตของบุคคลที่ล่วงไปตามกาลเวลาก็มีลักษณะเช่นนั้น ” ^{๖๘}

“ ท่านจึงเปรียบว่า ชีวิต เหมือนกับการเดินทาง อันเรื้อนร้าง เหมือนศาลาเป็นที่พักอาศัย บุญเปรียบเหมือนเสบียงของตน บาปอกุศล เปรียบเหมือนโจรผู้ร้าย ” ^{๖๙}

“ คนที่มีความประมาท เป็นเหมือนคนตายแล้ว ” ^{๗๐}

จากอุปมาเบื้องต้น จะเห็นว่าผู้แสดง นิยมใช้สื่อที่ใกล้ตัวและเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว หรือบุคคล ขึ้นเป็นข้อเปรียบเทียบให้เกิดความชัดเจน

๒. อุปมาไม่ชัดเจน

การยกอุปมาในบทพระธรรมเทศนานั้น แม้ผู้แสดงพยายามที่จะใช้การอุปมาเพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจธรรมะได้โดยง่าย แต่เนื่องด้วยเป็นผู้ไม่ชำนาญในการเปรียบเทียบนำธรรมะไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่คนโดยทั่วไปไม่รู้จัก หรือคุ้นเคย ทำให้เนื้อหาของธรรมะไม่ชัดเจนและเข้าใจยากยิ่งขึ้น ดังสำนวนที่ ๓๗ ได้อุปมาธรรมะ ๗ ประการกับปรากฏ ๗ ชั้น ดังนี้ คือ

ชั้นที่ ๑ เสาระเนียด	เปรียบด้วยศรัทธา
ชั้นที่ ๒ กู-คลอง	เปรียบด้วยหิริ
ชั้นที่ ๓ ก้นคู หรือเชิงเทิน	เปรียบด้วยโอตฺตปปะ
ชั้นที่ ๔ อาวุธ	เปรียบด้วยพาหุสัจจะ
ชั้นที่ ๕ กำลังพล	เปรียบด้วยวิริยารัมภะ

^{๖๖} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓๗, เรื่องอุปมาแก้จน, หน้า ๓ (เอกสารอรรถสํานา).

^{๖๗} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๒, เรื่อง เนกขัมมกถา ธรรมเป็นเครื่องออกจากกาม, หน้า ๒ (เอกสารอรรถสํานา).

^{๖๘} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๓, เรื่อง กาลกถา, หน้า ๒ (เอกสารอรรถสํานา).

^{๖๙} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๔, เรื่อง ปุญญกถา, หน้า ๖ (เอกสารอรรถสํานา).

^{๗๐} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๑๖, เรื่อง ความเจริญแห่งชีวิต, หน้า ๓ (เอกสารอรรถสํานา).

ชั้นที่ ๖ นายประคต เปรียบด้วยสติ

ชั้นที่ ๗ กำแพง เปรียบด้วยปัญญา ^{๓๐}

“อนตดาเปรียบเหมือนเรือ อตดาเปรียบเหมือนคนผู้อาศัยอยู่ในเรือ”

“ขันติ เปรียบเป็นเช่นปลุก”

จากอุปมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า บทธรรมะ คือ สรรพชา หิริ โอตปปะ พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ สติ และปัญญา เป็นธรรมะที่มีเนื้อหาสาระเข้าใจากอยู่แล้ว ยิ่งนำไปอุปมา กับสิ่งที่ผู้ฟังบางคนยังไม่เคยได้ยิน หรือเห็นมาก่อน เช่น เสาระเนียด คันคูลู เชิงเทิน เป็นต้น ก็ยิ่งจะทำให้การยกอุปมานั้น ๆ ไม่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

“ สามัคคี สัจจะ กตัญญู รวมทั้งศีลด้วยเป็น ๔ ประการนี้ ถ้าจะเปรียบ ด้วยบ้านเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัย ศีลก็เปรียบด้วยพื้นที่ดินที่มีโฉนดเป็นสมบัติของตน สามัคคี เปรียบด้วย หลังคา ฝาประตู หน้าต่าง สัจจะ เปรียบเหมือนพื้น กตัญญู เปรียบเหมือนเสา ไม่มีพื้นดินก็ปลูกเรือนไม่ได้ เรือนไม่มีหลังคา ฝา ประตู หน้าต่าง ก็อยู่อาศัยไม่ได้ ไม่มีพื้นก็ไม่มีที่นั่งนอน ยิ่งไม่มีเสาด้วยแล้ว จะสำเร็จเป็นบ้านเรือนไปไม่ได้”

จากการอุปมาข้างต้น ผู้เผยแพร่ธรรมะ แม้จะได้พยายามนำสิ่งที่คนทั่วไปรู้จัก เป็นอย่างดี มาเป็นข้อเปรียบเทียบ ดังเช่น การนำ ความสามัคคี สัจจะ กตัญญู และศีล ไปอุปมาที่บ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่คนทั่วไปรู้จัก แต่ก็ยังไม่สามารถจะทำให้การอุปมานั้น ชัดเจนได้ เปรียบเทียบแล้วไม่ทำให้เกิดองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่ ผู้ฟังเมื่อฟังแล้วก็ไม่เข้าใจ นับว่าเป็นการเปรียบเทียบที่ล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

๑. อุปมามากเกินไป

การมีอุปมามากเกินความจำเป็น ก็อาจจะทำให้ผู้ฟังเกิดความไม่เข้าใจ ไม่น่าฟัง และอาจทำให้ผู้ฟังเกิดความสับสนไม่ชัดเจน ดังเช่นตำนานเทศน์ที่ ๔๕ ได้นำอุปมา ที่มหาพรหมนารถ ได้วิเศษนาถวาย พระเจ้าอังคตราช โดยเปรียบกายด้วยรถ ดังนี้

“กายของพระองค์จึงเปรียบประคุดังรถ มีใจเป็นนายสารถิที่ชำนาญคล่องแคล่ว มีวิหิงสาความไม่เบียดเบียนเป็นเพล่าไม้แก่น มีการจำแนกทานเป็นประทุน (หลังคา) มีความสำรวมเท้าเป็นกง มีความสำรวมมือเป็นกำ มีความสำรวมท้องเป็นน้ำมันหยอดเพล่า

^{๓๐} ล้านวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๓๗, เรื่อง กำแพง ๗ ชั้น, หน้า ๑ (เอกสารอัดสำเนา).

กายรถนั้นจงอย่ากระเทือน กล่าวคือสำรวจมาจา จงมีกล่าวคำสัตย์เป็นเครื่องรถอันสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จงปิดให้สนิทมิดชิดด้วยการไม่พูดต่อเสียด จงมีวาจาเป็นเครื่องรถอันเกลี้ยงเกลา จงติดเครื่องรถด้วยยางรักกล่าวคือพูดพอประมาณ จงมีศรัทธาและอโลภะ ความไม่โลภเป็นเครื่องประดับรถ มีการประพฤติก่อมนตสุภาพเรียบร้อยเป็นเรือนรถ มีความอ่อนน้อมไม่แข็งกระด้าง เป็นงอนรถ มีความสำรวมศีลเป็นเชือกผูก ประกอบด้วยความไม่โกรธกระทบกระทั่ง มีธรรมเป็นฉัตรขาว มีความเป็นผู้สดับตริบฟังมากเป็นเชือกหนัง มีจิตมั่นคง เป็นเครื่องลาดพื้น ประกอบด้วยจิตกล่าวคือความเป็นผู้รู้จักกาล ความเป็นผู้แก้แล้วกล่าวหาญเป็นไม้ค้ำ มีความประพฤติก่อมนตเป็นเชือกแอกอันเบา มีจิตไม่ย่อท้อเป็นพื้น สติเป็นปลูก ความเพียรเป็นเหตุมั่นคงและเป็นเครื่องประกอบเป็นบังเหียน พระทัยของพระองค์ย่อมจะดำเนินตามทางที่เรียบร้อยได้ เหมือนรถอันนายสารถิเทียมด้วยม้าที่ฝึกดีแล้ว ย่อมไปตรงฉะนั้น อิศสาความริษยาและโลภะความโลภเป็นทางผิด ความสำรวมเป็นทางตรงทีเดียว คนเที่ยวเป็นนายสารถิในกายรถนั้น ดังนี้”^{๓๒}

ผู้วิจัยเห็นว่า สื่อที่นำมาใช้ในอุปมา บางอย่างย่อมเป็นที่รู้จักมักคุ้นเฉพาะที่พอยกขึ้นแสดงก็เกิดความเข้าใจทันทีว่าสิ่งที่นำมาอุปมากับธรรมะข้อนี้ มีความหมายว่าอย่างไร แต่การที่จะยกอุปมานั้นมาแสดงแก่กลุ่มผู้ฟังอีกทีหนึ่ง ซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีความเป็นอยู่ต่างกัน ก็อาจจะทำให้การอุปมานั้นเกิดความไม่ชัดเจน จึงสมควรที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการอุปมานั้นให้เกิดความเหมาะสม โดยใช้ภาษาที่เรียบง่าย ใช้สิ่งที่อยู่ ใกล้ตัว หรือสิ่งที่คนส่วนใหญ่รู้จักเป็นอย่างดีเป็นอุปกรณ์ในการอุปมา ก็จะทำการติดต่อสื่อสารในเชิงอุปมาครั้งนั้น ๆ เกิดความสำเร็จลงได้

๓.๒.๘ ภาษาที่รุนแรง ไม่สุภาพ

การใช้ภาษาที่ต่ำกว่ามาตรฐาน เช่นภาษาที่ให้ความรู้สึกที่รุนแรง ไม่สุภาพ ภาษาแสดง ประชดประชัน ทำให้เนื้อหาสาระในบทพระธรรมเทศนา ขาดความไพเราะ ซึ่งอาจจะเป็นที่ไม่ยอมรับจากผู้รับสารบางกลุ่ม เช่น นักวิชาการ นักการศาสนา เป็นต้น ดังตัวอย่างสำนวนเทศที่ ๑๖๕ ได้ใช้ภาษารุนแรง ไม่สุภาพ ประชดประชัน ซึ่งเป็นภาษาต่ำกว่ามาตรฐาน ดังนี้

^{๓๒} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๙, เรื่อง การอยู่ร่วมกัน, หน้า ๖ (เอกสารอัดสำเนา).

“.....ไม่ปล่อยปละละเลยทอดทิ้งให้สังคมบ้านสังคมเมืองของตน กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พวกผีเปรต ผีดิบ ผีนรก ผีปอบ ผีชะมด ผีกระสือ ผีห้า ผีไม่มีศาล และ ผีปีศาจเป็นต้น เพราะพวกพันธุ์ผีเหล่านี้พิชิตสงฤทธิ์เดชท่านมากมายเหลือหลาย อาจสูบเลือดกินเนื้อคนในสังคมให้พินาศอวตวายได้ในชั่วพริบตา” ^{๓๓}

“.....สังคมบ้านสังคมเมืองขาดแบบแผนระเบียบวินัย โจรผู้ร้ายเป็นใหญ่ในแผ่นดิน คอยกอบโกยโกงกินทรัพย์สินประเทศชาติพินาศอวตวาย” ^{๓๔}

ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้ภาษาที่รุนแรง และไม่สุภาพ กระแทกกระท้างเสียสติผู้อื่น ไม่เหมาะสมสมควรภาวะ ยังผิดหลักคุณสมบัติของผู้เผยแพร่ธรรมะ มีประโยชน์และเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้ฟังน้อย จึงพยายามหลีกเลี่ยงคำเหล่านี้ ก็จำทำให้การเผยแพร่ธรรมะเป็นไปด้วยดี

๓.๓ หลักคำสอนที่พระสงฆ์นิยมนำมาเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๒

หลักคำสอนที่พระสงฆ์นิยมนำมาเผยแพร่นั้น มีความหลากหลายตามหัวข้อธรรมะ และเนื้อหาสาระที่ผู้แสดงมีความประสงค์จะให้ผู้ฟังได้รับรู้ อันเป็นไปตามความรู้ความสามารถ ความชอบใจของผู้แสดงธรรม จากการศึกษาค้นคว้า การยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงที่ปรากฏอยู่ในแต่ละสำนวนนั้น มีความหลากหลาย บางสำนวนแสดงธรรมะเพียงเรื่องเดียวหรือหัวข้อเดียว เช่น ความโลภ ความโกรธ ความไม่ประมาท เมตตา ล้วนจะเป็นต้น บางสำนวนพูดถึงธรรมะ ๑ หรือ ๒ หัวข้อขึ้นไป แล้วแจกแจงข้อย่อย เช่น สัมปยุตธรรม ๗ นิเวศน์ ๕ อริยทรัพย์มี ๗ เป็นต้น ซึ่งการยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงมากเกินไป ทำให้การอธิบายความหมายของธรรมะไม่ครบถ้วนไม่ละเอียดขาดความชัดเจน หลักคำสอนที่พระสงฆ์นิยมนำมาเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยนั้น มีหลักการที่สถานีวิทยุแห่งประเทศไทยกำหนด คือ ไม่ให้เทศน์ธรรมะซ้ำกับรูป ที่แสดงแล้ว

^{๓๓} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๖๕, เรื่อง ขยันช่วยบ้านเมือง, หน้า ๑ (เอกสารัดดีสำเนา).

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

เมื่อวันซัมมัตสวณะก่อน จากการวิจัยพบว่า มีหลักของการนำธรรมะมาแสดง ๔ ประการ คือ

๑. พระธรรมกถึกกำหนดหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงเองเป็นส่วนมาก
 ๒. ธรรมะที่ตรงกับเหตุการณ์ หรือวันสำคัญที่เวียนมาบรรจบ เช่น วันสงกรานต์ วันเฉลิมพระชนมพรรษา หรือวันปวารณาเข้าพรรษา เป็นต้น
 ๓. นำบทพระธรรมเทศนาที่เคยแสดงมาแล้ว ทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย หรือที่เคยแสดงในวาระต่าง ๆ มาแสดงใหม่
 ๔. สถานีวิทยุแห่งประเทศไทยชี้แนะหัวข้อให้ในบางโอกาส
- เพื่อแสดงหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ สำนวนนั้น ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำหลักธรรมบางส่วนมาแสดง ให้เห็นหัวข้อและเนื้อหาโดยย่อ โดยรวบรวมหลักธรรมที่มีหัวข้อเท่ากันมาไว้ในที่เดียวกัน ดังนี้

ตารางที่ ๔

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๑ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาสาระ
๑	ชีวิต	๘๘	ชีวิต คือ ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย ที่ยังมีลมหายใจเข้าหายใจออกอยู่ สามารถยืน เดิน นั่ง นอนได้ตามปกติ ชื่อว่าชีวิต
๒	ธิดิ	๒๖๒	ธิดิ ศัพท์นี้ หมายถึงปัญญา คือความรอบรู้
๓	การรักษาตน	๓๒ ๔๓ ๒๒๓ ๒๖๔	การคุ้มครอง คือการป้องกันรักษา ไม่ให้ตนเกิดอันตรายความเสียหาย เพราะคนเรามีตนเป็นที่รัก จึงต้องประกอบกิจการงาน แสวงหาความรู้ ฝึกฝนให้มีความสามารถ ครอบงมตนให้อยู่

		๑๕๓	ในความซื่อสัตย์สุจริต ครองงาน คือการปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และครองคน คือ ทำงานร่วมกันได้กับผู้ร่วมงานทุกคน
๔	ตบะ	๓๖	ตบะ แปลว่า เสาบาป ความอดทนชื่อว่าตบะ ดังคำว่า “ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง
๕	ทุกข์	๖๔ ๘๕ ๒๐๕	ความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่มีการต้องการ แต่มันเป็นบทเรียนสำคัญของชีวิต ให้บุคคลได้เรียนรู้และเห็นความจริงของชีวิต
๖	บุญ	๒๓, ๑๓๐ ๑๖๓, ๑๘๒ ๒๑๓, ๒๒๔ ๒๒๔, ๒๕๔ ๒๓๕, ๒๓๕	บุญ แปลว่า สิ่งซึ่งชำระใจให้บริสุทธิ์ สังกตได้จากการกระทำทางกาย วาจา และใจ ของเราเอง ขณะใดเมื่อกระทำไปแล้ว ทำให้ตนเอง สุขใจ ทำให้คนอื่นหรือสัตว์อื่นสุขสบาย ไม่เดือดร้อน การกระทำนั้นจัดว่า เป็นความดี
๗	บวช	๔๒	บัพพัตถา แปลว่า การบวช โดยความหมายก็คือ เว้นจากความชั่วทางกาย วาจา และใจ

ตารางที่ ๔

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๑ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาสาระ
๘	มงคล	๒๔๔	การทำดี ทั้งการทำ พุคหรือแม้แต่คิด ก็ให้เกิดความสบายใจ เกิดความสุข เป็นความดีงาม โบราณว่า ถ้าจิตเป็นกุศลแล้ว ทำพุค ก็เป็นสิริมงคล จะคลบันดาลให้ชีวิตจิตใจผ่องใส ส่งเสริมให้กิจการงานเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป
๕	มานะ	๒๓๔	มานะ ความถือตัว คือถือตัวว่า ตนดี ตนเก่งกว่าคนอื่น หรือเทียบเท่าคนที่เขาดีเขาเก่ง

			ที่สุด หรือดีเก่งกล้าสู้เขาไม่ได้โดยผลที่ประจักษ์อยู่ แต่มานะว่าตนมีน้ำใจดีกว่า คนอื่นสู้ไม่ได้
๑๐	เมตตา	๑๗, ๕๒ ๕๘, ๑๐๗ ๑๒๒, ๒๗๒ ๒๘๖	เมตตา คือ ความรักใคร่ ปราบปรามดีต่อ ผู้อื่น
๑๑	สร้างสวนป่า	๒๗๓ ๒๒๐	การรักษาป่า เพื่อเป็นสถานที่เก็บรักษา ดินน้ำลำธาร เป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลาย เป็นที่ เก็บทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจ และเพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติกัมมัฏฐาน ฉะนั้น จึงสมควรสร้างสวนป่า รักษาป่า และ บำรุงรักษาป่า เพื่อเป็นสถานที่สงบกายและใจ

ตารางที่ ๔ พระธรรมกถึกได้ยกหัวข้อธรรมเพียงหัวข้อเดียว มีเนื้อหาสาระ
ที่หลากหลาย ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะสามารถนำเสนอเนื้อหาสาระ
ได้อย่างละเอียดครบถ้วน

ตารางที่ ๕

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๒ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	ธรรมเป็นโลกบาล ^{๑๕}	๔๕, ๕๕, ๑๖๑ ๑๗๕, ๒๑๘ ๒๕๕, ๒๖๕	๑. หิริ ความละอายแก่ใจ ๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว
๒	ที่สุดโต่ง ^{๑๖}	๑๘๗	๑. กามสุขัลลิกานุโยค ได้แก่ การปล่อยจิตให้หมกมุ่นอยู่ในกาม ๒. อตตกิลมถานุโยค ได้แก่

^{๑๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๔/๑๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๑-๒๕๘.

			การประกอบตนให้ลำบากเกินไป
๓	บูชา ^{๗๗}	๒๐๓ ๒๕๒ ๒๖๑	๑. การบูชาด้วยอามิส คือวัตถุสิ่งของ ๒. การบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน การบูชาที่มีความหมาย ๕ ประการ คือ - เป็นการแสดงความเชื่อความเลื่อมใส - เป็นการแสดงความเคารพนับถือ - เป็นการยกย่องเชิดชู - เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอน - เป็นการแสดงความกตัญญูตเวที
๔	บุคคลหาได้ยาก ^{๗๘}	๑๕๕	๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน ๒. กตัญญูตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะ ที่ท่านทำแล้ว และทำการตอบแทน

ตารางที่ ๕

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๒ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๕	ความกตัญญูตเวที ^{๗๙}	๒๐, ๓๑, ๑๑๑ ๑๑๔, ๑๒๙ ๒๒๓, ๒๓๘ ๒๔๑, ๒๔๖ ๒๖๑	๑. รู้คุณท่านที่มีอุปการะคุณ ๒. ทำการตอบแทนผู้มีพระคุณ
๖	ความโกรธ ^{๘๐}	๖, ๒๑	๑. เหวงเกิดจากความโกรธ และผูกโกรธ

^{๗๖} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒.

^{๗๗} อ.ง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๕๗/๘๙, อ.ง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

^{๗๘} อ.ง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๒๐/๘๓, อ.ง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๗๙} อ.ง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๒๐/๘๓, อ.ง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

		๒๔, ๑๕๘	๒. ความโกรธอันเกิดจากเรื่องที่ไม่ชอบ
๓	จิต ^{๘๐}	๒๓๐ ๒๘๔	จิต คือธรรมชาติรับรู้อารมณ์ มี ๒ คือ ๑. จิตที่รับรู้อารมณ์ ๒. ภาวักจิต จิตที่ไม่รับรู้อารมณ์
๘	สติ ^{๘๒}	๑๐๓	สติ ได้แก่ความระลึกได้ มี ๒ คือ ๑. ระลึกถึงการกระทำคำพูดมานานได้ ๒. ระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด
๕	สามัคคี ^{๘๓}	๕๕ ๑๘๐ ๑๑๑ ๒๑๘	ความสามัคคี คือความกลมเกลียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว มี ๒ อย่าง ๑. กายสามัคคี พร้อมเพรียงทางกาย ๒. จิตสามัคคี พร้อมเพรียงทางจิต

ตารางที่ ๕

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๒ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑๐	สุข ^{๘๔}	๔๖, ๖๔ ๒๑๒	๑. กายิกสุข ความสุขทางกาย ๒. เจตสิกสุข ความสุขทางใจ
๑๑	วาจา ^{๘๕}	๕๔	๑. วาจาสุภามิต เป็นเครื่องแสดง อหยาสัยผู้พูดว่าเป็นคนดี ๒. วาจาทุภามิต เป็นเครื่องแสดงว่า ผู้พูดเป็นคนเลว

^{๘๐} อภิ.สง.อ.(บาลี) -/๑๐๖๖/๔๒๕.

^{๘๑} อภิ.สง.อ.(บาลี) -/๑/๑๑๐.

^{๘๒} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๔/๑๙๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕, อิง.ทสก. (บาลี) ๒๔ / ๕๐ /๗๒,
อิง.ทสก. (ไทย) ๒๔ / ๕๐ /๑๐๘.

^{๘๓} ชู.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๑๙/๒๔๓, ชู.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๖๒-๒๖๓, ชู.อ.อ.(บาลี) ๑ / - /๑๙๐.

^{๘๔} อิง.ทูก. (บาลี) ๒๐ / ๗๑ /๗๗, อิง.ทูก. (ไทย) ๒๐ / ๗๑ /๑๐๓.

๑๒	ทาน ^{๘๖}	๔๖, ๕๒ ๘๓, ๘๖, ๑๑๖ ๑๓๖, ๑๘๔	๑. อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ ๒. ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน
๑๓	สัจจะ ^{๘๗}	๓๒, ๕๘ ๑๑๑, ๒๔๑ ๒๔๖ ๒๖๒	สัจจะ มี ๒ อย่าง คือ ๑. ความจริง มี ๒ คือ - จริงโดยสมมติ - จริงโดยปรมาตถ์ ๒. ความจริง คือ จริงใจ พุดจริง ทำจริง

ตารางที่ ๕ แสดงถึงการนำเสนอหลักธรรม ๒ หัวข้อธรรม ต่อการแสดงพระธรรมเทศนา ๑ ครั้ง ภายในเวลา ๓๐ นาที ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมกับเนื้อหาและเวลาในการนำเสนอ พระธรรมกถึกสามารถแสดงให้รายละเอียดและแยกแยะเนื้อหาของธรรมะได้อย่างชัดเจนให้เป็นไปตามลำดับแห่งบทอุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศ หรือตามหลักของปริยัติ การแจกแจงหัวข้อ ปฏิบัติ วิธินำไปใช้ และปฏิเวธ ผลของการปฏิบัติ

ตารางที่ ๖

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๓ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	กรรม ^{๘๘}	๑๓, ๒๓ ๔๒, ๕๑ ๖๒, ๕๓, ๑๐๒, ๑๒๓ ๑๑๖, ๑๑๕,	๑. กายกรรม การทำทางกาย ๓ เว้นการฆ่าสัตว์ เว้นการลักทรัพย์ เว้นการประพฤตินอกใจ ๒. วจีกรรม การพูดทางวาจา ๔ เว้นพูดเท็จ เว้นพูดคำหยาบ เว้นพูดส่อเสียด เว้นพูดเพ้อเจ้อ

^{๘๕} ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๑๓/๒๒๗-๒๒๘, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๐๘-๓๐๙.

^{๘๖} อญ.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๔๒/๘๗, อญ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๘๗} อญ.เอกก. (บาลี) ๑/๑๗๐/๘๖.

^{๘๘} อญ.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๔๗/๒๕๘, อญ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๔๗/๓๙๕.

		๑๒๖, ๑๓๘, ๒๕๔, ๒๘๘	๓. มโนกรรม การคิดทางใจ ๓ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่พยายามปกป้องร้ายผู้อื่น มีความเห็นที่ถูกต้อง
๒	เจตนา ^{๘๕}	๑๑๖	๑. ก่อนให้ ก็มีใจดี ๒. กำลังให้ ก็มีใจชื่นบาน ๓. หลังให้แล้ว ก็มีจิตเบิกบาน
๓	ตัณหา ^{๘๖}	๓๐	๑. ความทะยานอยากในกาม ๒. ความทะยานอยากในภพ ๓. ความทะยานอยากในวิ ภพ
๔	ทวาริต ^{๘๗}	๓ ๕๖ ๑๒๕	๑. ความประพฤติก้าวด้วยกาย ๒. ความประพฤติก้าวด้วยวาจา ๓. ความประพฤติก้าวด้วยใจ

ตารางที่ ๖

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๓ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๕	บุญกิริยาวัตถุ ^{๘๘}	๓,๕, ๒๓ ๕๕ ๑๓๖	๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน ๒. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยภาวนา
๖	พุทธคุณ ^{๘๙}	๔๐	๑. พระปัญญาคุณ ๒. พระวิสุทธิคุณ ๓. พระกรุณาคุณ

^{๘๕} ขง.ฉก.ก.(บาลี) ๒๒/๓๗/๓๒๓, ขง.ฉก.ก.(ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

^{๘๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๓.

^{๘๗} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

^{๘๘} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

๓	ยศ ^{๕๔}	๘๖	๑. อิศริยยศ ความเป็นใหญ่ ๒. บริวารยศ ความเป็นผู้มีบริวาร ๓. เกียรติยศ ความเป็นผู้มีชื่อเสียง
๔	รัตนตรัย ^{๕๕}	๕๕, ๑๑๕	๑. พระพุทธเจ้า ๒. พระธรรม ๓. พระสงฆ์
๕	วิตก ^{๕๖}	๑๑๕	๑. ความตรึกในกามคุณ ๒. ความตรึกที่จะทำให้ฉิบหาย ๓. ความตรึกที่จะเบียดเบียนสัตว์
๑๐	สุจริต ^{๕๗}	๕๖, ๑๓๐, ๑๓๖	๑. ความประพฤติชอบด้วยกาย ๒. ความประพฤติชอบด้วยวาจา ๓. ความประพฤติชอบด้วยใจ

ตารางที่ ๖

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๓ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑๑	สิกขา ^{๕๘}	๕๕ ๒๖๕ ๒๖๘	๑. สิกขา คือศีลอันยิ่ง ๒. สิกขา คือจิตอันยิ่ง ๓. สิกขา คือปัญญาอันยิ่ง
๑๒	สันโดษ ^{๕๙}	๑๒๓, ๑๓๑ ๑๔๓, ๑๔๓	๑. การยินดี พอใจในสิ่งที่ตนได้มา ๒. การยินดีในสิ่งที่ทำตามกำลัง

^{๕๓} วิสุทฺธิ.ฎีกา ๑/-/๑.

^{๕๔} ชุ.ธ.ธ.(บาลี) ๑/-/๑๘๐.

^{๕๕} ชุ.ช. (บาลี) ๒๕/๑/๑, ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๕๖} ชุ.ต.ก.(บาลี) ๒๐/๑๒๕/๒๖๙, ชุ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๑๒๕/๓๗๒.

^{๕๗} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓.

^{๕๘} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖, ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

		๑๖๐, ๑๖๕ ๑๗๖, ๑๙๕ ๒๐๖, ๒๔๒	๓. การยินดีพอใจสิ่งที่ทำตามสมควร
๑๓	อกุศลมูล ^{๑๐๐}	๒๒, ๙๕, ๑๑๕ ๑๒๗,๑๓๒,๑๕๐ ๒๓๖, ๒๖๕ ๒๖๘, ๒๖๙	๑. โภคะ ความอยากได้ ๒. โทสะ ความคิดประทุษร้าย ๓. โมหะ ความหลง
๑๔	อริปไตย ^{๑๐๑}	๑๕ ๕๕ ๗๗	๑. อัตตาริปไตย มีตนเป็นใหญ่ ๒. โลกาธิปไตย มีโลกเป็นใหญ่ ๓. รัมมาริปไตย มีธรรมเป็นใหญ่
๑๕	อปินณกปฏิปทา ^{๑๐๒}	๑๑๗	๑. การสำรวมระวังอินทรีย์ ๒. ความรู้จักประมาณในการบริโภค ๓. การตามประกอบความเพียร

ตารางที่ ๖

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๓ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑๖	อัคคิ ^{๑๐๓}	๖๖ ๑๙๑	๑. รากัคคิ ไฟคือราคะ ๒. โทสัคคิ ไฟคือโทสะ ๓. โมหัคคิ ไฟคือโมหะ
๑๗	โอรุท ^{๑๐๔}	๔๐, ๘๕, ๑๒๕ ๑๕๒, ๑๕๓, ๒๐๗	๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๒. การทำแต่ความดี

^{๙๕} ขง.เอกก.อ.(บาลี) ๑/๖๕/๖๙-๗๑.

^{๑๐๐} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

^{๑๐๑} ขง.ติก.(บาลี) ๒๐/๔๐/๑๔๒-๑๔๓, ขง.ติก.(ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๓.

^{๑๐๒} ขง.ติก.(บาลี) ๒๐/๑๖/๑๐๘-๑๐๙, ขง.ติก.(ไทย) ๒๐/๑๖/๑๕๙-๑๖๐.

^{๑๐๓} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๘.

			๓. การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์
๑๘	ศึกษา ^{๑๐๕}	๑๔๖	๑. รักษาศีล ๒. บำเพ็ญสมาธิ ๓. อบรมปัญญา
๑๙	ปัญญา ^{๑๐๖}	๘, ๔๔, ๖๔ ๖๖, ๗๖, ๑๐๓ ๑๐๘, ๑๔๔, ๑๕๕ ๒๒๓, ๒๔๖ ๒๖๕, ๒๘๑	ปัญญา ได้แก่ ความรู้ทั่วถึง มีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑. อายโกศล ฉลาดรู้จักความเจริญ ๒. อปายโกศล ฉลาดรู้จักความเสื่อม ๓. อุบายโกศล ฉลาดรู้ทางเจริญ

จากตารางที่ ๖ เป็นธรรมะหมวด ๓ ซึ่งมีหัวข้อเพียง ๓ ข้อ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นหัวข้อที่สามารถอธิบายแยกแยะเนื้อหาสาระได้ละเอียดพอสมควร มีความเหมาะสมกับเวลาที่กำหนดไว้ พระธรรมกถึกจึงสมควรกำหนดธรรมะให้มีข้อย่อยไม่ควรเกิน ๓ ข้อ เป็นอย่างมากก็มีความเพียงพอแล้ว

ตารางที่ ๗

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๔ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	กิเลส ^{๑๐๗}	๒๓, ๑๐๖, ๑๐๘, ๑๓๔ ๑๓๕, ๑๔๓ ๑๖๕	๑. ความสุขเกิดจากความมีทรัพย์ ๒. ความสุขเกิดจากการใช้ทรัพย์ ๓. ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ ๔. ความสุขเกิดจากการทำงานไม่มีโทษ
๒	ฆราวาสธรรม ^{๑๐๘}	๑๔	๑. สัจจะ ความจริงใจ

^{๑๐๕} พุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙, พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

^{๑๐๕} อญ.ติก.(บาลี) ๒๐/๘๒/๒๒๒, อญ.ติก.(ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๙.

^{๑๐๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๗, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

^{๑๐๗} อญ.จตุกก.(บาลี) ๒๐/๖๒/๗๘-๗๙, อญ.จตุกก.(ไทย) ๒๐/๖๒/๑๐๕-๑๐๖.

		๕๕ ๒๐๕	๒. ทมะ ความฝึกลึบจิตใจ ๓. ขันติ ความอดทน ๔. จาคะ ความเสียสละ
๓	จักร ^{๑๐๕}	๔๕ ๗๐ ๑๔๕ ๑๕๔	๑. การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ๒. การคบหากับท่านสัตบุรุษ ๓. ตั้งตนไว้ชอบ ๔. ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว
๔	ทิวฐุทธรมิกัตถะ ^{๑๐๐}	๔, ๓๘, ๔๓, ๔๕ ๕๐, ๖๕, ๗๓ ๑๐๘, ๑๓๕, ๑๕๐ ๑๖๓, ๑๕๖, ๒๐๕ ๒๒๑, ๒๒๕, ๒๓๕, ๒๓๑	๑. อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อม ด้วยความขยัน ๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อม ด้วยการรักษา ๓. กัลยาณมิตตตา มีเพื่อนเป็นคนดี ๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี

ตารางที่ ๗

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๔ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๕	สัมปรายิกัตถะ ^{๑๐๑}	๔, ๕๐, ๗๓ ๑๒๐, ๑๕๑	๑. มีศีล ๒. มีศรัทธา ๓. มีจาคะ ๔. มีปัญญา
๖	พรหมวิหาร ^{๑๐๒}	๑๕, ๔๕	๑. เมตตา ได้แก่ ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข

^{๑๐๘} ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^{๑๐๕} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๕๔/๒๕๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๔/๓๗๕.

^{๑๐๐} อญ.อุภูฐุท.(บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๗-๒๓๘, อญ.อุภูฐุท.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๒.

^{๑๐๑} อญ.อุภูฐุท.(บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๗-๒๔๐, อญ.อุภูฐุท.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓-๓๔๔.

		๘๕, ๑๑๔ ๑๓๓, ๑๔๒ ๑๕๒, ๒๔๑	๒. กรุณา ได้แก่ ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ๓. มุทิตา ได้แก่ ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ๔. อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉย เป็นกลาง
๓	มิตรแท้ ^{๑๑๓}	๑๖๑	๑. เป็นผู้ปกถลอก ๒. เป็นผู้พูดไม่จริง ๓. เป็นผู้ประจบ ๔. ซักพาในทางเสื่อม
๔	มิตรเทียม ^{๑๑๔}	๑๖๑	๑. เป็นผู้อุปการะเกื้อหนุนกันจริง ๒. เป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ ๓. เป็นผู้แนะนำในทางที่เป็นประโยชน์ ๔. เป็นผู้เอ็นดูรักใคร่กันจริง ๆ

ตารางที่ ๓

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๔ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๕	วุฒิชธรรม ^{๑๑๕}	๑๘๑	๑. การคบหาสัตบุรุษ ๒. การฟังคำสอนของสัตบุรุษ ๓. การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ๔. การปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม
๑๐	สติปัญญา ^{๑๑๖}	๑๑๐	๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความ

^{๑๑๒} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

^{๑๑๓} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๑๖๒-๑๖๓, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑.

^{๑๑๔} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๕๔/๑๖๑-๑๖๒, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗-๒๐๙.

^{๑๑๕} อัง.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๒๔๘/๒๗๓, อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๗-๓๖๘, ที่.

ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๒, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

		๑๑๗ ๒๑๑	เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชณาและ โทมนัสในโลกได้ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ ๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ ๔ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ฯลฯ
๑๑	สังคหวัตถุ ^{๑๑๗}	๕๕, ๖๑, ๑๐๑ ๑๑๓, ๑๑๖ ๑๘๐, ๒๐๕ ๒๓๘, ๒๘๖	๑. ทาน การให้ ๒. เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก ๓. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ๔. สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ
๑๒	อริยฐาน ^{๑๑๘}	๑๕๑ ๒๔๕ ๒๗๕	๑. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือปัญญา ๒. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือสัจจะ ๓. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือจาคะ ๔. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คืออุปสม

ตารางที่ ๗

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๔ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑๓	อริยสัจ ^{๑๑๕}	๒๖ ๑๑๒	๑. ทุกข์ ความไม่สบายกายสบายใจ ๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ๓. นิโรธ ความดับทุกข์ ๔ มรรค ข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์
๑๔	อุปาทาน ^{๑๒๐}	๑๕๘	๑. ความถื่อมั่นในกาม

^{๑๑๖} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

^{๑๑๗} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๙๕.

^{๑๑๘} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๙๐.

^{๑๑๙} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๕๕/๘๒, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

			๒. ความถ่อมมั่นในทิฏฐิ ๓. กายคันถะ คือ สัตถ์พตปรามาส ๔. ความยึดถือว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง
๑๕	โอฆะ ^{๑๒๑}	๒๘ ๓๕ ๑๐๕	๑. กาโมฆะ โอฆะคือกาม ๒. ภโวฆะ โอฆะคือภพ ๓. ทิฏฐโฆฆะ โอฆะคือทิฏฐิ ๔. อวิชโชฆะ โอฆะคืออวิชา
๑๖	ความเพียร ^{๑๒๒}	๓๖, ๔๐ ๑๖๒, ๑๕๐ ๑๐๓, ๒๘๘ ๒๖๕	๑. เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น ๒. เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว ๓. เพียรอบรมความดีให้เกิดมีในตน ๔. เพียรรักษาความดีที่เกิดไม่ให้เสื่อมไป

ตารางที่ ๗

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๔ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑๗	ศรัทธา ^{๑๒๓}	๒๓๘ ๒๕๖ ๒๖๕ ๒๘๑	๑. เชื่อการกระทำ ๒. เชื่อผลของการกระทำ ๓. เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง ๔. เชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

^{๑๒๐} ส.นิ.(บาลี) ๑๖/๒/๓, ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๒/๕.

^{๑๒๑} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๒.

^{๑๒๒} อ.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๑๔/๑๘-๑๙, อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๔/๒๔-๒๖.

^{๑๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**,

๑๘	พร ^{๑๒๔}	๑๓๗,๒๕๐	๑.อายุ ๒.วรรณะ ๓.สุภ ๔.พละ
----	-------------------	---------	-------------------------------------

จากตารางที่ ๗ เป็นหัวข้อธรรมหมวด ๔ ซึ่งถ้าพระธรรมกถึกจะอธิบายให้จบ ทั้ง ๔ หัวข้อย่อย ภายใน ๓๐ นาที ก็สามารถทำได้ แต่อาจจะไม่ได้เนื้อหาสาระครบถ้วน ตามที่ต้องการ แต่ถ้าจำเป็นจะต้องนำเสนอทั้ง ๔ หัวข้อย่อย ผู้แสดงจะต้องย่อเนื้อหาสาระ ให้น้อยลง รวบรวมเรียบเรียงเนื้อหาสาระให้กระชับรัด ถูกต้อง ชัดเจน มีความเรียบง่าย ผู้ฟังสามารถจะรับฟัง แล้วนำไปปฏิบัติได้ ผู้วิจัยเห็นว่า สมควรอธิบายเพียง ๒ หัวข้อย่อย ก็เพียงพอแล้ว

ตารางที่ ๘

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ภิกษุแสดง ๕ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรม	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	ขันธ ^{๑๒๕}	๓๐	๑. รูปขันธ กอกรูป ๒. เวทนาขันธ กอเวทนา ๓. สัญญาขันธ กอสัญญา ๔. สังขารขันธ กอสังขาร ๕. วิญญาณขันธ กอวิญญาณ

ตท.(บาลี) ๒๒/๑๖๑/๑๗๖, อญ.สตตท.(ไทย) ๒๒/๑๖๑/๒๖๕, อญ.สตตท.(บาลี). ๒๓/๔/๓, อญ.สตตท.(ไทย) ๒๓/๔/๕.

^{๑๒๕} พุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๐๙/๓๖, พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๐๙/๖๔.

๒	นิเวศน์ ^{๑๒๖}	๓๓ ๑๕๐ ๒๕๓	๑. นิเวศน์ คือ ความพอใจในกาม ๒. นิเวศน์ คือ ความพอใจในพยาบาท ๓. นิเวศน์ คือ ความหดหู่ และเซื่องซึม ๔. นิเวศน์ คือ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ ๕. นิเวศน์ คือ ความลึกลับเสงสัย
๓	พลธรรม ^{๑๒๗}	๑๕๓ ๒๕๑	๑. สัทธาพละ ๒. วิริยพละ ๓. สติพละ ๔. สมาธิพละ ๕. ปัญญาพละ
๔	ศีล ๕ ^{๑๒๘}	๒๖, ๔๕ ๕๖ ๑๒๕ ๒๓๘ ๒๗๖	๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. เว้นจากการลักขโมย ๓. เว้นจากการคบชู้สาว ๔. เว้นจากการพูดเท็จ ๕. เว้นจากการดื่มสุรา

ตารางที่ ๘

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๕ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๕	อานิสงส์การฟังธรรม ^{๑๒๙}	๑๑๕	๑. ได้ฟังธรรมที่ตนยังไม่เคยได้ฟัง ๒. ที่เคยฟังแล้วก็จะเข้าใจยิ่งขึ้น ๓. สิ้นความสงสัย ๔. ทำความเห็นให้ตรง ๕. จิตผ่องใส

^{๑๒๕} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๙๙-๓๐๐.

^{๑๒๖} ที่.ม.(บาลี) ๑๐/๓๘๒/๒๕๕-๒๕๖, ที่.ม.(ไทย) ๑๐/๓๘๒/๓๑๖-๓๑๗, ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘
ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๑, ขง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๕๑/๕๙, ขง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๕๑/๘๙.

^{๑๒๗} ขง.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๑๓/๙, ขง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๓/๑๗.

^{๑๒๘} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

๖	หน้าที่ของศิษย์ ^{๑๓๐}	๓๑	๑. ลูกขึ้นยืนรับ ๒. เข้าไปยืนคอยรับใช้ ๓. เชื้อฟุ้ง ๔. ประณินับถือปฏิฐาก ๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ
๗	หน้าที่ของบุตร ^{๑๓๑}	๓๑ ๕๑	๑. ท่านเลี้ยงเรามา ต้องเลี้ยงท่านตอบ ๒. ช่วยทำกิจของท่าน ๓. ดำรงวงศ์สกุล ๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับมรดก ๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศ

จากตารางที่ ๘ พบว่าหลักธรรมหมวดนี้ มีหัวข้อย่อยมากเกินไป ไม่สามารถที่จะแสดงให้จบลงในระยะเวลาอันสั้นได้ จึงควรยกเฉพาะข้อที่มีความประสงค์จะนำมาแสดงก็เพียงพอแล้ว แต่หมวดธรรมที่จะพึงกล่าวให้จบในคราวเดียวกัน เช่น หน้าที่ของศิษย์ หน้าที่ของบุตร เป็นต้น ก็สามารถที่จะนำมาเสนอให้จบในคราวเดียวกันได้ แต่ต้องย่อและเรียบเรียงเนื้อหาสาระให้กระชับรัด เข้าใจง่าย

ตารางที่ ๕

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๖ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	อบายมุข ^{๑๓๒}	๗๔ ๑๐๘ ๑๒๐ ๒๔๘ ๒๗๑	๑. การดื่มสุราและยาเสพติด ๒. การเที่ยวเตร่ตอนกลางคืน ๓. ชอบเที่ยวคูการละเล่น ๔. เล่นการพนัน ๕. คบคนชั่วเป็นเพื่อน ๖. เกียจคร้านทำงาน

^{๑๒๙} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๒/๒๓๓, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๒/๓๔๔.

^{๑๓๐} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๘/๑๖๔-๑๖๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

^{๑๓๑} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

๒	การวระ ^{๑๓๓}	๔๑ ๒๔๑	๑. ความเคารพในพระศาสนา ๒. ความเคารพในธรรม ๓. ความเคารพในสงฆ์ ๔. ความเคารพในการศึกษา ๕. ความเคารพในความไม่ประมาท ๖. ความเคารพในปฏิสันถาร
๓	สาราณียธรรม ^{๑๓๔}	๑๒๘ ๑๖๑ ๒๑๘	๑. ตั้งมั่นเมตตาภยการม ๒. ตั้งมั่นเมตตาวิการม ๓. ตั้งมั่น เมตตาโมการม ๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลาย ที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม ๕. มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พร้อย ๖. มีอริยทฎฐิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออก เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้ทำตาม

ตารางที่ ๕

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๖ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๔	อินทริย์ ^{๑๓๕}	๗๖	๑. จักขุนทริย์ อินทริย์คือตา ๒. โสดินทริย์ อินทริย์คือหู ๓. ฆานินทริย์ อินทริย์คือจมูก ๔. ชิวหินทริย์ อินทริย์คือลิ้น ๕. กายินทริย์ อินทริย์คือกาย ๖. มนินทริย์ อินทริย์ คือใจ

^{๑๓๒} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๔๗/๑๕๘, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.^{๑๓๓} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๒๔/๒๑๕, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๑๙, อัง.ฉฎก.(บาลี) ๒๒/๔๐/๓๒๖, อัง.ฉฎก.(ไทย) ๒๒/๔๐/๔๙๒.^{๑๓๔} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๒๔/๒๑๖, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๑๙+๓๒๑-๓๒๒.

๕	อายตณภายใน ^{๑๓๖}	๑๗๗ ๑๕๐	๑. จักขวยตนะ อายตนะคือตา ๒. โสตยตนะ อายตนะคือหู ๓. ฆานายตนะ อายตนะคือจมูก ๔. ชิวหายตนะ อายตนะคือลิ้น ๕. กายายตนะ อายตนะคือกาย ๖. มนายตนะ อายตนะคือใจ
๖	อายตณภายนอก ^{๑๓๗}	๑๕๐	๑. รูปายตนะ อายตนะคือรูป ๒. สัททตนะ อายตนะคือเสียง ๓. คันธตนะ อายตนะคือกลิ่น ๔. รสยตนะ อายตนะคือรส ๕. โผฏฐัพพายตนะ อายตนะคือสัมผัส ๖. ฐัมมายตนะ อายตนะคือธรรมารมณ์

จากตารางที่ ๕ เป็นหัวข้อธรรมะที่มีข้อย่อยถึง ๖ หัวข้อย่อย สมควรจะยกหัวข้อย่อยมาแสดงเพียงหนึ่งหรือสองหัวข้อเท่านั้นก็พอสมควรกับเวลาที่กำหนดไว้

ตารางที่ ๑๐

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๗ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	สำนวนที่	เนื้อความย่อ
๑	วัตตบพ ^{๑๓๘}	๑๖๘	๑. พึงเป็นผู้เลียงคุมารดาบิดาตลอดชีวิต ๒. อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ๓. พุดจาไพเราะอ่อนหวาน ๔. ไม่พุดต่อเสียดยุ่งให้เกิดความแตกร้าง ๕. ไม่ตระหนี่ ยินดีในการบริจาคทาน ๖. กล่าวคำสัตย์พุดความจริง ๗. ความไม่รู้จักโกรธ

^{๑๓๕} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๒๐/๒๑๕, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๐/๒๑๒.

^{๑๓๖} ส.สพ.า.(บาลี) ๑๘/๑/๑, ส.สพ.า.(ไทย) ๑๘/๑/๑.

^{๑๓๗} ส.สพ.า.(บาลี) ๑/๔/๒, ส.สพ.า.(ไทย) ๑๘/๔/๔.

๒	ศัพท์ปริศนธรรม ^{๑๓๕}	๓, ๕๖ ๖๓ ๖๘ ๑๒๐ ๕๕ ๒๐๘ ๒๑๕	๑. ชัมมัตญญ ผู้รู้จักเหตุ ๒. อัตถัญญญ ผู้รู้จักผล ๓. อัตตัญญญ ผู้รู้จักตน ๔. มัตตัญญญ ผู้รู้จักประมาณ ๕. กาลัญญญ ผู้รู้จักกาลเวลา ๖. ปริสัจญญญ ผู้รู้จักชุมชน ๗. ปุคคัจญญญ ผู้รู้จักบุคคล
๓	อนุสัย ^{๑๔๐}	๑๕๐	๑. ความกำหนัดในกาม ๒. ความยินร้าย ๓. ความเห็นผิด ๔. ความลึงเลตงสัย ๕. ความถือตัว ๖. ความติดใจในภพ ๗. ความไม่รู้แจ้ง

ตารางที่ ๑๐

แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๗ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อความย่อ
๔	อปรีหานิชธรรม ^{๑๔๑}	๕๕, ๘๐, ๒๐๒, ๒๘๒	๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒. เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ บัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระพุทธองค์ ได้บัญญัติไว้แล้ว ๔. ให้ความสักการะ เคารพภิกษุเถระ ๕. ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหา ๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

^{๑๓๘} ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๕๗/๒๗๕-๒๗๖, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๕-๓๗๖.

^{๑๓๙} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๒, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๑๔๐} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๗, อัง.สตุตทก. (บาลี) ๒๓/๑๑/๘,

อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๑๑/๑๗.

			๗. เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยัง ไม่มาขอให้มา ที่มาแล้วขอให้เป็นสุข
๕	อริยทรัพย์ ^{๑๔๒}	๒ ๑๓๓ ๑๘๕, ๒๔๐ ๒๔๕ ๒๖๖	๑. สัทธาฐานะ ทรัพย์คือศรัทธา ๒. สีลฐานะ ทรัพย์คือศีล ๓. หิริฐานะ ทรัพย์คือหิริ ๔. โอตตปฺปฐานะ ทรัพย์คือโอตตปฺปะ ๕. สุตฐานะ ทรัพย์คือสุตะ ๖. จาคฐานะ ทรัพย์คือจาคะ ๗. ปัญญาฐานะ ทรัพย์คือปัญญา

จากตารางที่ ๑๐ นี้ มีหัวข้อย่อยมากเกินไปที่จะแสดงให้จบภายในครั้งเดียว สมควรที่จะนำหัวข้อธรรมะข้อใดข้อหนึ่งนำมาแสดง ให้ผู้ฟังได้รับรู้ความหมายและวิธีนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตามแนวทางแห่งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

^{๑๔๑} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๓๖/๖๙-๗๐, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

^{๑๔๒} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑.

ตารางที่ ๑๑
แสดงหลักธรรมที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดง ๘ หัวข้อ

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	มรรค ^{๑๔๓}	๑๑๐ ๑๑๒	๑.เห็นชอบ ๒.คำริชชอบ ๓. เจรจาชอบ ๔. ทำการงานชอบ ๕. เลี้ยงชีพชอบ ๖.เพียรชอบ ๗. ระลึกชอบ ๘. ตั้งใจชอบ
๒	โลกธรรม ^{๑๔๔}	๖๓, ๑๓ ๑๓๓, ๑๕๘ ๒๕๓, ๒๕๘ ๒๘๓	๑. ได้ลาภ ๒. ได้มลาภ ๓. ได้ยศ ๔. ได้ยศ ๕. นินทา ๖. สรรเสริญ ๗. สุข ๘. ทุกข์
๓	ศีล ๘ ^{๑๔๕}	๒๒๐	๑. เว้นจากการฆ่าคน และสัตว์ทุกชนิด ๒. เว้นจากการลักขโมย ๓. เว้นกรรมที่เป็นข้ำศึกแก่พรหมจรรย์ ๔. เว้นจากการพูดปด พูดเท็จ ๕. เว้นจากการดื่มน้ำเมา ๖. เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ๗. เว้นจากการฟ้อนรำ ๘. เว้นจากการนอนบนที่นอนสูง

จากตารางที่ ๑๑ เป็นธรรมะหมวดที่ ๘ ซึ่งมีข้อย่อยถึง ๘ ข้อ ผู้วิจัยเห็นว่า
ธรรมะในแต่ละหัวข้อย่อย สมควรนำเสนอ ๑ หัวข้อ ต่อการแสดงธรรม ๑ ครั้ง

^{๑๔๓} ที่.ม.(บาลี) ๑๐/๓๒๙/๒๑๔, ที่.ม.(ไทย) ๑๐/๓๒๙/๒๕๘. ที่.ม.(บาลี) ๑๐/๔๐๒/๒๖๖, ที่.
ม.(ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๑๔๔} ที่.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๕๘/๒๖๔, ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๘/๔๐๗.

^{๑๔๕} อัง.ติก.(บาลี) ๒๐/๗๑/๒๐๕-๒๐๖, อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๖-๒๘๗.

ตารางที่ ๑๒
หลักธรรมที่ยกขึ้นแสดงหมวด ๑๐

ที่	หัวข้อธรรมะ	จำนวนที่	เนื้อหาโดยย่อ
๑	กุศลกรรมบถ ^{๑๔๖}	๕๓	๑. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ ๓. เจตนางดเว้นการประพฤติดิฉันในกาม ๔. เจตนางดเว้นจากพุดเท็จ ๕. เจตนางดเว้นจากพุดส่อเสียด ๖. เจตนางดเว้นจากการพุดคำหยาบ ๗. เจตนางดเว้นจากเพ้อเจ้อ ๘. ความไม่ฟุ้งเสียดอยากได้ของผู้อื่น ๙. ความไม่คิดร้าย ๑๐. ความเห็นชอบ
๒	ทศพิธราชธรรม ^{๑๔๗}	๕๕	๑. ทาน ๒. ศีล ๓. การบริจาค ๔. ความซื่อตรง ๕. ความอ่อนโยน ๖. ตบะ ๗. ไม่โกรธ ๘. ไม่เบียดเบียน ๙. ความอดทน ๑๐. ความไม่คลาดธรรม

จากตารางที่ ๑๒ เป็นธรรมหมวดที่มีข้อธรรมะ ๑๐ ข้อ พบว่ามีปริมาณเพียงเล็กน้อยเพียง ๓ จำนวน ซึ่งถ้าจะแสดงให้ครบทั้ง ๑๐ ข้อ ก็คงจะต้องใช้เวลามากในการนำเสนอ จึงสมควรที่จะนำข้อใดข้อหนึ่งมาแสดง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

^{๑๔๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๔๗/๒๓๘, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓.

^{๑๔๗} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๗๖/๗๒, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

หลักธรรมะในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ ลำดับนั้น จากการวิจัยพบว่า บางลำดับมีหัวข้อธรรมะเพียงเรื่องเดียว บางลำดับมีตั้งแต่ ๒ เรื่องขึ้นไป ผู้วิจัยเห็นว่าการแสดงธรรม ที่มีเวลาเพียง ๓๐ นาทีนั้น สมควรที่จะนำหัวข้อธรรมะมาแสดงเพียงเรื่องเดียว หรือ อย่างมากเพียง ๑ หัวข้อธรรมะ แยกเป็นหัวข้อย่อยอย่างมากไม่ควรเกิน ๓ ข้อย่อยก็สมควรแก่เวลา แต่ถ้ายกหัวข้อธรรมะมากกว่านั้น ก็เป็นการทอ้งหลักธรรมะให้ผู้ฟัง เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นไปในทางนำธรรมะมาอธิบายให้มากเท่าที่จะทำได้ โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของผู้ฟังว่าจะมีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด เมื่อรับฟังแล้วจะนำไปใช้ในชีวิตได้อย่างไร เพราะผู้แสดงไม่สามารถที่จะอธิบายเนื้อหาสาระให้ผู้ฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนได้ ผู้วิจัยเห็นว่าสำหรับธรรมะหมวด ๔ หรือที่มีข้อย่อยตั้งแต่ ๔ ข้อขึ้นไป ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องนำมาแสดงให้จบในครั้งเดียว ก็สามารถแสดงเฉพาะหัวข้อย่อยที่ต้องการจะแสดงเพียง ๑-๒ หัวข้อย่อยก็เพียงพอ ดังตัวอย่างลำดับบทพระธรรมเทศนาที่ ๑๑๖^{๑๔๘} ได้นำหัวข้อธรรมยกขึ้นแสดงถึง ๑๒ หัวข้อธรรมะพร้อมแจกแจงข้อย่อยออกไปอีก ดังนี้

๑. ทาน ๓ คือ ๑. อามิสทาน ๒. ธรรมทาน ๓. อภัยทาน

๒. ทานวัตถุ ๑๐ คือ^{๑๔๙}

๑. อन्नะ คือ ข้าว หมายถึง อาหารคาวหวาน
๒. ปานํ คือ น้ำดื่ม เช่น บ่อน้ำ ถังน้ำ น้ำอัดลม เป็นต้น
๓. วตุถํ คือ ผ้า เช่น ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น
๔. ยานํ คือ ยานพาหนะ เครื่องอุปกรณ์การไป เช่น ร่ม รองเท้า
๕. มาลา คือ ดอกไม้ ต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ เป็นต้น
๖. คนฺธํ คือ ของหอม เครื่องสำอางค์ เครื่องกำจัดกลิ่น เป็นต้น
๗. วิเลปนํ คือ เครื่องตบแต่ง เช่น เครื่องย้อม เครื่องทา และรงทิว
๘. เสยฺยา คือ ที่นอน ที่อยู่ เช่น เตียงนอน เสื่อ หมอน มุ้ง เป็นต้น

^{๑๔๘} ลำดับบทพระธรรมเทศนา เรื่อง ปัญจมมกคคคาถา, วันอังคาร ที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๔๐ เวลา ๐๘.๐๐ น.-๐๘.๓๐ น. ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์, หน้า ๑-๘.

^{๑๔๙} พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๗๕/๒๙๐, พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๗๕/๔๓๔.

๘. วสธ คือ ศาลา ที่พัก เครื่องรองรับ และม้านั่ง เป็นต้น

๑๐. ปทีเปยฺย คือ เครื่องแสงสว่าง ประทีป รูป เทียน เป็นต้น

๓. ปัจจัย ๔ คือ

๑. จีวร หมายถึง ผ้าที่พระใช้นุ่งห่มทุกชนิด

๒. บิณฑบาต หมายถึง อาหารเครื่องยังชีพ

๓. เสนาสนะ หมายถึง ที่อยู่ รวมเตียงโต๊ะ ที่นอน หมอนมุ้ง

๔. คิลานเภสัช หมายถึง ยาแก้โรคทุกชนิด

๔. เจตนา ๓ คือ

๑. ปุพฺพเจตนา หมายถึง เจตนาก่อนที่จะให้

๒. มุญฺจนเจตนา หมายถึง เจตนาในขณะที่ให้

๓. อปรปรเจตนา หมายถึง เจตนาหลังจากให้ทานแล้ว.

๕. ทานสมบัติ ๓ คือ

๑. วัตถุบริสุทธิ์

๒. เจตนาบริสุทธิ์

๓. บุคคลบริสุทธิ์

๖. ทาน ๒ คือ

๑. ปาฏิบุคคกทาน ให้โดยเจาะจงพระผู้รับ

๒. สังฆทาน ให้โดยไม่เจาะจงพระผู้รับ

๗. ความมุ่งหมายการให้ทาน ๒ ประการ คือ

๑. ให้เพื่อทำคุณ

๒. ให้เพื่อทำบุญ

๘. พุทธิกรรมกรให้ทาน ๓ คือ

๑. ทาสทาน ให้อย่างคูหมั่น

๒. สหายทาน ให้โดยขาดการระ

๓. สามิทาน ให้ด้วยความเคารพ

๕. บารมีทาน ๓ คือ

๑. ชั้นต่ำ เรียกว่า ทานปารมี
๒. ชั้นกลาง เรียกว่า ทานอุปปารมี
๓. ชั้นสูง เรียกว่า ทานปรมัตตปารมี

๑๐. ธรรมจริยา ๒ คือ

๑. ประพฤติเป็นธรรม
๒. ประพฤติตามธรรม

๑๑. สังคหวัตถุ ๔ คือ

๑. ทาน การให้ปันสิ่งของ
๒. ปิยวาจา การพูดจาน่ารัก
๓. อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่กัน
๔. สมานัตตตา การวางตัวเสมอ

๑๒. กรรม ๓ คือ

๑. งานทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม
๒. งานทำทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม
๓. งานทำทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

สำนวนที่ ๕๕ ได้นำหัวข้อธรรมะยกขึ้นแสดงถึง ๕ หัวข้อธรรมะ และได้แบ่งหัวข้อย่อยออกไปอีก ดังนี้ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ อานิสงส์การฟังธรรม ๕ ประการ พระรัตนตรัย ๓ อธิปไตย ๓ ธรรมเป็นโลกบาล ๒ สิกขา ๓ ธรรมสำหรับปกครอง ๖ ทศพิทธราชธรรม ๑๐ อปริหานิยธรรม ๓

สำนวนที่ ๕๖ ได้นำหัวข้อธรรมะยกขึ้นแสดงถึง ๕ หัวข้อธรรมะ และแจกแจงไปตามข้อย่อยตามหลักธรรมนั้น ๆ ดังนี้ ความสุขที่มนุษย์ต้องการ ๒ ความสุขทางพระพุทธศาสนา ๒ กามคุณ ๕ หลักปฏิบัติ ๔ ประการ ทาน ๓ ทาน ๒ กิเลส ๓ ชั้น กิเลส ๓ สาย อนัตตา ๔

ตัวอย่างบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๓ สำนวน แสดงให้เห็นถึงการยกหัวข้อธรรมะมากเกินความจำเป็น ซึ่งแต่ละหัวข้อธรรมะก็ยังสามารถแยกข้อย่อยออกไปตามจำนวนหลักธรรม ทำให้ไม่สามารถที่จะอธิบายให้ละเอียดได้ เพราะจำกัดด้วยเวลา ผู้วิจัยจึงเห็น

ว่า ถ้าต้องการที่จะให้การแสดงธรรมะให้เกิดเป็นประโยชน์ และผู้ฟังสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริงแล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะนำหลักธรรมมามาก ยกมาเพียง เล็กน้อยอธิบายให้ชัดเจน ก็จะเกิดเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังมากกว่า โดยวางโครงเทศน์ แบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ อุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศ ในหลักของนิเทศนั้นสมควรอธิบายไป ตามหลักสัทธรรม ๓ ดังนี้ คือ

๑. ปริยัติ ต้องอธิบายชี้แจง หลักธรรมที่นำมาแสดงนั้นมีเท่าไรหรือ อะไรบ้าง แต่ละอย่างแยกออกเป็นข้อย่อยเป็นอย่างไร พร้อมทั้งบอกความหมายให้ชัดเจน

๒. ปฏิบัติ หลักธรรมที่ชี้แจงไปแล้วนั้น จะต้องบอกหลักปฏิบัติ หรือวิธี นำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างไร

๓. ปฏิเวธ เมื่อนำหลักธรรมข้อนั้น ๆ ไปปฏิบัติแล้ว จะเกิดผลอันใดส่งผลเป็น อย่างไร ทำให้ชีวิตเกิดความสุขความเจริญในด้านใดบ้าง

๓.๔ หลักคำสอนที่นำเสนอตรงกับสภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน

การแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุ นั้น สิ่งหนึ่งที่ควรคำนึงถึง ก็คือ การนำหลักคำสอนมาแสดงให้ตรงกับสภาพเหตุการณ์ปัจจุบันหรือวันสำคัญที่ได้เวียนรอบ มาถึงในแต่ละปี ซึ่งผู้วิจัยได้แยกออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. สภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เช่น พฤติกรรมของเด็กนักเรียน วัยรุ่นยกพวกตีกัน การรณรงค์เพื่อปราบปรามยาเสพติด การจัดระเบียบสังคม เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้พระธรรมกถึกผู้แสดงธรรมะให้ความสำคัญน้อยมาก

๒. วันสำคัญต่าง ๆ ที่เวียนมาถึงในรอบปี เช่น วันวิสาขบูชา วันเฉลิมพระ ชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น จากการวิจัยพบว่า มีการนำธรรมะมาแสดงในวันสำคัญนี้ มากพอสมควร

ผู้วิจัยเห็นว่า ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สมควรมีบทความสั้น ๆ เพื่อรณรงค์ หรือปลุกกระแสให้สังคมได้ตื่นตัวในการทำความดี ไปตามหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์เช่น เช่น งดเหล้าเข้าพรรษา ทำความดีไม่ต้องเดี๋ยว เป็นต้น อันเป็นการเผยแผ่ ธรรมเชิงรุกที่ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน

ตารางที่ ๑๓

แสดงจำนวนและร้อยละในการแสดงพระธรรมเทศนา

เนื่องในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

วันสำคัญ	จำนวนวัน	จำนวนครั้ง	คิดเป็นเปอร์เซ็นต์	แนวทางการนำเสนอเนื้อหา
ชาติ	๖	-	-	สมควรนำธรรมะมาแสดง
ศาสนา	๔	๑๓	๔.๕๐ %	สมควรเพิ่มให้มากขึ้น
พระมหากษัตริย์	๕	๑๓	๕.๘๕ %	สมควรเพิ่มให้มากขึ้น
เทศน์ทั่วไป	-	๒๕๕	๘๕.๖๑ %	สมควรลดลง

จากตารางที่ ๑๓ แสดงให้เห็นว่า ธรรมะที่พระธรรมกลีกลงนำมาแสดงในวันสำคัญ ๆ นั้น ยังมีจำนวนน้อย เมื่อรวมกันแล้วมีเพียง ๓๐ ครั้ง โดยเฉพาะวันสำคัญของชาติ ไม่มีสถิติในการแสดงพระธรรมเทศนา ผู้วิจัยเห็นว่า ในกาลต่อไปสมควรที่จะให้ความสำคัญในวันสำคัญของชาติ โดยการนำธรรมะที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญนั้น ๆ มาแสดง ก็จะเกิดประโยชน์กับผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับวันนั้น ๆ

๓.๔.๑ วันสำคัญของชาติ

วันสำคัญของชาติไทยนั้น ในรอบ ๑ ปี มีเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจะได้นำวันสำคัญของชาติที่สมควรนำธรรมะมาแสดงเพียง ๖ วัน ดังนี้

๑. วันขึ้นปีใหม่ ๑ มกราคม ตามสากลถือว่าเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ ประชาชนมักนิยมทำบุญตักบาตร ตรวจสอบความประพฤติของตนในรอบปีที่ผ่านมา ปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง และทำความดีต่อไป

๒. วันเด็กแห่งชาติ วันเสาร์ ที่ ๒ ของเดือนมกราคม เด็ก เป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่า เป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองต่อจากผู้ใหญ่ อนาคตของประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลง ก็ขึ้นอยู่กับเด็กที่จะเติบโตขึ้นว่า มีศักยภาพมากน้อยเพียงใด จึงมีคำขวัญว่า “เด็กดีเป็นศรีแก่ชาติ เด็กฉลาดชาติเจริญ”

พระสงฆ์ก็สมควรมีส่วนในการสนับสนุนและส่งเสริมเด็กให้มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม
ประจำใจด้วยเช่นกัน

๓. วันครู ๑๖ มกราคม ครูถือว่าเป็นแบบอย่างของเด็ก การใช้หลักธรรม
เป็นแนวทางในการสอน และการดำเนินชีวิตของครูจึงมีความสำคัญยิ่ง

๔. วันข้าราชการพลเรือน ๑ เมษายน ประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ทำงานเป็น
ข้าราชการพลเรือน จึงสมควรนำธรรมะมาแสดงปรารถนาในวันดังกล่าว ก็จะเป็นขวัญ
และกำลังใจให้แก่ข้าราชการพลเรือนได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีวิริยะอุตสาหะสืบไป

๕. วันผู้สูงอายุ ๑๓ เมษายน ผู้สูงอายุ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการดำรงอยู่
ของสถาบันครอบครัว และเป็นสิ่งที่สามารถชี้ว่าสังคมมีความเป็นอยู่อย่างไร เฉพาะอย่างยิ่ง
ครอบครัวไทยเคยมีความเป็นอยู่อย่างพร้อมหน้า ทั้งปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน เป็น
ครอบครัวใหญ่^{๑๕๐} การนำธรรมะมาแสดงในวันนี้ ก็เพื่อให้ลูกหลานได้มีความกตัญญู
กตเวทิต์ ให้ความเคารพยกย่องปรนนิบัติเลี้ยงดูท่านตอบแทน และเพื่อเป็นกำลังใจให้ท่านได้มี
ความสุขตามอัฏภาพในบั้นปลายของชีวิต

๖. วันครอบครัว ๑๔ เมษายน ครอบครัวจะอยู่ดีมีสุขก็ด้วยความรักความห่วงใย
ของมารดาบิดาที่มีต่อบุตรธิดา มีเรื่องปรึกษาหารือกันด้วยความเข้าใจที่ดีต่อกัน บุตรธิดา
ก็มีความรักและเคารพในมารดาบิดาปู่ย่าตายาย ชีวิตและครอบครัวย่อมเกิดความสุข
ความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ก็เพราะความรักความสามัคคีในครอบครัวนั่นเอง.

๓.๔.๒ วันสำคัญของพระพุทธศาสนา

ในรอบขวบปีมีวันสำคัญ หรือเทศกาลที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่หลายวัน
เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ วันฉัตรมงคล หรือวันพระ เป็นต้น
แต่ในที่นี้ประสงค์เอาเฉพาะวันที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ คือ เมื่อถึงวัน
เหล่านี้แล้ว ทั้งฝ่ายรัฐและเอกชนได้จัดกิจกรรมขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เช่น การเวียนเทียน การ
ทำบุญตักบาตร และการปฏิบัติธรรม เป็นต้น มี ๔ วัน ดังนี้ คือ

^{๑๕๐} สุภักดิ์ อนุกุล, วันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรพิพม์ จำกัด, ๒๕๔๒),

๑. วันมาฆบูชา วันเพ็ญ เดือน ๓
๒. วันวิสาขบูชา วันเพ็ญ เดือน ๖
๓. วันอัฐมีบูชา วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖
๔. วันอาสาฬหบูชา วันเพ็ญ เดือน ๘

พระธรรมเทศนาที่พระธรรมกถึกได้นำมาแสดงเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ในระยะเวลา ๔ ปี มีปรากฏเพียง ๑๓ จำนวน^{๕๑} ในรอบ ๔ ปี ผู้วิจัยเห็นว่า ปีหนึ่งมีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพียง ๔ ครั้ง สมควรที่พระธรรมกถึกจะได้กล่าวถึงทุกครั้งในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเวียนมาบรรจบทุกครั้ง เพื่อจะได้เชิญชวนประชาชนได้ประกอบพิธีกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา อันเป็นการเพิ่มบุญบารมีอีกประการหนึ่ง

๓.๔.๓ วันสำคัญของพระมหากษัตริย์

พระพุทธศาสนา กับพระมหากษัตริย์ นับว่าเป็นสถาบันหลักที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงเป็นพุทธมามกะ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชภารกิจบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการในคราวที่ขึ้นครองราชย์ ว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนชาวสยาม” และได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ตลอด ๕๐ กว่าปีที่ผ่านมา “คนไทยทุกคนได้ตระหนักดีถึงพระราชภาระ ที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในบรมราชจักรีวงศ์ ทรงมีพระปรีชาญาณอันล้ำเลิศ บำเพ็ญพระกรณียกิจในทุก ๆ ด้าน เพื่อประเทศชาติและประชาชน ทรงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอันปการ ทรงนำพาประเทศไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ที่มาสู่ประเทศ คนไทย ได้รับการยกย่องชื่นชมจากคนทั่วโลกว่า พระมหากษัตริย์ของประเทศไทย ทรงเป็นแบบอย่างอันดีงามของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ทรงมีความผูกพันและทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงชนชาวไทย

^{๕๑} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๐, ๓๙, ๖๐, ๑๐๐, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๓๒, ๑๕๓, ๑๙๘, ๒๒๙,

๒๓๐, ๒๕๑, ๒๕๒, (เอกสารจัดสำเนา).

ทรงสนพระราชหฤทัยในความเป็นอยู่และสุขทุกข์ของประชาชน ประหนึ่งเป็นสุขทุกข์
ของพระองค์เอง”^{๑๕๒}

วันสำคัญของพระมหากษัตริย์ไทย ที่พระธรรมกถึกสมควรให้ความสำคัญ
เป็นพิเศษ มีอยู่ ๕ วัน คือ

ก. วันจักรี ตรงกับวันที่ ๖ เมษายน

ข. วันฉัตรมงคล ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม

ค. วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และวันแม่
แห่งชาติ ตรงกับวันที่ ๑๒ สิงหาคม

ง. วันปิยมหาราช วันที่ ๒๓ ตุลาคม

จ. วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และวันพ่อแห่งชาติ
ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม

จากการวิจัยพบว่า มีบทพระธรรมเทศนาที่ได้กล่าวถึง พระมหากษัตริย์ จำนวน
๑๗ ตำนวน^{๑๕๓} ในรอบ ๔ ปีซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะได้นำธรรมะที่เกี่ยวกับ
พระมหากษัตริย์ หรือพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์มาแสดงให้มากกว่านี้ ให้
เหมาะสมกับที่ทรงเป็นพุทธมามกะ และเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภ์ รักษาบำรุง
พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๔.๔ สภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จากการศึกษาบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ ฉบับ พระธรรมกถึกได้หยิบยก
เหตุการณ์ที่เกิดเฉพาะหน้า หรือเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันมีน้อยมาก ผู้วิจัยเห็นว่า
แสดงพระธรรมเทศนาแต่ละครั้ง จุดมุ่งหมายที่สำคัญก็เพื่อจะนำหลักคำสอนมาใช้แก้ปัญหา
ในชีวิตประจำวัน เมื่อสังคมมีปัญหาในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า ปัญหาเยาวชนยกพวกตีกัน
พระธรรมกถึกก็สมควรที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงเหตุจูงใจที่ทำให้เกิดการยกพวกตีกัน ผลที่
ติดตามมา และวิธีแก้ไข เพื่อกำหนดหลักธรรมในการนำไปชี้แนะให้สังคมได้รับทราบ
และสามารถนำไปแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๑๕๒} สุภักดิ์ อินกุล, วันสำคัญของไทย, หน้า ๔๗.

^{๑๕๓} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๙, ๑๑, ๑๒, ๑๔, ๓๑, ๓๒, ๖๓, ๖๙, ๘๗, ๙๖, ๑๑๔, ๑๓๗, ๑๖๘,
๑๗๔, ๒๖๑, ๒๘๓, ๒๘๗ (เอกสารยึดสำเนา).

๓.๕ หลักธรรมที่ควรนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตในยุคปัจจุบัน

เนื้อหาสาระในบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำมาแสดงทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยนั้น แม้จะมีความหลากหลายของเนื้อหาสาระ จุดประสงค์ของการนำเสนอเพื่อพัฒนาบริบทของสังคมให้เจริญขึ้น เช่น ธรรมะเพื่อการพัฒนาบุคคล ครอบครัว สังคม เป็นต้น

ตารางที่ ๑๔

แสดงจำนวนร้อยละของเนื้อหาธรรมะในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ จำนวน
นำเสนอจำนวน ๓๑๑ ครั้ง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในยุคปัจจุบัน

ธรรมเพื่อพัฒนา	จำนวนครั้ง	คิดเป็นเปอร์เซ็นต์	แนวทางการนำเสนอเนื้อหา
บุคคล	๒๕๕	๘๑.๙๙ %	สมควรลดเนื้อหา
ครอบครัว	๑๒	๓.๘๖ %	สมควรเพิ่มเนื้อหา
สังคม	๔๑	๑๓.๑๘ %	สมควรเพิ่มเนื้อหา
ธรรมชาติ	๓	๐.๙๖ %	สมควรเพิ่มเนื้อหา
รวม	๓๑๑	๑๐๐ %	

จากตารางที่ ๑๔ พบผลการวิจัยของเนื้อหาธรรมะว่า ในบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๒๘๕ มีการนำเสนอเนื้อหาธรรมะ เพื่อ พัฒนาบุคคล ครอบครัว สังคม และธรรมชาติ มีจำนวน ๓๑๑ ครั้ง ผู้วิจัยขอแยกเนื้อหาเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่สมควรลดเนื้อหา และกลุ่มที่สมควรเพิ่มเนื้อหา ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ธรรมะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล มีจำนวนการใช้ถึง ๒๕๕ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๙๙ เป็นการเน้นเนื้อหาสาระเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สังคมให้มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเนื้อหาสาระมากเกินไป จึงสมควรลดเนื้อหาสาระให้น้อยลง

กลุ่มที่ ๒ ธรรมะเพื่อพัฒนาครอบครัว จำนวน ๑๒ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๖ ธรรมะเพื่อพัฒนาสังคม จำนวน ๔๑ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๑๘ ธรรมะเพื่อส่งเสริมให้อุรุษธรรมชาติ มีจำนวนการแสดงผลเพียง ๓ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๐.๙๖ ผู้วิจัยเห็นว่า

เนื้อหาสาระที่พระสงฆ์นำมาแสดงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว สังคม และการอนุรักษ์ธรรมชาติน้อยเกินไปสมควรเพิ่มเนื้อหาสาระให้มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัย จะขอนำหลักธรรมบางส่วน เพื่อนำมาปฏิบัติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมยุคปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ หลักธรรมเพื่อพัฒนาบุคคล

การพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดีมีคุณภาพตั้งอยู่ในคุณธรรม ย่อมทำให้ครอบครัวและสังคมพัฒนาตามไปด้วย ทรัพยากรบุคคลจะมีคุณภาพศักยภาพมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคล เป็นผู้มีคุณภาพดังนี้ คือ

ศีล ๕ : ความมีปกติภาพทางกายและวาจา^{๑๕๔} บุคคลที่ได้ชื่อว่า คนดี มีศีลธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในเบื้องต้นนั้น จะต้องรู้จักควบคุมปกติภาพทางกาย และวาจา ด้วยศีล ๕ ดังนี้

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าการสังหาร
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์ ขโมยทรัพย์สิน
๓. กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มสุราเมรัยสิ่งเสพติดให้โทษ

วุฒิชธรรม ๔ : ธรรมเพื่อความเจริญออกงามแห่งปัญญา

^{๑๕๕}

เพื่อความเจริญแห่งชีวิต หน้าที่การงาน และครอบครัว บุคคลพึงปฏิบัติตามหลักวุฒิชธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปฐิสสังเสวะ ได้แก่ เสวนาผู้รู้ รู้จักคบหากัลยาณมิตร ผู้ทรงภูมิความรู้ ภูมิธรรมภูมิปัญญาน่านับถือ

๒. สัทธัมมัสสวนะ ได้แก่ ฟังดูคำสอนแสวงหาแนวคิดที่ดีจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ

^{๑๕๔} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๕/๒๘๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๑๕๕} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖, อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๔๘/๒๗๓, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๗-๓๖๘.

๑. โยนิโสมนสิการ ได้แก่ คิดให้แยบคาย รู้ เห็น ได้อ่านได้ฟังสิ่งใด ก็รู้จัก พิจารณาด้วยตนเอง ให้รู้ถึงเหตุที่เกิด และผลที่ตามมา

๔. ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ได้แก่ ปฏิบัติให้ถูกหลักนำสิ่งที่ได้เล่าเรียนได้ยิน ได้รับฟังมา และตริตrongเห็นชัดแล้ว นำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

ตัปปริสธรรม ๗ : ข้อปฏิบัติสำหรับบัณฑิต ^{๕๖}

๑. ัมมัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้หลักการ หลักความเป็นจริง

๒. อตถัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักผล รู้จักความมุ่งหมาย

๓. อตตัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักตน

๔. มัตตัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ

๕. กาลัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักกาล

๖. ปริสัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักบริษัท

๗. ปุคคัญญาตา ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

๓.๕.๒ หลักธรรมเพื่อพัฒนาครอบครัว

ฆราวาสธรรม ๔ : ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน ^{๕๗}

ผู้ครองเรือน ย่อมมีความปรารถนาความสุข ความเจริญ รุ่งเรืองในหน้าที่ การงาน มีชีวิตครอบครัวที่ปกติสุข มีความราบรื่นในชีวิตประจำวัน ต้องปฏิบัติตามหลัก ฆราวาสธรรม ๔ คือ

๑. ตัจจะ คือ ความจริง หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และต่อภรรยาผู้ชีวิต มีความจริงใจ จริงวาจา และจริงในการกระทำ

๒. ทมะ คือ ความข่มใจ รู้จักฝึกหัดคณิสัยควบคุมจิตใจ แก้ไขสิ่งที่บกพร่อง ปรับปรุงตนเองให้ตั้งอยู่ในความดี

^{๕๖} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓, อัง.สตตก. (บาลี) ๒๓/๖๘/๙๑-๙๔, อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

^{๕๗} ส.ส.(บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

๓. ขันติ คือ ความอดทน มีจิตใจหนักแน่น ไม่ว้าวาม ทนตรากตรำ ทนลำบาก ทนเจ็บใจ สามารถฟันฝ่าปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ไปด้วยจิตใจที่ความหนักแน่น และ สุขุมเยือกเย็น

๔. จาคะ คือ ความเสียสละ มีอหิชาศัยกว้างขวาง โอบอ้อมอารี ไม่คับแคบ เสียสละความสุขของตน เพื่อความสุขผู้อื่น

กุดจิริฎฐิติธรรม ๔ : ธรรมะเพื่อความดำรงมั่นแห่งตระกูล ^{๑๕๘}

ครอบครัวที่มีความมั่นคง มีความเป็นอยู่สะดวกสบายตามอัธยาภาพ หัวหน้าครอบครัวจะต้องมีความรับผิดชอบต่อวงศ์ตระกูล ด้วยการปฏิบัติตามธรรมที่เรียกว่า กุดจิริฎฐิติธรรม มี ๔ ประการ คือ

๑. นัฏฐกเวสนา ของหายหรือหมดไป รู้จักหามาเพิ่มเติม
๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าที่ชำรุดคร่ำคร่า รู้จักการบูรณะซ่อมแซม
๓. ปริमितปานโกชนา รู้จักการใช้ การจ่าย
๔. อธิปัจจสิถวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

ทิฎฐัมมิกัตถ ๔ : ประโยชน์สุขในเบื้องต้น ^{๑๕๙}

พ่อบ้านแม่เรือนที่ปรารถนาให้ครอบครัวประสบความสุขนั้น จะต้องขยันหมั่นเพียร รู้จักหา รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ให้เกิดประโยชน์ ต้องปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า ทิฎฐัมมิกัตถ ๔ ประการ คือ

๑. อุกุฐานสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพในครอบครัว มีวิธีการจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี
๒. อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ บริหารจัดการให้พอเหมาะพอควร

^{๑๕๘} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๕๘/๒๗๗-๒๗๘, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๗๕-๓๗๖.

^{๑๕๙} อัง.อฎฐก. (บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๗-๒๓๘, อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๒.

๓. กัลยาณมิตรตตา คือ คบคนดีเป็นมิตร รู้จักเลือกคบคนที่เป็นมิตรแท้ บัณฑิตผู้มีความรู้ความสามารถ นำเคารพนับถือ

๔. สมชีวิตา คือ เลี้ยงชีวิตแต่พอควร ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น ไม่ให้ฟุ่มเฟือย หรือฟืดเคืองมากนัก

ทิส ๖ : หลักปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว คุณทิสที่อยู่รอบตัว

สมาชิกในครอบครัวจะอยู่ดี มีสุขได้นั้น ทุกคนจะต้องทำหน้าที่ของตน ให้บริบูรณ์ มีความรักความสามัคคี เอื้อเพื่อเอื้อแผ่กันและกันหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัว คุณทิสที่อยู่รอบตัว ดังนี้

ก. ทิสเบื้องหน้า^{๑๖๐} หมายถึงบิดามารดา ผู้เป็นบุพการีบุคคล ที่บุตรจะพึงเคารพบูชา เชื่อฟังคำสั่งสอน และแสดงปฏิการะตอบแทนท่าน ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามา เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตรธิดา ตามหลักปฏิบัติดังนี้

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

^{๑๖๐} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๗/๑๖๔, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

ข. ทิศเบื้องหลัง^{๑๖๑} หมายถึงภรรยาคู่ชีวิต ที่สามีจะพึงให้เกียรติและยกย่อง ภรรยาผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหลัง ดังนี้

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่นอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามี ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่นอกใจ
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
๕. ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง

๑.๕.๓ หลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคม

พรหมวิหาร ๔ : ธรรมประจำใจของผู้ใหญ่^{๑๖๒}

พรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ เหมาะสำหรับหัวหน้าครอบครัว นักปกครอง มี ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีจิต ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ให้ได้รับความสุขและประโยชน์ตามที่ประสงค์
๒. กรุณา ความสงสาร บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ผู้เดือนร้อน

^{๑๖๑} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๒๖๙/๑๖๕-๑๖๖, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๑๖๒} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็น ผู้อื่นประสบความสำเร็จ พร้อมทั้งจะสนับสนุนยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงจุดตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลอันสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

สังคหัตถุ ๔ : ธรรมหยึดเหนี่ยวใจคน ^{๑๖๓}

การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข คนในสังคมจะต้องมีน้ำใจที่งดงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ด้วยหลักธรรม ที่เรียกว่า สังคหัตถุ มี ๔ อย่าง คือ

๑. ทาน หมายถึง การให้ปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้วยทรัพย์สิน และวิชาความรู้
๒. ปิยวาจา หมายถึง คำพูดที่สุภาพ อ่อนโยน ประกอบไปด้วยประโยชน์ เห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจกัน ทำให้เกิดความรักใคร่ นับถือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
๓. อัตถจริยา หมายถึง การทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูล ช่วยแก้ปัญหาและช่วยส่งเสริมในด้านจริยธรรม
๔. สมนัตตตา หมายถึง วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

๓.๖ หลักคำสอนที่เข้าใจยาก กลุ่มเครือ ไม่ชัดเจน

“ ปฐมณานัน คือฉานที่หนึ่งได้แก่ความที่จิตสงบ สงัดแล้วจากกามารมณ์ทั้งหลาย กล่าวโดยตรงคือ จิตจับอารมณ์ของคำภาวนาได้ หมายถึงการละทิ้งลิ้มกามคุณ อารมณ์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจเสียได้ มากำหนดอยู่ที่อารมณ์ขององค์ภาวนา คือ อารมณ์ของกัมมัฏฐานจนจิตสงบด้วยอารมณ์ของกัมมัฏฐานนั้น จิตไม่มีอกุศลธรรมคือกามารมณ์ มีกามฉันท์ ความพอใจในกาม เป็นต้น จิตละนิวรณ์ทั้ง ๕ ประการ คือ กามฉันท์ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะ กุกกุงจะ วิจิกิจฉา ได้ มีวิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา ตามขั้นตอน ไป

^{๑๖๓} ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๑๓/๒๐๖, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๙๕.

ตามลำดับ จิตก็จะเห็นกามคุณว่าเป็นโทษอย่างแท้จริงเป็นกามาทีนพ จิตได้ดื่มรสของวิเวก และรู่รสของสมาธิได้ นิเวศน์ดับเป็นนิพพาน”^{๑๖๔}

จากบทพระธรรมเทศนาเบื้องต้นนั้น ผู้แสดงพยายามที่จะอธิบายธรรมะชั้นสูงเกินไป เช่น ปฐมฌาน อารมณ์ของกัมมัฏฐาน นิเวศน์ ๕ องคฺฌาน ๕ กามาทีนพ ซึ่งเป็นการแสดงธรรมะที่ยากเกินไป ยากที่จะให้ผู้ฟังเข้าใจในระยะเวลาอันสั้นได้

๓.๗ ธรรมะอัตโนมัตติ

การแสดงหรือการอธิบายธรรมะของพระธรรมกถึกแต่ละครั้ง เบื้องต้นต้องศึกษาให้รู้อย่างถ่องแท้ในบทธรรมะข้อนั้น ๆ ให้รู้ความหมาย วิธีนำไปใช้ และผลของการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ และได้รับประโยชน์ในการฟังอย่างเต็มที่ ต้องอ้างอิงพระไตรปิฎกไว้เป็นหลักประการสำคัญ อธิบายไปในแนวเดียวกันไม่ทิ้งหลัก แม้บางครั้งจะอธิบายไปตามอัตโนมัตติบ้าง ก็ให้อยู่ในหลักของพระไตรปิฎกเช่นกัน

จากการวิจัยหลักธรรมที่มีหัวข้อเดียวกันหลายหัวข้อธรรมะ พระธรรมกถึกได้แสดงแบบอัตโนมัตติไปในทิศทางต่าง ๆ กัน แยกลักษณะธรรมะออกเป็นหัวข้อย่อย ไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างเรื่อง สัจจะ ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์^{๑๖๕} ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

“สัจจะ คือ ความจริง”

๑. ความจริง มี ๒ คือ

ก. สมมติสัจจะ จริงโดยสมมติ เช่น คน พ่อค้า ปลา แมว โด๊ยะ แก้ว

ข. ปรมัตถสัจจะ จริงโดยปรมัตถ์เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

๒. ความจริง คือ จริงใจ ได้แก่ ซื่อสัตย์ จริงวาจา ได้แก่พูดจริง และจริงการ ได้แก่ทำจริง”

^{๑๖๔} สำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๔๒, เรื่อง เนกขัมมกถา ธรรมเป็นเครื่องออกจากกาม, หน้า ๔ (เอกสารอัดสำเนา).

^{๑๖๕} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๘.

เรื่องสัจจะมีปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนา ๖ จำนวน แต่ละจำนวนก็ได้ อธิบายตามอัตโนมติ ดังนี้

จำนวนที่ ๗๒ ^{๑๖๖} “ สัจจะ ความซื่อสัตย์ตรงนี้ ต้องฝึกปฏิบัติให้เป็นไป โดยลักษณะ คือ สัจจะต่อตนเอง ๑ สัจจะต่อวาจาของตน ๑ สัจจะต่อหน้าที่ ๑ สัจจะ ต่อการงาน ๑ สัจจะต่อบุคคล ๑ สัจจะต่อสังคม ๑ ”

จำนวนที่ ๘๘ ^{๑๖๗} “ สัจจะ ก็เท่ากับสัจจะธรรมนั่นเอง ซึ่งก็แปลว่า ความสัตย์ หรือความซื่อสัตย์ หรือซื่อตรง อธิบายว่า ไม่หลอกลวง ไม่กลับกลาย เมื่อเล็งทางปฏิบัติ ดีแล้ว มีลักษณะอยู่ ๓ อย่าง คือ จริง ตรง แท้ คนมีสัจจะ ก็คือคนมีความจริง ความตรง ความแท้ ในตัวนั่นเอง ”

จำนวนที่ ๑๑๑ ^{๑๖๘} “ มีสามัคคีอย่างเดียว ไม่มีสัจจะ ความจริงสนับสนุน สามัคคี ก็ไม่ถาวร สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้บำเพ็ญสามัคคี มีสัจจะความจริงควบคู่กันไป ความจริงก็รวมอยู่ที่ตัวตน คือที่กาย วาจา ใจ คนจะทำอะไรที่เป็นความดีตั้งหน้ากระทำ จริง ๆ ไม่ทอดทิ้งละวางเสียกลางคัน ให้การที่ทำนั้น ๆ สำเร็จผลสมความมุ่งหมายปฏิบัติ ตามพระพุทธานุญาตว่า กยิรา เจ กยิราเถน ถ้าจะทำพึงทำการนั้นจริง ๆ ทพุเหมณี ปรกุกเม พิงบาคันกระทำการนั้นให้มั่น นี่เป็นจริงกาย จริงวาจานั้น คือพูดคำจริง พูดไพเราะ นิ่มนวลอ่อนหวาน พูดให้สมัครสมานสามัคคี พูดด้วยเมตตาจิต เป็นคำศักดิ์สิทธิ์จับใจผู้ฟัง นี้เรียกว่าจริงวาจา จริงใจนั้น คือใจตรงกับวาจาไม่ใช่ภายนอกอย่างหนึ่ง ภายในอย่าง หนึ่ง อย่างที่เรียกว่าหน้าเนื้อใจเสือ หรือปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ เป็นใจ ที่ตรงกับ คำพูด ไม่อ้าความ สมตามภาษิตว่า หทยสุส สทิสี วาจา วาจาเป็นเช่นกับน้ำใจ ดังนี้ คนเช่นนี้เรียกว่าคนมีสัตย์ คนที่สัตย์มีลักษณะ ๓ ประการ คือ เป็นผู้เที่ยงธรรม ในหน้าที่ประพฤติเป็นธรรมในกิจการอันหน้าที่ของตน ไม่จงใจทำหน้าที่ให้ผิด ๑ เป็นผู้ซื่อตรงต่อมิตร เมื่อผูกไมตรีจิตสนิทกับผู้ใดแล้ว ย่อมไม่คิดร้ายต่อผู้นั้น ๑ มีความ สวามิภักดิ์ คือรักเจ้าของตน เมื่อยกผู้ใดเป็นเจ้า เป็นหัวหน้าของตนแล้ว ก็ซื่อสัตย์ ไม่คิดคดทรยศต่อผู้นั้น เมื่อคราวจำเป็นอาจสละชีวิตได้ ”

^{๑๖๖} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๗๒, เรื่อง สัจจะ, หน้า ๒ (เอกสารอรรถสัจจะ).

^{๑๖๗} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๘๘, เรื่อง สัจจะบารมีธรรม, หน้า ๑ (เอกสารอรรถสัจจะ).

^{๑๖๘} จำนวนบทพระธรรมเทศนา ที่ ๑๑๑, เรื่อง พิงธรรม, หน้า ๓ (เอกสารอรรถสัจจะ).

ตำนานที่ ๒๔๑^{๑๖๕} “ ประการที่ ๒ ที่ว่า ท้าวทนต์พรหม ได้ให้คำสัตย์ไว้กับ
 ธรรมบาลกุมารว่า ถ้าธรรมบาลกุมารตอบคำถามได้ ก็จะตัดศีรษะบูชา และเมื่อธรรมบาล
 กุมารตอบได้ ท้าวทนต์พรหมจึงตัดศีรษะบูชาตามที่พูด นี่เป็นตัวอย่างของคนที่รักษาคำพูด ๓
 ๓ อย่าง ที่ต้องรักษาไว้ คือ สัญญา ปฏิภาณ และสาบาน คำพูด ๓ อย่างนี้ หากผู้พูด
 ไม่อาจรักษาไว้ได้ก็จะเป็นคนหมดสง่าราศี ไม่มีใครต้องการคบค้าสมาคม ยกย่องนับถือ
 หรือมอบความไว้วางใจให้

สัญญา หมายถึง การตกลงที่เกี่ยวข้องด้วยผลประโยชน์เป็นต้นว่า เมื่อสัญญากันไว้
 อย่างไร ก็ทำตามสัญญา นี้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาสัญญา

ปฏิภาณ หมายถึงการตกลงรับ รับที่จะงดเล่น เลิกละไม่กระทำการ เช่นรับว่า
 จะเลิกเล่นการพนัน เลิกเสพสิ่งเสพติดให้โทษ เป็นต้น หรือเมื่อรับคำกับท่านผู้ใดแล้ว
 ก็ทำให้ได้จริงตามที่รับคำไว้ อันนี้ชื่อว่า ผู้รักษาปฏิภาณ

ส่วนสาบานนั้น หมายถึงการใช้ความตกลงอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 อย่างเช่น โจรภัยและจำเลย ก่อนที่จะให้การต่อศาลต้องสาบานตน เป็นต้น เมื่อรักษาคำสัตย์คำ
 จริงไว้ได้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้รักษาคำสาบาน”

ตำนานที่ ๒๔๖^{๑๗๐} “ สัจจะ ข้อที่ ๒ นั้น คือความจริง แจกโดยประเภทก็มี ๖
 อย่าง คือ ความจริงวาจาที่ ๑ จริงสมมุติที่ ๒ จริงสภาวะ ความเป็นอยู่ที่ ๓ จริงปรมัตถ์ที่
 ๔ จริงอริยสัจที่ ๕ จริงนิพพานที่ ๖ ”

ตำนานที่ ๒๖๒^{๑๗๑} “ สัจจะ ได้แก่ความจริง และความจริงในที่นี้ หมายถึงเอา
 ความจริงอันเป็นส่วนแห่งความดี คือจริงด้วยดีด้วย และเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง
 แก่คนอื่น ตลอดจนสังคม และประเทศชาติ เมื่อว่าโดยที่แท้จริงแล้ว บุคคลเราหากเป็นผู้มี
 หลักธรรม คือความจริงอยู่ในจิตแล้ว บุคคลนั้น ย่อมจะทำจะพูด จะคิดสิ่งใด ย่อมทำ

^{๑๖๕} ตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๔๑, เรื่อง ธรรมจริยาภคตา, หน้า ๔ (เอกสารอรรถสัจจะ).

^{๑๗๐} ตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๔๖, เรื่อง ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ, หน้า ๑ (เอกสารอรรถ
 ตำนาน).

^{๑๗๑} ตำนานบทพระธรรมเทศนา ที่ ๒๖๒, เรื่อง ธรรมที่ควรมีไว้ในใจ, หน้า ๒ (เอกสารอรรถ
 สัจจะ).

ยอมพูด และยอมคิดแต่ความจริง อันเป็นความดี มีประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น
แก่สังคม และประเทศชาติ หรืออาจใช้ถ้อยคำที่กล่าวกันอย่างย่อ ๆ ว่า พูดจริง ทำจริง

ตามหลักอันเป็นพระคุณของพระพุทธองค์ว่า ยถาวาทิ ตถากาโร แปลว่า พระตถาคต
มีปกติกล่าวอย่างไร พระองค์ยอมกระทำอย่างนั้น ได้แก่ พูดอย่างไร ก็กระทำอย่างนั้น
มิใช่กระทำอย่างหนึ่ง แต่พูดอีกอย่างหนึ่ง ในลักษณะอย่างนี้ โดยหลักธรรมกล่าวว่า
เป็นบุคคลผู้มีความจริง ได้แก่ คิดจริง พูดจริง ทำจริง”

จากบทพระธรรมเทศนาทั้ง ๖ สำนวนนี้ เมื่อว่าโดยหลักการเทศนาแล้ว
แม้จะอธิบายหรือมีสำนวนโวหารเป็นของเฉพาะตนอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อว่าโดยหลักการ
แล้ว จะต้องเป็นหลักอ้างอิงที่มาที่ไปอย่างชัดเจนให้เหมือนกัน อธิบายให้เป็นไปตามหลัก
ปรีชาดี ปฏิบัติ และปฏิเวธ คือ อธิบายความหมาย วิธินำไปใช้ และผลที่จะได้รับ ให้ชัดเจน
จึงจะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด มิฉะนั้น ก็จะทำให้ผู้ฟังเกิดความสับสนได้

บทที่ ๔

เปรียบเทียบความสอดคล้องของพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดง

กับพุทธวิธีการสอนและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ผู้วิจัยขอเปรียบเทียบความสอดคล้องของบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำมาแสดงทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยใน ๒ ประเด็นหลัก คือ

๔.๑ ความสอดคล้องระหว่างบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำมาแสดง กับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

๔.๒ ความสอดคล้องในองค์ประกอบการนำเสนอธรรมะทางวิทยุ ตามหลักนิเทศศาสตร์

๔.๑ ความสอดคล้องระหว่างบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดงกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

บทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาแสดงทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จำนวน ๒๘๕ จำนวน ผู้วิจัยขอนำมาเปรียบเทียบความสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าใน ๒ ประเด็นหลัก ดังนี้

๔.๑.๑ ความสอดคล้องในเนื้อหาสาระของหลักคำสอน

๔.๑.๒ ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบ และวิธีการที่พระสงฆ์นำมาใช้ กับพุทธวิธีการสอน

๔.๑.๑ ความสอดคล้องในเนื้อหาสาระของหลักคำสอน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อประโยชน์เกื้อกูล ประโยชน์สุข และอนุเคราะห์แก่ชาวโลก ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ธรรมะที่ทรงแสดงแก่พุทธบริษัท ย่อมมีเนื้อหาสาระ

ที่แตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์และความพร้อมของผู้ฟัง ผู้วิจัยจะได้นำตัวอย่างธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยจัดลงในบุญกิริยาวัตถุ^๑ ๓ ประการ คือ

ก. ทานมัย ทรงสอนให้ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ดังหัวข้อธรรมต่อไปนี้

๑. ทาน ๒ คือ^๒

- (๑) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ
- (๒) ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน

๒. เจตนา ๓ คือ^๓

- (๑) ปุพฺพเจตนา ก่อนให้ก็มีใจดี
- (๒) มุญฺจนเจตนา กำลังให้ก็มีใจขึ้นบาน
- (๓) อปราปรเจตนา หลังให้แล้วก็มีจิตเบิกบาน

๓. ทานวัตถุ ๑๐ คือ^๔

- (๑) อนุณี หมายถึงข้าวอาหารคาวหวาน
- (๒) ปานํ หมายถึงน้ำดื่ม บ่อน้ำ ถังน้ำ
- (๓) วตุถิ หมายถึง ผ้านุ่ม ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
- (๔) ยานํ หมายถึงยานพาหนะ เครื่องใช้ ร่ม รองเท้า เป็นต้น
- (๕) มาลา หมายถึง ดอก ต้น และใบไม้ เป็นต้น
- (๖) คนฺธิ หมายถึง ของหอม เครื่องสำอางค์
- (๗) วิเลปนํ หมายถึง เครื่องตบแต่ง เครื่องย้อม เครื่องทา
- (๘) เสยฺยา หมายถึง ที่นอน ที่อยู่ เตียงนอน เสื่อ หมอน
- (๙) วสถ หมายถึง ศาลา ที่พัก เครื่องรองรับ
- (๑๐) ปทีเปยฺยํ หมายถึง เครื่องแสงสว่าง ประทีป รูปเทียน

ข. สีลมัย ทรงสอนให้ทำบุญด้วยการรักษาศีล ดังหมวดธรรมต่อไปนี้

^๑ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^๒ อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๑๔๒/๘๗, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^๓ อัง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๒๓, อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

^๔ ชุ.ฉติ. (บาลี) ๒๕/๗๕/๒๙๐, ชุ.ฉติ. (ไทย) ๒๕/๗๕/๔๓๔.

๑. คีล แปลว่าปกติ ที่ว่ารักษาคีลก็คือ ตั้งใจรักษาปกติของตนเอง หมายถึงการสำรวมกาย วาจา ให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ โดยใจความคือเว้นจากการเบียดเบียน กันและกันทุกรูปแบบ คีลทำให้บุคคลลงมกาย งามวาจา มีจริยาวัตรอันงาม น่าเลื่อมใส บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลมีศีลดีมีธรรมงาม ประพฤติตนอยู่ในทางที่ดี มีมารยาทงามทั้งทางกาย และวาจา ไม่มีใครตำหนิได้ในเรื่องความประพฤติ คีลก็คือความประพฤติอันดีนั่นเอง

๒. ปาฏิสุทธีศีล ๔^๕

(๑) ปาฏิโมกข์สังวร สำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้า ทรงห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต

(๒) อินทริยสังวร สำรวมอินทริย ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

(๓) อาชีวาปาฏิสุทธี เลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเลี้ยงชีพ

(๔) ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณา ก่อนแล้วจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

๓. คีล ๕^๖ คือ

(๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์

(๒) เว้นจากการลักขโมย

(๓) เว้นจากการประพฤติดิคนิบุตรและภรรยาบุคคลอื่น

(๔) เว้นจากการพูดเท็จ

(๕) เว้นจากการดื่มน้ำเมา

ก. กวานามัย ทรงสอนให้ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ

๑. ทิฏฐุชรรมิกัตถ คือ^๗

(๑) อุภูฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความขยัน

(๒) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความรักษา

(๓) อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ

(๔) สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตพอเหมาะพอดี

^๕ วิสุทฺธิ.(บาลี) ๑/๑๓/๑๖-๑๗.

^๖ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๒๘๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๓๐๒-๓๐๓.

^๗ อัง.อภฺจฺจก.(บาลี) ๒๓/๕๔/๒๓๗-๒๓๘, อัง.อภฺจฺจก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐-๓๔๒.

๒. พรหมวิหาร ๔ คือ^๔

- (๑) เมตตา ได้แก่ ความรัก ปราบณาให้ผู้อื่นเป็นสุข
- (๒) กรุณา ได้แก่ การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์
- (๓) มุทิตา ได้แก่ ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี
- (๔) อุเบกขา ได้แก่ ความวางเฉย วางตนเป็นกลาง

๓. สัมปยุตธรรม ๗ คือ^๕

- (๑) ฐัมมัญญู รู้จักเหตุ
- (๒) อัตถัญญู รู้จักผล
- (๓) อิตถัญญู รู้จักตน
- (๔) มัตถัญญู รู้จักประมาณ
- (๕) กาลัญญู รู้จักกาลเวลา
- (๖) ปริสัจญู รู้จักชุมชน
- (๗) ปุคคลัญญู รู้จักบุคคล

จากตัวอย่างธรรมะทั้ง ๓ หมวดนี้ เป็นการแสดงถึงความสอดคล้องของการนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่ จะพึงเห็นได้ดังนี้

ธรรมะในข้อ ก. เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรารภเรื่องทาน คือการให้ปันสิ่งของ เรื่องทาน ๒ ปราภอยู่ในบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์สนทนาในสำนวนที่ ๔๖, ๕๒, ๘๗, ๙๖, ๑๐๖, ๑๓๖, ๑๘๕, เจตนา ๒ และทานวัตถุ ๑๐ ปราภอยู่ในบทพระธรรมเทศนาในสำนวนที่ ๑๑๖

^๔ ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

^๕ ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๒, ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓,
 อัง.สตตก.(บาลี) ๒๓/๖๘/๙๑-๙๔, อัง.สตตก.(ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

ธรรมะในข้อ ข. เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงปรารภการรักษาศีล ซึ่งปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาเสนอในสำนวนที่ ๘, ๕๕, ๑๑๑, ๑๐๔, ๑๔๔, ๑๗๔, ๑๘๓, ศีล ๕ ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาในสำนวนที่ ๒๖, ๔๕, ๕๖, ๑๒๕, ๒๓๘, ๒๗๖, ปาฏิสุทธีศีล ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาในสำนวนที่ ๑๔๓, ๒๗๖.

ธรรมะในข้อ ค. เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรารภการเจริญภาวนา การฝึกอบรมจิต และธรรมะที่ทำให้เจริญในด้านต่าง ๆ เรื่อง ทิฏฐธรรมมิกัตถ ๔ ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาที่พระสงฆ์นำมาเสนอสำนวนที่ ๔, ๕๐, ๗๓, ๑๒๐, ๑๕๑ เรื่อง พรหมวิหาร ๔ ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาสำนวนที่ ๑๕, ๔๕, ๘๕, ๑๑๔, ๑๓๗, ๑๔๒, ๑๕๒, ๒๔๑ เรื่อง สัมปยุตธรรม ๗ ปรากฏอยู่ในบทพระธรรมเทศนาในสำนวนที่ ๗, ๕๕, ๕๖, ๖๗, ๖๘, ๑๒๐, ๒๐๘, ๒๑๕,

ธรรมะที่พระสงฆ์นำมาเสนอ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๒ ในวันธัมมัสสวนะ เป็นคำสอนที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน และที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก มีคำสอนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก เพราะสาเหตุดังนี้

๑. พระสงฆ์ผู้แสดงธรรม ไม่พร้อมในการแสดงธรรม เห็นได้จากการนำบทพระธรรมเทศนาที่ใช้เทศนาในวาระต่าง ๆ มาตัดต่อข้อความแล้วนำมาแสดงใหม่ ไม่ได้เตรียมข้อมูลให้พร้อม จึงเกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังน้อยมาก

๒. ขาดความละเอียดถี่ถ้วนในข้อมูลข่าวสาร ธรรมะบางข้อมีความคลาดเคลื่อนผิดพลาดทั้งสระ พยัญชนะ และความหมาย

๓. เทศนา แบบอัตโนมัติ ดีความธรรมะ วิเคราะห์แยกแยะตามที่ตนเองศึกษาและรู้มา อธิบายไปตามที่ตนเองชอบ และถูกใจผู้ฟัง

ผู้วิจัยเห็นว่าความผิดพลาดหรือความบกพร่องทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นจุดอ่อนในการเผยแพร่ธรรมะ ซึ่งพระสงฆ์จะต้องมีความระมัดระวัง และแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

๔.๑.๒ ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบ และวิธีการที่พระสงฆ์นำมาใช้กับพุทธวิธีการสอน

พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้พุทธวิธีการสอน ซึ่งมีรูปแบบและวิธีการในการแสดงพระธรรมเทศนาที่หลากหลาย ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน การแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธรูปเจ้าทุกครั้ง พระองค์ทรงเตรียมแผนการสอน ศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง ได้อย่างพร้อมมูลตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างรูปแบบ และวิธีการสอนที่พระสงฆ์นำไปใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กับพุทธวิธี ในการสอน ๒ ประการ คือ

ก.ความสอดคล้องในรูปแบบการสื่อสาร ในการเผยแผ่ธรรมะโดยการพูด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธรูปเจ้าและพระสาวก เป็นการเที่ยวจาริกไปในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงพระธรรมเทศนาซึ่งเป็นการสื่อสารเฉพาะหน้า (Face to Face) ทรงใช้พุทธวิธีในการสอนอย่างมีระบบระเบียบอย่างยิ่ง ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้ฟังในทุก ๆ ด้าน การเลือกสรรธรรมะเพื่อการนำเสนออย่างมีประสิทธิภาพ กำหนดรูปแบบ วิธีการนำเสนอ การประเมินผล และติดตามผล ด้วยพุทธวิธีดังกล่าวนี้ ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เพราะทรงใช้รูปแบบในการสอนครบทั้ง ๔ ประการ คือ

๑. สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา
๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วอกฉ่ำ บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้นำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ เช่นการเผยแผ่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เป็นต้น ทำให้การเผยแผ่มีความรวดเร็วและกว้างไกล การพูดเพื่อแสดงธรรมของพระสงฆ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ได้มีความสอดคล้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ ๑๕

เปรียบเทียบความสอดคล้องรูปแบบการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะโดยการพูด

การเผยแผ่ธรรมะในอดีต	การเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง
๑. สันตัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง ๒. สมาทปนา ชักงูใจให้เห็นจริง ๓. - สมุตเตชนา เร้าใจให้แก้แค้น - สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง	๑. เพื่อให้ข้อมูลความรู้ ๒. โน้มน้าวชักงูใจ ๓. เพื่อความบันเทิง

จากตารางที่ ๑๕ ได้แสดงการเปรียบเทียบความสอดคล้องการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะโดยการพูด จะเห็นได้ว่า การแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีรูปแบบการเผยแผ่เป็นเทศนาโวหาร เพื่อให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารธรรมะ มีการโน้มน้าวชักงูใจ และเพื่อให้เกิดความบันเทิงในธรรมะ เรียกว่า ธรรมะบันเทิง ซึ่งก็มีความสอดคล้องกับรูปแบบการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า คือ ทรงแสดงแบบเทศนาโวหาร สั่งสอนเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารธรรมะ ชักงูใจให้เห็นจริง และทำให้อาณาญาติแก้แค้นร่าเริงในรสแห่งพระธรรมเช่นกัน

ข. ความสอดคล้องในการใช้วิธีการเผยแพร่ธรรมะ โดยการพูดทั้งในอดีต และปัจจุบัน

การเผยแพร่ธรรมะในครั้งพุทธกาล ใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก โดยพระพุทธเจ้า ได้เสด็จเที่ยวจาริกไปตามคามนิคมน้อยใหญ่ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ในขณะที่เดียวกันก็ได้ส่งพระสาวกออกเผยแผ่ด้วย วิธีการดังกล่าวนี้ได้มีอิทธิพลมาถึงปัจจุบันนี้ การเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยก็เช่นกันมีสื่อบุคคลคือพระสงฆ์ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ ได้นำอุปกรณ์การสื่อสารสมัยใหม่มาช่วยในการเผยแผ่ทำให้มีความสะดวก รวดเร็ว และกว้างไกลยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเปรียบเทียบความสอดคล้องวิธีการเผยแผ่ในอดีต กับปัจจุบันดังนี้

ตารางที่ ๑๖

เปรียบเทียบความสอดคล้องวิธีการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ

การเผยแผ่ในครั้งพุทธกาล	การเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน
สื่อบุคคล - พระพุทธเจ้า, พระสาวก สื่อธรรมชาติ - ใบไม้, ซากศพ	สื่อบุคคล - พระสงฆ์ สื่อมวลชน - วิทยุกระจายเสียง

จากตารางที่ ๑๖ แสดงให้เห็นถึงวิธีการสื่อสารทั้งในอดีตและปัจจุบัน สื่อบุคคล ในฐานะผู้ส่งสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะยังมีความสำคัญอยู่มาก จะเห็นได้จากในสมัยอดีต พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก ซึ่งก็มีความสอดคล้องกับการแสดงพระธรรม เทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อบุคคลเป็นหลัก ในการเผยแผ่เช่นกัน นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ใช้สื่อธรรมชาติ เช่นให้พิจารณาซากศพ เพื่อให้เกิดอสุภกัมมัฏฐาน เป็นอุปกรณ์ในการสื่อสารให้ประชาชนได้เรียนรู้ การแสดงพระธรรมเทศนาที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย แม้พระสงฆ์จะใช้สื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัยและมีคุณภาพ สามารถสื่อสารได้รวดเร็วและกว้างไกล และรวดเร็วกว่าวิธีการเผยแผ่ในครั้งพุทธกาล ที่จะต้องเดินเข้าหาประชาชนอย่างใกล้ชิด แต่ก็มีวัตถุประสงค์

ที่สอดคล้องกับการเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า คือให้ประชาชนได้เรียนรู้ธรรมะ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันเหมือนกัน

จากการเปรียบเทียบข้างต้นทำให้เห็นว่า การแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีความสอดคล้องกับรูปแบบและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

๔.๒ ความสอดคล้องในองค์ประกอบการนำเสนอธรรมะทางวิทยุ ตามหลักนิเทศศาสตร์

การแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ ใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก มีขบวนการในการสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับขบวนการในการสื่อสารตามหลักการสื่อสารทางนิเทศศาสตร์ ดังตารางเปรียบเทียบต่อไปนี้

ตารางที่ ๑๗

ความสอดคล้องในองค์ประกอบการนำเสนอธรรมะเพื่อการเผยแพร่ทางสถานีวิทยุ

ขบวนการสื่อสาร	การพูดแบบ Face to Face	การพูดแบบ Public com.
๑. ผู้ส่งสาร	- เห็นบุคลิก ควบคุมผู้รับได้	- ไม่เห็นบุคลิก ควบคุมผู้รับไม่ได้
๒. สาร	- เนื้อหาธรรมะเหมาะกับผู้รับ	- กำหนดผู้รับไม่ได้ เนื้อหาธรรมะใช้กับบุคคลทั่วไปได้
๓. ช่องทาง	- บุคคล สถานที่ มีความใกล้ชิด มีผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับ	- สื่อวิทยุ ผู้ส่งและผู้รับสารอยู่ห่างไกลกันมีผลเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ ความเข้าใจ
๔. ผู้รับสาร	- จำนวนคนน้อย เป็นกลุ่มเล็ก ๆ	- คนจำนวนมาก มวลชน
๕. ปฏิกริยาตอบกลับ	- รวดเร็ว / มาก	- ช้า / น้อย

จากตารางที่ ๑๗ จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบการนำเสนอธรรมะเพื่อการเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในวันธรรมสวนะ เป็นขบวนการการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) มีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร โดยใช้ธรรมะที่เรียบเรียงเป็นบทพระธรรมเทศนาเป็นข้อมูลข่าวสาร ใช้สื่อช่องทางผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และมีประชาชนรับฟังทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. **ผู้ส่งสาร (Source)** หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ผู้ส่งสารในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงพระธรรมกถึก มี ๒ ประเภท คือ

- พระธรรมกถึกในอดีต หมายถึง พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวก
- พระธรรมกถึกในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยหมายถึงพระธรรมกถึกที่แสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในวันธรรมมัสสวนะ จำนวน ๑๑๖ รูป ในระยะเวลา ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๒) ตลอดถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยที่ให้การสนับสนุนการถ่ายทอด

๒. **สาร (Message)** หมายถึง ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมา ในรูปของรหัส (Code) ซึ่งผู้วิจัยแยกสารออกเป็น ๒ ส่วน คือ

- สารในอดีต หมายถึง ธรรมะของพระพุทธเจ้าที่ทรงเทศนาสั่งสอนประชาชนตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก
- สารในปัจจุบัน ผู้วิจัยหมายถึงเฉพาะบทพระธรรมเทศนา จำนวน ๒๘๕ สำนวน ซึ่งในแต่ละสำนวนได้อธิบายธรรมะแบบผสมผสานกัน มีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันออกไป

๓. **ช่องทาง (Channel)** คือ สิ่งที่ขนสาร ในอดีตหมายถึงพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวก แต่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยหมายถึง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

- เครื่องส่ง (Transmitter) หมายถึง อุปกรณ์การสื่อสารทั้งที่เคลื่อนที่ได้ และเคลื่อนที่ไม่ได้ ครอบคลุมพื้นที่ตามจังหวัดต่าง ๆ ครอบคลุมภาคในประเทศไทย
- สัญญาณ (Signal) หมายถึง สัญญาณในการกระจายเสียงการแสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมมัสสวนะ ระบบ A.M. ความถี่ ๘๕๑ Khz ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

๔. **ผู้รับสาร (Receiver)** หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ในอดีตหมายถึงพุทธบริษัทผู้ฟังธรรม แต่ในปัจจุบันผู้วิจัยหมายถึง

- เครื่องรับ (Receiver) หมายถึง เครื่องวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมีรูปแบบ และราคาต่าง ๆ กันไปตามขีดความสามารถ ประสิทธิภาพในการรับคลื่นเสียง เป็นต้น ปัจจุบันมีการรับฟังทางอินเตอร์เน็ตได้

- ผู้ฟัง (Destiation) หมายถึง พุทธศาสนิกชน และมวลชน ที่รับฟังการถ่ายทอด กระจายเสียงทั่วทุกภาคของประเทศไทย

จะเห็นว่า การเผยแพร่ธรรมะทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน ที่พระสงฆ์นำเสนอทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีองค์ประกอบและขบวนการในการสื่อสาร ที่สอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ทั้งผู้สื่อสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ครบทุกประการ

๔.๓ การสัมภาษณ์ : ทักษะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ต่อการเผยแพร่ธรรมะ

ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง

จากการสัมภาษณ์ทักษะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ต่อการเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง จำนวน ๑๐ ท่าน^๑ ผู้วิจัยได้ใช้คำถามสัมภาษณ์ที่เหมือนกันจำนวน ๖ ข้อ เกี่ยวกับรูปแบบวิธีการเทศน์ ผลสัมฤทธิ์ ความน่าสนใจ รูปแบบรายการ วิธีนำเสนอ และการสร้างรายการธรรมะ ซึ่งผู้วิจัยจะได้สรุปทักษะของนักวิชาการเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ ผู้วิจัยถามว่า “ ท่านคิดว่ารูปแบบ วิธีการเทศน์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ต่างไปจากอดีตอย่างไร ? ”

จากคำถามสัมภาษณ์ข้อนี้ ได้รับคำตอบที่หลากหลาย ผู้วิจัยขอแยกคำตอบเป็น ๒ ข้อ คือรูปแบบวิธีการในอดีต และรูปแบบวิธีการปัจจุบัน ดังนี้

๑. รูปแบบวิธีการเผยแพร่ในอดีต

ก. ใช้สื่อบุคคลเข้าถึงผู้รับสาร โดยใช้วิธีการเทศน์ แบบ Fash to Fash คือการเผยแพร่เฉพาะหน้า ใช้เวลาค่อนข้างมาก เช่น การเทศน์ในอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

ข. ใช้สื่อธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการสื่อสาร มีระเบียบวิธีปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เช่น การไหว้พระรับศีล ถือน้ำมนต์ เป็นต้น

ค. มุ่งเน้นเนื้อหาธรรมะ นิทาน เพื่อเกิดการเรียนรู้เป็นหลัก

^๑ ดูภาคผนวก ง. หน้า ๑๔๘.

๒. รูปแบบวิธีการเผยแผ่ในปัจจุบัน

ก. มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย มีทั้งเทศนา ปาฐกถา บรรยาย ปุจฉา วิสัชนา ๒ ธรรมาสน์ การตอบปัญหา และสนทนาเป็นต้น

ข. ได้ประยุกต์เนื้อหาธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน

ค. ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ เช่น สื่อวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ผู้วิจัยเห็นว่า อุปกรณ์การสื่อสารในปัจจุบันนี้ มีมากมายซึ่งพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะสามารถนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการสื่อสารได้ เช่น สถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียง สื่อโทรทัศน์ ฮอ์ทไลน์ โฟนอิน อินเทอร์เน็ต แม้แต่การส่งข้อมูลข่าวสารธรรมะทางอีเมลทางโทรศัพท์มือถือ ก็สามารถที่จะทำได้ ซึ่งพระสงฆ์จะต้องรู้จักเรียนรู้วิธีใช้เครื่องมืออุปกรณ์การสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ธรรมะ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ข้อที่ ๒ ผู้วิจัยถามว่า “ ท่านคิดว่า การเทศนาทางสื่อวิทยุกระจายเสียง มีผลสัมฤทธิ์ต่อการสร้างความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนอย่างไร ?

จากคำถามสัมภาษณ์นักวิชาการในข้อนี้ สรุปคำตอบได้ดังนี้

๑. การเผยแผ่ธรรมทางวิทยุกระจายเสียง สามารถสร้างศรัทธาได้มาก แม้ผู้รับสารบางกลุ่มไม่ได้เป็นพุทธศาสนิกชน ก็สามารถรับฟังได้

๒. เป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย รวดเร็ว และมีราคาไม่แพงนัก ผู้รับสารสามารถรับฟังได้อย่างกว้างขวาง

๓. พระสงฆ์จะต้องประยุกต์ธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้ผู้ฟังนำธรรมะไปใช้แก้ไขปัญหามในชีวิตประจำวันได้ ย่อมเป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้น

จากคำถามข้อนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่จะสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ฟังทางวิทยุกระจายเสียงนั้น พระสงฆ์เองก็ต้องปรับปรุงแก้ไขหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น วิธีการนำเสนอเนื้อหา เลือกสรรเนื้อหาให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน มุ่งประโยชน์ต่อผู้ฟังอย่างจริงจัง

ลดการแสวงหาประโยชน์จากการเผยแพร่ธรรมะ เป็นต้น ก็สามารถยังศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับสารได้อย่างแน่นอน

ข้อที่ ๓ ผู้วิจัยถามว่า “ท่านคิดว่ารายการธรรมะทางสื่อวิทยุกระจายเสียงในปัจจุบัน น่าสนใจมากน้อยเพียงใด ? จากคำถามสัมภาษณ์ข้อนี้ ผู้วิจัยสรุปคำตอบรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียงได้ ๒ ประเด็น ดังนี้

๑. น่าสนใจ

ก. มีรายการหลากหลาย เช่นการบรรยาย ปาฐกถา เทศน์ ถอดตอบปัญหา สนทนา สอรัทไลน์ เล่านิทานชาดก

ข. มีการแจกรางวัล เช่น หนังสือ เทปธรรมะ CD VCD

ค. ผู้เผยแพร่ธรรมะมีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถใช้สื่อสมัยใหม่ได้ดี

๒. ไม่น่าสนใจ

ก. มีการเรียไรมากเกินความจำเป็น ทวัธธรรมะ ซึ่งเป็นธุรกิจที่แอบแฝงในการเผยแพร่ธรรมะ ตามศัพท์ที่รู้จักกันคือ “พุทธพาณิชย์”

ข. คลื่นแทรกมาก เพราะผู้อัดเทปใช้วัสดุเก่า โดยเฉพาะรายการธรรมะที่ทางราชการจัดให้พระสงฆ์ไปแสดงพระธรรมเทศนา มักจะใช้วัสดุเก่าที่เสื่อมคุณภาพ ทำให้เสียงที่ออกมาไม่ชัดเจน

ค. มีความไม่ระมัดระวังในการนำเสนอธรรมะ พูดเป็นน้ำท่วมทุ่ง ระหว่างผู้จัดมีการพูดเล่นกันมากเกินความจำเป็น

ทัศนะของนักวิชาการยังเห็นว่า การจัดรายการธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียงโดยภาพรวมยังน่าสนใจ เป็นประโยชน์และมีความจำเป็นต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เรื่องที่เป็นปัญหามากในปัจจุบันก็คือการเรียไ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าเห็นใจพระสงฆ์ที่จัดรายการ เพราะต้องกังวลเรื่องค่าเวลาที่จะต้องเสียให้กับทางสถานี ปัจจุบันมีราคาแพงขึ้นเรื่อย ๆ เพราะพระผู้จัดรายการบางรูปมีการแข่งขันซื้อเวลาของสถานี เพื่อจัดรายการในช่วงที่มีผู้สนใจเป็นจำนวนมาก แนวทางแก้ไข รัฐบาลจะต้องให้การสนับสนุนพระสงฆ์ได้มีโอกาสไปแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม และการจัดรายการธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่ต้องเสียค่าสถานี และเมื่อรัฐบาลได้จัดสรรคลื่น

วิทยุกระจายเสียงเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ปัญหาด้านการเรียกรู้ก็คงจะลดน้อยลง และคุณภาพการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ก็จะดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ผู้ฟังสามารถนำธรรมะไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

ข้อที่ ๔ ผู้วิจัยถามว่า “ท่านคิดว่ารายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง ควรมีรูปแบบและลักษณะอย่างไร ?

จากคำถามสัมภาษณ์ข้อนี้ ผู้วิจัยสรุปคำตอบของนักวิชาการ เกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง ดังนี้

๑. ต้องใช้ทุกรูปแบบที่มีเช่น การเทศน์ ปาฐกถา บรรยาย ถอดบทปัญหาธรรม เล่านิทาน เสนอสารคดีเชิงข่าว เล่าเรื่องในพระไตรปิฎก
๒. การรักษารูปแบบการเทศน์แบบเก่า เช่นการเอื้อนเสียงทอดให้ยาว รักษาคุณภาพในการเสนอเนื้อหา อันเป็นการอนุรักษ์การเทศน์แบบเก่า

๓. ต้องศึกษากลุ่มผู้ฟัง โดยคำนึงถึงผู้รับสารทางพระพุทธศาสนา คือเปรียบผู้รับสารด้วยดอกบัว ๔ เหล่า ผู้จัดจะต้องเสนอธรรมะให้ตรงกับกลุ่มผู้ฟัง เช่น นักวิชาการก็ต้องรักษาคุณภาพของเนื้อหาสาระทางวิชาการ กลุ่มเด็ก ก็เสนอรูปแบบของการบันเทิงเป็นธรรมะบันเทิง

ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบและลักษณะของการเสนอธรรมะในยุคปัจจุบันนั้น สมควรจัดให้ทันสมัย และเป็นที่น่าสนใจทุกรูปแบบตามที่นักวิชาการได้ให้ทัศนะไว้ เพียงแต่จะต้องรักษาจุดยืน คือพระสงฆ์จะต้องรักษาสมณสาธูป แสดงออกให้พอเหมาะพอควร ไม่ตกลงกะนองจนเกินงาม เสนอเนื้อหาธรรมะได้อย่างถูกต้อง พุศหรือปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ข้อที่ ๕ ผู้วิจัยถามว่า “ให้ท่านให้ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียงในรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ว่าควรมีหรือไม่ ถ้าควรมี จะต้องปรับเปลี่ยนอย่างไร เพื่อให้เป็นที่นิยมหรือน่าสนใจ ?

ก. การเน้นการให้ความรู้

ข. การโน้มน้าวใจ

ค. ความบันเทิง

จากคำถามสัมภาษณ์ข้อนี้ ผู้วิจัยสรุปคำตอบของนักวิชาการเกี่ยวกับการเสนอ
 ธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง ดังนี้

ก. การเน้นการให้ความรู้ นักวิชาการได้ให้ทัศนะเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า
 การให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในการเผยแผ่ธรรมะ ให้เป็นความรู้
 ของพระพุทธเจ้าที่นำมาจากพระไตรปิฎก และความรู้ที่นั่นสามารถที่จะนำมาแก้ไขปัญหา
 ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

ข. การโน้มน้าวใจ เป็นเรื่องที่สำคัญในการเผยแผ่ธรรมะ เพราะผู้เผยแผ่ต้องการ
 ที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ฟัง จะต้องมามีวิธีการในการจูงใจผู้ฟังให้มีความสนใจอยากฟัง
 ธรรมะ โดยเน้นกลุ่มผู้ฟัง เช่น กลุ่มเด็กเยาวชนต้องสร้างศรัทธา สร้างความประทับใจ
 ใช้ภาษาร่วมสมัยให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ยกตัวอย่างผู้ทำดีแล้วได้ดี โดยใช้หลักแจ่ม
 แจ่ม จูงใจ แก่ลือกล้ำ และร่ำรวย

ค. ความบันเทิง ความบันเทิงในรายการเผยแผ่ธรรมะ นักวิชาการได้ให้ทัศนะ
 อย่างน่าฟังว่า ถ้าเป็นฆราวาสก็สามารถจัดให้มีความบันเทิงได้มาก เช่น การเปิดเพลง
 ธรรมะประกอบรายการ สอดแทรกความสนุกสนานในการนำเสนอ แต่ถ้าเป็นพระสงฆ์
 ต้องคำนึงถึงสมณสาธูป พอเหมาะพอดี ไม่ตลกคะนองจนเกินงาม

ผู้วิจัยเห็นว่า การเสนอรายการธรรมะก็จะต้องมีทั้งการให้ประโยชน์ทางเนื้อหา
 สาระ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ฟังอย่างเป็น
 รูปธรรม ความโน้มน้าวใจ และความบันเทิง ทั้งสามส่วนนี้ก็ต้องมีในรายการเผยแผ่
 ธรรมะ ในส่วนของพระสงฆ์ก็ต้องไตร่ตรองดูว่า การเผยแผ่ธรรมะจะต้องมีรูปแบบทั้ง ๓
 อย่างนี้มากน้อยเพียงใดก็ต้องใช้โยนิโสมนสิการของแต่ละรูปที่จัดรายการ

ข้อที่ ๖ ผู้วิจัยถามว่า “แนวทางในการสร้างรายการธรรมะทาง
 วิทยุกระจายเสียงที่น่าสนใจควรเป็นอย่างไร ?

จากคำถามสัมภาษณ์ข้อนี้ ผู้วิจัยสรุปคำตอบของนักวิชาการเกี่ยวกับการสร้าง
 รายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียงที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ ต้องชัดเจน ทำเพื่ออะไร
๒. กลุ่มเป้าหมาย เป็นเด็ก เยาวชน นักวิชาการ หรือกลุ่มผู้สูงอายุ
๓. เนื้อหาสาระ ต้องให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย เพราะพฤติกรรมของผู้รับสาร
 จะรับสารที่ตนคุ้นเคย รับสารจากสื่อที่ตนมี และสารนั้นไม่ขัดกับความเชื่อ วัฒนธรรม

ประเพณีของตน

๔. ประยุกต์ธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๕. บุคลากรมีคุณภาพ มีเสียงดี มีการฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ในการค้นคว้าปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่บกพร่อง

จากทัศนคติของนักวิชาการที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้น ส่วนมากมีข้อสรุปที่เห็นตรงกัน ดังต่อไปนี้

๑. ผู้แสดงธรรมะมีความรู้ความสามารถ และใช้สื่อสมัยใหม่ได้ดี

๒. มีรูปแบบในการสื่อสารที่หลากหลาย กลุ่มผู้ฟังสามารถรับฟังได้ทุกระดับ

๓. ผู้ฟังสามารถรับรู้ธรรมะได้อย่างรวดเร็ว

๔. ต้องศึกษาวิเคราะห์กลุ่มผู้ฟัง เลือกกลุ่มเป้าหมาย และตั้งวัตถุประสงค์ให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

๕. ต้องศึกษาข้อมูลให้ชัดเจน ประยุกต์ธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๖. การเสนอธรรมะของพระสงฆ์ ต้องคำนึงถึงสมณสาธูปเป็นสำคัญ

๗. ไม่เรียกรบกวนความจำเป็น และระมัดระวังในการจัดทอล์กธรรมะ ซึ่งเป็นธุรกิจที่แอบแฝงมาในรูปของการเผยแผ่ธรรมะ

ผู้วิจัยเห็นว่า รายการธรรมะทางวิทยุที่น่าสนใจ อันดับแรก ผู้สื่อสาร ต้องมีความพร้อมในทุกด้าน คือ ต้องประกอบไปด้วยวิชาความรู้ และจรณะคือความประพฤติดี เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ฟัง ผู้ส่งสารต้องมีพลังในการใช้เสียงอย่างเต็มที่ มีความชัดเจนชัดถ้อยชัดคำ ใช้ภาษามาตรฐาน เสนอเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ประยุกต์ธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังในการที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน มีการกำหนดเนื้อหาไม่มากเกินไปให้พอเหมาะกับเวลา แสดงเนื้อหาสาระไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก เช่น คีล สมาธิ ปัญญา หรือ ทาน คีล ภาวนา ให้นำไปตามลำดับหัวข้อธรรมะ ดังคำกล่าวที่ว่า งามในเบื้องต้นคือคีล งามในท่ามกลางคือสมาธิ และงามในที่สุดคือปัญญา ประการสำคัญต้องมุ่งประโยชน์และความสุขแก่ผู้ฟังด้วยความจริงใจ ระมัดระวังไม่กระทบกระทั่งผู้อื่นให้เกิดความเสียหาย และปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่บกพร่อง อยู่เสมอ ก็จะทำให้รายการธรรมะทางสถานีวิทยุเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์นำเสนอ ณ สถานีวิฑูญกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

๓. เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องของบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำมาแสดงกับพุทธวิธีการสอนและการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบ และแนวทางการเผยแพร่ธรรมทางสถานีวิฑูญกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ศึกษาเฉพาะกรณีการแสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมมัสสวนะระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๒ ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยแล้ว พบคำตอบดังต่อไปนี้

พระสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาท ผู้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนา มีการเรียนการสอนธรรมะอันถ่ายทอดมาจากพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เนื้อหาสาระของธรรมะส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ได้ทำการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอธรรมะให้เข้ากับการสื่อสารสมัยใหม่ ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าและพระสาวกได้ใช้อุปกรณ์การสื่อสารใกล้ตัว แสดงธรรมในวงจำกัด ต้องเที่ยวจาริกสั่งสอนประชาชนไปตามคามนิคม น้อยใหญ่ ใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก ปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมใหญ่ มีปัญหาที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ไม่สะดวกในการที่จะเที่ยวจาริกสั่งสอนเหมือนสมัยก่อน จึงต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นอุปกรณ์ในการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ทางวิฑูญกระจายเสียงก็มีมาก แต่ก็ยังใช้สื่อบุคคลคือพระสงฆ์ในการเผยแพร่ พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีการสอนที่หลากหลายเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ฟัง ให้ละความชั่ว ตั้งอยู่ในความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ซึ่งก็เป็นไปตามสภาพเหตุการณ์ปัจจุบันในขณะนั้น ทรงมีรูปแบบการ

พูดเพื่อสื่อสารธรรมะได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งจงใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา เกิดความแก้แค้นล้างอาย หาญร่าเริง สิ่งสำคัญที่เป็นเหตุจูงใจให้การเผยแผ่ธรรมะเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเต็มที่ เพราะพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ความมีศัลยาจารวัตรและคุณธรรมของพระสาวก อันเป็นเหตุจูงใจให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมาก

รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ ทางสถานีวิฑูญกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ในวันธัมมัสสวนะ ผู้วิจัยพบว่า มีรูปแบบและแนวทางที่เหมือนกันทั้งในอดีตและปัจจุบัน กล่าวคือ รูปแบบการพูดเพื่อให้ความรู้ การโน้มน้าวใจ และความบันเทิง เป็นเทศนาโวหาร และเป็นการสื่อสารแบบทางเดียวโดยมีพระสงฆ์ เป็นสื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี มีความรู้เป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค เป็นพระราชกณะผู้มีประสบการณ์ในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างดี มีแนวทางการนำเสนอที่เป็นประโยชน์ น่าสนใจ

ธรรมะที่พระสงฆ์นำมาเสนอทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย พบว่ามีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย ตรงตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นส่วนมาก มีเนื้อหาบางสำนวนเท่านั้นที่คลุมเครือไม่สุภาพมีความรุนแรง และเข้าใจยาก มีเนื้อหาของธรรมะเล็กน้อยที่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการยกภาษาบาลีผิดทั้งอรรถและพยัญชนะ สำหรับเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องงานมีความเหมาะสมตามสภาพเศรษฐกิจ และความประหยัดของประชาชน เรื่องศีลสมควรเพิ่มเนื้อหา เพื่อสอนให้ประชาชนมีระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้น ส่วนภาวนา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนภาวนา ว่าด้วยการอบรมจิตใจตามแนวทางแห่งสติปัฏฐาน ๔ มีเพียงเล็กน้อยสมควรเพิ่มเนื้อหา ส่วนบทธรรมะทั่วไปที่กล่าวถึงความสุขความเจริญ มีการนำเสนอเนื้อหาสมควรลดลง เพราะเป็นบทธรรมะที่ใช้แสดงได้ทุกโอกาสไม่ต้องคำนึงถึงผู้ฟัง สถานการณ์ หรือวันสำคัญแต่ประการใด ส่วนเนื้อหาทางด้านการใช้ภาษาในบทพระธรรมเทศนาพบว่า มีการใช้สำนวนภาษาที่เหมือนกันคือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม คำพังเพย กลอน นิทาน และอุปมาอุปไมย การนำภาษาบาลีมาใช้ในบทพระธรรมเทศนามากเกินความจำเป็น สำนวนภาษาสูงเกินความสามารถที่ผู้ฟังระดับชาวบ้านจะทำความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งได้ การใช้อุปมาที่ไกลตัว นำธรรมะไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่คนไม่รู้จักคุ้นเคย ทำให้เนื้อหาธรรมะมีความยากยิ่งขึ้น ไม่ประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้ประสิทธิภาพ

ในการนำธรรมะไปใช้ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันน้อยลง ยกหัวข้อธรรมะขึ้นแสดงมาก ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์แก่ผู้ฟังน้อย

ความสอดคล้องของเนื้อหาในบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำเสนอทางสถานีวิทยุกระจายเสียง พบว่า ส่วนมากเนื้อหาสาระมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกตามหลักพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งรูปแบบและวิธีการสอน พบเนื้อหาของบทพระธรรมเทศนาบางส่วนเท่านั้น ที่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก ส่วนมากเป็นการยกภาษาบาลีผิดทั้งอรรถและพยัญชนะ เพราะไม่ให้ความสำคัญในการเตรียมตัวและตรวจสอบเนื้อหาของทำกรรมะ ทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่อง และอธิบายความหมายธรรมะตามความคิดเห็นของตนเอง ส่วนรูปแบบและวิธีการสอนก็มีความสอดคล้องตามรูปแบบเทศนาโวหาร แสดงเนื้อหาธรรมะเพื่อให้ความรู้ การโน้มน้าวใจ และความบันเทิง วิธีการสอนมีการยกอุปมาอุปมัยขึ้นเปรียบเทียบ ยกนิทาน มาประกอบทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจธรรมะได้ง่ายยิ่งขึ้น

ส่วนความสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ผู้วิจัยพบว่า การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง มีความสอดคล้องในองค์ประกอบการนำเสนอธรรมะทางวิทยุตามหลักนิเทศศาสตร์ กล่าวคือ ผู้ส่งสาร หมายถึงพระธรรมกถึกผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะเป็นอย่างดี สาร หมายถึงสำนวนบทพระธรรมเทศนา ๒๘๕ สำนวน ช่องทาง หมายถึงสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และผู้รับสาร หมายถึง ประชาชนผู้รับฟังทั่วไป เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร ซึ่งผู้วิจัยได้เปรียบเทียบโดยการพูด คือ การพูดแบบเผชิญหน้า เป็นการพูดที่มีคนจำนวนน้อยสามารถควบคุมและเลือกธรรมะให้เหมาะสมกับผู้ฟังได้ มีความใกล้ชิดสามารถเห็นบุคลิกของผู้พูด อันมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้รับฟัง และมีปฏิริยาตอบกลับจำนวนมากและรวดเร็ว การพูดแบบผ่านสื่อมวลชน คือ การเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นการเผยแพร่ต่อคนเป็นจำนวนมาก ผู้ส่งสารและผู้รับสารอยู่ห่างไกลกัน ทำให้ควบคุมและเลือกสรรธรรมะที่เหมาะสมแก่ผู้รับฟังได้ยาก อันจะเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงมีปฏิริยาตอบกลับน้อยและช้า หัวข้อธรรมะบางข้อพระสงฆ์นำมาแสดงซ้ำ ผู้ฟังได้ฟังบ่อย ๆ ก็สามารถจำได้ สามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ นับว่าเป็นการสอดคล้องที่สมบูรณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นแนวทางแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง นำไปแก้ไขปรับปรุง และ พัฒนาการแสดงพระธรรมเทศนาทางสถานีวิทยุ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และประชาชนผู้ฟังนำไปใช้แก้ไขในชีวิตประจำวัน อย่างมีประสิทธิภาพสืบไป

๕.๒ วิจารณ์

เนื้อหาสาระของบทพระธรรมเทศนา ที่พระสงฆ์นำไปเผยแผ่ทางสถานี วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีลักษณะที่คล้ายกัน คือ ไม่มีการประยุกต์ธรรมะ ให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้ประสิทธิภาพการนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน เกิดผลสัมฤทธิ์ไม่เต็มที่ อันเป็นเหตุให้การเผยแผ่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ขาดการเรียบเรียงและการตรวจสอบเนื้อหาให้เข้าใจง่าย ถูกต้องและชัดเจน จึงทำให้เนื้อหาสาระมีความไม่ต่อเนื่อง นำเสนอภาษาบาลีและยกหัวข้อ ธรรมะขึ้นแสดงมากเกินไปจนความจำเป็น บางข้ออธิบายไม่ชัดเจน ไม่ถูกต้องตรงตาม พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา มีการนำเสนอธรรมะโดยอัตโนมัตินี้ คือการอธิบายตาม ความคิดของตนเอง บทพระธรรมเทศนาบางส่วนใช้ภาษาที่ต่ำกว่ามาตรฐาน เช่น ภาษา ที่รุนแรง ไม่สุภาพ คำแสดง เป็นต้น สมควรระมัดระวังหรือหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาเหล่านี้ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง และเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการวิจัยด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุเพียงสถานีเดียว คือสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเท่านั้น ซึ่งในโอกาสต่อไป สมควรที่จะศึกษาวิจัยการเผยแผ่ธรรมะทางสถานีวิทยุต่าง ๆ ในประเด็น ที่น่าสนใจ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

๑ การศึกษาวิจัยรูปแบบและวิธีการนำเสนอ การเผยแผ่ธรรมะทางสถานี วิทยุกระจายเสียง โดยประยุกต์เนื้อหาธรรมะให้ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งผู้ฟัง สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้

๒. การศึกษาวิจัยผลสัมฤทธิ์ การเผยแผ่ธรรมะตามสถานีวิทยุกระจายเสียง เมื่อสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความประพฤติ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรุนแรง

๓. ควรมีการศึกษาวิจัย เปรียบเทียบการเผยแผ่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ของพระสงฆ์และฆราวาส

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

๑. ควรจัดทำแผนและระบบในการเผยแผ่ธรรมะในวันธรรม์มาสวณะ เพื่อสามารถ ปรับปรุงพัฒนาให้รูปแบบ วิธีการ ในการเผยแผ่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรมีการควบคุมตรวจสอบ ในเรื่องการนำเสนอเนื้อหาในการเผยแผ่ธรรมะ ของพระธรรมกถึก เพื่อให้เนื้อหาธรรมะเป็นไปในมาตรฐานอยู่ในแนวทางพระไตรปิฎก อันจะเป็นการสืบสานพุทธธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนวนบทพระธรรมเทศนา พุทธศักราช ๒๕๓๙. เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๖๙
สำนวน

_____ . พุทธศักราช ๒๕๔๐ เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๗๓ สำนวน

_____ . พุทธศักราช ๒๕๔๑ เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๗๔ สำนวน

_____ . พุทธศักราช ๒๕๔๒ เอกสารอัดสำเนา จำนวน ๗๓ สำนวน

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กรมการศาสนา. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

กรมประชาสัมพันธ์. ปาฐกถาธรรม เล่มที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๙.

_____ . ปาฐกถาธรรม เล่มที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๐.

_____ . ปาฐกถาธรรม เล่มที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์

ศูนย์ผลิตเอกสารและเผยแพร่, ๒๕๔๑.

_____ . รายงานประจำปี ๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์และแจกจ่าย
ศูนย์

ผลิตเอกสารและเผยแพร่ สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๐.

เฉลิมพล ไสมอินทร์. **ประวัติพระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตราไพศาล, ๒๕๔๖.

ณรงค์ เส็งประชา. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย (ฉบับปรับปรุงใหม่).** กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๙.

ธรรมเกียรติ กันฉริ. **พุทธวิบัติ? ตอน ศรัทธาวิปริต: วิกฤตศาสนาและวิกฤต**

สังคม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด,

๒๕๔๒.

ปัญญา เขมธร. **มหัศจรรย์น้ำอุ่นของขวัญเพื่อสุขภาพ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ธรรมสภา, ม.มป.

ประกายธรรม. **อสีติมหาเถระสาวก ๘๐ พระอรหันต์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มติชน, ๒๕๔๗.

ปรีชา ช่างขวัญเย็น. **ธัมมวัจนโฆหารไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ปรมะ สตะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์,

๒๕๒๖.

พชร บัวเพียร. **วาทะวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต,

๒๕๒๖.

พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ. **วิชาการเทศนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนา**

ประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย,
๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๒.

_____. **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๔๔.

_____. **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๔๔.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระภิกษุวิริยคุณ. **เรื่องคัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์
๑๙๗๗

จำกัด, ๒๕๔๗.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.**

กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระศรีปริยัติบดี (สมชัย กุศลจิตโต). **พุทธศาสน์ร่วมสมัย ๒.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. **สงฆ์ผู้นำสังคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗.

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. **พุทธวิบัติ ? ตอน อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการเผยแผ่พระ
พุทธศาสนา : วิธีทางที่ไม่ควรมองข้าม.** กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์อมรินทร์

พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ธมมปทัญญุทธา (ปฐโม ภาค).** พ.ศ.๒๕๔๗,(เอกสารอัด
สำเนา).

..... **วิสุทธิมคคมหาฎีกา (ปฐโม ภาค).** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์วิญญาน พ.ศ.๒๕๓๘.

..... **วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปฐโม ภาค).** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์วิญญาน พ.ศ.๒๕๓๙.

..... **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่นที่ ๔๕ ปีการศึกษา ๒๕๔๕.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **ภาษากับการสื่อสาร.** นครปฐม : โรงพิมพ์เอมี เทรดิ่ง,

๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

วิรัช ลภีรัตนกุล. **วาทะนิเทศและวาทศิลป์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญ
ทัศน์,

๒๕๓๘.

ศาสตราจารย์ พิเศษจํารงค์ ทองประเสริฐ. **ภาษาไทยกับการเทศน์.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี. **พุทธวิบัติ ? ตอน พระพุทธศาสนากับจิต
วิญญาน สังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอมี เทรดิ่ง, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี. **วิถีนักเทศก์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด,

๒๕๓๒.

เสถียร โพนันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

สุภักดิ์ อนุกุล. **วันสำคัญของไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรพิพัฒน์ จำกัด,
๒๕๔๒.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). **พุทธวิบัติ ?**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.

องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. **วิชาการเทศนา**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ หจก. เอมีเทรอดิ่ง, ๒๕๔๔.

อรรถกรณ ปิณฑน์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

๒. วิทยานิพนธ์

ปนัดดา นพพานวัน. “ การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ
ของสถาบันสงฆ์ไทย,” **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**. ภาควิชาการ
ประชา

สัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระมหาวิเชียร อภิปัญญา (ศรีสุพรรณ). “การเปิดรับสื่อและความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้
ด้านจริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณี
โรงเรียนในเขตภาษาเจริญ” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต (โปร่งใจ). “ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรม
ของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กญฺจนิโก, “หลวงตา-แพรเยื่อไม้” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสุพัฒน์ กุลยานธมฺโม (ศรีชมชื่น). “พระพุทธรูปเจ้า : บทบาทและหน้าที่ของพระบรมครู,” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

๓. บทสัมภาษณ์

พระศรีปริยัติโมลี, รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘.

พระสุธีวรญาณ, รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘.

พระมหาไชว์ ทสฺสนีโย, ผู้อำนวยการส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘.

พระมหาบุญถึง ชุตินฺธโร, หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘.

พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘.

พระมหาต่วน สิทธิธมฺโม, อาจารย์คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘.

รศ.ดร.สมาน งามสนิท, คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘.

ดร.พิสิฐ เจริญสุข, นักวิชาการศาสนา ๘ ว ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการปฏิบัติ

ศีลธรรมในประชาชน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘.

นายปัญญา สละทองตรง, นักวิชาการศาสนา ๘ ว กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘.

นายเอนก ขำทอง, นักวิชาการศาสนา ๘ ว กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Berlo David K. **The Process of Communication.** New York : Holt , Rimeheart and Wistion, Inc 1960.

Defeur, Melvin L. **Theories of Mass Communication.** New York :

David Mackey Co, 1970.

Dominick, Joseph R. **The Dynamics mass Communication.** Fourth Edition,

New York : Mc Grawill, Inc 1933.

Kiapper. **The EFFECTs of man Communication.** Linois : The Free Press, 1960.

Mary. B. Cassata and Molefi K. Asnte. **Mass Communication.** New York :

Maomillillan Publishing Co , Inc. 1979.

Maxwell, E. Mc combs and lee B. Becker. **Using Communication Theory.**

new York : Premtice Hall, 1979.

_____. **Using Mass Communication Theory.** New Jersey : Prentice Hall. 1979.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ตัวอย่างบทพระธรรมเทศนา

๑. พระธรรมเทศนาเรื่อง วิเจยยทานกถา

พระราชปริยัติบดี

วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

วันศุกร์ ที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

เวลา ๐๘.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ครั้ง)

วิเจยย ทานํ สุกตฺปฺปสฺตฺถนฺติ

ณ โอกาสบัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา ในเรื่องเกี่ยวกับทานการกุศล ของสาธุชนพุทธบริษัทซึ่งมีชื่อเรียกว่า วิเจยยทาน การเลือกให้ พอสมควรแก่เวลา ดำเนินความเป็นบูรพภาคเบื้องต้นว่า

อันนรชนผู้อุบัติมาในโลกสันนิวาสนี้ ท่านกล่าวว่ากรรมย่อมตกแต่งให้มีประเภทต่าง ๆ กัน สูงก็มี ต่ำก็มี สมด้วยบาลีในอุปปริภณาสกั มัชฌิมนิกายว่า “กมฺมํ สฺตฺเต วิภชฺติ ยทิทํ หีนปฺปณฺนิตตฺตาย” กรรมย่อมจำแนกสัตว์ คือให้ทราวม และประณีตต่างกัน เพราะฉะนั้น ผลจึงปรากฏว่าบุคคลบางคนมีความอึดคัดขัดสน แม้เพียงจะประกอบกิจการทำมาหาเลี้ยงชีพพอให้มีชีวิตทรงอยู่ได้ในวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นการลำบากผิดเคืองนัก จัดว่าอยู่ในชั้นปานกลาง บางคนก็บริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติมากมายจนเหลือใช้ เป็นเศรษฐีมหาเศรษฐี นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันอีก เช่นเป็นคนมีร่างกายพิการทุพพลหรือ เป็นคนมีร่างกายบริบูรณ์ดี ไม่บกพร่อง มีกำลังวังชาแข็งแรงเป็นต้น แต่จะอย่างไรก็ตาม ปวงมนุษย์ที่อาศัยร่วมโลกเดียวกันนี้ ต่างก็จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสุขทุกข์เป็นต้นเนื่องถึงกันแม้ไม่มากก็น้อย มิใช่โดยตรงก็คงโดยอ้อม เช่นบุคคลสร้างบ้านเรือนอยู่ในสถานที่อ้างว้างเปลี่ยวแต่เพียงหลังเดียวก็ยังทำให้รู้สึกอุ่นใจ คลายความเปล่า

เปลี่ยวลงได้ นี่เป็นนิทัศน์ชี้ให้เห็นภาวะที่อาศัยกันโดยหลักกรรมตา ถ้าหากว่า
ใกล้ชิดกันเข้าเพียงใด ความพึ่งพาอาศัยกันและกัน ความสุขทุกข์ของคนทั้งหลาย
เหล่านั้น ก็ยิ่ง จะใกล้ชิดกระชับแน่นเข้าเพียงนั้น ด้วยเหตุนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายมี
พระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงได้สั่งสอนบุคคลให้รู้จักเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กันและกันด้วยการให้ ที่
เรียกโดยศัพท์ว่า “ทาน”

ศัพท์ว่า “ทาน” แปลว่า การให้ แต่มีใช้ว่าการให้ทุก ๆ อย่างจัดเป็นทานทั้งนั้น
เพราะการให้บางอย่างจัดไม่เป็นทาน การให้บางอย่างไม่เรียกชื่อว่าทาน แต่เรียกโดย
ชื่อ อื่นๆ การให้บางอย่างจัดเป็นทานแท้

การให้อาหารหรือสิ่งอื่นใดแก่สัตว์เดรัจฉานบางชนิดบางจำพวก โดยเจตนา
มุ่งหวังว่าสัตว์พวกนั้น ๆ จักให้คุณ เพราะมีลักษณะต้องตำรา หรือจักเป็นอุปการะ
ในการประกอบกิจการมาหาเลี้ยงชีพ เช่น ช่วยลากเข็นเป็นต้น โดยที่ผู้ให้แก่สัตว์ ที่
ตนเลี้ยงไว้ชมเล่นเพื่อความสำราญ ในการให้ชนิดนี้ไม่จัดว่าเป็นทาน เพราะไม่ประกอบ
ด้วยลักษณะของทาน อนึ่งการที่บุคคลให้เพราะกลัวก็ดี เพราะเกี่ยวแก่ราคาอะจาคะก็
ดี เพราะต้องการให้เป็นสินจ้างหรือสินบนก็ดี อย่างนี้ท่านไม่จัดว่าเป็นทาน เพราะ
การให้นั้นเกี่ยวข้องกับโทษอีกอย่างหนึ่ง การให้วัตถุบางอย่างที่ไม่สมควร ก็ไม่จัดว่าเป็นทาน
เช่นดังที่แสดงไว้ในเวสสันดรที่ปณี และคัมภีร์บริวารว่า การให้น้ำเมา การให้มหรสพ
การให้ยาพิษ การให้เครื่องจองจำ และการให้เครื่องชั่งตวงที่โกง เป็นต้นเป็นทาน
ไม่จัดว่าเป็นทาน

การให้บางอย่าง เช่นมารดาบิดาให้เครื่องนุ่งห่ม หรือเครื่องใช้สอยอย่างอื่น ๆ
ตลอดถึงมอภทรัพย์สมบัติให้แก่บุตรธิดา เพื่อเป็นสิทธิครอบครองก็ดี สามเณรให้เครื่อง
แต่งตัวหรือเครื่องใช้สอยทรัพย์สินเงินทองอย่างอื่นแก่ภรรยาที่ดี ญาติกับญาติ มิตรกับ
มิตร มีอารีจิตในกันและกันให้ปันสิ่งของต่าง ๆ แก่กันและกันอันเป็นอุบาย
สมานสามัคคี และผูกไมตรีจิตก็ดี การให้ชนิดนี้ ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังคหะ
อนุคคหะ คือ การสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน บุตรธิดาผู้เป็นคนดีมาระลึกได้ถึง
อุปการะคุณของมารดาบิดา ที่มีอยู่แก่ตนอย่างล้นพ้น เมื่อตนสามารถและมีโอกาสมาทำ
การบำรุงท่านด้วยการให้ เครื่องบริโภคนุโภคนหรือทรัพย์สินเป็นต้น การให้ชนิดนี้
เรียกว่า อุปัฏฐานะ คือการบำรุงท่านส่วนการให้ที่ประกอบด้วยจาคเจตนา คือสละให้

โดยมิได้หวังผลตอบแทน อะไร ๆ จากปฏิคาหก คือผู้รับ ให้ด้วยเมตตากรุณาหรือหวังจะบูชาคุณของท่านที่ทรงคุณ โดยยึดถือธรรมเป็นประมาณ การให้ชนิดนี้ จัดเป็นทานแท้

ต่อแต่นี้ไป จักได้พรรณาคความเฉพาะการให้ที่จัดว่าเป็นทานต่อไป อันสิ่งทีพึงสละให้อันสมควรซึ่งเรียกว่าทานวัตถุนั้น มีอาคตฐานที่มาหลายอย่างต่างกันก็มีเหมือนกันบ้างก็มี ในพระวินัยจัดทานวัตถุไว้ ๔ คือ จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช คือ ยาแก้โรคภัยไข้เจ็บ ในพระสูตรจัดไว้ ๑๐ คือ

ของบริโภค ๑ น้ำและเครื่องดื่ม ๑

เครื่องนุ่งห่ม ๑ ยวดยานคือเครื่องให้สำเร็จการไปโดยที่สุด

แม้รองเท้า ๑

มาลาคือดอกไม้ ๑ ของหอม ๑

เครื่องลูบไล้ ๑ ที่นอนที่นั่ง ๑

ที่พักรักษา ๑ ประทีปหรือสิ่งที่เป็นอุปกรณ์แก่ประทีป

๑

ส่วนในพระปรมาัตถ์จัดไว้ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภจวิญญูปพะ ส่วนทานนั้น เมื่อจะจัดโดยนัยหนึ่ง มีประเภทเป็น ๒ ประการ คือ อามิสทานและธรรมทาน สมด้วยพระพุทธภาษิตบรรหาร ในทุกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า

“ เทวุมานิ ภิกขเว ทานานิ กตมานิ เทว อามิสทานญจ ธมฺมทานญจ”
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทานเหล่านี้ มี ๒ อย่าง ทาน ๒ อย่างนั้น เป็นไฉน คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ การสละสิ่งของ ๆ ตนที่สมควร มีข้าวน้ำ ฟ้านุ่งผ้าห่ม เป็นต้น แก่ปฏิคาหก ชื่อว่า อามิสทาน ๆ มีลักษณะ ๒ ประการ คือ ให้ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ ๑ ให้ด้วยปรารถนาจะบูชาคุณ ๑ บุคคลมีอัธยาศัยกว้างขวางไม่คับแคบ ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว มีเมตตากรุณาประจำใจ เมื่อได้เห็นผู้อื่นมีความขัดสนปราศจากความสุขแล้ว บริจาคอาหารหรือ เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้นให้ แม้ผู้นั้นจะมีได้เนื่องกับตนเลย โดยตั้งใจจะให้ได้บริโภคหรือ ใช้สอยเพื่อความสำราญ การให้ชนิดนี้ สำเร็จด้วยเมตตากรุณา จัดเป็นการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ ถ้าปฏิคาหกมิได้ยากจนขัดสนด้วยสิ่งใด แต่ท่านทรงคุณงามความดีควรบูชา การบริจาคมิให้ท่านเช่นนั้น ด้วยความเคารพนับถือมั่น จัดเป็นการให้ด้วยปรารถนาบูชาคุณ การแนะนำพร่ำสอนในทางธรรมจรรยา เพื่อให้รู้ว่าสิ่งนี้เป็นกุศลหรือความดี

สิ่งนี้เป็นอกุศลหรือความชั่ว สิ่งนี้มีโทษ สิ่งนี้หาโทษมิได้ สิ่งนี้ผู้รู้ดีเตียน สิ่งนี้ผู้รู้สรรเสริญ
 สิ่งนี้เป็นไปเพื่อไร้ประโยชน์เพื่อความทุกข์ สิ่งนี้เป็นไปเพื่อได้ประโยชน์ เพื่อความสุขเป็น
 ต้น ตลอดจนกระทั่งแนะนำในทางมรรคผลนิพพาน ชื่อว่า ธรรมทาน แม้การสั่งสอน
 ศิลปวิทยาอันไม่มีโทษ ก็สงเคราะห์เข้าในธรรมทานเช่นเดียวกัน

แต่ทานอันจะมีผลอันไพศาล ท่านกล่าวไว้โดยนัยหนึ่งว่า ทานนั้นต้อง
 เป็น สัปปุริสทาน คือ การให้ของสัตตบุรุษ ก็ สัปปุริสทานนั้น ในคัมภีร์อรรถ
 กถาภิชาติ อังกฤษคตฺตริณิกาย จำแนกไว้ ๘ ประการ คือ

สุจิตาน	ให้ของสะอาด	๑
ปณิตทาน	ให้ของประณีต	๑
กาลทาน	ให้ตามคราว	๑
กัปปียทาน	ให้ของที่สมควร	๑
วิเจยยทาน	เลือกให้แก่บุคคลที่ควรให้	๑
อภิณหทาน	ให้เสมอ ๆ	๑
ปสาททาน	ให้ด้วยกำลังเลื่อมใส	๑
อัทตมนทาน	ให้แล้วปลื้มใจ ๑ ๆ	

วิเจยยทาน การเลือกให้ที่ยกขึ้นเป็นอุเทศแห่งเทศนา กัณฑ์นี้ ก็นับเนื่อง
 อยู่ในสัปปุริสทานนั้นเหมือนกัน อันบุคคลผู้จะบริจาค ควรเลือกให้ เป็นผลเป็น
 ประโยชน์ได้จริงแก่ผู้รับ มิใช่เป็นแต่เพียงให้ ๆ ไป โดยมีได้คำนึงถึงว่า จะเป็นประโยชน์
 หรือให้โทษแก่ผู้รับ เพราะทานวัตถุที่บริจาคแล้ว ย่อมสำเร็จเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ได้รับก็มี
 ย่อมกลายเป็นโทษแก่ผู้ได้รับโดยผู้บริจาคมิได้ตั้งใจให้เป็นเช่นนั้น ก็มี พึงเห็นตัวอย่าง
 เช่น คนชราพิการไม่สามารถทำงานด้วยตนเองได้ ได้รับทานที่ผู้มีเมตตากรุณาให้แล้ว
 ย่อมยังชีวิต ให้เป็นไปได้โดยผาสุกสำราญปราศจากความอดอยาก ให้แก่คนเช่นนี้ ทาน
 วัตถุนั้นสำเร็จประโยชน์ ส่วนคนที่มีกำลังวังชาพอจะทำงานได้ แต่เป็นคนที่ไม่มีความ
 ละอาย ได้รับทานของผู้อื่นแล้ว กลับยินดีเห็นว่าได้โดยง่าย ไม่ต้องเหน็ด
 เหนื่อย ให้แก่คนเช่นนี้ไม่อาจช่วยให้เขาพ้นจากความอดอยาก กลับจะทำให้เขาจมลึกลงไป
 ในหล่ม ด้วยเหตุนี้ ผู้บริจาคจึงควรเลือกให้ ทานวัตถุนั้นจึงจะได้สำเร็จบริบูรณ์
 นี้ เป็นการเลือกให้เพื่อให้สำเร็จผลประโยชน์โดยสามัญธรรมดา

เมื่อจะเฟ่งถึงปฏิปทาแห่งการเลือกให้สูงขึ้นไปแล้ว นอกจากผู้บริจาคนั้นจะประกอบด้วยศีลและกัลยาณธรรม มีเจตนาบริบูรณ์แล้ว ยังต้องเลือกทานวัตถุและผู้รับให้ยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยเหตุนี้ในคัมภีร์สารัตถที่ปนี จึงได้แสดงอาการเลือกไว้ ๒ ประการ คือ

ทักษิณวิจिनน เลือกของการทำบุญ ๑

ทักษิณยยวิจिनน เลือกเป็นผู้ปฏิบัติ ๑

เพราะฉะนั้นในเบื้องต้น บุคคลพึงเลือกคัดจัดเอาแต่วัตถุทานอันประณีต และสมควรแล้ว พึงแสวงหาปฏิบัติภาท ผู้ทรงคุณงามความดีมีศีลาทีคุณเป็นต้นอันเป็นบุญเขตแล้วและให้

ฯ

ในอสังคทานสูตร แสดงองค์ของปฏิบัติภาทผู้ทรงคุณวุฒิไว้ ๓ ประการ คือ ปฏิภาท

เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ ๑

เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ ๑

เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเพื่อกำจัดโมหะ ๑ ฯ

เมื่อผู้บริจาคนั้นเลือกเฟ้นโดยประการดังแสดงมาโดยสังเขปดังนี้แล้ว ทานนั้นย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ เป็นอสังขยอัปปไมยใครจะนับประมาณมิได้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งในภพนี้และภพหน้า ฯ

สมด้วยเอกเทศแห่งพระคาถาในเปตวัตถุ ชุททกนิกายว่า “...วิเจยย ทานํ ทาทพพิ ยตถ ทินฺนํ มหปฺพลํ” เป็นต้น ความว่า บุคคลควรเลือกให้ในเขตที่มีผลมาก ครั้นเลือกให้แล้ว ผู้ให้ยอมไปสู่สังคาลัยเทวโลกเพราะการเลือกให้ พระสุคตทรงสรรเสริญทานที่บุคคลให้ในท่านผู้ควรทักษิณในชีวิโลกนี้ย่อมมีผลใหญ่ เหมือนพืชที่บุคคลหว่านแล้ว ในนาดีฉะนั้น ตามความในพระคาถานี้ให้สำเร็จความสันนิษฐานโดยเปรียบเทียบกันว่า ผู้บริจาคนั้นด้วยชานา ทานวัตถุเปรียบด้วยพันธุ์พืช นาเปรียบด้วยปฏิบัติภาท ฯ นาจะสมบูรณ์บริบูรณ์ได้ผลเต็มที่ พืชพันธุ์ที่ใช่เพาะใช้หว่านนั้นต้องเป็นชนิดที่ดี เนื้อนาที่เพาะจะหว่านแล้ว ก็ต้องเป็นพื้นที่อันอุดมดีด้วยเหมือนกัน นอกจากนั้นชานายังต้องคอยทำนุบำรุงโดยประการอื่นอีก เป็นต้นว่าเปิดน้ำเข้า ไขน้ำออก หรือคอยกำจัดหญ้าและสัตว์บางชนิดที่จะเข้ามารบกวน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผลที่จะพึงได้จากการทำนานั้นก็เต็มที่ ไม่บกพร่องอันใด เมื่อผู้บริจาคนั้นเลือกคัดจัดทานวัตถุอันประณีตและสมควรแล้ว และเลือกให้ในปฏิบัติภาทผู้ทรงคุณแก่ทักษิณ ประกอบทั้งตนมีคุณสมบัติและบำรุงจากเจตนาให้บริบูรณ์ทั้ง ๓ กาล ไม่

ปล่อยให้โลภะ และมีจฉริยะเข้ามาครอบงำ และขัดขวางได้ ทานวัตถุที่บริจาคลงไป ก็ มีผลไพศาลเต็มที่ ไม่บกพร่องฉนั้นเหมือนกัน นี่เป็นการเลือกให้ในส่วนอามิสทาน

ตามหัวข้อแห่งเทศนาบรรพชาวันนี้ ความมุ่งหมายโดยตรง มุ่งเฉพาะการเลือกให้ ในส่วนอามิสทาน ถึงอย่างนั้นก็ดี เมื่อจะถือเอาตามความน้อยโดยกว้างแล้ว แม้ธรรมทาน ก็ควรเลือกให้เหมือนกัน เพราะธรรมทานที่จะสำเร็จผลด้วยดีสมความปรารถนาของผู้ให้ ผู้ให้จำเป็นต้องเลือกดูอุปนิสัยของผู้รับ เลือกกาลเวลา หรือเลือกเหตุการณ์ เป็นต้น แล้วเลือกหัวข้อธรรมหรือคำสั่งสอนนั้น ๆ ให้เหมาะสมแก่อุปนิสัย เหมาะกับกาลเวลา หรือเหตุการณ์นั้น ๆ เพราะมีเช่นนั้นอาจไม่สำเร็จผล หรือสำเร็จผลน้อยกว่าที่ควรจะได้ มีนิตศันย์ที่จะพึงเห็น เช่น ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร เรียนพระกรรมฐาน ไป แต่สำนักอาจารย์ อาจารย์ให้กรรมฐานไป บังเอิญไม่ถูกกับจริตอัธยาศัย บำเพ็ญเพียร ไป เท่าไรก็ได้รับผล จนในที่สุดพระเถระพาเข้าไปพระบรมศาสดาแล้ว กราบทูล ประพฤติเหตุนี้ให้ทรงทราบทุกประการ พระบรมศาสดาจึงทรงเลือกประทาน พระกรรมฐานใหม่ คราวนี้ถูกกับอัธยาศัย เมื่อภิกษุประพฤติตามไปในไม่ช้า ก็ได้สำเร็จพระอรหัตผล ฯ

อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นเช่นในกาลามสูตร ความโดยย่อว่า เมื่อพวกกาลามะ กราบทูลพระบรมศาสดาว่า พวกตนพันเผื่อในคำแนะนำของสมณะพราหมณ์ ต่างพวก อันขัดแย้งกัน ไม่ทราบของใครถูก พระองค์ทรงฉวยโอกาสนี้ตรัสสอนให้เหมาะ กับ เหตุการณ์ โดยให้ใช้ความคิดความอ่านด้วยตนเอง พิจารณาให้อ่านท่องแท้ด้วยน้ำใจ และ เรื่องในสังคาลสูตร เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรสังคาลมานพไหว้ทิศอยู่ตามคำ ของ ท่านบิดา ทรงเห็นเป็นโอกาส ตรัสถามพอให้เกิดเรื่องขึ้นแล้ว ทรงแสดงทศใน พระพุทธานุศาสน์ กล่าวคือ บุคคลต่างพวกอันจะพึงบำรุงกัน ตั้งตั้งแต่บิดามารดาจะพึง สงเคราะห์บุตรธิดาอย่างไร และบุตรธิดาจะพึงบำรุงตอบอย่างไร โดยนัยนี้ ทรงสามารถยัง พวกกาลามะ และสังคาลมานพให้เลื่อมใส แสดงตนเป็นอุบาสกนับถือพระพุทธานุศาสน์ ฯ

ธรรมที่เลือกให้เหมาะแก่อุปนิสัย และเหตุการณ์ เป็นต้น ย่อมให้สำเร็จผลด้วยดี มีตัวอย่างเป็นนิตศันอุทาหรณ์ด้วยประการฉะนี้ ฯ การเลือกให้ ย่อมมีผลานิสงส์ใหญ่ ให้สำเร็จประโยชน์อันไพศาลทั้งภพนี้และภพหน้า ดังแสดงมานักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงไถนนาการสรรเสริญยกย่อง ต้องตามบาทพระคาถาที่ยก

เป็นอุเทศ ณ เบื้องต้นว่า “วิเจยย ทานํ สุกตปฺปสตฺถํ” การเลือกให้พระสุคต
ทรงสรรเสริญ ด้วยประการฉะนี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

๒. พระธรรมเทศนาเรื่อง ปกติของคน

พระราชมุนี

เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร

แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

เวลา ๐๘.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อิทานิ ธรรมสฺสวณทิวเส กาจิ ธรรมীগตา มยา กถียเต, สีเลน สุกตฺติ ยนฺติ
สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพุตฺติ ยนฺติ ตสฺมา สीलํ วิโสธเยติ, อิมสฺส ธรรม
ปริยายสฺส อตุโถ สาธายสมฺนฺเตหิ สกุกจฺจํ โสตพฺโพติ.

บัดนี้ จะได้แสดงพระธรรมเทศนา พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา เพิ่มพูน
กุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ เนื่องด้วยวันนี้เป็นวันธรรมสวนะ คือ วันแห่งการฟังธรรม เมื่อ
วันธรรมสวนะหรือเรียกอีกอย่างว่า “วันพระ” ได้เวียนมาถึงเช้า เหล่าท่านสาธุชน
ทั้งหลาย ผู้สนใจใคร่ธรรมต่างก็พากันสมาทานเบญจศีล อุโบสถศีล และฟังธรรม
ตามกาลสมัย เพื่อที่จะได้น้อมนำเอาธรรมะคำสั่งสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนเอง ให้เบาบางจากกิเลสเครื่องมาทำจิตใจ
ให้เศร้าหมอง ซึ่งได้แก่ความโลภ ความโกรธ และความหลง จนในที่สุดสามารถขจัด
ให้หมดสิ้นไปได้ อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา พระ
ธรรมเทศนาที่จะนำมาแสดง ณ โอกาสนี้ ว่าด้วยเรื่อง “ปกติของคน”

ด้วยว่า ปกติของคนเรานั้น ก็คือ เบญจศีลหรือศีลห้านั่นเอง บางทีก็เรียกว่า มนุษยธรรม คือธรรมของมนุษย์ เกี่ยวกับเรื่องศีลห้านี้มีข้อที่ควรทราบ คือ ความมุ่งหมาย ในการรักษาศีล ๆ ก็คือการรักษาปกติของตน ผลของการรักษาศีล ดังมีอรรถาธิบาย เป็นลำดับต่อไป

ประการแรก : ความมุ่งหมายในการรักษาศีล การรักษาศีลนั้น โดย ความหมายในทางปฏิบัติคือการเว้นจากการทำที่ไม่ดี ฆ่ากันก็ไม่ดี ลักกันกินก็ไม่ดี ผิดลูก เมียเขาก็ไม่ดี โทหกกันก็ไม่ดี กินเหล้าเมายาทำให้เสียสติก็ไม่ดี การรักษาศีลก็คืองดเว้นการ กระทำที่ไม่ดีเหล่านั้นเสีย การรักษาศีลนั้น ความมุ่งหมายที่แท้จริง ท่านให้เว้นจากการ กระทำที่ไม่ดี นั่นเอง การรักษาศีลก็เป็นเรื่องการปรับพื้น คือทำพื้นตัว พื้นใจของเราให้ดี ให้เหมาะเจาะ ให้แข็งแรงสำหรับสร้างความคิดความเจริญต่อไป พื้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่คนไม่ค่อยสนใจ เขาจะทำอะไรทุกอย่างต้องพิจารณาถึงพื้นเดิมของสิ่งนั้นก่อน ต้องทำพื้นให้ดี สิ่งที่ทำนั้นจึงจะดีเด่นขึ้น อย่างเวลาเขียนรูป ก่อนที่จะวาดรูปลงไป เขาต้องลงสีพื้นก่อน จะเอาสีพื้นอะไร ต้องเลือกให้เหมาะ ๆ แล้วลงสีพื้น ถ้าพื้นไม่ดี รูปก็ไม่เด่น ถึงการเขียนหนังสือก็เหมือนกัน ต้องให้พื้นกระดาษที่สะอาดเรียบเรียบร้อย จึงจะดี ถึงคนลายมือดี ๆ ถ้าเขียนลงบนพื้นที่ไม่สะอาดเรียบเนียน คุณค่าของหนังสือ ก็ไม่ดี ถึงขนาดถนนลาดยาง หรือถนนคอนกรีตที่เราสัญจรไปมาอยู่ก็เหมือนกัน เวลาทำเขาต้องลงพื้น ให้ดีเสียก่อน ถ้าพื้นไม่ดีทำกันสักแต่ว่าสุกเอาเผากิน ไม่ซ้าก็ทรุด ตึกรามใหญ่ ๆ โต ๆ ที่เราเห็นกันอยู่ทั่วไป ก็เหมือนกัน พื้นสำคัญมากต้องตอกเสาเข็ม ลงรากให้แข็งแรงไม่เช่นนั้นจะทรุด และถ้าได้ทรุดแล้วซ่อมก็ยาก ให้ฝ้าพังหลังคารั่วเสีย ดู เหมือนจะดีกว่าพื้นทรุด ซ่อมง่ายกว่าลงทุนน้อยกว่า ไม่เหมือนพื้นทรุด ซ่อมก็ยาก แล้ว ยังเอาดีไม่ค่อยได้ ชาวนาเขาทำนาปลูกข้าว เขาต้องทำพื้นให้ดีเสียก่อน ที่เราเรียกว่า ไถนาคราดนาการไถการคราดนั้นแหละ เป็นการปรับพื้นนา นาพื้นดี ๆ ข้าวที่ปลูกก็งาม นาพื้นไม่ดีปลูกข้าวก็ไม่งาม เรื่องพื้นนี้สำคัญมาก แต่เป็นความสำคัญหรือความดีชั้นใน อยู่ลึก คนส่วนมากไม่ค่อยมอง จะเป็นเพราะว่าไม่สนใจมอง หรือมองไม่เห็นก็เป็นได้

วิธีดูพื้นของสิ่งต่าง ๆ มีที่สังเกตคือ สังเกตส่วนที่ปรากฏออกมาให้เห็นนั่นเอง ถ้าดูเป็นแล้วไม่ยากเลย เช่นจะดูพื้นถนนว่าดีหรือไม่ดี ก็ดูหลุมดูบ่อ ดูพื้นตึกก็ให้ดูรอยร้าว เช่น ถ้าเราเห็นตึกหลังใดมีรอยร้าวตามฝาผนังเป็นทาง ๆ เราสันนิษฐานได้ว่า รากพื้นมันไม่ดี

รอยร้าวของตึกคงเคยเห็นกันอยู่แล้ว การดูพื้นของคนเราก็ให้ดูรอยร้าวเหมือนกัน อาการที่เป็นรอยร้าวของคนที่สำคัญมี ๕ อย่าง เรียกก่ายๆ ว่า “ รอยร้าวทั้ง ๕ ” ได้แก่ โหดร้าย มือไว ใจเร็ว ซึ่ปด และหมดสติ ถ้าใครมีอาการ ๕ อย่างนี้ออกมาให้เห็น ฟังรู้เถอะว่า ผู้นั้นเป็นคนพื้นเสียไม่มากก็น้อย แต่เสียนั้นเสียแน่ ๆ อาคารสถานที่ที่พื้นไม่แข็งแรง ถ้าปล่อยไว้เป็นที่ว่างเปล่า เพียงแต่ทรงตัวของมันเองอยู่บางทีก็อยู่ได้ คือทรงรูปร่างอยู่ได้ ไม่ทรุดพัง แต่เวลาการใช้ เช่น มีคนขึ้นไปอยู่หรือเอาสิ่งของขึ้นไปเก็บ มันทนไม่ไหวประเดี๋ยวก็ทรุด พลาดท่าพังครืนทั้งหลังเลย เคยมีตัวอย่างมาแล้ว คนที่พื้นเสียก็เหมือนกัน ถ้าพังตัวเขาเองก็อยู่ได้ แต่พอมีภาระที่ต้องรับเข้าก็ทานไม่ไหว เช่นคนที่มีพื้นโหดร้าย อยู่ในสันดาน เมื่อยังเป็นโสดความโหดร้ายยังไม่ปรากฏ มีแต่ความเมตตา กรุณาต่อคู่รัก แต่พอแต่งงานแล้วเขาต้องรับภาระ คือ ครอบครัวยุ่หนึ่งครอบครัว ตอนนั้นแหละรอยร้าว ซักจะเริ่มออก เบื้องต้นแสดงความโหดร้ายต่อคนนอกครอบครัว แต่นาน ๆ เข้า ลูกเมียนั้นแหละจะเป็นเหยื่อความโหดร้ายของเขา คนที่พื้นเสียทางมือไวอยู่เฉย ๆ ตัวเปล่า ๆ ก็ไม่เป็นไร แต่พอได้รับภาระเป็นคนคุมเงินคุมของ ประเดี๋ยวก็ร้าว ยกยกออกโกงจนได้

การรักษาศีล ๕ เป็นเรื่องของการปรับพื้นของคนโดยตรง พื้นตึกเขาสร้างด้วยไม้ ด้วยหิน ปูน ทราย และเหล็ก แต่พื้นคนต้องสร้างด้วยศีล คือศีล ๕ นี้แหละ ถ้ามีศีล ๕ เป็นพื้นแล้ว รอยร้าวทั้ง ๕ ดังกล่าวจะไม่ปรากฏ เพราะว่าศีล ๕ หรือเบญจศีลนั้น ทานบัญญัติไว้เพื่อแก้รอยร้าวทั้ง ๕ พอดี ๆ คือถ้าลงพื้นไว้ครบทั้ง ๕ ก็เรียกว่าคนพื้นดี แข็งแรง รอยร้าวก็ไม่โผล่ แต่ถ้ารักษาศีลข้อใดไม่ได้หรือไม่ได้รักษา รอยร้าวตรงนั้นก็โผล่ เช่น ใครไม่รักษาศีลข้อที่ ๑ ความโหดร้ายก็โผล่ ใครไม่รักษาศีลข้อ ๒ ความ มือไวก็โผล่ ถ้าใครไม่รักษาศีลเลยทั้ง ๕ ข้อ รอยร้าวก็พร่าวไปหมดทั้งตัว ถ้าเป็นตึกก็เรียกว่าร้าวทั้งหลัง

ตึกร้าวคนที่อาศัยอยู่กินอนตาไม่หลับกลัวจะพัง คนร้าวก็เหมือนกัน ลูกเมีย เพื่อนฝูงก็วางใจไม่ได้ อย่ว่าแต่จะให้ป็นใหญ่เป็นโตเลย ขึ้นให้เป็นใหญ่ประเดี๋ยวถูกอำนาจศคักดี และเงินทองทับเอาพังครืนเท่านั้นเอง

ประการที่ ๒ รักษาศีลคือรักษาปกติ คำว่าศีลแปลว่า ปกติ ที่ว่ารักษาศีล ๆ ก็คือ ตั้งใจรักษาปกติของตนเอง เราต้องทำความเข้าใจเรื่องปกติก่อน แล้วจะเข้าใจเรื่องรักษาศีลได้ดีขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างมีความปกติของมันประจำอยู่ทั้งนั้น เช่น ดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกเวลาเช้าส่องแสงสว่างอยู่ตลอดวัน แล้วหายลับไปทางทิศตะวันตก

ในเวลาเย็นการขึ้น การส่องแสง และการหายลับไปอย่างนี้เป็นปกติของดวงอาทิตย์ เพราะดวงอาทิตย์เป็นอย่างนี้อยู่ทุกวี่วัน ถ้าดวงอาทิตย์เกิดมีอันเป็นไปอย่างอื่น นอกจากนี้ เรียกว่าผิดปกติ เช่นทุกวันเคยขึ้นทางทิศตะวันออก แต่กลับไหลไปขึ้นทางทิศตะวันตก กลางวันเคยส่องแสง กลับไม่ส่องแสงอย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าผิดปกติ ปกติของคนต้องหายใจ การกลั้นหายใจเป็นการผิดปกติของคน ปกติอวัยวะทุกส่วน ต้องใช้งานได้เรียบร้อย หูต้องใช้ฟังได้ตาต้องใช้ดูได้ ถ้าหูเกิดฟังอะไรไม่ได้ยิน ตาดูอะไรไม่เห็น ก็เรียกว่าผิดปกติ เกี่ยวกับสถานการณ์ทั้งหลาย ความสงบเรียบร้อยเป็นความปกติที่เราพูดกันว่าเหตุการณ์ปกติ ที่นี้ถ้าเกิดโจรปล้น เกิดจลาจลวุ่นวาย หรือเกิดไฟไหม้ ก็เรียกว่าผิดปกติ

ได้กล่าวแล้วว่า การรักษาศีลทั้ง ๕ ข้อนั้น คือการรักษาปกติของตน เราลองยกมาพิจารณาดูว่า ข้อห้ามทั้ง ๕ ข้อ ตรงกันข้ามกับปกติของคน การฆ่ากับการไม่ฆ่า อย่างไหนเป็นปกติของคน แน่นนอนปกติของคน ต้องไม่ฆ่ากัน มิใช่ว่าคนเราจะต้องฆ่ากัน อยู่เรื่อย ถ้าการฆ่ากัน เป็นปกติของคน ตัวเราเองก็คงถูกคนอื่นฆ่าตายไปนานแล้ว เพียงเท่านี้ ก็เห็นได้แล้วว่าปกติของคนต้องไม่ฆ่ากัน ส่วนการฆ่าเป็นการทำผิดปกติ โดยนัย การนี้ การรักษาศีลข้อที่ ๑ คือตั้งใจไม่ฆ่า ก็คือการตั้งใจอยู่ในปกติเดิมของตนนั่นเอง การขโมยของคนอื่นกับการไม่ขโมย อย่างไหนเป็นปกติของคนทุกคน คงตอบได้ว่า การไม่ขโมยนั้นแหละเป็นปกติ ปกติของคนต้องทำมาหากิน ไม่ใช่แย่งกันกินโกงกันกิน ถ้าใครแย่งกันกินขโมยกันกินก็ผิดปกติของคน ดังนั้นการรักษาศีลข้อที่ ๒ คือตั้งใจไม่ขโมยของคนอื่น ที่แท้ก็คืออยู่ในปกติเดิมของตนนั่นเอง เกี่ยวกับประเพณีปกติของคน ย่อมหวงแหนประเพณีและเห็นอกเห็นใจคนอื่นในเรื่องนี้ ไม่เหมือนพวกเดียรัจฉานที่สั่งเสียสาธอน เพราะปกติของมันเป็นอย่างนั้น เราเป็นคนเราต้องอยู่ในปกติของคน คือไม่ล่วงเกินลูกเขาเมียเขา การรักษาศีลข้อที่ ๓ จึงเป็นการตั้งใจอยู่ในปกติของตนอีกเหมือนกัน เกี่ยวกับ การพูดตามปกติ เราพูดความจริงกันเป็นพื้น ไม่ใช่โกหกกัน เพราะฉะนั้น การรักษาศีลข้อที่ ๔ คือตั้งใจงดเว้นการพูดเท็จ ที่แท้ก็คงอยู่ในปกติเดิมของตนนั่นเอง เกี่ยวกับ การดื่มสุรา คนเราไม่ว่าจะต้องดื่มสุราอยู่เรื่อยอย่างนั้นก็หาไม่ เพราะแม้คนที่ติดสุรามากขนาดไหนก็ คงไม่ได้ใครขึ้นทำก็ตาย ปกติของคนคือดื่มน้ำบริสุทธิ์ ไม่ใช่ดื่มเหล้า ส่วนการดื่มเหล้า นั้น เป็นการทำผิดปกติ ฉะนั้น การรักษาศีลข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มสุรา ก็เป็นการรักษาปกติเดิมของตนอีกนั่นแหละ

บางท่านอาจสงสัยว่า ที่ว่าการรักษาศีลนั้นเป็นการรักษาปกติหรืออยู่ในภาวะเดิม แต่เหตุไหน ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ จึงห้ามในสิ่งที่เป็นปกติอยู่แล้ว เช่น ห้ามเสพเมถุน และห้ามรับประทานอาหารเวลาเย็น เพราะปกติของมนุษย์ต้องเสพกามและต้องกินอาหาร จะไม่ค้านกับที่บรรยายมาแล้วหรือ ในเรื่องที่ว่าศีลคือการรักษาปกตินั้น มุ่งเอาศีลห้าโดยตรงเท่านั้น ส่วนศีลขั้นสูง เลยศีล ๕ ขึ้นไป มีลักษณะความมุ่งหมายต่างจากศีล ๕ เข้าลักษณะเป็นวัตร คือเป็นศีลวัตร หมายถึงข้อปฏิบัติเพื่อฝึกฝนตนเอง ให้สามารถถอนใจออกจากกามารมณ์ได้ที่ละน้อย ๆ เป็นทางนำไปสู่การละกิเลสได้เด็ดขาดต่อไป ข้อปฏิบัติในขั้นวัตรเป็นการฝึนปกติของคน ยิ่งวัตรขั้นสูงขั้นพระภิกษุสามเณร ยิ่งฝึนปกติมากทีเดียว เช่น เรื่องกามมิใช่เพียงแต่ห้ามเสพเท่านั้นแม้แต่ถูกต้องร่างกายสตรี หรือของเนื่องด้วยกายหรือพูดเกี่ยวพาราณี หรืออยู่ในที่ลับหลับตาสองต่อสองก็ได้ เรื่องของวัตรต้องเป็นอย่างนี้

ประการสุดท้าย ผลของการรักษาศีล เมื่อก้าวโดยส่วนสำคัญ ๆ แล้วมีอยู่ ๔ ประการคือ ๑. ผลจากปกติ ๒. ผลจากความตั้งใจ ๓. ผลตามแบบ และ ๔. ผลทางสังคม

๑. ผลจากปกติ ในข้อนี้หากจะมีความสงสัยว่า ถ้าการรักษาศีลเป็นเพียงการตั้งใจรักษาความปกติแล้ว ศีลก็ไม่ได้ทำให้คนเรามีอะไรดีขึ้น เพราะเป็นเพียงปกติเท่านั้น อันนี้ขอชี้แจงว่าการที่เราอยู่ในความปกติ ก็เท่ากับอยู่ในความดีนั่นเอง และการที่เราตั้งใจรักษาปกติ ย่อมได้ผลทั้ง ๒ อย่าง เป็นการรักษาระดับความเป็นคนไว้ไม่ให้ทรุดลง นี้ขั้นหนึ่ง และเป็นการสร้างพื้นฐานรองรับความเจริญต่อไปอีกขั้นหนึ่งด้วย ความปกติ ย่อมเป็นพื้นฐาน ของความสงบเรียบร้อยทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้ายังมีความเป็นปกติ ความสงบเรียบร้อยก็ยังมี แต่ถ้าผิดปกติเข้าเมื่อไหร่ ก็เกิดความยุ่งยากเสียหายตามมา เช่น พระอาทิตย์ส่องแสงอยู่ทุกวันเป็นปกติ ถ้าพระอาทิตย์รักษาปกติอยู่อย่างนี้ トラบใดพวกเราก็สงบสุข แต่ถ้าวันใดพระอาทิตย์ทำผิดปกติขึ้นมา คือ ไม่ส่องแสงในเวลากลางวัน อย่างนี้เป็นต้น การงานก็เสียหาย ผู้คนก็อลเวง ถ้าฤดูเกิดผิดปกติ เช่น หน้าฝนแล้วฝนไม่ตก ก็เกิดข้าวยากหมากแพง ภัยพิบัติก็เหมือนกัน ตามปกติตาคุณอะไรเห็น หูฟังอะไรได้ยิน ปากคอกินอาหารได้ ถ้าพวกนี้เกิดผิดปกติขึ้นมา จะเป็นอย่างไรคิดดูเอาเอง หรือดูแคลมหายใจก็ได้ ปกติของเราต้องหายใจ ที่นี้ลองทำผิดปกติดูบ้าง คือ ใช้มืออุดจมูกเสียจะเป็นอย่างไร อย่างปกติกับอย่างผิดปกติอย่างไหนสบายดีกว่ากัน คนสติผิดปกติ

เรียกว่าคนสติวิปลาส คนจริตผิดปกติ เรียกว่าคนวิกลจริต คนอวัยวะผิดปกติ เรียกว่าคนพิการ คนมีประทุติผิดปกติเรียกว่าคนทุศีล ท่านผู้ฟังทั้งหลาย โปรดคิดสอบสวนใจดูเองก็แล้วกันว่า ถ้าสมมติว่าท่านจะเลือกคนสักคนหนึ่ง จะเลือกเป็นสามีภรรยา เลือกเป็นเพื่อน เลือกเป็นนาย เลือกเป็นลูกน้องหรือชั้นที่สุด เลือกมาเป็นคนใช้ ท่านจะเลือกคนปกติ หรือเลือกคนผิดปกติ ทุกคนต้องมีความคิดตรงกันคือ เลือกคนปกติ ที่กล่าวมานี้เพื่อย้ำ ให้เห็นว่า การรักษาศีลนั้น แม้ว่าเป็นการรักษาปกติเดิมของตนก็จริง แต่ก็เป็นการกระทำความดีอยู่ในตัว

๒. ผลจากความตั้งใจ การรักษาศีล ยังได้ผลวิเศษอย่างหนึ่งคือ ผลทางจิตใจของเราเองจิตใจของเรา จะเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทุกครั้ง ที่มีการตั้งใจ ไม่ว่าจะตั้งใจในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ถ้าตั้งใจทางดี จิตก็จะเปลี่ยนไปสู่สภาพดีขึ้น ถ้าตั้งใจในทางชั่ว จิตก็จะเปลี่ยนไปสู่สภาพเลวลง การตั้งใจทุกครั้ง เป็นการเปลี่ยนภาวะจิตไปในตัวด้วยเสมอ จะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยก็แล้วแต่เรื่องที่ตั้งใจนั้น จะสำคัญหรือไม่เพียงใด เช่นตั้งใจฆ่ามดสักตัวหนึ่ง จิตก็แปรไปนิดหนึ่ง ตั้งใจฆ่าวัวสักตัวหนึ่งจิตก็แปรไปมากกว่าฆ่ามด ยิ่งตั้งใจฆ่าคนๆ หนึ่ง จิตก็ยิ่งแปรไปมากขึ้น ดังนี้ เป็นต้น

ที่นี้การรักษาศีลนั้น ท่านมีกฎตายตัวไว้ว่าผู้รักษาจะต้องมีความ "ตั้งใจ" คือตั้งใจจะไม่ทำอย่างนั้นๆ จึงเป็นอันได้รักษาศีล ถ้าผู้นั้นมิได้ตั้งใจไว้ เพียงแต่ไม่ได้ทำผิดศีล เพราะกาละเทศะหรือช่องทางไม่อำนวย ไม่จัดได้ว่าได้รักษาศีล การรักษาศีลนั้น สำเร็จอยู่ที่เจตนา คือ ตั้งใจดี ตั้งใจไม่ทำ ผลเกิดขึ้นตรงจุดที่เราตั้งใจนี้แหละ ความตั้งใจเกิดขึ้นในใจดวงใด ก็ฟอกใจดวงนั้นให้สะอาดขึ้นทุกครั้งที่ตั้งใจ แม้เพียงขณะจิตเดียวก็เกิดผล ข้อสังเกตที่เห็นได้ชัด ความตั้งใจทำให้ใจมีสภาพดีขึ้น คือใจของเราจะเกลียดความชั่วมากขึ้นทุกที เพราะสภาพจิตใจของเราสะอาดขึ้นประณีตขึ้น เช่น เราตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ถ้าความตั้งใจนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ จิตของเราก็อ่อนโยนลงโดยลำดับ จนนานเข้า เรื่องฆ่าไม่ต้องห้ามแล้ว ฆ่าไม่ได้เลยทีเดียว อยากรว่าแต่จะฆ่าให้ตายเลย แม้แต่เบียดเบียนทบตีก็ไม่อยากทำ ตามที่กล่าวมานี้ เป็นกฎความจริงทางจิตใจ ท่านทั้งหลายจงสังเกตว่าการตั้งใจเป็นการคลายกิเลสออกจากใจ และในขณะเดียวกัน คุณธรรมก็เกิดขึ้น ความโหดร้ายหนีไป ความเมตตาจะมาแทน

ความตั้งใจนี้ ภาษาทางพระท่านใช้คำว่า สมาทานศีล ก็คือตั้งใจรักษาศีลนั่นเอง และผลของการรักษาศีล ก็เกิดขึ้นในขณะที่เราสมาทานนั่นเอง อย่านไปคิดรอรับผล

แต่ชาติหน้าเท่านั้นเลย ข้อสำคัญเวลาสมาทานศีล เราต้องตั้งใจ ไม่ใช่ปากว่าไปตามพระ
 เจน ๆ อย่างนั้นไม่ได้ผล ใครขอแนะนำว่า จงตั้งใจสมาทาน ส่วนปัญหาที่ว่า เราจะ
 รักษาได้แค่ไหนนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อย่าเพิ่งหวัง อย่างเพิ่งคิด จงทำอุระเฉพาะหน้า
 เสียก่อน คือตั้งใจสมาทานจริง ๆ ท่านจะได้ผลแน่นอน คือสภาพจิตใจของท่านจะ
 เปลี่ยนไป สู่สภาพดีขึ้นแน่ ๆ ที่คนโบราณท่านสอนว่า “รักษาศีลได้ชั่วช้างพันหู
 ชั่วงูแลบลิ้น ก็ได้ทานิสงส์” นั้นจริง ได้ผลจากการตั้งใจเอง

๓. ผลตามแบบ คือผลของการรักษาศีล ที่พระบอกเวลาเราสมาทานศีล ๕
 จบลงทุกครั้ง เรียกว่า บอกทานิสงส์ศีล เวลาบอกท่านใช้ภาษาบาลีว่า สีเลน สุคติ ынฺติ
 สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพุตี ынฺติ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า คนจะถึงสุคติได้
 ก็ด้วยศีล คนจะได้โภคสมบัติก็ด้วยศีล คนจะบรรลุนิพพานก็ด้วยศีล ตกลงว่า ท่าน
 บอกผลของการรักษาศีล ๓ อย่าง ในสามอย่างนี้ ข้อที่ว่าศีลทำให้คนถึงสุคติ กับข้อ ที่ว่า
 ศีลทำให้บรรลุนิพพาน ไม่น่าสงสัยเพราะสวรรค์ก็ตินิพพานก็ดี เป็นผลที่คนใจบริสุทธิ์
 จะต้องได้จะต้องถึงอยู่แล้ว ศีลก็เป็นเครื่องฟอกใจคนให้สะอาด เป็นการมุ่งไปสู่ผลทั้งสอง
 นั้นโดยตรง ส่วนข้อที่ว่า ศีลทำให้คนได้โภคสมบัตินั้น ได้อย่างไร บางท่านก็ว่า
 เมื่อมีศีลแล้ว จิตก็เย็นสบายทำมาหากินขึ้น หรือไม่ว่าคนมีศีลจะมีผู้ไว้วางใจร่วมค้าร่วม
 ขายด้วย ดังนี้เป็นต้น แต่ก็ไม่พ้นถูกฝ่ายค้านๆ ว่า ระหว่างคนโกหกกับคนไม่โกหก ค้าขาย
 แข่งกันใครจะรวยกว่ากัน ฝ่ายแก้ก็อาจจะบอกว่า ถึงรวยก็รวยแต่แรก ๆ ไป ๆ ก็ไม่มีใคร
 อดอยากติดต่อ ซึ่งเป็นการแก้ที่เขาตัวไม่รอดอยู่ดี ทานิสงส์ของการรักษาศีลข้อนี้ เราต้องพูด
 ถึงเรื่องโภคสมบัติเสียก่อนว่า ลักษณะโภคสมบัตินั้นเป็นอย่างไร ท่านหมายความว่าความแค่นั้น
 คำว่า “ โภคะ “ หมายถึงทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ ที่เรากินได้ใช้ได้ โภคะมี ๒ ประเภทคือ
 อุปโภคะ ของใช้ บริโภคะ ของกิน รวมทั้ง ๒ อย่างนี้ เรียกว่า เครื่องอุปโภคบริโภค
 หรือพูดย่อ ๆ ว่า “ โภคะ “ โภคะนั้น ถ้ามีสิทธิ์ที่จะกินได้ใช้ได้เรียกว่า โภคะสัมปทา หรือ
 โภคะสมบัติ รวมความว่า ลักษณะของโภคะสัมปทามี ๒ อย่าง คือ ๑. มีโภคะ ๒. เสวย
 โภคะนั้นได้ ท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า ความมีโภคะนั้น คนทุศีลก็มีได้ คนมีศีลก็มีได้ มี
 ได้ด้วยกันทั้งนั้น ข้อแตกต่างกันไม่ได้อยู่ที่ว่ามีโภคะ แต่อยู่ที่ประเด็นที่ ๒ คือ เขาได้
 เสวยโภคะนั้นอย่างเต็มภาคเต็มภูมิหรือไม่นั้นต่างหาก เพราะว่าประโยชน์ของโภคะนั้นสุด
 อยู่ที่ย่อม ยอดของโภคะที่แท้จริง อยู่ตรงที่ทำให้มีได้ จะเป็นอิมกายหรืออิมใจก็แล้วแต่ถ้า
 โภคะทำให้คนอิมไม่ได้ ก็ไม่มีประโยชน์อันใด ก้อนกรวดเราไม่ถือว่าเป็นโภคะ เพราะมัน

ทำให้เราอึดไม่ได้ แต่เพชรพลอยเราเรียกว่าเป็นโกะ เพราะใครประดับเข้าแล้ว ก็รู้สึกอึดใจ ตัวความอึดใจนี้เอง ที่คนมีศิลปะกับคนทุศีลได้เปรียบเสียเปรียบกัน คนทุศีล มีทางเสียเปรียบในเรื่องเสวยโกะอยู่ ๒ ทาง คือ หนึ่งใจของคนทุศีลนั้น ถูกแผดเผา ด้วยกิเลสแห่งผากเราร้อนเต็มที่อยู่แล้ว แล้วกรรมชั่วที่ล่วงศีล ก็เข้ามาช่วยเผาใจซ้ำเติม เข้าไปอีก รวมความว่า ทั้งร้อนทั้งไหม้ใจอย่างนี้ เป็นใจที่หิวอยู่โดยธรรมชาติ ยากนัก ที่จะทำให้อึด อีกอย่างหนึ่ง โกะที่เขาปล้นมาได้โกงมาได้ หลอกหลวงมาได้ ก็เป็นของร้อนอยู่ในตัว ไม่เหมือนกับของที่นำมาหาได้โดยสุจริต นอกจากนี้โกะของคนทุศีลที่ลักเขามาขโมยเขามา ใช้ทำบุญก็ได้บุญน้อย ส่วนโกะของคนที่มีศีล ใช้ทำบุญก็ได้บุญมาก คำว่า โกะสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยโกะนั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๒ คือ การมีโกะกับการเสวยโกะ สำหรับการมีโกะใครๆ ก็มีได้ แต่การเสวยโกะนั้น คนทุศีล ไม่ได้เสวยเต็มภาคเต็มภูมิ เขาจึงไม่ได้โกะสัมปทา ส่วนคนที่มีศีลได้เสวยโกะเต็มภาคเต็มภูมิ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า คนจะถึงพร้อมด้วยโกะได้ก็เพราะศีล

๔. ผลทางสังคม สำหรับประโยชน์ของการรักษาศีล ประการสุดท้ายก็คือ ผลทางสังคม เมื่อพูดถึงทางส่วนรวมแล้ว บรรดาความสุขทั้งหลายของประชาชนนั้น ไม่มีสุขอื่นยิ่งไปกว่าความสงบ สุขอื่น ๆ ทั้งสิ้น ล้วนมีขึ้นและตั้งอยู่ได้บนความสงบเท่านั้น ถ้าความสงบไม่มีเสียแล้ว สุขอื่น ๆ ก็พังทลายหมด ก็ผู้รักษาศีลเป็นผู้สร้างความสงบให้แก่ตนเอง ให้แก่หมู่บ้าน ให้แก่ประเทศชาติ ตลอดจนให้แก่โลก ดังนั้น การรักษาศีลจึงเป็นการสร้างความสุขให้แก่ประชาชน ตั้งแต่ส่วนน้อยถึงส่วนใหญ่ ศีลนั้นแหละ เป็นหลักประกันของชาวโลกที่มั่นคง วินัย ควบคุมทหารให้เป็นหมวดหมู่ที่สวयงาม ไม่สับสนวุ่นวายฉุนไต่ ศีล ๕ นี้ ก็เป็นวินัย ของพลโลกควบคุมพลโลกให้มีความเป็นอยู่สงบเรียบร้อย ไม่สับสนวุ่นวายฉุนไต่ คนรักษาศีลนั้นเป็นคนอ่อน แต่เป็นการอ่อนโยนไม่ใช่อ่อนแอ ความอ่อนโยนนั่น เป็นเกราะป้องกันตัวที่ดีที่สุด เพราะไม่ทำให้อื่น เป็นศัตรู การที่คนไทยเรา ยึดมั่นในศีล คือชอบสงบเรียบร้อย จึงเป็นการสร้างกำแพง เหล็กกล้าป้องกันประเทศชาติของเราด้วย บรรพบุรุษของเรา รักษาประเทศชาติให้ลุ่ลวงมาได้จนทุกวันนี้ ก็เพราะชาวไทยเราพากันรักษาศีล คือไม่ทำลายล้างผลาญกันทั้งทางชีวิต ร่างกาย ทางทรัพย์สินและทางอื่น ๆ เราไม่ทำลายกัน เราก็รักกันควบคุมกันเป็นปึกแผ่นดินไทย ดินแดนไทย ก็เป็นที่สงบน่าอยู่ นี่จึงกล่าวได้ว่า การรักษาศีล เป็นผลทางสังคม คือทำให้สังคมสงบสุข

เรื่องปกติของคน มีอรรถาธิบายดังได้บรรยายมาแล้วนี้ หวังว่าคงจะเป็นแนวทาง ให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย ได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ได้บ้างไม่มากก็น้อย ตามสมควรแก่การปฏิบัติ

เทศนาวสาเน ในการเป็นที่สุดลงแห่งพระธรรมเทศนา^๑นี้ ขออำนาจคุณ พระศรีรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จงอภิบาลคุ้มครองป้องกัน ท่านผู้ฟังทั้งหลาย ให้ปราศจากโรคพาหุอุบัติวันตรายทั้งหลายทั้งปวง จงประสบแต่ความสุข ความเจริญ ตลอดจนทุกทีพาราตริกาล แสดงพระธรรมเทศนามาก็สมควรแก่เวลา

เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

๓. พระธรรมเทศนาเรื่อง ทานเป็นบันไดสู่สวรรค์

พระมหาละอียด กิตฺติสุขุโม

วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

แสดง ณ สถานีวิฑูกรรมกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙

เวลา ๑๘.๐๐ น.

นโม ๓ จบ

ทานิ สคฺคสุส โสปานนฺติ

บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนา ประดับสติเสริมปัญญาบารมีเพิ่มพูนกุศล สาธุชน จนกว่าสมควรแก่เวลา ฯ อันที่จริงวันนี้เป็นวันพระ บรรพบุรุษนิยมเข้าวัดบำเพ็ญบุญ ฯ เพราะถือว่าวัดเป็นสถานที่อบรมประชาชนมาแต่โบราณ โดยได้ก่อสร้างปลูกค่านิยมฟื้นฟูชีวิต ให้เป็นชีวิตที่ดี ชีวิตที่ประเสริฐฯ โบราณบัณฑิตจึงไม่คิดห่างวัด นิยมเข้าไปฝึกหัด อบรมภาวนาอาศัยหลักปริยัติธรรม เพื่อเข้าใจในเหตุผล สามารถพันทุกซี้ได้เมื่อปฏิบัติตาม แต่ปัจจุบันโลกเจริญไปอีกแบบหนึ่ง วัดเริ่มจางหายไปจากดวงจิต ถ้าจะกล่าวโดยไม่ติด

เกรงใจกันก็ว่า “จืดจางไปมาก” อุปมาเหมือนอ้อย ก็คงเป็นปลายอ้อย ความหวานเจือจางไปมาก ๆ เหลือความหวานไว้นิดหน่อยแต่ก็ยังดีที่มีอยู่

โบราณบัณฑิตท่านคิด ท่านรู้ คือ รู้หลักว่าควรบำเพ็ญตนอย่างไรเพื่อให้รอดพ้นจากปัญหาทุกข์ร้อนต่างๆ เพื่อจะได้ประสบสุขในบั้นปลาย หากเป็นไปได้ก็เพื่อสวรรค์นิพพาน ฉะนั้น โอกาสนี้จักวิชันนาพระธรรมเทศนาเรื่อง พระบารมีธรรมนำพาเป็นบันไดไปสู่สวรรค์ ตามนัยแห่งพระบาลีที่อัญเชิญเป็นอุเทศหัวข้อแห่งเทศนาว่า “ทานํ สคฺคสุสฺส โสปานํ” ดังนี้

ความจริงทางไปสู่สวรรค์ แดนที่มีอารมณฺ์เลิศประเสริฐด้วยความสุข พระพุทธองค์ทรงชี้แนะไว้ ๓ ทาง คือ ทาน ๑ ศีล ๑ ภavana ๑ ซึ่งมีอรรถาธิบายดังต่อไปนี้ ของสายที่

๑ คือ ทาน ๆ แปลว่า การให้ ซึ่งแยกออกไปเป็น ๓ ประการคือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ อภัยทาน ๑ อามิสทาน หมายถึงการให้วัตถุสิ่งของเครื่องเลี้ยงชีพ การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้รางวัลเพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ทอดทิ้งยามทุกข์ยาก เข้าลักษณะว่า ยามปกติเรียกใช้ ยามเจ็บไข้ก็รักษา ดังคำประพันธ์ว่า เอาจมบัติทำทาน ด้วยการให้ ตั้งใจสงเคราะห์เหมาะนักหนา ทานที่ทำล้าคุณเป็นบุญญา แสนสุชาชุ่มชื่นรื่นกลม

ธรรมทาน หมายถึงการให้ธรรม ให้วิชาความรู้ แนะนำเตือนผู้เผลอลงผิดคิดร้าย ช่วยอุดหนุนจะตกนรกให้วกสู่ทางสวรรค์ เช่น ครูอาจารย์อบรมศิษย์ บิดามารดาอบรมนิตยบุตร ธิดาให้เป็นคนดีมีชีวิตสดใสไพโรจน์ พระพุทธเจ้าโปรดเวไนยสัตว์ชี้ทางบ้านเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสถานต์ ชี้ทางสู่นิพพาน เป็นต้น

อภัยทาน คือการให้อภัย ได้แก่ไม่โกรธอาฆาตจองเวร สามารถเบี่ยงเบนความรู้สึกรับความเข้าใจกันได้ โดยถือคติว่า “การให้อภัย” เพราะได้สำนึกเป็นเหตุลดบรอย ร้าวฉาน ย่อมบันดาลสันติสุขส่วนรวม ทานทั้ง ๓ ประการ ย่อมเป็นบันไดแห่งสวรรค์ ดังพระบาลี ว่า ทานํ สคฺคสุสฺส โสปานํ ทานย่อมเป็นบันไดแห่งสวรรค์ ดังนี้ ฯ

ทางสายที่ ๒ คือ ศีล ๆ หมายถึงการรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อย ให้อยู่ในกฎกติกา มารยาท ซึ่งสามารถจัดเป็น ๒ ประเภท คือ ศีลของชาวบ้าน ๑ ศีลของชาววัด ๑ ซึ่งทั้งหมดล้วนแต่มีความจำเป็นที่สุดสำหรับบุคคลทุกชั้น โดยเฉพาะผู้นำทั้งหลาย ถ้าผู้นำ

มีศีล ย่อมนำหมู่คณะสู่ความเจริญ ถ้าผู้นำหย่อนศีลธรรม ย่อมนำสู่ความหายนะ
ดังคำประพันธ์ท่านว่า

“ ถ้าผู้นำทั้งมวลกันถ้วนหน้า ต่างรักษาศีลมันไม่หวั่นไหว
สำรวมกายอินทรียว้ใจ เป็นธงชัยชูเขตเจดจํารูญ
แต่ถ้าหากขาดศีลสิ้นฉลาด คุณของปราชญ์เสื่อมหายมลายสูญ
กลับกลายเป็นพาลาแสนอาภูล โศกาดูรเพราะทรมาลิ้นความดี”

เพราะเหตุนี้เอง นักปราชญ์ทั้งหลายจึงสำรวมระวังรักษาศีลอย่างเคร่งครัด
ดังพระบาลีว่า สีลํ รุกฺเขยฺย เมธาวิ แปลว่า นักปราชญ์พึงรักษาศีล อนึ่งศีลย่อมมีความ
หมายถึงความ “เย็น” มีอรรถธิบายว่า “บุคคลน้อมนำศีลมากำกับใจใส่ตนเอง ตนเองจะไป
อยู่ที่ใด ๆ ที่นั้น ๆ ก็เย็นผู้อยู่ใกล้ๆ ก็เย็นไปด้วย คือเย็นใจ วางใจไม่หวาดระแวง ไม่
หวั่นผวาวว่า บุคคลผู้นี้จะมาทำอันตรายคิดร้ายต่อเรา มาขโมยของ ๆ เรา หรือมา
หลอกหลวงเรา เช่นนี้เป็นต้น

ดังนั้นศีลทุกประเภทดังที่ว่า ย่อมนำพาผู้รักษาสู่สวรรค์ ดังคำว่า สีเลน สุขตี
ยนฺติ สีเลน โภคสมปทา สีเลน นิพพุตี ยนฺติ ดังนี้

ทางสายที่ ๓ คือ ภาวนา คำว่าภาวนานั้น หมายถึงการสร้างความดีทางใจ
กันโดยเฉพาะ เช่นการเจริญพรหมวิหารธรรม มีเมตตาเป็นต้น โดยบำเพ็ญตนให้มีใจเมตตา
ปรารถนาดีหวังดีต่อผู้อื่น เช่น ปลูกเมตตาความรักในคนร่วมบ้านร่วมงานร่วมวัด
ร่วมประเทศชาติ ตลอดเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย วิธีทำง่าย ๆ คือเพียงพบหน้ากัน
ก็ยิ้มแย้ม เยือกเย็น ยืดหยุ่น ไม่แสดงอาการยกทำหน้าอเป็นต้น ในคัมภีร์มากแห่งแสดง
ไว้ว่า พึงเจริญเมตตาแผ่เจาะจงให้แก่ตนเองก่อนว่า “ อหํ สุขิตो โหมิ” ขอให้ข้าพเจ้า
มีสุข เราชรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด บุคคลอื่นก็ย่อมเป็นเช่นนั้น เมื่อชำนาญแล้วจึงเจริญเมตตา
ทั่ว ๆ ไปอีก และพึงแผ่ไปโดยไม่เจาะจงในหมู่เทพยดา ในหมู่มนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์
ทั้งหลาย โดยนัยเป็นต้นว่า

“ สพุเพ สตฺตา สพุเพ ปาณา สพุเพ ภูตา จ เกวลา สพุเพ ภทฺทธานิ
ปสุสนฺตุ มา กิณฺจึ ปาปมาคฺมา มีความหมายว่า ขอเหล่าสัตว์ เหล่าภูติทั้งหลาย จง
ประสบความสุขความเจริญ อย่าประสบความทุกข์เคราะห์กรรมใด ๆ เลย เป็นต้นผู้ใดก็
เจริญเมตตาดังว่านี้ ย่อมได้รับอานิสงส์ ๑๑ ประการคือ

หลับเป็นสุข
 ตื่นเป็นสุข
 ไม่ฝันร้ายเป็นทุกข์
 มนุษย์ทั้งหลายรักใคร่
 ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย
 เทวดาย่อมช่วยคุ้มครองรักษาไว้
 ไฟพิศาสดราไม่กล้ำกลาย
 จิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิเร็ว
 สีน้าผ่องใส

เวลาจะดับจิตสิ้นใจมีสติไม่วิปริตหลงลืม
 ย่อมเข้าถึงซึ่งพรหมโลกได้

เกี่ยวกับการบำเพ็ญทาน และบำเพ็ญบารมีมีพรหมวิหารธรรมมีเมตตาเป็นต้น พระพุทธองค์
 เมื่อยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญเป็นแบบตัวอย่าง ขอนำเรื่องที่มีอยู่ในอรรถกถา
 มหานิบาต มหาชาติเรื่องพระเวสสันดรมาแสดงโดยย่อดังนี้

พระโพธิสัตว์เวสสันดร เป็นพระโอรสสมเด็จพระเจ้ากรุงสุทนต์ และ
 พระนางผุสดี แห่งกรุงสีพี มีพระมเหสีคู่พระทัยนามว่า พระมัทรี มีพระโอรสนามว่า พระ
 ชาติ พระธิดานามว่า กัณหา พระโพธิสัตว์เวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานมิได้ขาด ทรง
 ประกาศไคร่ต้องการแม้ดวงตา เลือดเนื้อก็บริจาคได้ กิตติศัพท์ข่าวก็ลือไปทั่วไพรีฟ้า
 ประชาชนสกลพิภพจักรวาล

ในคราวหนึ่ง เมืองกสิงครัฐ เกิดข้าวยากหมากแพงฝนแล้ง มิได้ตกทั่วประเทศ
 นิคมเขตเกิดกันดาร พระเจ้ากสิงคะแต่งทูตให้ไปขอช้างคู่พระบารมีที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีบุญฤทธิ์
 บันดาลให้ฝนตกได้

พระโพธิสัตว์เวสสันดร ทรงมีพระปรีชาสามารถ รอบรู้เหตุการณ์บ้านเมือง ทุก
 ประการ ทรงตั้งปณิธานเสียสละ แม้แต่ลมปราณและชีวิตก็ยอมอุทิศเพื่อส่วนรวม
 ประเทศชาติได้ โดยเล็งเห็นว่า โลกไม่เซ ไม่ทรุด ไม่พังทลาย เกิดความสามัคคีกันได้
 ก็เพราะความเมตตาปราณีบารมีทาน คนเรานั้นต้องพึ่งอาศัยกัน

ข้าวบ้านเหนือเกลือบ้านใต้ น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอชฌมาลัย จะชนะศึกภายใน
ภายนอกได้ ทำให้คนเคารพนอบนบบูชา ก็เพราะความเมตตาเสียสละ คำพระเจ้าสอน
ให้ระลึกว่า สังขารต้องหมั่นขัดสี บุคคลจะเป็นผู้ดีต้องตั้งอยู่ในผลและเหตุ อยากเป็นคน
วิเศษต้องสร้างความคิดดี “ความดีไม่มีขาย อยากได้ต้องทำเอง” ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา
พระองค์จึงตัดสินพระทัยยกช้างต้นมงคลขวัญเมืองให้แก่ชาวกรุงศรี

การกระทำของพระองค์ครั้งนั้นขัดกับความรู้สึกของชาวเมืองสีพี คือชาวเมือง
สีพีบางพวกไม่พอใจถึงกับกล่าวโทษพากันประท้วง พระองค์ก็ทรงเมตตา ทรงขันติ
อดทน ทรงให้อภัย ไม่เคืองแค้นน้อยใจในโชคชะตา กลับยินดีได้โอกาสประพาสสุป่า ไป
บำเพ็ญพรตเป็นพระดาบส ณ เขาวงกตป่าหิมพานต์ พร้อมด้วยพระมเหสี พระโอรส
พระธิดา

ทรงบำเพ็ญพรตพรหมวิหารธรรม พระองค์ต้องทรงบำเพ็ญบารมี ตั้งพระทัย
ทรงสัจจะทรงวิริยะ และขันติธรรมเป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะทรงบริหารครอบครัวน้อย ๆ ของ
พระองค์ในดินแดนแห่งใหม่ ให้ดำเนินไปด้วยความสุขสวัสดิ์ ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ทางการ
เมืองที่อยู่ยากลำบาก พระองค์บำเพ็ญพรต ณ เขาวงกตโดยสงบ ด้วยอำนาจพระบารมี
แม้แต่สัตว์ป่าหิมพานต์ทุกชนิด ต่างอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ไม่เบียดเบียน ไม่พยายาม
บึกขาคิดชิงเสียงสรรเสริญเพื่อโพธิสัตว์เวสสันดร บำเพ็ญบารมีอยู่ได้ประมาณ ๗ เดือน
ก็มีเฒ่าชุกก อุตสาห์บุกป่าฝ่ารกมาเข้าเฝ้าทูลขอพระโอรสพระธิดา คือ ชาลี กัณหา
เพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้ พระองค์โพธิสัตว์ ยังยอมยกให้เพื่อหวังบรรลุปุณนิพาน

เฒ่าชุกก พอได้รับพระราชทานสองกุมารได้แล้ว ก็ตรงจุดกระซอกตีสองกุมาร
ต่อหน้าโดยมิเกรงพระทัยประหนึ่งจะลองดูว่า องค์พระโพธิสัตว์จะมีตบะ จะมีขันติธรรม
ความอดทนอดกลั้นเพียงใด หรือไม่? ในตอนต้น พระโพธิสัตว์ เกิดโทสะ โมหะ ขี้
สงให้เกิดวิหิงสาคิดฆ่าตาเฒ่า แต่แล้วกลับได้สติมั่น เพราะอธิษฐานมั่นในศีลบารมี ทรง
แผ่เมตตาให้โดยมิโกรธตอบ นี่เป็นคุณลักษณะของนักปราชญ์ผู้มีความอดทนอดกลั้น
ผู้บำเพ็ญความดีต้องมีตบะแรงกล้า พร้อมทั้งจะเผชิญหน้าอุปสรรคขวากหนามที่กีดกัน
ดังคำประพันธ์ท่านว่า “ มีขันติอดกลั้นมั่นสัจจะ เป็นตบะเผาบาปขนาบหนา ที่เคล้าลูก
ผูกมัด หักทยา ให้สร้างชาคลีคลายกลายเป็นบุญ ขันติเปรียบเป็นเช่นปฏัก ประหารหักตัว
กิเลสเป็นเหตุหนุน กิเลสลดหดลงคงแต่บุญ เจริญคุณคุณจิตสันนิทธรรม ”

พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีเสียสละทุกอย่าง แม้จะมีผู้มาขอพระมัทรี พระองค์ก็ยังไม่ทรงยกให้ บำเพ็ญความดีเป็นตัวอย่าง เพราะบารมีธรรม ภายหลังได้มีโอกาสนิวัติกลับคืนสู่เมืองสีพีอีกครั้ง ได้เป็นดุจธงชัยของชาวพระนคร ตลอดกาลพระองค์ทรงวิริยะเข้าลักษณะที่ว่า ไม่สำเร็จ ไม่หยุด ไม่สิ้นสุด ไม่ยอมแพ้ พระองค์จึงเป็นอนุสาวรีย์ความดีที่มนุษย์และเทวดาบูชา トラบเท่าทุกวันนี้

ในอวสานกาลเป็นที่สุดพระธรรมเทศนานี้ ของอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และบุญกุศลความดีที่อบรมไว้ จงเป็นตบะเดชะพลวปัจจัย ดลบันดาลอภิบาลรักษา ให้ท่านสาธุชนประสบผลคือความสุขความเจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสาร สมบัติ สมดังมโนปณิธานทุกประการ

เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔. พระธรรมเทศนาเรื่อง ปวารณากถา

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์

วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐

แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

เวลา ๐๘.๐๐ น. - ๐๘.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สุทฺธสฺส วชฺชฌณฺเฑสฺส

อตุตฺตโน ปน ทุทฺทสฺส

ปเรสฺส หิ วชฺชชานิ

โอบุณาติ ยถา ภูสฺส

อตุตฺตโน ปน ฉาเทติ

กลีว กิตฺวา สฺสฺริตฺติ ฯ

ณ บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามนัยพระบาลีที่ปรากฏในธรรมบทขุททกนิกาย พระสูตรตันตปิฎก เพื่อเพิ่มพูนศรัทธา ประดับปัญญาบารมีแห่งสาธุชนผู้ใคร่ในธรรมานุธรรมปฏิบัติ และเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ อบรมบ่มนิสัยแห่งพระพุทธศาสนิกชนให้มีฉันทะอุตสาหะ ในการประกอบกิจของตน

วันนี้เป็นวันมหาปวารณาออกพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ผู้จำพรรษา ในวัดใดวัดหนึ่งครบ ๓ เดือน สมัยแห่งปวารณากาลนี้อยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เพราะมีองค์ประกอบหลายอย่างมาประจวบกันเข้า คือเป็นทำยฤดูฝนที่พืชพันธุ์ธัญญาหาร กำลังผลิดอกออกผลต้นไม้ใบหญ้าเขียวสด ๑ เป็นระยะเวลาเริ่มต้นแห่งเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งมีพระพุทธานุญาตไว้แก่ภิกษุผู้จำพรรษาครบไตรมาส ๑ มีประเพณีตักบาตเทโว ซึ่งถือเป็นการบำเพ็ญบุญพิเศษในวันรุ่งขึ้น ๑ ดังนั้น ในวโรกาสเช่นนี้จึงไม่ได้เป็นโอกาสพิเศษสำหรับพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสพิเศษสำหรับพุทธศาสนิกชน ผู้เจริญศรัทธา ทั้งหลายอีกด้วย ที่จะได้ร่วมกันบำเพ็ญบุญโดยการถวายทาน รักษาศีล เจริญสมาธิปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อทำจิตใจให้สงบ

คำว่าปวารณา ตามธรรมเนียมชาวบ้าน แปลว่า ยอมให้ขอ เช่นญาติโยมผู้มีศรัทธาบอกกับพระภิกษุสงฆ์ว่า “ถ้าพระคุณเจ้าต้องการสิ่งใดอันสมควรแก่สมณะแล้ว นิมนต์พระคุณเจ้าขอสิ่งนั้นๆได้”

แต่ในธรรมเนียมสงฆ์ คำว่า “ปวารณา” แปลว่า เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือน คำนี้เป็นชื่อสังกรรมที่พระสงฆ์ทำในวันสุดท้ายแห่งการอยู่จำพรรษา คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยพระภิกษุทุกรูปจะกล่าวคำปวารณา เป็นการเปิดโอกาสให้ต่างฝ่ายต่างที่จะว่ากล่าวตักเตือนกันได้โดยไม่มี การขัดเคืองใจต่อกัน ถือว่าเป็นวันเปิดใจต่อกันและกัน ของคณะสงฆ์

ประเพณีเกี่ยวกับการปวารณานี้ มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ด้วยมีพระภิกษุจำนวนหนึ่งอยู่จำพรรษาในแคว้นโกศล ได้ตั้งกติกาที่ไม่ชอบธรรม ผิดวิสัยของคน ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม คือ ไม่มีการพูดจากันตลอด ๓ เดือนที่อยู่จำพรรษา ความทราบถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ทรงติเตียนการกระทำอย่างนั้น ว่าเป็นกติกาที่ไม่ชอบด้วยธรรม ผิดธรรมชาติ และตรัสบอกพระภิกษุเหล่านั้นทำปวารณาต่อกัน หลังจากอยู่จำพรรษาครบ

๓ เดือนแล้ว ให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้โดยไม่มี การขัดเคืองใจต่อกัน โดยกล่าวเป็นคำภาษา บาลี ๓ จบว่า

สงฺฆมฺภนฺเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเตน วา ปริสฺสุกาย วา
วทนฺตุ มํ อายสฺมฺนฺโต อฺนุกมฺปํ อฺปาทาย ปสฺสนฺโต ปฏิกฺกิริสฺสามิฯ

แปลว่า ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ด้วยว่า จะด้วยได้เห็น ได้ยิน หรือนึกสงสัยว่าข้าพเจ้าทำผิดก็ตาม ขอท่านทั้งหลาย ได้ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าว ตักเตือนข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าทราบ จักได้แก้ไขต่อไป

ประเพณีการทำปวารณาของคณะสงฆ์นี้ จึงเริ่มมีขึ้นและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปถือว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีคนว่ากล่าวตักเตือนตน อยู่ในฐานะที่เลี้ยง ในขณะที่เดียวกันก็ถือเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องว่ากล่าวตักเตือนพระภิกษุ รูปอื่น เมื่อเห็นว่าเธอประพฤติไม่เหมาะสม

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั่วไป บางครั้งมีอุปสรรคมีปัญหาคัดข้อง ที่ต้อง อาศัยผู้อื่นช่วยเหลือให้คำแนะนำชี้ช่องทางแก้ไข ในการประกอบกิจการไม่ว่าจะเป็นธุรกิจ การค้า การบริหารหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ หรือการศึกษาเล่าเรียน จำเป็นต้องอาศัยคนอื่น คอยชี้แนะชี้แนะบางโอกาส การให้สิ่งของแก่กันและกัน แม้จะเป็นสิ่งมีค่าเพียงใดก็ตาม ก็ไม่เทียบเท่ากับการให้คำแนะนำพร่ำสอน การสอนคนให้เป็นคนดี การชี้แนะให้คน ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง เป็นการให้สิ่งประเสริฐ สิ่งที่ดีเลิศ ถือเป็นการสร้างชีวิตดีงาม ให้แก่เขา นี่คือนิยามลักษณะที่ดีแห่งการอยู่ร่วมกัน

วันมหาปวารณาออกพรรษานั้น เป็นประเพณีของพระภิกษุสงฆ์ก็จริง แต่ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั่วไปได้ ในบางครั้งบางคน อาจดำเนินชีวิตไปในทางที่ไม่เหมาะสมเพราะความไม่รู้ หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือบางคน ที่อยู่ในอารมณ์ไม่ปกติ ไม่สามารถคิดเองและตัดสินใจเองได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ทุกคน มีโอกาสทำผิดพลาดได้ทั้งนั้น ข้อนี้ต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยว่ากล่าวตักเตือน ให้คำแนะนำ และกำกับดูแลให้อยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง เปรียบเหมือนผงเข้าตา ต้องอาศัยคนอื่นช่วยเหลือ ในการนำผงนั้นออกจากตา เพราะฉะนั้น สารสำคัญแห่งการปวารณาตามประเพณีสงฆ์ จึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น ต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำตักเตือน ทุกคนต้องอยู่ในฐานะเป็นปรีกษาคอยให้คำแนะนำกันและกัน ปัญหาในการที่จะว่ากล่าว

ตักเตือนกันโดยไม่ให้เกิดความขัดเคืองใจต่อกันนั้นก็มีอยู่ เพราะหลายคนมักจะไมยอมรับโดยง่าย ว่าตัวเองผิดพลาด มักจะโต้แย้งคนที่ว่ากล่าวตักเตือน ในขณะที่เดียวกันก็กล่าวหาคนที่ว่ากล่าวตักเตือนตนนั้นเป็นการตอบโต้ ดังพุทธภาษิตที่แสดงไว้เป็นนิกเขปบทเบื้องต้นนั้น ความว่า ความผิดของคนอื่นเห็นได้ง่าย แต่ความผิดของตนเห็นได้ยาก คนเรามักเปิดเผยความผิดของคนอื่นเหมือนโพรยแกลบ แต่ปิดบังความผิดของตนเองเหมือนนักเลงสกาโกงช้อนลูกสกา ฉะนั้น

พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงความจริงข้อนี้ จึงกำหนดให้ภิกษุทำปวารณากัน หลังจากอยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว เป็นโอกาสว่ากล่าวตักเตือนให้แก่กันก่อน พิธีปวารณานี้ถือเป็นประเพณีอันดีงามที่พระภิกษุต้องปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งที่พุทธบริษัทและวิญญูชนทั้งหลายพึงศึกษา และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตแห่งตน คำว่ากล่าวตักเตือนนั้น ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นป่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ แม้ในเบื้องต้นจะเป็นโลกียสัมมาทิฐิ เป็นความเห็นชอบระดับชาวบ้านทั่วไป แต่ก็เป็นบันไดที่จะก้าวไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบที่เป็นองค์แห่งอริยมรรค เป็นการตรัสรู้หรือริยส์จในโอกาสต่อไป

คนที่อยู่ร่วมกันโดยไม่มีกรว่ากล่าวตักเตือนกันเลย ดูผิวเผินคล้ายกับว่าไม่มีความผิดพลาดหรือข้อที่น่าตำหนิเกิดขึ้นในกลุ่มชนนั้นๆ เหมือนว่ามีแต่ความสงบร่มเย็นแต่ที่จริงแล้ว การอยู่ร่วมกันโดยไม่ว่ากล่าวตักเตือนกัน นับว่าเป็นอันตรายแก่ทุกฝ่าย เพราะยอมเป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะไม่มีข้อผิดพลาด หรือข้อที่น่าตำหนิเลย ข้อผิดพลาดที่น่าตำหนิ ความพลั้งเผลอที่ทำให้เกิดการกระทำผิด เป็นสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป แต่อาศัยความเมตตาเอื้อเฟื้อว่ากล่าวตักเตือนกันไม่ถือสาแก่นั่นเอง ทำให้เราอยู่ร่วมกันได้ด้วยดีเสมอมา

สาระสำคัญของปวารณากรรมของสงฆ์ก็คือ การประกาศให้รู้และให้ยอมรับโดยทั่วกันว่า “ข้อผิดพลาดอันใดทางกายวาจาของภิกษุรูปใดก็ตาม ที่ได้เห็นด้วยตา ได้ฟังด้วยหู หรือมีความระแวงสงสัย ขอให้ทุกท่านจงกรุณาว่ากล่าวตักเตือนกัน และผู้ถูกว่ากล่าวตักเตือน ก็พร้อมที่จะแก้ไขข้อผิดพลาด ปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อให้เกิดความถูกต้อง” ข้อนี้เป็นการสร้างสัญญาทางใจขึ้นระหว่างกัน เป็นการตกลงยอมให้ต่างฝ่ายต่างสามารถที่จะว่ากล่าวตักเตือนกันได้เมื่อได้เห็น ได้ยิน หรือสงสัยในข้อผิดพลาดของกันและกันที่ล่วงมาแล้ว และรวมถึงข้อผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย เมื่อได้ตกลง

กันไว้แบบนี้ ปัญหาเกี่ยวกับความรู้สึกขัดเคืองใจกันต่อกันและกันแม้จะไม่สามารถทำให้หมดไปได้ แต่ก็มิได้อยู่ไม่มากนัก เพราะพระภิกษุทุกรูปที่ได้ทำปวารณากันแล้ว ล้วนสำนึกในวัตถุประสงค์ของกิจกรรมส่วนนี้ อยู่ในการทำหน้าที่ให้คำแนะนำของกันและกันในสังคมชาวบ้านทั่วไปก็เช่นเดียวกัน ปัญหาเกี่ยวกับความขัดเคืองใจต่อกัน เมื่อมีการ ว่ากล่าวตักเตือนกัน ย่อมจะมีบ้างเป็นธรรมดา ผู้ถูกว่ากล่าวตักเตือนบางคนจะเกิดความไม่พอใจที่ถูกว่ากล่าวตักเตือนแสดงกิริยาตอบโต้ ผู้ว่ากล่าวตักเตือนบางคนก็ลั่นโทสะไว้ไม่ได้ ก็อาจแสดงกิริยาโต้ตอบเช่นเดียวกัน ส่วน ผู้อดกลั้นโทสะไว้ได้ก็อาจจะเกิดความไม่สบายใจอยู่บ้าง เพื่อแก้ปัญหานี้การที่บุคคลในสังคมจะทำหน้าที่ที่พึงเลี้ยงของกันและกันได้ โดยไม่มีปัญหาข้อขัดแย้งนั้น น่าจะยึดถือเอาประเพณีปวารณาของพระภิกษุสงฆ์ มาเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติ คือ การประชุมกล่าวคำปวารณาต่อกันตามโอกาสอันควร ในการอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นสังคมใด เมตตามโนกรรม คือ ความคิดที่ประกอบด้วยเมตตา เมตตาวจกรรม คือการพูดที่ประกอบด้วยเมตตา เมตตาทกกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเมตตา เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ใช้ความคิด คำพูด และการกระทำต่อกันด้วยเมตตาเอื้ออารีในฐานะเพื่อนร่วมโลก เหมือนกำลังนั่งอยู่บนเรือลำเดียวกันที่ต้องช่วยกันให้เรือถึงฝั่งโดยปลอดภัย นี้ก็ถึงอกเขาอกเรา สงวนจุดเสียแหว่งจุดดีของกันและกัน ไม่กล่าวให้ร้ายกันแต่คอยเสริม สิ่งที่ดีให้แก่กัน

การว่ากล่าวตักเตือนกันเป็นงานที่ไม่ค่อยมีใครอยากจะทำ หรือมีคนทำก็ทำได้ไต่ได้ยาก เพราะมีอุปสรรคหลายอย่าง บางครั้งคนที่ถูกว่ากล่าวตักเตือนก็แสดงอาการไม่พอใจ ทำให้คนที่ว่ากล่าวตักเตือนเกิดความขัดเคือง หมดกำลังใจที่จะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยชี้แนะความจริง คนที่คอยว่ากล่าวตักเตือนชี้ให้เห็นถูกผิดนั้น เปรียบเหมือนคนที่บอกขุมทรัพย์ประเสริฐ เป็นรั้วกำแพงล้อมบ้านเมืองไม่ให้ภัยเข้ามากรำกราย และเป็นเข็มทิศที่ชี้ นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

นินีนว ปวตตาริ	ยัม ปสุเส วชชทสุสินิ
นินคฺคยฺหวาทิ เมธาวี	ตาทิสํ ปญฺจติตํ ภาเช
ตาทิส ํ ภาชมานสุส	เสยฺโย โหติ น ปาปิโย

แปลว่า บุคคลควรเห็นนักปราชญ์ ที่คอยว่ากล่าวตักเตือนซึ่งข้อบกพร่อง เหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ ควรคบหาบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบหาคนเช่นนั้น จะมีความเจริญ ไม่มีความเสื่อม

เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนผู้ว่ากล่าวตักเตือน สั่งสอน ห้ามปรามผู้อื่นไม่ให้ ทำความผิดนั้น บางครั้งก็ไม่ใช่ที่รักของคนบางคนที่คิดว่าเป็นเรื่องหยาบคายยุ่งยาก แต่เป็นที่รักของคนที่มีภูมิปัญญาเป็นสัตบุรุษ ผู้ที่จะว่ากล่าวตักเตือนคนอื่นจึงควรตระหนักรู้ และทำใจไว้ก่อนอย่างนี้เป็นเบื้องต้น

พุทธศาสนิกชนผู้เจริญศรัทธาทันทีหลาย ประเทศไทยเรานั้นมีประเพณีอันดีงาม หลายอย่างที่มีส่วนสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ประเพณีการปวารณานี้ มีเนื้อหาสาระบ่ง บอกถึงการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องของชาวไทย แม้จะเป็นประเพณีของพระภิกษุสงฆ์ แต่ ในทางปฏิบัติ ย่อมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมชาวบ้านทั่วไปได้ สติ ความระลึกได้ ปัญญา ความรอบรู้ เป็นธรรมที่เกื้อกูลกันในเวลาพิจารณาเหตุและผล เวลาพิจารณาเหตุ ต้องใช้สติปัญญาเป็นหลัก โดยมีสติคอยช่วยสนับสนุน เวลาพิจารณาผล ต้องใช้สติเป็นหลัก โดยมีปัญญาคอยช่วยสนับสนุน ข้อขัดแย้งกันที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะในกลุ่ม คนที่มีการศึกษาระดับใด คนที่มาพูดจาไกลเกลี่ยให้ปรองดองกัน มักจะใช้คำพูดว่า “ทุกฝ่ายต้องมีเหตุมีผล ต้องหันหน้าเข้าหากันพูดกันด้วยเหตุและผล” คำพูดนี้ หมายถึง ให้ใช้สติ ให้ใช้ปัญญานั้นเอง มีความรู้มาก แต่ขาดสติก็ทำให้ชีวิตขาดทิศทาง เปรียบเสมือนเรือที่ขาดหางเสือ มีสติระลึกได้ แต่ไม่มีความรู้ก็ไม่สามารถพิจารณารู้เหตุ ที่แท้จริงได้ สติกับปัญญาจึงต้องมีพร้อมๆ กัน เป็นธรรมที่เกื้อกูลกัน

การปวารณาของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ก็คือวิธีการให้สติและปัญญา แก่กัน ถือเป็นการเปิดใจต่อกันและกัน ทำให้มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น นับเป็นประเพณีอันดีงามที่พุทธบริษัทควรศึกษา และนำมาปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุข ของสังคมทุกหมู่เหล่า ทุกคนจะได้มั่นใจว่าตัวเองมีพี่เลี้ยงคอยว่ากล่าวตักเตือน คอยเป็น เกราะป้องกันความผิดพลาดอันอาจเกิดขึ้น นับเป็นการปิดกั้นทางแห่งความเสื่อมเสีย อันจะพึงมีพึงเกิดได้อย่างดีที่สุดในวิธีหนึ่งทีเดียว

รับประทานแสดงธรรมเทศนาในปวารณากถา พอสสมควรแก่เวลา ขอสมมติ ว่ายุติลงคงไว้แต่เพียงนี้ เหวี่ยง ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

๕. พระธรรมเทศนาเรื่อง การประพฤติธรรมตามสมควรแก่ธรรม
พระราชบัญญัติ

วัดนางชี แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์
วันจันทร์ ที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘

เวลา ๐๘.๐๐ น. - ๐๘.๓๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารินฺติ ฯ

ณ โอกาสบัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมมีกถา สาธยายศาสนธรรมคำสอนของ
องค์สมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเฉลิมฉลองศรัทธาความเชื่อ ปสาทะความ
เลื่อมใส ของท่านผู้ฟังทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย วันนี้ เป็น

วันธัมมัสสวณะ คือเป็นวันฟังธรรมตามปรกติ จึงขอให้ญาติโยมทั้งหลายได้ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนา เพื่อประดับสติปัญญาสัมมาปฏิบัติ ใน เรื่อง “การปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่ธรรม” เป็นลำดับสืบไป

พระธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงไว้เพื่อเป็นประทีปส่องนำทางในการดำเนินชีวิต และนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน การมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การมีน้ำใจแบ่งปันวัตถุสิ่งของ การเคารพสิทธิของบุคคลอื่น การยึดมั่นในวาจาสุจริต พุดจริง ทำจริง และการระมัดระวังไม่ประมาทในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ เป็นต้น นับว่าเป็นการปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่ธรรมทั้งสิ้น การปฏิบัติธรรม ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าจะต้องนั่งสมาธิในห้องพระเท่านั้น แม้ในห้องทำงาน ถ้าเกิด ความเครียด ก็สามารถตั้งกายให้ตรง สูดลมหายใจเข้าออกให้สบาย ๆ นึกถึงพระรัตนตรัย หรือบุญทานที่ตนเองเคยทำ เมื่อจิตใจสบาย สามารถทำงานต่อได้ การประกอบอาชีพสุจริต เป็นต้น ก็นับว่า เป็นการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมทั้งสิ้น

ในภาวะที่กระแสสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง วัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยอยู่ตลอดเวลา บางเรื่องนิยมนำมาปฏิบัติทั้ง ๆ ที่ยังไม่ทันศึกษาพิจารณาให้ถ่องแท้ว่ามีคุณมีโทษอย่างไร นำเสียดายที่สังคมไทยได้ละทิ้งศีลธรรมวัฒนธรรมแบบอย่างอันดีงามของประเทศชาติ ทำให้ปัญหาในสังคมไทยมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ยากที่จะแก้ไขให้กลับมามีดังเดิมได้ แม้ทุกฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้อง จะพยายามช่วยกันแก้ไขปัญหาก็ให้สังคมดีขึ้น แต่ส่วนมากก็เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่พยายามที่จะแก้ไขที่ต้นเหตุ ยิ่งแก้ก็ยิ่งเหมือนจะทำให้ปัญหาเกิดความเรื้อรัง และมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เพราะเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายอย่าง เช่น ผลประโยชน์ ไม่มีความจริงใจในการแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง หรือขาดการสนับสนุนอย่างอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่น่าอยู่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือร่วมใจกันช่วยกันแก้ไขปัญหา รัฐบาลอาจจะต้องยกเป็นวาระแห่งชาติเพื่อแก้ไขปัญหานั้นเรื่อง ๆ ไป เช่น ปัญหาเยาวชน ปัญหาครอบครัว ปัญหาความขัดแย้งในสังคม เป็นต้น โดยมองถึงต้นเหตุของปัญหา แล้วแก้ไขที่ต้นเหตุ ไม่ใช่ตามแก้ไขที่ปลายเหตุ อย่างที่พยายามจะทำการ คือการทำ อบายมุขต่าง ๆ ให้เป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย ก็เป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุเช่นกัน

พระพุทธศาสนา ได้คำนึงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาโดยตลอดจะ

เห็น ได้จากวัดต่าง ๆ ได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากมายในแต่ละปี เช่น การบรรพชากุลบุตร เป็นสามเณรภาคฤดูร้อน บวชเยาวชนหญิงเป็นศีลจารินี บวชเนกขัมมะบารมีสำหรับญาติโยม การปฏิบัติธรรมในวันเสาร์ และอาทิตย์ การออกค่ายพุทธบุตร ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นต้น ในเชิงปฏิบัติ แม้จะขาดแคลนทุนทรัพย์ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างจริงจัง แต่บุคลากรในพระพุทธศาสนา ทั้งพระและ ญาติโยมก็ไม่ย่อท้อทำไปด้วยใจรัก และเพื่อมุ่งประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ประเทศชาติเป็นสำคัญ

การรณรงค์ศีลธรรมให้กลับคืนมาสู่สังคมไทย ให้สมาชิกในสังคมได้เห็นถึงประโยชน์ในการทำความดี ให้เห็นโทษในการทำชั่ว โดยการบรรจุคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้ในหลักสูตรการศึกษาของชาติทุกระดับชั้นเรียน อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ เพื่อปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรมแก่กุลบุตรกุลธิดาตั้งแต่เยาว์วัย การทำอย่างนี้นับว่าเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ เมื่อสมาชิกในสังคมรู้ถึงบาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์แล้ว ปัญหาในสังคมย่อมจะน้อยลง การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สมาชิก ในสังคมจะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตัวเองให้เข้ากับบุคคลอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา ตัวเราต้องการความสุข เกียรติยศความทุกข์ฉันใด แม้ผู้อื่นก็ต้องการความสุขเกียรติยศความทุกข์เช่นนั้นเหมือนกัน ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่เล็กที่สุด สมาชิกในครอบครัวจะต้องปรับปรุงตัวเข้าหากัน พ่อแม่ต้องดูแลเอาใจใส่ลูกหญิงชายอย่างใกล้ชิด อาจกล่าวได้ว่าพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน ต้องเป็นทั้งพ่อแม่ และเพื่อนในขณะเดียวกัน ลูกมีปัญหาอะไรก็สามารถปรึกษาได้ทุกอย่าง แนะนำสิ่งที่ถูกต้องตั้งถามให้แก่ลูก ส่วนลูกหญิงชายก็ต้องเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ เชื่อว่า พ่อแม่เป็นผู้ที่รักเราอย่างจริงใจ เมื่อทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน พุดกันอย่างมีเหตุและผล มีความปรารถนาดีต่อกัน ไม่ใช่อารมณ์ตัดสินปัญหา หรือด่วนตัดสินใจด้วยอำนาจ ความโลภความโกรธความลุ่มหลงมกมาย หรือทอดธุระปล่อยไปตามเวรตามยถากรรม เชื่อแน่ว่าครอบครัวจะสงบเป็นปกติสุขได้ แต่ถ้าใช้อารมณ์โกรธเป็นเครื่องตัดสินใจ ในที่สุดแล้ว สมาชิกในครอบครัวก็จะเกิดการขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจกันทั่วหน้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นปัญหาที่ส่งผลถึงสังคมโดยส่วนรวมด้วย

ญาติโยมทั้งหลาย สุขความทุกข์ เป็นเรื่องธรรมดาของโลก ที่

เรียกว่าโลกธรรมคือธรรมประจำโลก ทุกคนจะต้องประสบพบเห็นไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ แม้ความสมหวังหรือผิดหวัง ก็เป็นธรรมดาของโลกเช่นกัน ฉะนั้น การที่เรามีปัญหา ทำให้เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจในบางเรื่อง ก็พึงเห็นว่าเป็นเรื่องปรกติธรรมดาของมนุษย์โลก สามีย่ไปมีภรรยาน้อย ภรรยาหนีไปเพราะทนความทารุณของสามีไม่ไหว นักเรียนสอบ ไม่ได้เกรดที่กำหนดไว้ คนรักไปมีแฟนใหม่ กิจการไม่ดีญาติทะเลาะกัน เป็นต้น ก็พึงเห็นว่าเป็นเรื่องปรกติธรรมดาของโลก ทุกปัญหาสามารถแก้ไขได้ ไม่มีความจำเป็น ที่จะต้องเสียใจถึงกับทำลายซึ่งกันและกันหรือทำร้ายตนเอง ถ้าเห็นว่าปัญหานี้มันหนักเกินไป ก็ให้ปล่อยวางเอาไว้ใกล้ ๆ ตัว ถึงเวลาก็ค่อย ๆ แก้ไขไป เพราะว่ามีปัญหาบางอย่าง ถ้าผ่านเวลาไประยะหนึ่ง ที่แก้ไขไม่ตกก็อาจจะแก้ตกก็ได้ ต้องใช้ปัญญาคิดพิจารณา ถึงต้นเหตุของปัญหา พิจารณาไปถึงผลที่เกิดขึ้น แล้วแก้ไขปัญหาไปตามเหตุ และผล ที่เกิดขึ้น อย่าด่วนแก้ไขปัญหาคด้วยความรุนแรง อย่าทำหรือพูดไปด้วยจิตใจที่เศร้าหมอง เพราะถูกอำนาจกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทิฏฐิ มานะ ความถือตัวถือตน ไม่ยอมแพ้เพียงอย่างเดียว ชาวที่กำลังเกิดขึ้นเป็นที่น่าสลดใจอย่างยิ่ง ก็คือพ่อเลี้ยงทำร้ายลูกเลี้ยงจนเสียชีวิต เป็นโศกนาฏกรรมที่ไม่น่าเกิดขึ้นในสังคมไทย ถ้าจะพึงหยุดคิด สักนิดว่า เด็กก็คือเด็ก ย่อมมีวุฒิภาวะที่จำกัด ผู้ใหญ่ต้องให้อภัยอยู่เสมอ ค่อย ๆ ชี้นะอบรมสั่งสอนไป เมื่อเด็กเติบโตไปภายใน จะได้เป็นกำลังที่สำคัญของประเทศชาติต่อไป

การทำลายหรือทำร้ายซึ่งกันและกันถึงชีวิต มิให้เห็นอย่างซ้ำซากในสังคมไทย ก็เพราะสังคมขาดคุณธรรมประจำใจที่เรียกว่า เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีให้ผู้อื่นเป็นสุข ๓ ประการ คือ

๑. เมตตากายกรรม การกระทำที่ประกอบด้วยเมตตา ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์นำมาซึ่งความสุขความเจริญต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวม จะทำสิ่งใดต้องใคร่ครวญให้ดีเสียก่อนแล้วจึงกระทำ ละเว้นการฆ่าสัตว์การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เว้นการลักทรัพย์ และเว้นการประพฤติผิดลูกผิดภรรยาของบุคคลอื่น

๒. เมตตาวจีกรรม การพูดที่ประกอบด้วยเมตตา การพูดนับว่าเป็นการสื่อสารที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมในยุคปัจจุบัน สังคมจะสงบร่มเย็นได้ส่วนหนึ่ง ก็เนื่องมาจากการพูดจา สุมาชิกในสังคมจะต้องเว้นการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด

และพูดเพื่อเจ้าเหล่าไหลไร้สาระ ดังสุนทรภู่ก็เอ่ยขอโลกได้กล่าวไว้ว่า

“ ถึงบางพูด	พูดดี	เป็นศรีศักดิ์
มีคนรัก	รสน้อย	อร่อยจิต
ถ้าพูดชั่ว	ตัวตาย	ทำลายมิตร
จะชอบผิด	ในมนุษย์	เพราะพูดจา”

การพูดที่ประกอบไปด้วยเมตตา หรือที่เรียกว่าเมตตาวจีกรรมนั้น จะต้องเป็นวาจาสุภาพที่ประกอบไปด้วยองค์ ๕ คือ วาจาที่กล่าวถูกต้อง วาจาที่กล่าวเป็นสัจ พุดเรื่องจริง วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน มีความไพเราะเสนาะโสต วาจาที่กล่าวประกอบ ด้วยประโยชน์ และวาจาที่กล่าวด้วยเมตตา

๓. เมตตาโมกกรรม การคิดที่ประกอบด้วยเมตตา คือไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่พยายามทบองร้ายกัน และมีความเห็นที่ถูกต้อง จิตหรือใจของคนเราเป็นสิ่งที่สำคัญดังคำที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด สำเร็จแล้วแต่ใจ การทำ การพูด การคิด ก็ล้วนสำเร็จมาแต่ใจ ทั้งสิ้น เมื่อใจดีแล้ว จะทำอะไรด้วยกาย จะพูดอะไรด้วยวาจา และจะคิดอะไรด้วยใจ ก็ทำพูดและคิดในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ เมื่อบุคคลมีใจดี ประกอบด้วยเมตตา หรือที่เรียกว่าเมตตาโมกกรรมแล้ว ก็ย่อมจะเป็นเหตุให้การกระทำ การพูด และการคิดดีตามไปด้วย เพราะฉะนั้นการอบรมฝึกจิตใจ ของตนเองให้ดีอยู่เสมอ ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม อบรมจิตใจให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิ สงบเยือกเย็น แม้บางขณะจะเห็นการกระทำที่ตนเองไม่ชอบ ได้ฟังเสียงที่ไม่ไพเราะ เสนาะโสต ก็สามารถอดทนได้ ไม่ลุอำนาจต่อโทสะ ก็เพราะประกอบไปด้วยเมตตาโมกกรรมนั่นเอง

การแก้ไขปัญหา หรือการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ประการสำคัญต้องมีความจริงใจต่อกัน มีความไว้น้ำใจเชื่อใจซึ่งกันและกัน ผู้บังคับบัญชา เกิดความมั่นใจว่า ผู้ที่จะทำงานให้ นั้น มีศักยภาพเพียงพอสามารถที่จะทำงานในหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จไปด้วยความเรียบร้อยดีงามทุกประการ ผู้รับผิดชอบงานก็ต้องตั้งใจทำงาน เกิดความภูมิใจว่ามีผู้เห็นความรู้ความสามารถของตนเอง จึงได้มอบหมายให้ทำงานในหน้าที่นั้น ๆ จึงต้องทำงานด้วยความตั้งใจเสียสละ และอดทน ดังคำที่ว่า “จริงใจต่อกัน ทำงานด้วยความตั้งใจ” เมื่อทุกฝ่ายร่วมแรงร่วมใจกันอย่างนี้ ปัญหาแม้จะยากและใหญ่เพียงใดก็ตาม เชื่อแน่ว่าสามารถแก้ไขได้

อย่างแน่นอน

การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยการให้ทาน คือการให้ปันสิ่งของ การรักษาศีล คือการรักษาปกติทางกายและวาจาให้เรียบร้อยดีงาม และการบำเพ็ญภาวนา คือการอบรมจิตใจ การประกอบไปด้วยเมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม และเมตตาโมกกรรม นับว่าเป็นการเพิ่มพูนคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง สังคมย่อมอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ก็เพราะการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ดังความหมายของพระบาลี ที่ยกขึ้นเป็นนิเชปนทไฉ ฌ เบื้องต้นว่า ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม มีอานิสงส์เป็นความสุขความเจริญ ความสปร่มเย็นของประเทศชาติ บ้านเมือง อยู่ร่วมกันเป็นปรกติสุขอย่างตลอดไป

ในที่สุดแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาในวันนี้ อาตมาขออำนวยการโดยอำนวยการพระศรีรัตนตรัย จงปกป้องคุ้มครองรักษาญาติโยมทั้งหลาย ให้มีความสุข ความเจริญ รุ่งเรืองในหน้าที่การงาน มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประสบมงคลชัยในชีวิตทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนามา ก็เห็นว่าพอสมควรแก่เวลา ก็ขอยุติธรรมมีกถาไว้แต่เพียงเท่านี้

เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ภาคผนวก ข.

บทพระธรรมเทศนา ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๒ จำนวน ๒๘๙ สำนวน เรียงตามลำดับตั้งแต่สำนวนที่ ๑ ถึง สำนวนที่ ๒๘๙ พร้อมทั้งผู้แสดง และสังกัดวัด ดังนี้

ก. บทพระธรรมเทศนาในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ มีจำนวน ๖๙ สำนวน

๑. จิตตทมกถา /พระราชปริยัติบดี วัดสามพระยา กทม.
๒. อริยธนกถา /พระเทพวิสุทธิเมธี วัดระฆังโฆสิตาราม กทม.

๓. ทานเป็นบันไดแห่งสวรรค์ /พระมหาละเอียด กิตฺติสุขุโม กทม.
๔. ผู้ฉลาดควรองอาจและซื่อตรง /พระเทพวิสุทธิญาณ วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.
๕. เลี้ยงลูกให้ถูกทาง /พระมหานิมิตร สุขรสคุณุโณ วัดท่าตอน จ. เชียงใหม่.
๖. วิธีฆ่าความโกรธ /พระธรรมวิสุทธิทศอาจารย์ วัดประยุรวงศาวาส กทม.
๗. สมณะในพระพุทธศาสนา /พระศรีกิตติโมลี วัดเฉลิมพระเกียรติ จ. นนทบุรี.
๘. ปัสสนกถา /พระเทพปัญญาภุมนี วัดราชาธิวาส กทม.
๙. อานุกาปนาศาสตร์ /พระพิพิธธรรมสุนทร วัดสุทัศน์เทพวราราม กทม.
๑๐. จาตุรงคสันนิบาต /พระเมธีธรรมอาจารย์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กทม.
๑๑. เวลาเป็นของมีค่า /พระราชาภานาภิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม
๑๒. นึกถึงแม่ /พระศรีวิชิราภรณ์ วัดพระเชตุพน กทม.
๑๓. ถัมมจาริกถา /พระศรีวิสุทธิโสภณ วัดราชโอรสาราม กทม.
๑๔. การสร้างมิตรพิชิตไฟรี /พระราชสุธรรมเมธี วัดพระปฐมเจดีย์ จ. นครปฐม.
๑๕. อธิปไตยกถา /พระปริยัติกวี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กทม.
๑๖. ความไม่ประมาท /พระกิตติวงศ์เวที วัดเบญจมบพิตร
๑๗. เมตตากถา /พระราชรัตนเมธี วัดคฤหบดี กทม.
๑๘. วันสงกรานต์ /พระศรีกิตติโมลี วัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี.
๑๙. วันสงกรานต์ /พระราชธรรมภรณ์ วัดสัมพันธวงศ์ กทม.
๒๐. กตัญญูกตเวทิตากถา /พระอมรเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส กทม.
๒๑. โทสะกถา /พระราชโมลี วัดมหรณพาราม กทม.

๒๒. ธรรมรักษาโรค /พระวินัยมุนี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
 ๒๓. ที่พึ่งชีวิต /พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพน กทม.
 ๒๔. เอรานูเวรूपสมคธา /พระพนิตพินัย วัดสัมพันธวงศ์
 ๒๕. กาลบริหารเทศนา /พระศรีปริยัติโมลี วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.

๒๖. ธัมมจาริกถา /พระศรีธรรมโสภณ วัดสุวรรณาราม กทม.
 ๒๗. คิหิสุขกถา /พระราชรัตนโมลี วัดหนึ่ง ราชวรวิหาร กทม.
 ๒๘. ข้ามโอบะได้ด้วยการศึกษาปฏิบัติธรรม /พระศรีวิสุทธิภรณ์
 วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.
 ๒๙. ไม่ประมาท /พระราชสิทธิโมลี วัดเทพศิรินทราวาส กทม.
 ๓๐. สถานที่ที่หนีให้พ้นจากความตายไม่มีในโลก /พระปัญญาวิสุทธิโมลี
 วัดโสมนัสวิหาร กทม.
 ๓๑. กตัญญูกตเวทิตากถา /พระเทพโสภณ วัดทินกรนิมิตร จ.นนทบุรี
 ๓๒. อุตตคตตกถา /พระศรีปริยัติโมลี วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.
 ๓๓. ทำตนให้คนรัก /พระราชรัตนโสภณ วัดนางนองวรวิหาร กทม.
 ๓๔. อนิมิตตกถา /พระมหาปรีชา ธมฺมญาโณ วัดใหม่อมตรส กทม.
 ๓๕. กวาดบ้านตนเองก่อน /พระมหาละเอียด กิตฺติสุขุโม วัดสามพระยา
 กทม.

๓๖. สำเร็จเมื่อคิดสัมฤทธิ์เมื่อพยายาม /พระพิจิตรธรรมพาที
 วัดประยุรวงศาวาส กทม
 ๓๗. กำแพง ๗ ชั้น /พระเทพวราภรณ์ วัดบูรณศิริมาตยาราม กทม.
 ๓๘. อุบายแก้จน /พระศรีวราภรณ์ วัดสวนพลู กทม.
 ๓๙. กระแสโลก-กระแสธรรม /พระอริยะคุณาธาร วัดราชาธิวาส

กทม.

๔๐. ที่พึ่ง /พระเมธีวราภรณ์ วัดอรุณราชวราราม กทม.

๔๑. คารวกถา /พระศรีวิชัยภรณ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กทม.
๔๒. เนกขัมมกถา ธรรมเป็นเครื่องออกจากกาม /พระราชญาณปรีชา
วัดราชผาติการาม กทม.
๔๓. กาลกถา /พระมหาโสภณ จิตตโสภโณ วัดหัวลำโพง กทม.
๔๔. ปุญญกถา /พระราชวิสุทธิธาดา วัดสุทัศนเทพวราราม กทม.
๔๕. จักรธัมมกถา /พระญาณเวที วัดปทุมวนาราม กทม.
๔๖. ทางสงบ /พระเทพวิสุทธิกวี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๔๗. อัดตทีปกถา /พระเทพสุธี วัดปากน้ำ กทม.
๔๘. ธรรมหลักการพัฒนาจิต /พระศรีรัชมมงคลบัณฑิต วัดสัมพันธวงศ์
กทม.
๔๙. การอยู่ร่วมกัน /พระราชสุธี วัดอนงคาราม กทม.
๕๐. บัณฑิตได้ประโยชน์ทั้ง ๒ /พระศรีปริยัติธาดา วัดราชสิทธิาราม
กทม.
๕๑. ทิปกรณกถา /พระราชสุธรรมภรณ์ วัดทองธรรมชาติ กทม.
๕๒. การบำเพ็ญทาน /พระพิศาลวิহারกิจ วัดระฆังโฆสิตาราม กทม.
๕๓. ความสำรวมระวัง /พระราชมนูญ วัดปทุมวนาราม กทม.
๕๔. กรรมนำไปให้ดีและชั่ว /พระวิมลปัญญาภรณ์ วัดสุวรรณาราม กทม.
๕๕. อธิปไตยยกถา /พระเทพประสิทธิ์มุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส กทม.
๕๖. ความเสื่อม /พระศรีวิสุทธิเมธี วัดสระเกษ กทม.
๕๗. เมตตากถา /พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.
๕๘. คุณธรรมของผู้นำที่ดี /พระมหาสุขุมพงษ์ ปญญาสุขุโม
วัดมกุฏกษัตริยาราม กทม.
๕๙. สามัคคีธรรม /พระทักษิณคณิสสร วัดพระเชตุพน กทม.

๖๐. ปวารณากถา /สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า มังคลาจารย์ วัดปากน้ำ กทม.
๖๑. ญาติธรรม /พระราชปริยัติดิลก วัดบพิตรพิมุขวรวิหาร กทม.
๖๒. กรรมกถา /พระกิตติวงศ์เวที วัดเบญจมบพิตร กทม.
๖๓. ชันติกถา /พระมหาโสภณ โสภณจิตฺโต วัดหัวลำโพง กทม.
๖๔. ปัญญาชีวิตกถา /พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ กทม.
๖๕. ธรรมะกับชีวิต /พระมหาสัจญญา ปญญาวิจิโต วัดประยุรวงศาวาส กทม.
๖๖. แสงสว่างคือปัญญา /พระราชปัญญาภรณ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กทม.
๖๗. เกียรติ /พระศรีวิสุทธิมุนี วัดสุทัศน์เทพวราราม กทม.
๖๘. ประทีปใจ /พระวินัยมุนี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๖๙. พุทธธรรม ๔ ประการ /พระมหาสุนทร สุนทรธมฺโม วัดใหม่อมตรส กทม.
- ข. บทพระธรรมเทศนาในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ มีจำนวน ๗๓ สำนวน
๗๐. วันขึ้นปีใหม่ /พระราชวิมลโมลี วัดสุวรรณาราม กทม.
๗๑. อัปมาทกถา /พระอมรเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส กทม.
๗๒. สัจจะ /พระเทพรัชมงคลเมธี วัดนรนาถสุนทริการาม กทม.
๗๓. จิตตกถา /พระมหาเสถียร อนุทโก วัดใหม่พิเรนทร์ กทม.
๗๔. อปายมุขกถา /พระราชพิพัฒน์โกศล วัดศรีสุदारาม กทม.
๗๕. นาวาชีวิต /พระมหาละเอียด กิตฺติสุขุโม วัดสามพระยา กทม.
๗๖. สวัสดิ์มีสุข /พระราชรัตนโสภณ วัดนางนอง กทม.
๗๗. อธิปไตยธรรมเทศนา /พระศรีวราภรณ์ วัดสวนพลู กทม.

๗๘. สุขสวัสดิ์กถา /พระปริยัติโกศล วัดราชประดิษฐ์ กทม.

๗๙. มัชฌิมปทานสังญมกถา /พระราชโมลี วัดมหรณพาราม กทม.

๘๐. ธรรมะขจัดความเสื่อม /พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยา
ราม กทม.

๘๑. กถาวัตถุกถา /พระมหาสถิตย์ ถาวโร วัดพิชยญาติการาม กทม.

๘๒. โลกกถา /พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กทม.

๘๓. มัตตาสุขปริจาคกถา /พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ์ กทม.

๘๔. ปุคคกถา /พระอมรโมลี วัดบรมนิวาส กทม.

๘๕. ธรรมบุญชีวิต /พระอริยะคุณาธาร วัดราชาธิวาส กทม.

๘๖. โลกธรรมกถา /พระกวีวรรณ ถัดราชาธิวาส กทม.

๘๗. ทศพิธราชธรรมกถา /พระเทพวิสุทธิเมธี วัดระฆังโฆสิตาราม
กทม.

๘๘. ที่สุดแห่งชีวิต /พระมหาสุนทร สุนทรธมฺโม วัดใหม่อมตรส กทม.

๘๙. ทุกขกถา /พระมหาสมเจตน์ สมิทฺธิโชติ วัดประยุรวงศาวาส กทม.

๙๐. วันสงกรานต์ /พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพน กทม.

๙๑. วันสงกรานต์ /พระศรีวราภรณ์ วัดสวนพลู กทม.

๙๒. นาถกรณธรรม ข้อที่ ๕ /พระราชปริยัติบดี วัดสามพระยา
กทม.

๙๓. อยู่เย็นเป็นสุข /พระปริยัติกวี วัดราชบพิธ กทม.

๙๔. สาธุวาจาเทศนา /พระราชปัญญาภวี วัดมกุฏกษัตริยาราม กทม.

๙๕. อัดตรรกษกถา /พระศรีกิตติโมลี วัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี.

๙๖. มงคลกถา / พระราชปริยัติเวที วัดทองนพคุณ กทม.
๙๗. ภมโรกถา / พระเมธีรัตนดิลก วัดอรุณราชวราราม กทม.
๙๘. สัจจบารมีธรรม / พระพินิตพินัย วัดสัมพันธวงศ์ กทม.
๙๙. แม่ของความคิด / พระราชสุธรรมเมธี กทม.
๑๐๐. บุษากถา / พระอมรเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส กทม.
๑๐๑. สังคหวัดถุกถา / พระเทพรัชมงคลเวที วัดสัมพันธวงศ์ กทม.
๑๐๒. กรรมกถา / พระมหาสถิตย์ ถาวโร วัดพิชยญาติการาม กทม.
๑๐๓. ปัญญาทิกถา / พระญาณเวที วัดปทุมวนาราม กทม.
๑๐๔. ปล่อยวางเสียบ้างเป็นสุข / พระราชปริยัติดิลก วัดบพิตรพิมุข
 กทม.
๑๐๕. ที่พึ่งพำนัก / พระศรีปริยัติโมลี วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.
๑๐๖. สุขกถาเทศนา / พระศรีวิชิราภรณ์ วัดพระเชตุพน กทม.
๑๐๗. เมตตาวิหาริกถา / พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ์ กทม.
๑๐๘. ปัญญา / พระมหาอุทัย อุทโย วัดพระพิเรนทร์ กทม.
๑๐๙. อัปปมาทกถา / พระเทพวิสุทธิเมธี วัดระฆังโฆสิตาราม กทม.
๑๑๐. มหาโคपालสูตรเทศนา / พระปริยัติบัณฑิต วัดปทุมคงคา กทม.
๑๑๑. พึ่งธรรม / พระปัญญาวิสุทธิโมลี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๑๑๒. ปิติกถา / พระศรีสิทธิมนี วัดมหาธาตุ กทม.
๑๑๓. ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจ / พระราชปัญญาภรณ์ วัดมหาธาตุฯ
 กทม.
๑๑๔. พรหมจริยกถา / พระปริยัติโกศล วัดราชประดิษฐ์ กทม.
๑๑๕. ความมีจิตคงที่ / พระธรรมวราจารย์ วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.

๑๑๖. ปัญจมมงคลคาถา / พระธรรมปริยัติโมลี วัดทินกรนิมิตร จ.
นนทบุรี.
๑๑๗. อปัณณกปฏิปทาภคคา / พระมหาสมชาย กุศลจิตฺโต วัดจันทาราม
กทม.
๑๑๘. แม่บทแห่งชีวิต / พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม
กทม.
๑๑๙. การพึงธรรมตามกาล เป็นอุดมมงคล / พระทักษิณคณิสสร
วัดพระเชตุพน กทม.
๑๒๐. อุทกกรหคคา / พระเมธีวราภรณ์ วัดอรุณราชวราราม กทม.
๑๒๑. พุเตยยารหคคา / พระราชพุทธิญาณวงศ์ วัดปากน้ำ กทม.
๑๒๒. เมตตาดธรรม พระศรีสุทธาภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.
๑๒๓. กฎแห่งกรรม / พระมหาละเอียด กิตฺติสุขุโม วัดสามพระยา กทม.
๑๒๔. ผู้ฉลาดครองเรือน / พระเทพรัชมมงคลเมธี วัดนรนาถสุนทริการาม
กทม.
๑๒๕. หลีกเว้นบาปให้ห่างไกล / พระราชพิพัฒน์โกศล วัดศรีสุदारาม
กทม.
๑๒๖. กรรมกถา / พระกิตติวงศ์เวที วัดเบญจมบพิตร กทม.
๑๒๗. สันตฎฐิภคคา / สมเด็จพระมหาธีรราชสังคลาจารย์ วัดปากน้ำ กทม.
๑๒๘. ปวารณาภคคา / พระญาณเวที วัดปทุมวนาราม กทม.
๑๒๙. การประหยัด / พระศรีวิสุทธิเมธี วัดสระเกศ กทม.
๑๓๐. สร้างความดี / พระศรีวิสุทธิมุนี วัดสุทัศน์เทพวราราม กทม.
๑๓๑. สันตฎฐิเทศนา / พระราชปัญญาภคคี วัดมกุฏกษัตริยาราม กทม.
๑๓๒. รู้แพ้ รู้ชนะ / พระปริยัติมุนี วัดหงส์รัตนาราม กทม.
๑๓๓. สุทธิอสุทธิภคคา / พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพน กทม.
๑๓๔. อัปปมาทะธรรมภคคา / พระวิบูลปัญญาภรณ์ วัดบรมนิवास กทม.

๑๓๕. ทิฏฐธัมมสุขกถา /พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กทม.

๑๓๖. สาธุรักษนกถา /พระศรีธรรมโศภณ วัดสุวรรณาราม กทม.

๑๓๗. พรพระ /พระราชสุธรรมเมธี วัดพระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม.

๑๓๘. เสียเพื่อได้ /พระมหาปรีชา ธมฺมญาโณ วัดใหม่อมตรส

กทม.

๑๓๙. อุดทนได้ไม่โกรธตอบ /พระปัญญาวิสุทธิโสภณ วัดโสมนัสวิหาร

กทม.

๑๔๐. ความอดทนเป็นมงคลแก่ชีวิต /พระวิเชียรธรรมานุวัตร

วัดอรุณราชวราราม กทม.

๑๔๑. กาลเวลาผ่านไปเราได้อะไร /พระราชมนูญ วัดปทุมวนาราม

กทม.

๑๔๒. คน ๓ ประเภท /พระเมธีปริยัตยาภรณ์ วัดเบญจมบพิตร กทม.

ค. บทพระธรรมเทศนาในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ มีจำนวน ๗๔ ส่วน

๑๔๓. ความสันโดษ /พระเทพปริยัติโมลี วัดพิชยญาติการาม กทม.

๑๔๔. ชยกถา /พระเทพปัญญามนูญ วัดราชาธิวาส กทม.

๑๔๕. ชันติกถา /พระอริยมุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส กทม.

๑๔๖. ชนะตน /พระราชปัญญาภรณ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์

กทม.

๑๔๗. มัตตสุขปริจาคกถา /พระพนิตพนัย วัดสัมพันธวงศ์ กทม.

๑๔๘. ธรรมอันทำให้งาม /พระราชพิพัฒน์โกศล วัดศรีสุदारาม กทม.

๑๔๙. จักกกถา /พระศรีวิสุทธิโสภณ วัดราชโอรสาราม กทม.

๑๕๐. ฝึกจิตให้เป็นมิตรกับความสุข /พระราชภาวนาวิกรม

วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.

๑๕๑. การตั้งตนไว้ชอบ / พระปริยัติกวี วัดราชบพิธ กทม.
๑๕๒. โฉวาทปาฏิโมกข์ / พระเทพโสภณ วัดสระเกศ กทม.
๑๕๓. มามฆุซกถา / พระศรีกิตติโมลี วัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี.
๑๕๔. ธรรมเป็นเครื่องนำไปสู่ความเจริญ / พระราชญาณปริชา
วัดราชผาติการาม กทม.
๑๕๕. พระคุณแม่ / พระมหาสุนทร สุนทรธมฺโม วัดใหม่อมตรส
กทม.
๑๕๖. อัดตสัมมาปณิกถา / พระปริยัติโกศล วัดราชประดิษฐ์
กทม.
๑๕๗. ที่พึ่งของตน / พระราชวิมลโมลี วัดสุวรรณาราม กทม.
๑๕๘. วิธีระงับความโกรธ / พระกวีวรรณ วัดราชาธิวาส กทม.
๑๕๙. หัน / พระราชเมธี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กทม.
๑๖๐. สันโดษ / พระเมธีธรรมานันท์ วัดไร่ขิง จ.นครปฐม.
๑๖๑. สติสัมปชัญญกถา / พระเทพวรมณี วัดหนังราชวรวิหาร
กทม.
๑๖๒. ชีวิตที่ประเสริฐ / พระปัญญาวิสุทธิโมลี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๑๖๓. ประโยชน์ตน / พระราชรัตนโสภณ วัดนางนอง กทม.
๑๖๔. กุศลกถา / พระมหาเสถียร อนุทโก วัดใหม่พิเรนทร์ กทม.
๑๖๕. ขยันช่วยบ้านเมือง / พระเทพวิสุทธิเมธี วัดระฆังโฆสิตาราม
กทม.
๑๖๖. คิหิสุขกถา / พระอมรโมลี วัดบรมนิวาส กทม.
๑๖๗. บุญกถา / พระมหาโสภณ โสภณจิตฺโต วัดหัวลำโพง กทม.

๑๖๘. สาธารณวัตถุทานกถา /พระธรรมราชาอนุวัตร วัดพระเชตุพน
กทม.
๑๖๙. ความสันโดษ /พระญาณรักขิต วัดนรนาถสุนทริการาม กทม.
๑๗๐. คุณธรรมของผู้ใหญ่ /พระมหาพิศิษฐ์ ถาวรสุขโข วัดชนะ
สงคราม กทม.
๑๗๑. พุทธอุทาน /พระพนิตพนัย วัดสัมพันธวงศ์ กทม.
๑๗๒. เชื้อแห่งความดี /พระราชปริยัติดิลก วัดบพิตรพิมุข กทม.
๑๗๓. อายุวัฒนกถา /พระศรีธรรมโสมถน วัดสุวรรณาราม กทม.
๑๗๔. ปิยกรณธรรมกถา /พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ์ กทม.
๑๗๕. สิ่งสำคัญที่สุด /พระราชพิพัฒน์โกศล วัดศรีสุदारาม กทม.
๑๗๖. สิ่งประเสริฐ ๔ อย่าง /พระวิบูลปัญญาภรณ์ วัดบรมนิวาส
กทม.
๑๗๗. ทรัพย์ภายใน-ทรัพย์ภายนอก /พระราชปัญญาภวี
วัดมกุฏกษัตริยาราม กทม.
๑๗๘. ธรรมเป็นเครื่องเตือนใจ /พระศรีวราภรณ์ วัดสวนพลู กทม.
๑๗๙. นิเวศธรรมกถา /พระราชปริยัติเวที วัดทองนพคุณ กทม.
๑๘๐. สามัคคีกถา /พระญาณเวที วัดปทุมวนาราม กทม.
๑๘๑. วุฒิธรรมกถา /พระทักษิณคณิสสร วัดพระเชตุพน กทม.
๑๘๒. บุญที่เกิดจากฝ่ามือ /พระวินัยมุนี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๑๘๓. ปกติของคน /พระราชมุนี วัดปทุมวนาราม กทม.
๑๘๔. วิเจยยทาน์ /พระราชปริยัติบดี วัดสามพระยา กทม.
๑๘๕. ใช้ธรรมะเป็นทรัพย์ย่อมไม่อัปจน /พระศรีกิตติโมลี

วัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี

๑๘๖. กระจกส่องใจ /พระราชวรมนี วัดประยูรวงศาวาส กทม.

๑๘๗. พระปฐมเทศนา /พระอมรสุธี วัดพระเชตุพน กทม.

๑๘๘. แก้ปัญหาชีวิต /พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม
กทม.

๑๘๙. จะริษยากันทำไม /พระปัญญาวิสุทธิโมลี วัดโสมนัสวิหาร
กทม.

๑๙๐. จงวิดน้ำเรือ /พระปริยัติโสภณ วัดหิรัญรูจี กทม.

๑๙๑. หลักใจ /พระราชกวี วัดราชบพิธ กทม.

๑๙๒. พรหมวิหารธรรมกถา /พระมหาสัจญา ปญญาวิจิตโต กทม.

๑๙๓. กำลังใจ /พระธรรมวราจารย์ วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.

๑๙๔. การตั้งตนไว้ชอบ /พระกวีวรรณ วัตราชธานีวาส กทม.

๑๙๕. ความรู้จักพอ /พระมหาโสภณ โสภณจิตโต วัดหัวลำโพง กทม.

๑๙๖. อัดตรรกกถา /พระราชเมธี วัดมหาธาตุ กทม.

๑๙๗. ที่พึ่งที่หาได้ยาก /พระมหาอุทัย อุทโย วัดพระพิเรนทร์ กทม.

๑๙๘. หลักธรรมของชาวโลก /พระศรีวราภรณ์ วัดสวนพลู กทม.

๑๙๙. ปัญญาพลกถา /พระราชสิทธิโมลี วัดเทพศิรินทราวาส กทม.

๒๐๐. ผู้ทำลายโลก /พระอริยคุณาธาร วัดราชธานีวาส กทม.

๒๐๑. โลกถูกไฟคือชราและมรณะเผาผลาญอยู่ /พระราชวิสุทธิดิลก

วัดสุทัศนเทพวราราม กทม.

๒๐๒. ธรรมที่ทำหมั่นและสังคมให้เจริญ /พระทักษิณคณิสสร

วัดพระเชตุพน กทม.

๒๐๓. บุญชา /พระราชสุธรรมเมธี วัดพระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม.

๒๐๔. ประเพณีลอยกระทง /พระมหาละเอียด กิตติสุขุโม วัดสามพระยา

กทม.

๒๐๕. อยู่ฟังตน ตายฟังกุศลที่ตนทำไว้ /พระราชภาวนาวิกรม

วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.

๒๐๖. พอใจตามมียินดีตามได้ /พระมหากาญจน์ สุญาณิโก วัดสระ

เกศ กทม. ๒๐๗. หลักพระพุทธศาสนา /พระเทพรัชมมงคลเวที วัดสัมพันธวงศ์

กทม.

๒๐๘. สัจจริศธรรมกถา /พระราชสุธรรมมาภรณ์ วัดทองธรรมชาติ กทม.

๒๐๙. เกลียดทุกข์ก็อย่าทำบาป /พระเทพปัญญามุนี วัดราชาธิวาส

กทม.

๒๑๐. อุดตริศกถา /พระปริยัติบัณฑิต วัดปทุมคงคา กทม.

๒๑๑. สติปัญญาธรรมกถา /พระเทพกิตติมุนี วัดเบญจมบพิตร กทม.

๒๑๒. ผู้มีปัญญา /พระศรีวิชิราภรณ์ วัดพระเชตุพน กทม.

๒๑๓. สักกวัตถกถา /พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพน กทม.

๒๑๔. เจริศสมกถา /พระพนิตพนัย วัดสัมพันธวงศ์ กทม.

๒๑๕. เวลาดีกว่าสิ่งใด /พระราชพิพัฒน์โกศล วัดศรีสุธาราม กทม.

๒๑๖. ความเจริญแห่งชีวิต /พระมหาสุรพล ขิตญาโณ วัดพระเชตุ

พน กทม.

ง. บทพระธรรมเทศนาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ มีจำนวน ๗๓ ส่วน

๒๑๗. พึ่งธรรม /พระเทพวรเมธี วัดราชบพิธ กทม.

๒๑๘. สติสัมปชัญญกถา /พระศรีสุทิดิลก วัดประยุรวงศาวาส
กทม.

๒๑๙. สัมปปริสธรรมกถา /พระราชปริยัติเวที วัดทองนพคุณ
กทม.

๒๒๐. อนวัชชกัมมกถา /พระญาณรักขิต วัดนรนาถสุนทริการาม
กทม.

๒๒๑. รักษาประโยชน์ของตน /พระเทพวิริยาภรณ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม
กทม.

๒๒๒. กิจฉกถา /พระมหาสมหวัง ชยสิทธิ วัดประยุรวงศาวาส กทม.

๒๒๓. อุตตนาถกถา /พระปริยัติวิธานโกศล วัดท่าตอน จ.เชียงใหม่.

๒๒๔. ความสวัสดีแห่งชีวิต /พระราชรัตนโสภณ วัดนางนอง
กทม.

๒๒๕. อุตตสัมมาปณิกถา /พระอมรโมลี วัดบรมนิवास กทม.

๒๒๖. ความสวัสดี /พระศรีสิทธิมนี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์
กทม.

๒๒๗. ศรัทธากับปัญญา /พระราชาภิวัตน์ วัดราชาธิวาส กทม.

๒๒๘. ธรรมที่ควรเจริญ /พระมหาภัณฑา ปิยสีโล วัดกัลยาณมิตร
กทม.

๒๒๙. มาฆบูชา /พระราชาภวานาภิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.

๒๓๐. มาฆบูชา /พระวิบูลปัญญาภรณ์ วัดบรมนิवास กทม.

๒๓๑. ภัตตมัตตัญญตาทกถา /พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ์
กทม.

๒๓๒. สารกถา /พระศรีกิตติโมลี วัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี.

๒๓๓. นาถกรณธรรม /พระราชพิพัฒน์โกศล วัดศรีสุदारาม กทม.
๒๓๔. สงคราม /พระปฏิภนโกศล วัดพระพิเรนทร์ กทม.
๒๓๕. ไตรลักษณ์เทศนา /พระราชปัญญาภาณี วัด
มกุฏกษัตริยาราม กทม.
๒๓๖. ความสงบเป็นความสุข /พระศรีกิตติโสภณ วัดสามพระยา
กทม.
๒๓๗. ความอดทน /พระราชปริยัติดิลก วัดบพิตรพิมุข กทม.
๒๓๘. ทำงานด้วยศรัทธา /พระศรีวชิรโมลี วัดหัวลำโพง กทม.
๒๓๙. พุทธเดช /พระราชปัญญาภรณ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
กทม.
๒๔๐. อริยทรัพย์ /พระเมธีวราภรณ์ วัดอรุณราชวราราม กทม.
๒๔๑. ธรรมจริยาภคา /พระวิสุทธาธิบดี วัดสุทัศนเทพวราราม กทม.
๒๔๒. เหตุแห่งความสุขความเจริญ /พระปัญญาวิสุทธิโมลี
วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๒๔๓. รากเง้าแห่งความประพฤติ /พระราชเมธี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
กทม.
๒๔๔. สิริมงคล /พระเมธีปริยัตยาภรณ์ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กทม.
๒๔๕. ธรรมปริเยฏฐิกถา /พระธรรมเมธาจารย์ วัดบูรณศิริมาตยาราม
กทม.
๒๔๖. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ /พระโสภิตวิริยาลังการ วัดละหาร จ.
นนทบุรี.
๒๔๗. สรตาคถา /พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ์ กทม.

๒๔๘. อบายมุขกถา /พระมหาสถิตย์ ถาวโร วัดพิชยญาติการาม
กทม.
๒๔๙. การทำหน้าที่ให้เหมาะกับเวลา /พระราชวิมลโมลี วัดสุวรรณาราม
กทม.
๒๕๐. การประพุดติถ่อมตน /พระปริยัติเวที วัดสุทัศน์เทพ
วราราม กทม.
๒๕๑. การรักษาพระพุทธศาสนา /พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม
กทม.
๒๕๒. การบูชา /พระศรีวิชิรโมลี วัดหัวลำโพง กทม.
๒๕๓. ประทีปใจ /พระวินัยมุนี วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๒๕๔. กัลยาณกรณกถา /พระโสภณธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาส
กทม.
๒๕๕. สติสัมปชัญญกถา /พระพนิตพนัย วัดสัมพันธวงศ์ กทม.
๒๕๖. สัทธาภกถา /พระราชปริยัติบดี วัดสามพระยา กทม.
๒๕๗. อโศกจิตตกถา /พระอมรเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส กทม.
๒๕๘. เรื่องของโลก /พระราชมุนี วัดปทุมวนาราม กทม.
๒๕๙. รู้ไว้เพื่อคลายความเมา /พระศรีวิชิราภรณ์ วัดพระเชตุพนฯ
กทม.
๒๖๐. สารธรรมในวันอาสาฬหบูชา /พระมหาภัณฑหา ปิยสีโล
วัดกัลยาณมิตร กทม.
๒๖๑. พื้นฐานของคนดี /พระราชธรรมเมธี วัดพระปฐมเจดีย์ จ.
นครปฐม.
๒๖๒. ธรรมที่ควรมีไว้ในใจ /พระอมรสุนิ วัดพระเชตุพน กทม.
๒๖๓. บุชาบุคคลที่ควรบูชา พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม
กทม.
๒๖๔. การฟังตน /พระวิบูลปัญญาภรณ์ วัดบรมนิवास กทม.
๒๖๕. แก่ตายต้ออายุของผู้ประสงค์วิภูธรรม /พระเทพรัชมมงคลเมธี
วัดนรนาถสุนทริการาม กทม.

๒๖๖. ทพิททียกถา /พระศรีธรรมโศภณ วัดสุพรรณาราม กทม.
๒๖๗. พระเจ้าจักรพรรดิ /พระศรีกิตติโสมณ วัดสามพระยา กทม.
๒๖๘. การถอนตนขึ้นจากหล่มคือกิเลส /พระราชวิสุทธิดิลก
วัดสุทัศน์เทพวราราม กทม.
๒๖๙. ออย่าจนใจ /พระปัญญาวิสุทธิโสมสณ วัดโสมนัสวิหาร กทม.
๒๗๐. มารพันนโมกขกถา /พระเทพปัญญามุนี วัดราชาธิวาส
กทม.
๒๗๑. ผู้รักตน /พระราชสุธี วัดอนงคาราม กทม.
๒๗๒. เมตตากถา /พระมหาสถิตย์ ถาวโร วัดพิชยญาติการาม กทม.
๒๗๓. สร้างสวนป่า /พระธรรมวราจารย์ วัดบวรนิเวศ กทม.
๒๗๔. ความไม่ประมาท /พระปริยัติเวที วัดสุทัศน์เทพวราราม กทม.
๒๗๕. สารทกถา /พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพน กทม.
๒๗๖. สารทไทย /พระศรีกิตติโมลี วัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี.
๒๗๗. ปวารณากถา /พระศรีวราภรณ์ วัดสวนพลู กทม.
๒๗๘. ทางแห่งความเกษม /พระราชปัญญาภวี วัดมกุฏกษัตริยาราม
กทม.
๒๗๙. ทำบุญอุทิศส่วนกุศล /พระเมธีปริยัตยาภรณ์ วัดเบญจม
บพิตร กทม
๒๘๐. กรรมบันดาล /พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.
๒๘๑. ศรัทธาต้องมีปัญญา /พระปัญญาวิสุทธิโมลี วัดโสมนัสวิหาร
กทม.
๒๘๒. อปรีหานิยธรรมกถา /พระมหาเสถียร อนุโก วัดใหม่พิเรนทร์
กทม.

๒๘๓. ปฏีรูปเทสवासกถา /พระราชบัณฑิต วัดราชประดิษฐ
กทม.
๒๘๔. ใจที่วุ่นวาย /พระราชปริยัติดิลก วัดบพิตรพิมุขวรวิหาร
กทม.
๒๘๕. สิ่งทีประสพยาก ๔ ประการ /พระวิบูลปัญญาภรณ์ วัดบรมนิวาส
กทม.
๒๘๖. ไมตรีจิต /พระราชปริยัติเวที วัดทองนพคุณ กทม.
๒๘๗. มงคล /พระปฏิภนโกศล วัดพระพิเรนทร์ กทม.
๒๘๘. ธรรมรักษา /พระเทพวิริยาภรณ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม
กทม.
๒๘๙. ชีวิตลิขิตได้ /พระราชภาวนาวิกรม วัดไตรมิตรวิทยาราม กทม.

ภาคผนวก ค

(ก). พระธรรมกถึกที่แสดงพระธรรมเทศนาในภาคเช้า เวลา ๐๘.๐๐ น. จำนวน ๕๐ รูป แยกเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ๑ รูป รองสมเด็จพระราชาคณะ ๑ รูป พระราชาคณะชั้นธรรม ๖ รูป พระราชาคณะชั้นเทพ ๑๖ รูป พระราชาคณะชั้นราช ๒๖ รูป ดังมีรายชื่ต่อไปนี้

๑. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์	วัดปากน้ำ/กรุงเทพฯ
๒. พระวิสุทธาธิปดี	วัดสุทัศนเทพวราราม/กรุงเทพฯ
๓. พระธรรมวิสุทธาจารย์	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๔. พระธรรมราชานุวัตร	วัดพระเชตุพน/กรุงเทพฯ
๕. พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม/กรุงเทพฯ
๖. พระธรรมวราจารย์	วัดบวรนิเวศวิหาร/กรุงเทพฯ
๗. พระธรรมปริยัติโมลี	วัดพิชยญาติการาม/กรุงเทพฯ
๘. พระธรรมเมธาจารย์	วัดบูรณศิริมัตยาราม/กรุงเทพฯ
๙. พระเทพวิสุทธิเมธี	วัดระฆังโฆสิตาราม/กรุงเทพฯ
๑๐. พระเทพวิสุทธิญาณ	วัดบวรนิเวศวิหาร/กรุงเทพฯ
๑๑. พระเทพปัญญาภุมนี	วัดราชาธิวาส/กรุงเทพฯ
๑๒. พระเทพโสภณ	วัดทินกรนิมิต/นนทบุรี
๑๓. พระเทพวราภรณ์	วัดบูรณศิริมัตยาราม/กรุงเทพฯ
๑๔. พระเทพวิสุทธิกวี	วัดโสมนัสวิหาร/กรุงเทพฯ
๑๕. พระเทพสุธี	วัดปากน้ำ/กรุงเทพฯ
๑๖. พระเทพประสิทธิ์มณฑ	วัดจักรวรรดิราชาวาส/กรุงเทพฯ
๑๗. พระเทพรัชมงคลเมธี	วัดนรนาถสุนทริการาม/กรุงเทพฯ
๑๘. พระเทพรัชมงคลเวที	วัดสัมพันธวงศ์/กรุงเทพฯ
๑๙. พระเทพปริยัติโมลี	วัดพิชยญาติการาม/กรุงเทพฯ
๒๐. พระเทพโสภณ	วัดสระเกศ/กรุงเทพฯ
๒๑. พระเทพวรมุณี	วัดหนึ่งราชวรวิหาร/กรุงเทพฯ

๒๒. พระเทพกิตติมุนี	วัดเบญจมบพิตร/กรุงเทพฯ
๒๓. พระเทพพรเมธี	วัดราชบพิธ/กรุงเทพฯ
๒๔. พระเทพวิริยาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม/
กรุงเทพฯ	
๒๕. พระราชปริยัติบดี	วัดสามพระยา/กรุงเทพฯ
๒๖. พระราชภาวนาวิกรม	วัดไตรมิตรวิทยาราม/กรุงเทพฯ
๒๗. พระราชสุธรรมเมธี	วัดพระปฐมเจดีย์/นครปฐม
๒๘. พระราชรัตนเมธี	วัดคฤหบดี/กรุงเทพฯ
๒๙. พระราชธรรมมาภรณ์	วัดสัมพันธวงศ์/กรุงเทพฯ
๓๐. พระราชโมลี	วัดมหรธนพาราม/กรุงเทพฯ
๓๑. พระราชรัตนโมลี	วัดหนึ่งราชวรวิหาร/กรุงเทพฯ
๓๒. พระราชสิทธิโมลี	วัดเทพศิรินทราวาส/กรุงเทพฯ
๓๓. พระราชรัตนโสภณ	วัดนางนอง/กรุงเทพฯ
๓๔. พระราชญาณปริชา	วัดราชผาติการาม/กรุงเทพฯ
๓๕. พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม/กรุงเทพฯ
๓๖. พระราชสุธี	วัดอนงคาราม/กรุงเทพฯ
๓๗. พระราชสุธรรมมาภรณ์	วัดทองธรรมชาติ/กรุงเทพฯ
๓๘. พระราชมุนี	วัดปทุมวนาราม/กรุงเทพฯ
๓๙. พระราชปริยัติดิลก	วัดบพิตรพิมุขวรวิหาร/
กรุงเทพฯ	
๔๐. พระราชบัณฑิต	วัดราชประดิษฐ์/กรุงเทพฯ
๔๑. พระราชปัญญาภรณ์	วัดมหาธาตุฯ/กรุงเทพฯ
๔๒. พระราชเมธี	วัดมหาธาตุฯ/กรุงเทพฯ
๔๓. พระราชวิมลโมลี	วัดสุวรรณาราม/กรุงเทพฯ
๔๔. พระราชพิพัฒน์โกศล	วัดศรีสุदारาม/กรุงเทพฯ
๔๕. พระราชปัญญาภักวี	วัดมกุฏกษัตริยาราม/
กรุงเทพฯ	

๔๖. พระราชปริยัติเวที	วัดทองนพคุณ/กรุงเทพฯ
๔๗. พระราชพุทธิญาณวงศ์	วัดปากน้ำ/กรุงเทพฯ
๔๘. พระราชวรมุนี	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๔๙. พระราชกวี	วัดราชบพิธ/กรุงเทพฯ
๕๐. พระราชกวี	วัดราชาธิวาส/กรุงเทพฯ

(ข). พระธรรมกถึกที่แสดงพระธรรมเทศนาในภาคค่ำ เวลา ๑๘.๐๐ น. จำนวน ๖๖ รูป แยกเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ๔๙ รูป พระปริยัติธรรม ๙ ประโยค ๑๗ รูป มีรายนามดังนี้

๑. พระศรีกิตติเมธี	วัดเฉลิมพระเกียรติ/นนทบุรี
๒. พระศรีวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ/กรุงเทพฯ
๓. พระศรีสุทธิโสภณ	วัดราชโอรสาราม/กรุงเทพฯ
๔. พระศรีปริยัติโมลี	วัดไตรมิตรวิทยาราม/กรุงเทพฯ
๕. พระศรีธรรมโสภณ	วัดสุวรรณาราม/กรุงเทพฯ
๖. พระศรีสุทธาภรณ์	วัดบวรนิเวศวิหาร/กรุงเทพฯ
๗. พระศรีวราภรณ์	วัดสวนพลู/กรุงเทพฯ
๘. พระศรีรัชมงคลบัณฑิต	วัดสัมพันธวงศ์/กรุงเทพฯ
๙. พระศรีวิสุทธิเมธี	วัดสระเกศ/กรุงเทพฯ
๑๐. พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม/กรุงเทพฯ
๑๑. พระศรีสุทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ/กรุงเทพฯ
๑๒. พระศรีวิสุทธิดิลก	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๑๓. พระศรีกิตติโสภณ	วัดสามพระยา/กรุงเทพฯ
๑๔. พระศรีวชิรโมลี	วัดหัวลำโพง/กรุงเทพฯ
๑๕. พระศรีปริยัติธาดา	วัดราชสิทธิาราม/กรุงเทพฯ
๑๖. พระเมธีธรรมาจารย์	วัดมหาธาตุฯ/กรุงเทพฯ
๑๗. พระเมธีวราภรณ์	วัดอรุณราชวราราม/กรุงเทพฯ
๑๘. พระเมธีรัตนดิลก	วัดอรุณราชวราราม/กรุงเทพฯ

๑๙. พระเมธีปริยัตยาภรณ์	วัดเบญจมบพิตร/กรุงเทพฯ
๒๐. พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง/จ.นครปฐม
๒๑. พระปริยัติกวี	วัดราชบพิธ/กรุงเทพฯ
๒๒. พระปริยัติโกศล	วัดราชประดิษฐ์/กรุงเทพฯ
๒๓. พระปริยัติบัณฑิต	วัดประทุมคงคา/กรุงเทพฯ
๒๔. พระปริยัติมุนี	วัดหงษ์รัตนาราม/กรุงเทพฯ
๒๕. พระปริยัติโสภณ	วัดหิรัญรูจี/กรุงเทพฯ
๒๖. พระปริยัติเวที	วัดสุทัศนเทพวราราม/กรุงเทพฯ
๒๗. พระปริยัติวิธานโกศล	วัดท่าตอน/เชียงใหม่
๒๘. พระกวีวรรณ	วัดราชาธิวาส/กรุงเทพฯ
๒๙. พระปฏิภนโกศล	วัดพระพิเรนทร์/กรุงเทพฯ
๓๐. พระโสภณธรรมวาที	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๓๑. พระพิพิธธรรมสุนทร	วัดสุทัศนเทพวราราม/กรุงเทพฯ
๓๒. พระพิจิตรธรรมพาที	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๓๓. พระกิตติวงศ์เวที	วัดเบญจมบพิตร/กรุงเทพฯ
๓๔. พระอมรเมธี	วัดจักรวรรดิราชาวาส/กรุงเทพฯ
๓๕. พระวินัยมุนี	วัดโสมนัสวิหาร/กรุงเทพฯ
๓๖. พระปัญญาวิสุทธิโมลี	วัดโสมนัสวิหาร/กรุงเทพฯ
๓๗. พระพนิตพินัย	วัดสัมพันธวงศ์/กรุงเทพฯ
๓๘. พระอริยคุณาธาร	วัดราชาธิวาส/กรุงเทพฯ
๓๙. พระญาณเวที	วัดปทุมวนาราม/กรุงเทพฯ
๔๐. พระพิศาลวิหารกิจ	วัดระฆังโฆสิตาราม/ กรุงเทพฯ
๔๑. พระวิมลปัญญาภรณ์	วัดสุวรรณาราม/กรุงเทพฯ
๔๒. พระทักษิณคณิสสร	วัดพระเชตุพน/กรุงเทพฯ
๔๓. พระอมรสุธี	วัดพระเชตุพน/กรุงเทพฯ

๔๔. พระอมรโมลี	วัดบรมนิวาส/กรุงเทพฯ
๔๕. พระวิบูลย์ปัญญาภรณ์	วัดบรมนิวาส/กรุงเทพฯ
๔๖. พระวิเชียรธรรมนุวัตร	วัดอรุณราชวราราม/กรุงเทพฯ
๔๗. พระอริยมุนี	วัดจักรวรรดิราชาวาส/กรุงเทพฯ
๔๘. พระญาณรักขิต	วัดนรนาถสุนทริการาม/กรุงเทพฯ
๔๙. พระโสภิตวิริยาลังการ	วัดละหาร/นนทบุรี
๕๐. พระมหาละเอียด กิตฺตสุโขโม	วัดสามพระยา/กรุงเทพฯ
๕๑. พระมหานิมิตร สุขรสสุวรรณโณ	วัดท่าตอน/กรุงเทพฯ
๕๒. พระมหาปรีชา ธรรมญาโณ	วัดใหม่อมตรส/กรุงเทพฯ
๕๓. พระมหาสุนทร สุนทรธมฺโม	วัดใหม่อมตรส/กรุงเทพฯ
๕๔. พระมหาโสภณ โสภณจิตฺโต	วัดหัวลำโพง/กรุงเทพฯ
๕๕. พระมหาสุขุมพงษ์ ปญฺญาสุโขโม	วัดมกุฏกษัตริยาราม/กรุงเทพฯ
๕๖. พระมหาสัจญญา ปญฺญาวิจิตฺโต	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๕๗. พระมหาเสถียร ฌนฺทโก	วัดใหม่พิเรนทร์/กรุงเทพฯ
๕๘. พระมหาสถิตยฺ ภาวโร	วัดพิชยญาติการาม/กรุงเทพฯ
๕๙. พระมหาสมเจตน์ สมิทธิโชติ	วัดสุทัศนเทพวราราม/กรุงเทพฯ
๖๐. พระมหาอุทัย อุทโย	วัดพระพิเรนทร์/กรุงเทพฯ
๖๑. พระมหาสมชัย กุศลจิตฺโต	วัดจันทาราม/กรุงเทพฯ
๖๒. พระมหาพิศิษฐ์ ภาวรสุโข	วัดชนะสงคราม/กรุงเทพฯ
๖๓. พระมหาภาณุจณ์ สุญาณีโก	วัดสระเกศ/กรุงเทพฯ
๖๔. พระมหาสุรพล ชิตญาโณ	วัดพระเชตุพน/กรุงเทพฯ
๖๕. พระมหาสมหวัง ชยสิทธิ	วัดประยุรวงศาวาส/กรุงเทพฯ
๖๖. พระมหาภัณฑา ปิยสีโล	วัดกัลยาณมิตร/กรุงเทพฯ

ภาคผนวก ง.

ประวัตินักวิชาการ ผู้มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ จำนวน ๑๐ ท่านดังนี้

๑. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘

ชื่อ : พระศรีปริยัติโมลี ฉายา กุศลจิตโต นามสกุล พรหมสุวรรณ

วิทยฐานะ : ป.ธ. ๙ Ph.D. รองศาสตราจารย์

ตำแหน่ง : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจันทาราม เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน : มจร.วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๒ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘

ชื่อ : พระสุธีวรญาณ ฉายา จิตฺตโสภโณ นามสกุล เข็ดสูงเนิน

วิทยฐานะ : ป.ธ. ๘ พธ.บ. พม. ศษ.บ. MA. Ph.D. รองศาสตราจารย์

ตำแหน่ง : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาพฤฒาราม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน : มจร.วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๓. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘

ชื่อ : พระมหาไชวี ฉายา ทสุสนิโย นามสกุล ผลเจริญ

วิทยฐานะ : ป.ธ. ๗ พธ.บ. ศศ.ม.
 ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการส่วนธรรมนิเทศ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 สถานที่ทำงาน : ส่วนธรรมนิเทศ มจร.วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ

๔. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘

ชื่อ : พระมหาบุญถึง ฉายา ชุตินฺธโร นามสกุล สินทร
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๕ พม. พธ.บ. M.A. (Pol)
 ตำแหน่ง : เจ้าอาวาสวัดตะล่อม เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
 หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 สถานที่ทำงาน : คณะมนุษยศาสตร์ มจร.วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
 กรุงเทพมหานคร

๕. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘

ชื่อ : พระมหาต่วน ฉายา สิริธมฺโม นามสกุล พิมพ์อักษร
 วิทยฐานะ : น.ธ.เอก ป.ธ. ๕ พธ.บ. M.A. (Phil) M.A. (SKT) Ph.D.
 ตำแหน่ง : อาจารย์คณะพุทธศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 สถานที่ทำงาน : คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 (ธรรมวิจัย) กรุงเทพมหานคร

๖. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘

ชื่อ : พระมหาไพเราะ ฉายา จิตสีโล นามสกุล กฤษณา

วิทยฐานะ : น.ต.เอก ป.ต. ๔ Ph.D.
ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สถานที่ทำงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ธรรมวิจัย)
กรุงเทพมหานคร

๗. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๘
 ชื่อ : รศ.ดร.สมาน นามสกุล งามสนิท
 วิทยฐานะ : น.ธ.เอก ป.ธ. ๔ Ph.D.
 ตำแหน่ง : คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม
 สถานที่ทำงาน : มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพมหานคร
๘. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘
 ชื่อ : ดร.พิสิฐ นามสกุล เจริญสุข
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๙ อ.ม. Ph.D. (AIAS)
 ตำแหน่ง : นักวิชาการศาสนา ๘๖ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการปฏิบัติ
 ศีลธรรมในประชาชน
 สถานที่ทำงาน : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร
๙. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘
 ชื่อ : อาจารย์ปัญญา นามสกุล สละทองตรง
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๙ พ.กศ.
 ตำแหน่ง : นักวิชาการศาสนา ๘๖
 สถานที่ทำงาน : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร
๑๐. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘
 ชื่อ : อาจารย์เอนก นามสกุล ขำทอง
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๙ ป.๖
 ตำแหน่ง : นักวิชาการศาสนา ๘๖
 สถานที่ทำงาน : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระราชปัญญาภรณ์ ฉายา ชยวิโส (สิงห์คำ ไชยวงศ์)
- เกิด : ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๓
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๖๒/๒ หมู่ ๒ ต.ดอนกลาง กิ่ง อ.แม่อน จ. เชียงใหม่
- บรรพชา : ๑๒ มีนาคม ๒๕๑๖ วัดเปาสามขา ต.ดอนกลาง กิ่ง อ.แม่อน จ.เชียงใหม่
- อุปสมบท : ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ ณ วัดพระพุทธบาทตากผ้า ต.มะกอก อ.ป่าซาง จ.ลำพูน
- การศึกษา : ป.ธ. ๙, พ.ม., ศษ.บ (มสธ).
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดนางชี แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐
- เข้าศึกษาต่อเมื่อ : ๑๖ มิถุนายน ๒๕๔๓
- สำเร็จการศึกษา : ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๘
- ประสบการณ์ : พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นครูสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดเปาสามขา จ.เชียงใหม่
- : พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดพระพุทธบาทตากผ้า จ.ลำพูน
- : พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี วัดนางชี
- : พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
- : พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นพระวิทยากรอบรมบาลีก่อนสอบ วัดพระพุทธบาทตากผ้า จ.ลำพูน
- : พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นกรรมการตรวจบาลีสสนามหลวง
- : พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นพระวิทยากรอบรมบาลีก่อนสอบ สำนักเรียน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

: พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นพระวิทยากรอบรมบาลีก่อนสอบ สำนักศาสนศึกษา
วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

หน้าที่การงาน : พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นพระคู่สวดกรรมวาจา

: พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดนางชี พระอารามหลวง

: พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีศาสนวงศ์

: พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเจ้าอาวาสวัดนางชี พระอารามหลวง

: พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นพระอุปัชฌาย์วิสามัญ

: พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชปัญญาภรณ์

: พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๖